

LA REACCIÓ DEL CLERGAT I DELS SEGLARS
ALS DECRETS DE LA SANTA SEU (1928-1929)
SOBRE LA “QÜESTIÓ CATALANA”

RAMON CORTS I BLAY

En el darrer article d'aquesta sèrie que publiquem en la revista *Analecta Sacra Tarraconensia* sobre l'Església a Catalunya i la Dictadura de Primo de Rivera estudiàvem la reacció dels bisbes de la província eclesiàstica tarraconense davant els decrets sortits de cinc Congregacions romanes restringint l'ús del català.¹ Ara ens proposem de fer el mateix, però aquesta vegada en relació als clergues i als seglars.

1. Vegeu els anteriors articles «La visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona, un intent de repressió d'una pastoral en català»: *AnalTar* 81 (2008) 197-603, «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Catalunya»: *Ibid.*, 83 (2010) 485-757, «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *Ibid.*, 84 (2011) 839-870, «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana” durant la Dictadura de Primo de Rivera»: *Ibid.*, 85 (2012) 5-142 i «La reacció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *Ibid.*, 86 (2013) 313-732.

El present treball –com els anteriors acabats de citar– ha estat realitzat amb l'ajut del CENTRO ESPAÑOL DE ESTUDIOS ECLESIASTICOS, annex a la IGLESIA NACIONAL ESPAÑOLA DE SANTIAGO Y MONTSERRAT de Roma, en el marc dels projectes d'investigació del curs 2014-2015. Com en totes les altres ocasions, agraïm de cor la seva col·laboració, en especial al seu rector D. Mariano Sanz i, també, al seu predecessor en el càrrec, monsenyor José Luis González Novalín. Agraïm també la lectura atenta d'aquest text de fra Valentí Serra de Manresa.

Diguem abans de començar que si el clergat i els laics reaccionaren davant dels esmentats decrets de la Cúria romana fou perquè en coneixien llur existència i perquè n'havien llegit llurs continguts, o almenys alguna part. Tal com sol passar amb els afers en què intervenen diverses persones, de secret absolut, respecte a les disposicions vingudes de Roma no n'hi hagué pas.

Els decrets, a més de circular per la premsa, com ho veurem tot seguit, passaven de mà en mà, transcrits a màquina o manuscrits. Generalment, eren copiats de manera fragmentària.² Això darrer

Per a la redacció d'aquest article hem treballat en els arxius següents:

ASV (*Archivio Segreto Vaticano*). *Arch. Nunz. Madrid* (Arxiu Nunciatura de Madrid)

SECRETARIA DI STATO (*Sezione per i Rapporti con gli Stati, Archivio Storico*):

AA.EE.SS. (*Affari Ecclesiastici Straordinari*). Des del gener de 2011 l'arxiu d'aquesta Congregació es troba a Secretaria d'Estat.

Altres arxius de l'Estat de la Ciutat del Vaticà:

ACEC (*Archivio della Congregazione per l'Educazione Cattolica*. En aquesta arxiu hi ha el de l'antiga *S. Congregazione dei Seminari e delle Università degli Studi*)

De fora de la Ciutat del Vaticà són els fons i biblioteques següents:

Arxius de Roma:

ARSI (*Archivum Romanum Societatis Iesu, Tarraconensis, 1401-1404, (1925-1930), Quaestio catalaunica*).

Altres arxius:

ADB (Arxiu Diocesà de Barcelona), *Arxiu Dr. Carreras, caps 37 (1929-B)*.

ADM (Arxiu Diocesà de Mallorca), fons *Bisbe Miralles*.

AHAT (Arxiu Històric de l'Arxidiocesi de Tarragona), fons *Francesc d'A. Vidal i Barraquer*

BB (Biblioteca Balmes, Barcelona) *Fons manuscrits/Decrets de Roma 1928-1929*

BEB (Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona), Arxiu d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de la BEB.

ABREVIATURES

AnalTar, *Analecta Sacra Tarraconensia* (Barcelona)

BOAB, Boletín Oficial del Arzobispado de Tarragona

DHEC, *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, 1999-2001, 3 v.

GEC, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona 1969-2001, 35 v.

2. A tall d'exemple citem una d'aquestes còpies de què estem parlant. Ens referim a una quartilla escrita a mà i per les dues cares que conté les conclusions del decret de la Congregació per als Seminaris i les Universitats, del 21 de desembre de 1928: BB, *Fons manuscrits/Decrets de Roma 1928-1929, f. 1-1v*.

donava una visió parcial dels continguts i afavoria encara més la crítica a la Cúria romana i al nunci Federico Tedeschini,³ que n'era l'inspirador; mentre que el cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri,⁴ n'era l'executor material.⁵

I. LA PREMSA

Alguns dels decrets eixits de les Congregacions romanes aparegueren extractats en la premsa i meresqueren força comentaris, a favor o en contra, emmarcats en un context d'enfrontament entre catalanistes i espanyolistes, tal com hom en deia aleshores, fins des de la Nunciatura i de la Secretaria d'Estat. A continuació esmentarem solament aquells periòdics que ens han anat sortint en els arxius on

3. *Federico Tedeschini* (Antròdoco, diòcesi de Rieti, 12 d'octubre de 1873 – Roma, 2 de novembre de 1959). En 1900 passà al servei de la Secretaria d'Estat. Benet XV el nomenà substituït de la Secretaria d'Estat. El 31 de març de 1921 fou nomenat nunci d'Espanya, i el 30 d'abril, arquebisbe de Lepant, el mateix títol que tingué Achille Ratti, futur Pius XI. Arribà a Madrid el primer dia de juny de 1921 i hi romangué fins a l'11 de juny de 1936, cinc setmanes abans de l'inici de la Guerra Civil. Pius XI el creà cardenal en el consistori del 13 de març de 1933, però reservat *in pectore*, no fou fet públic el seu nom fins al consistori del 16 de desembre de 1935. Rebé la birreta cardenalícia, amb permís, encara que de mala gana del Sant Pare, de mans del president de la República, Niceto Alcalá Zamora –catòlic practicant. Un cop retornat a Roma tingué diversos càrrecs, entre els quals el d'arxiprest de la Patriarcal Basilica Vaticana, el març de 1939. Mantingué una estreta relació personal amb Benet XV i fou, junt amb Eugenio Pacelli, amic i protegit del cardenal secretari d'Estat, cardenal Gasparri. Ambdós, Pacelli i Tedeschini, es professaven una fina i sincera amistat. Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la Guerra Civil Española en el Archivo Secreto Vaticano, I-1, Documentos del año 1931 (febrero – julio)*, Madrid 2011, 1-15: ID., «Documentos del Pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)»: *Analecta Sacra Tarraconensia* 80 (2007) p. 236.

4. *Pietro Gasparri* (Ussita, Norcia, 1852 – Roma 1934), secretari de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris entre 1901 i 1906, cardenal per sant Pius X en 1907. Secretari d'Estat des del 13 d'octubre de 1914. Cessà en el càrrec per la mort de Benet XV, el 22 de gener de 1922, reelegit per Pius XI, fou dimissionari el 7 de febrer de 1930. Camarlenc de la Santa Romana Església. Giovanni DE MARCHI, *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Prefazione di Mons. Antonio Samoré, Roma 1957, p. 14. Vegeu també Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la Guerra Civil española en el Archivo Secreto Vaticano, I-1. Documentos del año 1931 (febrero – julio)*, Madrid 2011, 343.

5. Vegeu el nostre article «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 16-18.

hem treballat o en algun estudi que ha tractat de la qüestió que ens ocupa.⁶

LA PREMSA ESPANYOLA

Comencem pels diaris publicats a Espanya i, en particular, a Catalunya. Així, entre els primers, *El Heraldo de Aragón*, del 16 gener de 1929, informava sobre les disposicions de la Congregació per als Seminaris.⁷ *El Debate* de Madrid donava a conèixer la circular de la Congregació del Concili.⁸ Igualment ho feia el diari madrileny *Informaciones*, el qual n'extractava els punts més polèmics.⁹ Foren, així ho sembla, els diaris de fora de Catalunya els primers d'Espanya a difondre els decrets romans, perquè hi veien, en part, una condemna del catalanisme.¹⁰

Comentant l'escrit d'*El Debate*, un altre diari del règim polític, el periòdic *ABC*, amb l'article «La Iglesia en Cataluña y la unidad española», del 5 de febrer de 1929,¹¹ presentava batalla al moviment catalanista, que era, segons aquesta publicació madrilenya, el que havia

6. Podria ser que alguna vegada no encertéssim la data precisa dels diaris –o fins i tot els seus noms correctes– ja que, sovint, el que hem trobat són retalls de premsa mancats d'alguna dada. Allò que no sabem ho hem anat deduint d'altres periòdics o revistes.

7. Així ho recull l'article, «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) 1 (1929) 176. D'aquest article en tractarem més avall.

8. «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) 1 (1929) 176.

9. «Dos disposiciones. La Santa Sede y el catalanismo». Aquest era el títol del periòdic madrileny, *Informaciones*. Vegeu Josep PUIG I CADAFALCH, *Memòries*. Edició a cura de Núria MAÑÉ i Josep MASSOT I MUNTANER, Barcelona 2003, 335-337. Recordem que el decret de la Congregació del Concili, que era la que s'ocupava de la disciplina del clergat, és del 4 de gener de 1929. Ens remetem al nostre article «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 51-56.

10. De la mateixa manera ho veia el doctor Lluís Carreras en el seu «*Memorandum Confidenziale*», 15 de novembre de 1930 (original): AA.EE.SS., *Espanya, 1929-1930*, pos. 759, fasc. 98, f. 71-78. Una còpia és en l'ADB, *Arxiu Dr. Carreras*, capsa 37. *Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. Vegeu l'apèndix documental núm. 3. En tractarem més endavant.

11. Aquest article, el nunci el tenia retallat. «La Iglesia en Cataluña y la unidad española»: *ABC*, 5 de febrer de 1929: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 84. Igualment el tenia el cardenal Vidal i Barraquer. AHAT, *Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Articles de premsa sobre el concepte de Pàtria 1921-1931)* D 16 235. És també a l'ARSI, *Tarraconense, 1404, Quaestione catalaunica, 1925-1930, (Antecedentes, XIII)*.

provocat aquelles dràstiques mesures pontificies. S'hi combat especialment el cardenal Vidal i Barraquer i la Conferència de bisbes de la Tarraconense en la sessió de 1928, quan foren donades normes a favor del català en la pastoral ordinària. L'ABC no deixa, tanmateix, de lloar l'actitud d'alguns altres prelats de Catalunya que tingueren el coratge d'anar «contra el clergat polititzat», això és catalanista.¹² De segur, ho suposem nosaltres, que aquests darrers mitrats devien ser almenys el bisbe Vila de Girona i el bisbe Bilbao de Tortosa.¹³

Un dia després, *La Razón* publicava un article entusiasta, segurament a favor de les resolucions de Roma, en concret de la Congregació del Concili. «¡Arriba los corazones!», del periodista Narciso Ventalló, que acabava així: «Una vez más el sentimiento patrio en España ha hallado [gràcies a Pius XI] la feliz fórmula de su unidad en la doctrina cristiana».¹⁴

De l'ABC, el diari *La Veu de Catalunya*, del 3 de febrer de 1929, en copià l'escrit «La Iglesia en Cataluña y la unidad española».¹⁵

12. «Velando por la paz espiritual de Cataluña y reivindicando derechos y atribuciones del Estado, el Gobierno tuvo que llevar a la vía diplomática las enojosas cuestiones políticas suscitadas por una parte del Clero de Cataluña. No hubiera sido necesario esta determinación si el señor cardenal arzobispo de Tarragona y las jurisdicciones diocesanas que le deben atención y obediencia se hubiesen decidido desde el primer momento, ante las reclamaciones razonadas y justísimas del Gobierno, a realizar lo que al fin se les ha mandado hacer por la Santa Sede. Conviene advertir que en la resolución adoptada por la curia de Roma para restablecer las normas de sabia prudencia que rigen la relación de la Iglesia con todos los Estados habrán influido no poco la actitud patriótica y el criterio puramente religioso que con la mayor notoriedad mantenían algunos preladados catalanes en una labor activa contra el Clero político antes de la Asamblea episcopal que por iniciativa y bajo la presidencia del cardenal arzobispo de Tarragona sentó y publicó las interpretaciones y normas nuevas que motivaron la reclamación del Gobierno». *ABC*, del 5 de febrer de 1929. ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 84.

13. Vegeu el nostre anterior article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 378-404.

14. Narciso VENTALLÓ, «¡Arriba los corazones!» *La Razón*, 6 de febrer de 1929: AHAT, *Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Articles de premsa sobre el concepte de Pàtria 1921-1929)* D16 235.

15. L'article, «La predicació religiosa a Catalunya. Dos decrets de la Sagrada Congregació del Concili». *La Veu de Catalunya*, 3 de febrer de 1929. Aquesta nota, amb un títol evidentment equivocat, està entre els papers del doctor Miralles, que el prelat s'endugué a Palma de Mallorca: ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 4, llig. 39, núm. 7, *Separatismo catalán*.

L'article d'aquell periòdic el reproduïa també el rotatiu barceloní, *El Noticiero Universal*, el mes de febrer,¹⁶ i *La Publicitat* de l'1 i del 17 de febrer de 1929.¹⁷ Aquest diari barceloní es tornarà contra els decrets el 22 de juny d'aquell mateix any.¹⁸

Un any després, *La Publicitat* del 18 de gener de 1930, incloïa així mateix un manifest d'Acció Republicana en el qual els republicans també es feien ressò dels nostres coneguts decrets. Ací, el partit republicà manifestava el seu respecte més pregon pel sentiment religiós d'altri, com, també, les seves simpaties «per la posició d'una part de la clerecia nostra davant el problema de Catalunya». És aquest reconeixement un aspecte que podríem considerar positiu, però el manifest republicà afegeix que, a l'obra espanyolitzadora de Catalunya, amb aquelles disposicions romanes, hi coadjuvaren també alguns bisbes de seus catalanes no afectes al catalanisme, així com els cardenals de Cúria de la Santa Seu.¹⁹

16. Notícia treta d'un diari escrit en català: ARSI, *Tarraconense, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Antecedentes XIII)*

17. Vegeu Josep M. ROIG I ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 410.

18. ARSI, *Tarraconense, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Doc. S. Sede, XII, Folia periodica Catalauniae Sanctam Sedem insidiosae impugnat occasione decretorum de re Catalaunica*. Es refereix a *La Publicitat*.

19. «Respectem profundament i sincerament les creences religioses. Al nostre respecte de liberals s'afegeix la simpatia que sentim per la posició d'una part de la clerecia nostra davant el problema de Catalunya, posició que és menys compartida com més es puúa [*sic*] així en la gradació de la jerarquia eclesiàstica. Allò que nosaltres rebutgem és la invasió de l'esperit confessional en l'esfera pública i la imposició en el clos de la consciència. Per altra part no podem oblidar que, en el passat període dictatorial, els cops contra Catalunya no vingueren únicament de Madrid; alguns, i dels més feridors, vingueren de Roma. L'esperit català, com ha dit Josep Puig i Cadafalch, ha estat combatut ensems pels representants dels poders del cel i de la terra. En l'obra anticatalana han col·laborat també robes morades i púrpures». «El manifest d'Acció Republicana al poble català». *La Publicitat*, dimarts, 18 de gener de 1930. Aquest retall de premsa l'enviava el jesuïta Fernando Vives a l'assistent per a Espanya de la Companyia de Jesús, pare Camillo Crivelli. Barcelona, 21 de març de 1930: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930*. Recollirem la referència a Puig i Cadafalch més avall en tractar d'aquest insigne personatge.

Fernando Vives Solar (Santiago de Xile 1871 – Santiago 1935), jesuïta, promotor de la doctrina social de l'Església. Estudià a Tortosa i féu la tercera provació a Manresa. En 1928 fou destinat a Espanya, on treballà com a operari i director d'exercicis espirituals a Barcelona de 1925 a 1931. En 1931 tornà a Santiago. E. TAMPE, *Fernando Vives Solar*: Charles E. O'NEILL-Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, *Diccio-*

Amb aquests mots que acabem de recollir, l'esquerra es referia també al paper que atribuïa a Roma de col·laboradora amb el règim dictatorial de Primo de Rivera per ajudar a la repressió de la llengua i cultura catalanes, particularment amb les disposicions emanades dels seus dicasteris.

Al mes següent, el 20 de febrer de 1930, presentada ja la dimissió pel cap del Directori militar, el periòdic republicà federal, *La Nau*, publicat a Barcelona, en la seva nota «L'episcopat» es referia al comentari que el periodista, que signava amb les lletres Ll. G., havia fet des de Puigcerdà comentant les censures llançades per Miguel de Unamuno respecte al capteniment mostrat per l'episcopat català davant de Primo de Rivera. Vet aquí el que l'articulista deia, sense matisos, sobre el fet que Catalunya no podrà oblidar mai la repressió de la Dictadura i dels mateixos bisbes catalans envers la llengua catalana en l'àmbit pastoral.²⁰ En el fons, és una crítica a l'aplicació del decret de la Congregació del Concili. Encara *La Nau*, en el número corresponent al 4 de setembre d'aquell any, prosseguirà reflexionant en el seu escrit, «La clerecia i la dictadura», sobre aquest tema, tot

nario histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-temático. IV, Roma-Madrid, 3992.

Camillo Crivelli (Chiusa di Pesio, Cuneo, 1874 – Roma 1954), jesuïta, féu el noviciat a Veruela (Saragossa), estudià a Tortosa i fou enviat a Mèxic, l'Havana, Nicaragua i Texas. Tingué diversos càrrecs a Roma, com el d'assistent d'Espanya (1929-1938). Fou professor de la Pontificia Universitat Gregoriana, i s'especialitzà en l'estudi sobre protestantisme. E. PALOMERA, *Camillo Crivelli: Diccionario histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-temático* dirigit per Charles E. O'NEILL - Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, II, Roma-Madrid, 2001.

20. «Concretament a Catalunya mai més oblidarem l'esdevingut amb els sermons, les solemnitats religioses i les associacions catòliques i l'estúpid intent de reformar la Doctrina. Pensem que les desercions no queden mai impunides». «L'Episcopat». *La Nau*, 20 de febrer de 1930: ADM, *fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 13, Papeles sueltos*. Aquesta informació es troba també a l'Arxiu de la Nunciatura de Madrid, l'havia fet arribar el bisbe Miralles al nunci, precedida, en el retall que tenia en el seu poder, d'una nota manuscrita seva: «La Nau, periòdic republicà federal publicat a Barcelona». Miralles envià a Tedeschini l'article de *La Nau*, «El Episcopado», traduït al castellà. Carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 de febrer de 1930 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 839, fasc. 1, f. 178-178v*. El nunci adjuntà en forma d'al·legat aquesta lletra de Miralles i la féu a mans del cardenal Pacelli, secretari d'Estat. Despatx núm. 4233, Catalanismo e i suoi recenti sviluppi. Madrid, 4 de març de 1930 (original): AA.EE.SS., *Espana, 1928-1931, pos. 589, fasc. 19, ff. 21-22v*.

fent-se ressò de comentaris, més o menys, anticlericals de *La Campaña de Gràcia*.²¹

Un mes després, *La Publicitat*, del 5 de març de 1930, en el seu article «I les altres reparacions», signat amb les inicials C. S., –creiem que es corresponen als noms de Carles Soldevila-,²² també feia esment a la circular de la Congregació del Concili: «Encara que avui les autoritats de l'Església mantinguin aquelles instruccions dictades per una Congregació romana no deixarem pas la idea, profundament arrelada en el poble català, que aquelles instruccions varen ser obtingudes per pressió estranya, no pas inspirades per un zel espontani».²³ El mateix diari, en l'edició del 3 de maig, es referia encara al decret romà.²⁴

La Veu de Catalunya, igualment del 5 de març de 1930, en què tractava particularment de la persecució de la Dictadura contra el doctor Vidal i Barraquer,²⁵ i el del dia 21 d'abril, continuaven polemitzant sobre la intervenció de la Santa Seu en la qüestió catalana en el dos anys anteriors a 1930.²⁶

De l'any 1930, hem de referir-nos encara al *Diario de Tarragona*, del 28 de novembre, i a l'editorial d'aquest dia signat per Lluís de Salvador,²⁷ «Los prelados – La persecución – La aurora boreal». És

21. «La clerecia i la dictadura». *La Nau*, 4 de setembre de 1930: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 13, Papeles sueltos.

22. De Carles Soldevila, en parlem més avall, quan tractem de l'escrit de Francesc de Paula Bultó, «Une information sur la Catalogne». Emprava el pseudònim C. S. en algunes de les seves col·laboracions a diaris i revistes, com és el cas d'*Ací i d'Allà* i, segurament que també a *La Publicitat*. Vegeu Albert MANENT – Josep POCA, *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*. Pròleg d'Albert MANENT, Lleida 2013, 81.

23. «I les altres reparacions». *La Publicitat*, 5 de març de 1930: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 13 Papeles sueltos. Aquest article, el cita IVON L'ESCOF, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 204-205.

24. Així ho diu també IVON L'ESCOF, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 204-205.

25. «La persecució del cardenal de Tarragona». *La Veu de Catalunya*, 5 de març de 1930: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, lligall 39, núm. 13 Dr. Miralles, Obispo de Barcelona. *Separatismo catalán*.

26. IVON L'ESCOF, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 204-205.

27. Lluís de Salvador i Andrés (1893 - 1975), periodista i director dels diaris *Tarragona* i *Diari de Tarragona*. Escriví en nombroses publicacions tarragonines anteriors a 1939, com la revista *Ideal científico literario* (1911), *El Temps*, gasetta hebdomadària (1929), la *Revista estudiantil* (1931) o al diari antifeixista *Llibertat*

un text dur, que feia centre de la seva atenció al nunci Tedeschini i devia ser un dels escrits més forts que un periòdic mai hagi escrit contra qui fou el representant del Papa a Espanya. Ell mateix, Tedeschini, tenia aquest retall de diari ben subratllat entre els seus papers de la Nunciatura.²⁸ L'article sorgí arran de dues notícies aparegudes en la premsa catalana sobre el suposat trasllat de monsenyor Federico Tedeschini a Torí i del bisbe Bilbao, de Tortosa, a Múrcia.²⁹ L'editorial del *Diario de Tarragona* recollia totes dues notícies, perquè, en l'eventual nova destinació dels dos eclesiàstics, hi trobava un motiu de joia, ja que ambdós prelats s'adheriren a «les normes catalanòfobes» de la Dictadura de Primo de Rivera. Llur eventual promoció, doncs, seria un alleujament per a Catalunya. Aquest és el judici, negatiu, que mereix el nunci Tedeschini al periodista De Salvador, i l'altre, del tot positiu, que fa, en canvi, del cardenal Vidal i Barraquer:

«Monseñor Tedeschini, con esa hábil finura y delicado poder incisivo de los diplomáticos de su raza, después de un viaje de “inspección” realizado por tierras de Cataluña, supo aconsejar al Santo Padre, de acuerdo con las inspiraciones de su gran amigo el Dictador, de la conveniencia de dictar disposiciones restrictivas del uso de la lengua en los actos propio del Culto. Y proscibía, además, las publicaciones periódicas en lengua catalana, de los Seminarios y Universidades pontificias. En cambio no pudo, no supo o no quiso evitar la persecución encarnizada, villana, rastrera, de que, por parte del gobierno de los des-

(1936-1938) o al 19 de juliol (1938). Salvador, en qualitat de cronista, va redactar una memòria detallada de la vida ciutadana durant el conflicte bèl·lic espanyol. S'exilià a França. Recentment han estat publicats els escrits de Salvador, *Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra (1936-1939)* i *Quan la mort venia del cel. Memòria dels bombardejos sobre Tarragona (1937-1939)*.

28. Lluís de SALVADOR, «Los prelados – La persecución – La aurora boreal». *Diario de Tarragona*, divendres 28 de novembre de 1930. És en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 30-30v.

29. Fou *La Stampa*, de Torí, que donava per segur el nomenament de Tedeschini per a arquebisbe de Torí, i així ho recollia el diari *El Matí*. L'altra nova, la del pas de Bilbao a Múrcia, procedia d'un diari de Tortosa. Lluís de SALVADOR, *Íbid. Diario de Tarragona*, divendres 28 de novembre de 1930. És en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 30.

*potas y de algunos serviles secuaces, fue objeto la más alta autoridad eclesiástica de Cataluña [Vidal i Barraquer] que se veía escarnecida e insultada por sus perseguidores a voz en grito, poco menos que en plena vía pública».*³⁰

Del Dictador, al final de 1930, deia *El Diari de Tarragona*, no en quedà res i de la seva política religiosa, tampoc. El poble havia recobrat «el seu dret a la seva pròpia personalitat i al propi idioma». Aquest mateix poble menyspreava ara les disposicions «il·legals, absurdes i inhumanes per antinatural» del Govern i les que vingueren de Roma. Davant d'aquest quadre pintat per De Salvador, la seva conclusió era que Tedeschini no podia ser més nunci a Espanya:

*«Frente a tal estado de cosas, Mons. Tedeschini, fino y sagaz como es, no puede seguir en España en el desempeño de su sagrada misión. Y no puede seguir, porque Cataluña es para él un cruel y obsesionante “remember”, un punto de conturbación espiritual; no queremos decir que una sombra de remordimiento».*³¹

Podriem esmentar ací encara el militant catòlic Ramon Rucabado.³²

30. Lluís de SALVADOR, «Los prelados – La persecución – La aurora boreal»: *Diario de Tarragona*, divendres 28 de novembre de 1930. És en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 30. De Salvador continua encara parlant, a continuació del text que hem transcrit, de Tedeschini i de Vidal i Barraquer: «Y es que para Monseñor Tedeschini, entre la defensa de un Cardenal Arzobispo perseguido con ensañamiento y alevosía por el crimen de defender una de las más sagradas prerrogativas de la fe catalana y caído por lo tanto en desgracia de los poderosos y la sonrisa halagadora de esos mismos poderes omnímodos, la elección no era dudosa. Era necesario, pues, que triunfara el Poder y no la mansedumbre; la voluntad del déspota y no el amor del pastor de almas: la voz de mundo y no la que imploraba justicia en nombre de Dios y de la fe de su pueblo».

31. Lluís de SALVADOR, «Los prelados – La persecución – La aurora boreal»: *Diario de Tarragona*, divendres 28 de novembre de 1930. És en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 1, f. 30. En el retall de la Nunciatura apareix subratllat el text transcrit i la paraula «remordimiento».

32. *Ramon Rucabado i Comerma* (Barcelona 1884 – 1966), escriptor i militant catòlic, autodidacta. Rebé elogis dels representants del noucentisme català, col·laborà amb el diari *La Veu de Catalunya*, que pretenia projectar la cultura catalana a Espanya, i *La Revista*. Membre del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, dirigí la revista catòlica *Catalunya Social* (1922-1936). Defensor de la moral catòlica a través de la premsa, escriví molts articles periodístics. Albert MANENT I SEGIMON, *Ramon*

En efecte, aquest escriptor comunicava al bisbe Miralles, a les darreries del mes de desembre de 1930, que, amb motiu del seu trasllat a Mallorca, havia escrit un article de comiat i que per raons alienes a la seva voluntat no veié la llum pública.³³ Junt amb aquesta missiva, Rucabado féu a mans del Bisbe les proves d'impremta del nonat article, el qual hauria portat el títol "El bisbe Miralles".³⁴ Començava afirmant que el trasllat del doctor Miralles no s'hauria d'haver produït mai, «puix cap diocesà no havia ni somniat que pogués anar-se'n. Cap diocesà no ho desitjava.» El seu pontificat a Barcelona li fou «un suplici per mor dels abusos de poder, de delacions, espionatges, persecucions», que venien «de la part d'un poder que vindica a cada pas el títol de defensor *oficial* dels interessos de la Religió, trepitja i estalona els qui tenen aquesta missió per manament diví: poder que sentint-se més papista que el Papa se sent, no cal dir-ho, més episcopal que el bisbe».

A aquest Govern, a Primo de Rivera, doncs, atribuïa Rucabado la remoció de Miralles, així com als representants de la Dictadura a la Barcelona: «No va ésser, en resum, [*Miralles*] instrument fàcil a la política assimilista, divisa i consigna de la gelosia d'Estat». Relacionava igualment l'articulista la caiguda de Miralles amb la celebració del Sínode diocesà de Barcelona d'octubre de 1929, que, aleshores, en 1930, era encara a Roma pendent d'aprovació, pel que contenia, diem nosaltres sobre l'ús de la llengua catalana en la pastoral.³⁵

Rucabado i Comerma: DHEC, III, Barcelona 2001, 298-299. Mantingué correspondència i àdhuc l'amistat amb el pare Enrico Rosa, amb qui es cartejava, segurament, que a través de la relació de Rucabado amb el doctor Lluís Carreras. A l'Arxiu Diocesà de Barcelona es conserva alguna carta dels anys trenta del segle passat d'aquesta correspondència entre Rucabado i el pare Rosa. ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. Vegeu el nostre anterior article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 509.

33. Carta de Ramon Rucabado a l'arquebisbe-bisbe de Mallorca, Josep Miralles. Barcelona, 28 de desembre de 1930 (original autògraf): ADM, *fons Bisbe Miralles, C. 3, llig. 30, Coadjutoria de Barcelona, primeros pasos*.

34. "El bisbe Miralles" (títol manuscrit de mà de Rucabado): ADM, *fons Bisbe Miralles, C. 3, llig. 30, Coadjutoria de Barcelona, primeros pasos*.

35. Sobre el Sínode de Barcelona, varat a Roma, vegeu el nostre anterior article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 513-520, 541-545.

I era justament aquí on, arran de l'assumpte de la llengua, que Rucabado es referia als decrets de Roma i, de manera particular, al de la Congregació del Concili. En efecte, el periodista, el mes gener de 1929, que és quan aparegué aquell decret, emprengué una nova defensa de la «rectilínia actuació» de monsenyor Miralles en l'aplicació de les normes d'aquell dicasteri romà sobre la llengua en la pastoral. Tanmateix, continuava escrivint, «no semblà suficient als qui volien tancar en absolut el temple a la llengua de Sant Vicenç Ferrer. Assetjat a l'última trinxera, el doctor Josep Miralles i Sbert, pledejà encara les tradicions de la Província Tarraconense en la forma de predicació; treballà de segur per trobar una fórmula equitativa, una solució digna... Tenim la convicció que els investigadors trobaran per aquest costat la causa de la seva caiguda política [...]». Així semblava al·ludir Rucabado al fet que l'execució de les disposicions d'aquella Congregació contribuïren, junt amb la pressió del poder civil espanyol, a l'allunyament de monsenyor Miralles de Catalunya.

Respecte a això, darrer l'ordinari de Mallorca, damunt del text, “Bisbe Miralles”, que li havia fet arribar Rucabado, escriví aquests mots expressats en català: «Desconec el fonament d'atribució al Directori la meua translació». Potser aquesta era la resposta que el prelat tenia preparada per a l'autor de l'article. De fet, aquest fou l'interrogant que degué acompanyar al mateix Miralles fins al final de la seva vida.³⁶

Sense deixar encara la Península, ens referirem finalment a una publicació mensual gallega, *A Nosa Terra*, de caire nacionalista, la qual publicà un article “La tristesa de Déu”, no sabem amb precisió quan, però hauria de ser de 1930, caiguda ja la Dictadura. Aquesta dada la coneixem solament, perquè el doctor Miralles havia fet una còpia de l'article i l'havia traduït al català, la qual conservava entre els seus papers particulars que anaren a parar amb ell a Mallorca. El text d'*A Nosa Terra* conté una crítica contra l'episcopat català per la seva actuació durant la Dictadura. Comparava també, en aquest sentit, la situació del galleguisme després de Primo de Rivera.³⁷

36. Vegeu «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 474-482.

37. “Tristesa de Déu”. *A Nosa Terra* (1930) (traducció catalana, text mecanografiat): ADM, *fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 10, Separatisme catalán*.

LA PREMSA EN LLENGUA FRANCESA

Els diaris francesos parlaren força dels documents romans, segurament, diem nosaltres, perquè no estaven sotmesos a la censura imposada a Espanya i d'aquesta manera podien criticar les decisions de la Santa Seu, així com el Govern de la Dictadura que els propicià. La primera publicació periòdica francesa amb què ens hem topat ha estat *Le Journal*, de París, del 16 de gener de 1929, amb el seu article, «Roma interdit toute action régionaliste au clergé... catalan», que no deixava de contenir manifestes imprecisions.³⁸

El mateix el *Journal*, però, del dia 17 de gener de 1929, portava un altre article, «La vie ardente de Barcelone. Individualisme catalan et Vatican», signat aquesta vegada per (Paul) Bringuier. Contraposava, en el fons, els anhels dels catalans per la llibertat i el dret a parlar llur llengua amb la «política del Vaticà» seguida per la Cúria romana en aquesta matèria, i informava que la Santa Seu havia prohibit d'«emprar públicament» el català. Bringuier, amb evident exageració, arribava a aquesta conclusió: que, en el futur, a Catalunya, hom parlaria sols francès, per mor de l'afecte dels catalans per la llengua del país veí i, en part, per la reacció suscitada en ells arran dels documents romans sobre la Qüestió catalana.³⁹

38. «Madrid, 15 janvier. Le clergé catalan et plus particulièrement son chef, le cardinal-archevêque de Tarragone, maintenaient, contre la volonté du général Primo de Rivera, l'emploi du dialecte catalan dans les églises et au catéchisme.

Une communication officielle du Vaticane est arrivée aujourd'hui à Barcelone. Elle ordonne à toutes les autorités ecclésiastiques de Catalogne une extrême sévérité contre toute activité régionaliste du clergé, auquel il est recommandé notamment d'employer la langue espagnole dans les églises, tant pour les sermons que à l'occasion des cérémonies religieuses.

Il est à remarquer que le document n'est pas rédigé en latin, comme c'est l'usage, mais en italien. Ses termes sont nettement comminatoires». «Roma interdit toute action régionaliste au clergé... catalan»: *Journal*, París, 16 de gener de 1929. Aquest retall l'envià el pare Josep Calveras al general dels jesuïtes, quan aquest passava visita a les cases de la Companyia de Jesús de Catalunya per manament de la Santa Seu. Carta del pare Josep Calveras al general Wlodomir Ledóchowski. Barcelona, 19 de gener de 1929: ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1925-1929, Lingua, Varia I, XII*.

39. «Sans doute, le nationalisme, leurs soupirs vers un régime républicain que, en Espagne, les ferait libres, sont en contradiction avec la politique du Vatican? Toujours est-il que le pape s'efforce d'enlever aux Catalans leur arme principale et la dernière survivance de leur personnalité. Il a interdit, au clergé de là-bas, l'usage du

L'Indépendant des Pyrénées Orientales, de Perpinyà, del dia 17 de gener de 1929, i el *Journal de Genève*, del dia 19 del mateix mes i any, comentaven acuradament les decisions de la Congregació per als Seminaris i del Concili.⁴⁰

El primer periòdic, *L'Indépendant des Pyrénées Orientales*, del 17 de gener de 1929, portava un article de Jules Escarguel, «Le Pape et le Catalan», que no deixava de contenir una certa crítica a algunes de les mesures adoptades per Pius XI.⁴¹ El Pontífex Romà, opinava Escarguel, podia privar els clergues de Catalunya de prendre part a qualsevulla acció regionalista, tal com havia prohibit als catòlics alsacians de França de participar a la campanya separatista, amb motiu de les eleccions de feia un any.⁴² El Sant Pare havia anat, tanmateix, lluny; molt més lluny, a l'hora d'imposar exclusivament la llengua espanyola en la pastoral – això darrer, ho sabem prou bé nosaltres, es tractava d'un exageració que demanaria ulteriors matisacions. L'articulista es preguntava a si mateix, què podia guanyar el Papa

catalan, comme d'encourager toutes les idées régionalistes. De Barcelone à Valence, on va être obligé de prier en espagnol [...]».

Continua comentant la Barcelona que l'articulista veu, piadosa i ufana. I acaba així: «La Catalogne a un double amour au cœur. Celui de sa liberté, au moins de sa liberté de pensée, et son amitié pour la France que représente pour elle la révolution, tous les principes de démocratie. De cette amitié-là elle peut se nourrir. Tous les Barcelonais moyens parlent français, connaissent notre histoire et notre littérature, tous les journaux français sont vendus dans les kiosques, les succès de librairie flambent en même temps à Paris et à Barcelone; on vend en Catalogne deux fois plus de livres français que de livres espagnols.

Et de plus en plus sans doute les Catalans liront-ils et parleront-ils ce français que deviendra pour ainsi dire la langue officielle de leur cœur si le catalan, banni des églises, peut-être de la rue, bientôt, devient une langue morte que quelques centaines de paysans privilégiés auront seuls le droit de parler officiellement là-haut, dans l'asile inexpugnable des recès, en Andorre». Paul BRINGUIER, «Rome vient d'intervenir de façon assez surprenante en Catalogne». *Journal*, 17 de gener de 1929: ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929, *Varia*, XIII.

40. Així ho recull l'article, «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) 1 (1929) 175-178. D'aquest darrer article periodístic, en tractarem més avall.

41. «Le Pape et les catalans»: *L'Indépendant des Pyrénées Orientales*, del dia 17 de gener de 1929. És reproduït en el diari de Perpinyà, *L'Éveil Catalan*, del dia 2 de febrer de 1929, i l'hem localitzat en ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

42. Vegeu el nostre article «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 14-16.

amb aquelles prohibicions, si no era haver cedit a les suggestions i haver donat suport a la vigorosa campanya anticatalanista del Directori militar? Tot plegat provocarà, deia l'articulista, la «còlera profunda» dels catalans, tant de clergues com de laics.

Jules Escarguel, el qual diu de si mateix que s'interessava molt poc pels afers de l'Església, considerava en canvi la intervenció pontifícia «contra la llengua catalana» com digna de tenir-la en consideració, perquè semblava formar part de la praxi practicada pel Pontífex, que era la d'immiscir-se en la política de les diverses nacions. Això donava peu al periodista per criticar la condemna de l'*Action Française*, feta pel mateix Pius XI. Escarguel, per bé que ell mateix no simpatitzava amb aquell moviment fundat per Charles Maurras, protestava contra la decisió del Pontífex Romà, perquè creia que aquella organització no podia ser pas considerada cismàtica.⁴³ Acabava així: «*Pour l'instant, bornons-nous à enregistrer le nouvel acte de Pie XI. Il a une réelle importance.*»

LA PREMSA D'ALTRES PAÏSOS

Un altre diari, el *Journal de Genève*, Suïssa, del 19 de gener de 1929, comentava críticament els famosos decrets romans, en la seva columna «La Saint-Siège contre le catalanisme».⁴⁴ Era signada amb les inicials A. K. Començava descrivint el profund malestar que hi havia a Catalunya per la política econòmica del Govern de la Dictadura envers aquest país, sobretot, per les grans dificultats que posaven els militars en el poder a la instal·lació d'importants empreses, per ubicar-les, en canvi, en altres contrades d'Espanya. Igualment, en l'ordre intel·lectual, el mateix Govern havia prohibit tots els lligams que poguessin unir Catalunya a les organitzacions internacionals, els

43. De Charles Maurras i de l'*Action Française*, en tractarem més avall.

44. «La Saint-Siège contre le catalanisme»: *Journal de Genève*, dissabte 19 de gener de 1929. L'article l'hem localitzat a l'ACEC, *Fondo Seminari, Spagna, núm prot. 14/29*. Un altre periòdic, *L'Action Française*, recollia un llarg fragment de l'article del *Journal de Genève*. Vegeu Charles MAURRAS, «Rome et les Catalans», 20 de gener de 1929, copiat en *L'Éveil Catalan*, del 2 de febrer de 1929. Aquest periòdic es troba en l'ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (P. Casanovas, Foment de Pietat)*. Del *Journal de Genève*, en parla també l'article, «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (Paris) 1 (1929) 175-178.

quals eren sistemàticament tallats. Això havia passat amb l'Associació Catalana per la Societat de Nacions, la qual havia estat dissolta i els seus membres amenaçats amb la presó. De la mateixa manera, per ordre del Ministeri d'Afers Exteriors d'Espanya, havia estat privada la constitució legal de l'Associació Universitària per la Societat de Nacions i el reconeixement del representant d'Espanya al Comitè de Cooperació Intel·lectual de Ginebra: Tot plegat havia fet que no hagués pogut funcionar aquella associació.

Tanmateix, la impressió de l'articulista del *Journal de Genève* era que, aquelles mesures governamentals no tenien cap punt de comparació amb la inquietud que havia produït a Catalunya el bruscanvi de capteniment de la Santa Seu envers el catalanisme. Arran d'aquesta afirmació, el periòdic assenyalava quines eren les disposicions empreses per Roma i fins comentava que la visita apostòlica de monsenyor Tedeschini a la Tarraconense «havia donat un resultat més tost favorable als catalans». Un judici –el comentem nosaltres–, del tot equivocat; sobretot, perquè el redactor del *Journal de Genève*, no podia saber de cap de les maneres quin era el contingut de l'Informe secret del nunci. Aquest periòdic feia sortir igualment les ordres donades per Roma encaminades a reprimir el moviment catalanista entre la clerecia secular i regular, i reportava, així mateix, com rellevants personalitats d'alguns ordes religiosos, de manera particular entre els jesuïtes, havien estat cridades a donar compte de greus inculpacions.

El capgirament de Roma havia estat ja completat? Així s'ho preguntava l'articulista. Si la resposta resultava afirmativa, a què era degut el capteniment de la Cúria romana? No cal cercar-ne les causes, segons A. K., en el camp de l'autonomisme català. No era el cas, perquè l'estament clerical no havia fet mai política catalanista. No havien pas militat en aquell camp, però tots els ordes religiosos havien aportat rellevants personalitats a l'actual embranzida catalanista. Aquest era el cas del monestir de Montserrat, els monjos del qual publicaven magnífiques obres literàries –i reblava ací el valor de la Bíblia traduïda al català– i les publicacions de la Biblioteca Balmes, «dirigida pels jesuïtes». No hi havia a Catalunya un clergat polititzat. El que resultava palès, segons el periodista, era que la Santa Seu havia cedit evidentment a la pressió del Govern espanyol i que havia anat més lluny del que no hauria volgut anar. Vet aquí la conclusió:

«Le pas que la Saint-Siège vient de faire, brisant les traditions et même les règles de l'Église, et jetant dans le trouble une province profondément religieuse, apparaît comme très symptomatique. L'alliance de la haute Église romaine avec les puissances du siècle s'accroît de plus en plus. Il y a du vrai dans la phrase d'une personnalité ecclésiastique disant que Rome attend le passage du char du vainqueur pour s'y joindre. Mais le jeu est dangereux. Tout ici parlant fait prévoir que le clergé catalan est disposé à résister aux injonctions de Rome. L'évêque de Barcelone, qui n'est pourtant pas catalan, a déjà répondu qu'il lui est impossible d'obéir. PARCE QUE LES FAUTES DONT ACCUSE LE CLERGÉ N'EXISTENT PAS. Le trouble que cet état de choses jettera dans les âmes des fidèles n'est que trop évident».⁴⁵

El corresponsal d'aquest diari, del qual sabem que es trobava a la Ciutat Comtal, deuria estar molt ben informat dels sentiments del seu clergat respecte de les disposicions romanes. De fet, el bisbe Josep Miralles de Barcelona havia mostrat una actitud semblant a la que descrivia el *Journal de Genève*; val a dir, la de negar que hi hagués a la seva diòcesi aquell catalanisme que era descrit en els decrets de la Penitenciària Apostòlica i de Seminaris i, particularment, en el del Concili, que feia poc que havia sortit, exactament el 4 de gener de 1929.⁴⁶ El 22 de febrer de 1929, el mateix diari continuava tractant del ressò a Catalunya de les normes donades per Roma sobre el català.⁴⁷

L'escriptor occità Charles Maurras⁴⁸ llegí en el *Journal de Genève*

45. «La Saint-Siège contre le catalanisme»: *Journal de Genève*, dissabte 19 de gener de 1929. Hem localitzat l'article a l'ACEC, *Fondo Seminari, Spagna, núm prot. 14/29*.

46. Vegeu el que ja hem dit en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 425-429.

47. Vegeu *La Revue de Catalogne*, núm 3, 25 de maig-1 de juny de 1929, 1 (1929) 182.

48. *Charles Maurras* (Martigues, Provença, 1868 – Saint Symphorien, Landes, 1952), escriptor occità d'expressió francesa, fundador de l'*Action Française* (1899) i director del diari del mateix nom des de 1908, de caràcter antirepublicà i antidemocràtic. Escriví obres de teoria política i literàries. L'*Action Française* de Maurras era un moviment nacionalista xenòfob i ultracatòlic. Fou condemnat pel papa Pius XI. Sobre Maurras i Espanya, en concret el seu viatge en 1938, vegeu Vicente CÀRCEL ORTÍ, «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 864-865, 869, 923-924.

l'article que acabem de comentar. La seva lectura l'emmenà a publicar en el periòdic que ell mateix dirigia, *L'Action Française*, un seu escrit, «Rome et les Catalans», del 20 de gener de 1929.⁴⁹ Maurras, que havia vist condemnar el seu moviment, *Action Française*, per Pius XI, en 1927, aprofità la Qüestió catalana per atacar la Santa Seu, tot solidaritzant-se amb els catalans, entre els quals comptava seguidors seus.⁵⁰ I així es preguntava, on s'aturarà «aquest furor d'acumular i d'usurpar» que té Roma?

El que segueix a continuació és una defensa del sistema monàrquic, per al qual el catalanisme, en esdevenir un moviment polític, constituïa aleshores una amenaça per a la Corona espanyola. Proposava com a camí per solucionar aquesta contraposició un federalisme monàrquic amb Espanya o, com a darrera possibilitat, el suprem recurs de la Confederació d'un règim de la Unió personal.⁵¹ Hom ja s'adona com el nostre tema de la reacció de la premsa, sobretot a França, prenia així una dimensió més enllà de la religiosa, per anar a la política i,

49. «Rome et les Catalans», 20 de gener de 1929. L'hem trobat en *L'Éveil Catalan*, del dia 2 de febrer de 1929, que hem localitzat a l'ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

50. Vegeu *Maurras a Catalunya: elements per a un debat*, edició a cura de Xavier PLA, Barcelona 2012.

51. «Le mouvement catalaniste très voisin des tendances du Félibrige, naquit au milieu du XIX^e siècle de l'effort de saints prêtres, d'hommes de tradition et de fidélité. Mais leurs successeurs ont-ils dégénéré? Ils ont, simplement, réussi, dans une très large mesure, à rendre à leur province, qui avait gardé avec fierté sa vieille langue, le sentiment de son histoire et de son génie. Le catalanisme est devenu une force politique.

Il menace la couronne espagnole et nous le déplorons. Nous avons toujours désiré qu'un accord intervienne entre la royauté castillane et ces provinces dont le loyalisme, ébranlé, n'est pas disparue, loin de là ! C'est ici que pourrait jouer le programme des républiques sous le roi et, si ce mode de fédéralisme monarchique ne suffit pas, on aura la suprême ressource de la Confédération et du régime de l'Union personnelle. La République démocratique, une et indivisible, à moins de jeu ! Un journaliste français écrivit, il y a deux ans, aux *Débats*, que ces programmes avaient fait faillite, n'ayant pas réussi tout de suite. Nous verrons bien. Et nous avons le droit de noter que le programme n° 2 n'a même pas été essayé. Les convulsions de l'avenir et leur pacification nécessaire diront s'il y a d'autres refuges et d'autres ports ! En attendant, il faut bien noter que le parlementarisme officiel, d'un côté, l'anarchie, de l'autre, et, d'un troisième côté, la propagande démocratique et libérale ont composé un milieu assez défavorable au modus vivendi que la souplesse des institutions rend encore possible». Charles MAURRAS, «Rome et les Catalans», 20 de gener de 1929. *L'Éveil Catalan*, del dia 2 de febrer de 1929: ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

concretament, a la de l'encaix de Catalunya –que hom veia radicalitzada en el seu catalanisme polític– a Espanya.

Charles Maurras acabava dient que els mots del *Journal de Genève*, que hem transcrit més amunt, jutjaven massa benèvolament la Santa Seu, en relació a la seva intervenció a Catalunya. Per a l'escriptor francès, Pius XI jugava un joc perillós intervenint en política i, ho era més, de reguardós, per a la Corona espanyola pel «malvat regal que havia rebut del Vaticà».⁵²

Maurras encara tornarà a ocupar-se de refilada dels decrets de Roma sobre la Qüestió catalana, «malignament ironitzats»⁵³ per l'escriptor occità, just tres anys després d'haver escrit «Rome et les Catalans», i una altra vegada en el seu diari dirigit per ell mateix, *L'Action Française*, del 26 de gener de 1932.⁵⁴ Aquí, referint-se a les reserves que experimentava la Santa Seu envers el català literari, qualificava «d'absurda la croada muntada per Roma contra el català

52. «On se croit bien malin, bien hardi et bien fort en jouent, pour ainsi dire, sur une espèce de tapis vert, les puissances morales dont était maître, pour une téméraire et fragile prétention à l'Empire! Conçue au rebours du sens naturel donné ici à la maxime, cette « politique d'abord » nous paraît pleine de périls. Traités comme le sont au Canada et dans l'Etat de Rhode-Island, les catholiques de langue française, les catholiques catalans seraient de véritables momies s'ils pouvaient négliger de se demander de quel marché ils fournissent l'appoint. Et leur question ne fera de bien à personne. Et nous ne craignons pas de répéter que la couronne espagnole elle-même n'aura point à se féliciter de ce mauvais service reçu du Vatican». Charles MAURRAS, «Rome et les Catalans», 2 de febrer de 1929. *L'Éveil des Catalans*: ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1925-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

53. Aquesta és una expressió del pare Miquel Batllori referint-se al comentari que féu Maurras en l'article que tot seguit assenyalarem. Miquel BATLLORI i Víctor Manuel ARBEOLA, «Introducció», dins: *Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República espanyola 1931-1936*. Edició a cura de Miquel BATLLORI i Víctor Manuel ARBEOLA, II, 1^a i 2^a part, Montserrat 1975, p. 18.

54. «La politique pontificale n'est pas sans responsabilité dans ces martyrs espagnols [*es refereix als jesuïtes espanyols, qualificats de màrtirs per Pius XI*] Que voulut bien dire, il y a quelques années, l'absurde croisade montée de Rome (on disait encore Rome à ce temps-là) contre le catalan classique? A quoi rimait une rage de s'aliéner la masse et l'élite de la Catalogne sans les moindre espoir de faire aucun progrès dans l'esprit des Castellans?» Charles MAURRAS, «L'expulsion des jésuites». *L'Action Française*, 26 de gener de 1932. Citat en *Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República espanyola 1931-1936*. Edició a cura de Miquel BATLLORI i Víctor Manuel ARBEOLA, II, 1^a i 2^a part, Montserrat 1975, p. 373. Sobre Maurras i Catalunya vegeu l'interessant article d'Albert MANENT, «Charles Maurras i el catolicisme»: *La Vanguardia*, diumenge 10 de març de 2013.

clàssic». Semblava com si Maurras no deixés passar l'ocasió d'atacar Pius XI entrant d'aquesta manera en altres llices que tenien a veure amb la seva personal relació amb la Cúria romana.

El diari *Comœdia*, de París, del 28 de gener de 1929, contenia també una columna dedicada a l'assumpte que ara ens ocupa, amb aquest títol: «Religion ou Politique? Le Vatican contre les prêtres et les catholiques catalans».⁵⁵ L'autor és desconegut, però en la introducció que en feia el diari, hom llegeix que és una important personalitat del món universitari, que es trobava de pas per Barcelona. Començava remarcant que, si a Espanya hi havia una regió on el catolicisme tenia «sincers sostenidors, esperits devots i creients que treballaven per la propagació de la fe» aquesta regió geogràfica era Catalunya, i els catalanistes encarnaven tota aquesta adhesió a la causa catòlica.

És per això, reblava l'autor de l'article, que res no podia fer pensar en una «ofensiva» de Roma contra Catalunya; menys encara, quan tothom creia que el nunci Tedeschini, després de la visita que hi féu en 1928, no faria sinó parlar molt bé de Catalunya: «*Toutes les prévisions avaient fait croire qu'il remporté à Rome les impressions les plus favorables aux Catalans*». La decepció havia estat, doncs, enorme.

Arran de parlar de la visita apostòlica de Tedeschini, l'articulista es referia a les seves conseqüències; això és, a l'allunyament de l'Abadia de Montserrat del seu abat, dom Antoni M. Marçet, i del seu prior, dom Gregori M. Sunyol.⁵⁶

Hom podria dir que «Religion ou Politique?» fa un bon resum de les instruccions de les Congregacions per als Seminaris i del Concili, així com dels sentiments d'animadversió i fins de rebel·lia que havien generat aquells decrets a Catalunya.⁵⁷ L'esperança per a tots ells, els

55. «Religion ou Politique? Le Vatican contre les prêtres et les catholiques catalans»: *Comœdia*, 28 de gener de 1929. ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, f. 75-75v. Està signat amb una X... El tenia també Tedeschini entre els seus retalls de periòdics. Sabem que el seu redactor en cap era Gabriel Boissy. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 13: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

56. Vegeu «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 923-924.

57. Vet aquí què podem llegir en el *Comœdia*: «Nous voyons savoir que les prêtres catalans, très émus par les ordres reçus du Vatican, ainsi que les personnalités

descontents amb Roma, era sols que, segons que havia dit al periodista una «personalitat eclesiàstica catalana», els cardenals oposats a la política del cardenal Gasparri reeixissin a fer deposar pel Sant Pare qui era aleshores el secretari d'Estat.⁵⁸

El mateix diari, *Comœdia*, del mes de gener de 1929, tornava sobre la temàtica que ens ocupa amb un altre escrit, «Le Catalan hors de l'église». Aquest vegada sabem qui era el seu autor, Jules Véran. Així, el periodista es refereria a la notícia, «molt penosa i impossible de creure», que era l'aparició del decret de la Congregació del Concili.⁵⁹ Si les informacions eren certes, deia Véran, l'Església mateixa «ha llançat els ferments de la discòrdia i de la revolta».⁶⁰ El periodista afegia que el mateix mossèn Jacint Verdaguer, l'autor de l'*Atlàntida*, «l'única veritable epopeia dels temps moderns», i els poetes, els escriptors i els teòlegs dels temps passats s'aixecarien de llurs tombes per mor de les mesures preses per Roma contra la llengua

les plus illustres de la droite catalaniste, sont disposés à faire tout le possible pour que cet état de choses ne soit pas consolidé. Le Vatican perdrait ici beaucoup de son prestige en menant une politique pareille. Il ne réussirait pas à enrayer le catalanisme du clergé; par contre, les rangs des catholiques perdaient beaucoup de leur consistance». «Religion ou Politique?». «Le Vatican contre les prêtres et les catholiques catalans». *Comœdia*, 28 de gener de 1929. ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, f. 75.

58. El desig d'alguns, que Gasparri caigués de la Secretaria d'Estat, que surt en un altre lloc, el comunicaria Tedeschini a Gasparri en el despatx núm. 3822 al mateix cardenal Gasparri. Madrid, 24 de març de 1929: AA.EE.SS., *Espanya*, 1928, pos. 589, fasc. 15, f. 17v. Vegeu el nostre anterior article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 465.

59. Jules VERAN, «Le Catalan hors de l'église» (gener) de 1929. L'article el publica *L'Éveil Catalan* del 2 de febrer de 1929: ARSI, *Tarraconense 1404. Quaestio catalaunica 1927-1930 (P. Casanovas, Foment de Pietat)*.

60. «Mais n'est pas possible. Non... on n'imagine pas que dans un pays où la foi catholique est restée si pure, et si entière, et qui est défendu contre toute hérésie par le fer et le feu, l'Église elle-même vienne jeter des ferments de discorde et de révolte.

On ne veut pas croire à une pareille entreprise. On attend impatientement un démenti.

Mais de tout temps les prêtres en Catalogne ont prêché en catalan! Tout le monde prie en catalan! Les meilleurs cantiques, les *goïgs*, en l'honneur des saints du pays et de la Vierge, qui possède en Catalogne d'innombrables sanctuaires, sont chantés en catalan! Mais s'ils prient leur Vierge et leurs saints en castillan, les Catalans craindraient de n'être pas compris! Le sermon en castillan ferait le vide autour des chaires de Catalogne. ». Jules VERAN, «Le Catalan hors de l'église» (gener) de 1929. L'article és en *L'Éveil Catalan* del 2 de febrer de 1929.

catalana. Les efusions literàries de Véran el menaven encara a preguntar-se com la Santa Seu gosava privar els seus fills a parlar llur pròpia llengua. La qüestió se la plantejava encara des d'un punt de vista religiós, o si hom ho vol, teològic: privar de parlar la llengua materna, quan la mateixa Verge Maria s'adreçà a Bernardeta no pas en la llengua oficial de França, sinó en la parla del lloc, «*Io suoi l'Immaculato Concepcion*»?

Un altre diari de París, *La Croix*, de gener de 1929, publicava també les instruccions de la Congregació del Concili, aparegudes el 4 de gener. Així ho comunicava a monsenyor Josep Miralles una religiosa de la Companyia de Maria, Magdalena Gary, destinada al col·legi que l'orde tenia a Londres.⁶¹ Igualment, la mare Gary es feia ressò de la premsa londinenca sobre les actuacions del Govern de la Dictadura de Primo de Rivera. Un parell de mesos més tard, el mateix periòdic *La Croix* sortia, el dimarts 26 de març, tractant sobre «Le catalan au diocèse de Perpignan». L'article feia referència a un escrit de monsenyor Carsalade du Pont, de qui aviat tractarem, en concret al seu sermó del Divendres Sant, que l'ordinari de Perpinyà féu publicar en aquesta ciutat.⁶² El prelat es manifestava a favor del català en la vida pastoral i feia per presentar positivament els decrets de la Santa Seu.

Potsers la publicació que donava més informació sobre els decrets romans i la reacció provocada fou en *L'Éveil Catalan*: un diari de Perpinyà. La data és del dia 2 de febrer de 1929 i començava amb

61. «La “Croix de Paris” publica las instrucciones de la Sagrada Congregación del Concilio al clero catalán y los periódicos de Londres dedican columnas a la “revolución militar” en España». Carta de la mare Magdalena Gary al bisbe Miralles. Londres, 6 de febrer de 1929 (original autògrafa): ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 5, llig. 46, *Cartas de la M. María Magdalena Gary de la Compañía de María 1925-1929*.

Aquesta religiosa, Magdalena Gary, de la Congregació de l'Ensenyança i destinada al convent de Nôtre Dame de Londres, sembla que era dirigida espiritual de Miralles i addicta a la seva persona, amb qui mantingué una extensa relació epistolar almenys entre 1925 i 1929. En una carta de la mare Magdalena Gary al bisbe Miralles li escrivia: «Parece que monseñor Tedeschini no recibirá el capelo cardenalicio. Me alegro por V.E.I. y por España». Carta de Magdalena Gary a Miralles. Londres, 27 de novembre de 1929: ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 5, llig. 46, *Cartas de la M. María Magdalena Gary de la Compañía de María 1925-1929*.

62. «Le catalan au diocèse du Perpignan». *La Croix*, dimarts 26 de març de 1929. És el retall que hi ha a l'ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929, *Lingua*, V/XIII. Del diari *La Croix* en parla també *La Revue de Catalogne*, núm 3, 25 maig-1r juny 1929, I (1929) 186.

l'encapçalament, «Le Pape contre les Catalans».⁶³ Aquest títol conté dos escrits, el primer, «Plus qu'un malheur, une faute!», signat per P. Francis Ayrol,⁶⁴ reporta unes paraules del bisbe de Perpinyà, Juli de Carsalade du Pont, d'«ardent fe catalanista». Aquests darrers mots serviran a l'articulista o a l'editorialista per a introduir la seva pròpia reacció davant dels decrets vinguts de Roma: «*Tenter de détruire l'un des trois termes de cette trinité: la terre, la race et la langue, même sous prétexte d'unité nationale, est une œuvre impie et chimérique.*». El Sant Pare, amb les disposicions sobre la Qüestió catalana, s'havia deixat traginar, per instigació del govern dictatorial de Primo de Rivera, envers aquella «gran quimera», de què parlava en un escrit seu el bisbe Carsalade: la de voler intervenir en allò que ni els més grans adversaris del catalanisme s'havien atrevit mai a tocar «aquesta cosa del precepte diví»; això és, la llengua: «*le Verbe, que, pour parler dogme, Dieu avait donné à l'homme.*»⁶⁵

Amb tot, Ayrol deia que la seva reprovaçió no anava directament dirigida contra Pius XI, sinó contra Alfons XIII, Primo de Rivera i els prelats «ambiciosos i polititzats», entre els quals el més representatiu de tots ells era el bisbe de Girona, Josep Vila.⁶⁶ Per contra, els models a seguir, en opinió del periodista, en aquella qüestió del català i Roma eren monsenyor Carsalade i, també, Charles Maurras, segons el que exposava aquest darrer en el diari *L'Action Française*, al qual article ja ens hem referit. No és estrany, seguia dient l'articulista, que els catalans d'ambdós vessants dels Pirineus comentessin amb passió l'«ucàs», o edicte absolutista, «preparat a Madrid i ratificat a Roma». Per part d'Ayrol, no podia estar-se de denunciar un cas que seria

63. «Le Pape contre les Catalans». *L'Éveil Catalan*, 2 de febrer de 1929. L'hem trobat en l'ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

64. Es tracta de P. Francis-Ayrol i Colomer, redactor en cap de *L'Éveil Catalan*.

65. «Or, voici qu'un démenti brutal, émanant de la "plus haute puissance spirituelle de la terra" a été donné aux belles paroles de notre évêque; voici que cette œuvre impie et chimérique vient à être entreprise par Rome, à l'instigation du gouvernement du M. Primo de Rivera». «Plus qu'un malheur, une faute !», sota el títol general, «Le Pape contre les catalans». *L'Éveil Catalan*, 2 de febrer de 1929: ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

66. Al bisbe Vila, ens hi hem referit altres vegades. Vegeu el nostre anterior article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 388-404.

sempre recordat a Catalunya i que, més que una dissort era un mancament comès per Roma.

Sota el títol «Le Pape contre les Catalans», del periòdic *L'Éveil Catalan*, hi havia encara una «Lettre ouverte à Son Excellence Primo, Marquis de Estella». René Grando, que és qui la signava, tirava en cara al president del Govern espanyol de voler «castellanitzar Déu» cridant l'Executiu espanyol, a favor seu, al mateix Papa, per dur a terme aquell objectiu. I Grando profetitzava contra el Dictador:

«Rayer la Catalogne de la carte du monde, annihiler, détruire, l'esprit catalan la littérature, la civilisation catalanes... Allons-donc... Vous faites fausses route, Marquis: on ne tue ni une langue ni un idéal... [...] Vous pouvez supprimer sa messe catalane à ce peuple: il priera chez lui et dansera des sardanes».

També aquest català de França, com ell mateix es definia junt amb d'altres, i per al qual «la Catalunya de Barcelona és la nostra segona pàtria», René Grando, doncs, concebia una esperança i era que el seu país, el de la Revolució francesa, no permetria la realització de les intencions del dictador d'Espanya i «allargarà a Catalunya una mà fraternal». Acabava el seu escrit, amb un díptic que Grando havia vist en un dels seus viatges a Catalunya: «Un poble qu'enalteix la seva llengua i la seva tradició és un gran poble...». ⁶⁷

El mes de febrer de 1929, encara en l'àrea del Rosselló, Carles Baubý en la seva revista *Tramontane*, editada a Perpinyà, publicava «Le Vatican et la langue Catalane». ⁶⁸ D'«estupefaent» qualificava Baubý la nova dels decrets romans tant a Catalunya, com per a tots els qui seguien els fets internacionals del moment. La presentació que feia de les notícies referents a la Santa Seu era –ho diem nosaltres–, poc ponderada; atès que deia sense perfilar massa que Roma havia prohibit l'ús de la llengua catalana en la predicació i altres accions pastorals; fins aquí, bé, però afegia per contra, que havia obligat, sota amenaces de sancions, d'emprar la llengua castellana. Després tractava

67. «Lettre ouverte à Son Excellence Primo, Marquis de Estella». «Le Pape contre les catalans». *L'Éveil Catalan*, 2 de febrer de 1929 : ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1925-1930* (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

68. Vegeu Eugeni CORTADE, *Juli de Carsalade du Pont, bisbe de Perpinyà i defensor de Catalunya*, Barcelona 1994, 308-309.

del «torbament» que experimentava la clerecia catalana i de com el bisbe de Barcelona, el doctor Miralles, «tot i que no es català, s'és fet l'eco i el portaveu del *Non possumus* de Catalunya». No sabem si aquesta darrera informació la llegí el nunci, monsenyor Tedeschini; si ho hagués fet, la notícia hauria servit al representant del Sant Pare a Madrid, per justificar el trasllat de Miralles a la seva illa natal.⁶⁹

Com altres articulistes de la Catalunya Nord que havien fet esment dels decrets de Roma, també Bauvó desitjava que les exagerades decisions vingudes de més enllà dels Alps serien anul·lades. Temia, però, que si hom prohibia de parlar de Déu en català, demà podria ser igualment defès d'invocar-lo en la llengua d'oc, la de la terra occitana del periodista; una antiga llengua amb què havien estat compostos, deia ell mateix, tants himnes florits i goigs a llaor de la Mare de Déu de Montserrat i dels sants.

Acabem així aquest repàs de la premsa del país veí. Assenyalem encara que no sols en diaris, sinó també en revistes del mateix àmbit geogràfic fou tractat el tema dels documents romans. El doctor Lluís Carreras recordava com la prestigiosa revista dels jesuïtes de França, *Études*, abordava discretament en un article, «Le Dictateur espagnol Miguel Primo de Rivera», del pare Paul Dudon,⁷⁰ del mes d'abril de 1930,⁷¹ la qüestió de com la Dictadura havia utilitzat la mateixa

69. D'això n'hem tractat en «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 14-16.

70. Paul Dudon (Sabres (Landes), França, 1859 – Tolosa (Haute-Garonne), França 1941), jesuïta, historiador i escriptor. Estudià uns primers anys a Uclés, però el seu ministeri transcorregué sempre a França. Fou redactor (1899-1934) de la revista de la Companyia de Jesús, *Études* a París. Escriví a més de fer-ho en aquesta revista en moltes altres. Té una coneguda vida de sant Ignasi de Loiola. H. de GENESAC, *Paul Dudon: Dictionnaire de la Compagnie de Jésus*, Charles E. O'NEILL-Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, directores, II, Roma-Madrid 2001, 1162.

71. «Quand le Directoire est intervenue en Catalogne, ç'a a été pour supprimer la bannière catalane, pour faire a la langue catalane une guerre au couteau, par une série toujours grandissante de mesures dans la complicité desquelles, a la fin, le général a essayé d'entraîner l'Eglise elle-même. ». Paul DUDON, «Le Dictateur espagnol Miguel Primo de Rivera (13 septembre 1923 – 28 janvier 1930)»: *Études*, 5 d'abril de 1930 187. Aquest article el cita Lluís CARRERAS, «Memorandum Confidenziale», 15 de novembre de 1920 (original): AA.EE.SS., *Spagna, 1929-1930, pos. 759, fasc. 98, f. 71-78*. Una còpia és en l'ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. Vegeu l'apèndix documental núm. 3. Vegeu també, més avall, el nostre apartat en què tractem de mossèn Carreras.

Església, amb els coneguts decrets, per la seva política religiosa, que era també substancialment anticatalana. Carreras està d'acord amb la reflexió del jesuïta Dudon.⁷²

ALTRA PREMSA

Com ja ho hem esmentat, a la vista d'aquest recull d'articles dels diaris francesos que acabem d'oferir, les decisions de Roma sobre la Qüestió catalana tingueren un cert ressò en la premsa europea. Recollim ara les mostres d'aquesta irradiació.

Comencem per la premsa alemanya i per la ciutat de Berlín. El diari *Berliner Tagesblatt*, que es veu que tenia una edició mensual en llengua castellana, en el primer número d'aquesta edició espanyola, de 1929, en una notícia del rotatiu, «La vida en España», assenyalava que Pius XI havia pres com a darreres mesures, «que en les esglésies de Catalunya hom prediqués, i els fidels resessin, en castellà». Això suposava, segons aquesta nota periodística, «un triomf del Govern contra el cardenal Vidal i Barraquer i els regionalistes». El comentari del diari era, tanmateix, que no creia que aquesta disposició servís per a res, com oficiosament ho deia *Le Temps* de París, de cara a esmortir l'esperit regionalista; ans al contrari, «tales contrariedades avivan un sentimiento, inextinguible en el alma de todos los hijos de Cataluña». ⁷³ Sabem que aquest retall de premsa fou fornit reservadament al doctor Vidal i Barraquer pel caputxí Miquel d'Esplugues.⁷⁴

72. Aquesta és la referència completa, Paul DUDON, «Le Dictateur espagnol Miguel Primo de Rivera (13 septembre 1923 – 28 janvier 1930)»: *Études*, 5 d'abril de 1930, 177-190.

73. «Del “Berliner Tagesblatt” . Edición mensual en lengua castellana – Edición 1 – 1929. La vida en España. Notas salientes» (text mecanografiat): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb les Congregacions Consistorial (1929), Ritus (1928), Penitenciària apostòlica (1928-1929), D2 15.*

74. La còpia del *Berliner Tagesblatt* va acompanyada de la nota següent, escrita per dues mans, la de l'adreça al cardenal és lletra del pare Miquel d'Esplugues: «P. Cas [sembla que sigui una referència al pare Casanovas] Reservado y confidencial. Renacimiento de Cataluña. Emm. Sr. Cardenal Vidal i Barraquer, del P. Miquel d'Esplugues. Present»: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb les Congregacions Consistorial (1929), Ritus (1928), Penitenciària apostòlica (1928-1929), D2 15.*

Anem ara a Gran Bretanya. Un corresponsal d'origen català del diari *The Times*, de Londres, escriví per a aquesta publicació una carta relacionada amb el nostre tema. La lletra esmentada fou transcrita en un altre periòdic suís, la *Gazette de Lausanne*, del 25 de febrer de 1929, amb el títol, «Le Vatican contre le mouvement catalan».⁷⁵ Aquest retall de diari, com també aquell altre que hem vist més amunt, del *Journal de Genève*, havien arribat a la Congregació per als Seminaris, perquè tractaven de la circular que havia sortit d'aquesta mateixa Congregació dirigida a l'episcopat català.

Així, aquest corresponsal de *The Times* explicava com la política anticatalanista del Govern de la Dictadura d'Espanya havia entrat en una nova fase. De la mateixa manera que el Govern francès havia obtingut el suport del Vaticà desaprovant la campanya autonomista d'Alsàcia de 1927, ara el l'Executiu espanyol ha reeixit a assegurar-se el concurs del Papa, amb les mesures adoptades en relació als clergats regular i secular, i pels seminaris de Catalunya.⁷⁶ D'aquestes decisions romanes, que el periodista descriu, fem sobresortir pel nostre compte solament la que es referiria a l'allunyament de tres superiors de residències de religiosos importants a la ciutat de Barcelona. No sabem ben bé a qui al·ludia, però, probablement, es devia tractar de clergues pertanyents al monestir de Montserrat, als jesuïtes i, potser, als escolapis.

I finalitzava sostenint el següent: «Hom pot afirmar avui que el clergat de Catalunya és català des del cardenal arquebisbe de Tarragona fins al més humil dels sacerdots de parròquia. I que els seculars constitueixen el darrer baluard organitzat del partit nacionalista català».⁷⁷ Hom s'adona, doncs, com a la premsa sortien opinions de tots els gustos. Pel que fa a l'àmbit de repercussió de les notícies que anem aplegant, hom s'adona de seguida que és l'espai d'aquells estats amb diversitat lingüística, com, a part d'Espanya, és el cas de França, de Suïssa i fins de Gran Bretanya.

En referir-nos suara a Gran Bretanya i al diari *The Times*, ens fem

75. «Le Vatican contre le mouvement catalan»: *The Times*, 23 de febrer de 1929. ACEC, *Fondo Seminari, Spagna, núm prot. 14/29*.

76. «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012).

77. «Le Vatican contre le mouvement catalan». *The Times*, 23 de febrer de 1929. ACEC, *Fondo Seminari, Spagna, núm prot. 14/29*.

ressò a continuació del que el doctor Lluís Carreras escriví en 1930 dirigint-se a la Santa Seu per recordar-li com els decrets romans foren utilitzats també, en l'àmbit polític anglosaxó, com a argument per a reprimir l'ús oficial de la llengua de Malta en el seu propi territori.⁷⁸ De fet, sabem que, després de força polèmica, l'assemblea legislativa d'aquest país aprovà en 1929 la llei que permetia l'ús del maltès en els actes judicials.⁷⁹ Mossèn Carreras assenyalava aquestes circumstàncies que tenien a veure amb l'Imperi britànic i Malta, per palesar fins on arribaren les conseqüències dels decrets de Roma i la seva tendència a afavorir els moviments unificadors dels estats; val a dir, que les disposicions de 1928-1929 foren emprades, a voltes, pels governs; en aquest cas, del Regne Unit, a favor del manteniment exclusiu de la llengua oficial majoritària, com havia passat, d'altra banda, a França en relació a Alsàcia. De tota manera, no és un fenomen que hàgim estudiat en profunditat.

En el periòdic mensual de l'independentista Centre Català de l'Havana, editat en aquesta ciutat de les Antilles, *La Nova Catalunya*,⁸⁰ aparegué un article, «Al marge de l'actualitat», el mes d'abril de 1929, que motivà una carta al redactor d'aquella publicació, el 15 del mateix

78. Lluís CARRERAS, "Memorandum Confidenziale", 15 de novembre de 1920 (original): AA.EE.SS., *Spagna, 1929-1930, pos. 759, fasc. 98, f. 71-78*. Una còpia és en l'ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. Igualment, vegeu més avall l'apartat en què tractem de mossèn Carreras.

79. *La Vanguardia*, 8 de maig de 1929.

80. El Centre Català de l'Havana fou fundat en 1882 a la capital de Cuba. Josep Conangla i Fontanilles li donà un nou impuls en 1911. L'entitat féu un gir i es constituí en una força d'avantguarda del nacionalisme català a l'illa tot propugnant fermament l'autonomia de Catalunya. Carles Mimó i Cabat fou un dels seus presidents més destacats. El règim castrista clausurà els locals del Centre. Anna Pi MURUGÓ, *Centre Català de l'Havana: Diccionari dels catalans a Amèrica*, I, Barcelona 1992, 411-412. A l'arxiu de l'antiga Congregació d'Afers Extraordinaris Eclesiàstics hi ha una carta de de 1924 en què Josep Conangla i Fontanilles protestava a Secretaria d'Estat per la Dictadura militar d'Espanya i per la seva política religiosa i cultural envers Catalunya. Carta del president de Centre Català de l'Havana, J. Conangle Fontanilles, al cardenal Gasparri. l'Havana, 25 de febrer de 1924 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 3, Questione Catalanismo, ff. 10-13*. En tornem a parlar en el nostre llibre «El cardenal Vidal i Barraquer i la "Qüestió catalana" en la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)» (en premsa).

mes i any, signada amb el que sembla ser un pseudònim, Joan Maresma. La lletra retopava l'article d'opinió de l'esmentat periòdic, en el qual hom comentava, des d'un «fervent patriotisme», i no pas positivament els decrets de la Santa Seu. Joan Maresma, en canvi, trobava normal les decisions romanes, a fi d'«evitar que on hi ha problemes polítics com el nostre, no es pugui dir que l'Església es rebel·la anc [*sic*] que sia indirectament contra els poders constituïts». El redactor de *La Nova Catalunya* preparà aleshores una contrarèplica, llarga i rica en informacions, «El Vaticà contra Catalunya», signada amb un altre pseudònim, Veda,⁸¹ i que arribà a la Secretaria d'Estat del Vaticà.⁸²

La primera afirmació de Veda és per a desautoritzar les disposicions de la Cúria romana qualificant-les com d'un atac moral a Catalunya i que, per això, «no poden ser acatades per cap sacerdot ni per cap creient català de cultura i conviccions polítiques».⁸³ El motiu d'aquesta desobediència rau en l'origen mateix de les ordres de la Santa Seu; això és, les pressions de la Dictadura sota les quals foren donades aquelles normes, vingudes també del nunci a Madrid, Federico Tedeschini, «per esclavitzar el llenguatge propi de nostre poble a les conveniències i a les intransigències monstruoses del poder estranger que oprimeix Catalunya.»⁸⁴

L'articulista de *La Nova Catalunya* no podia entendre com l'Església podia congraciar-se amb un Govern «que no té res de legítim i amb interessos partidistes d'un Estat constituït a espatlles de

81. El fundador de *La Nova Catalunya* era Claudi Mimó i Caba, separatista convençut, amic de Francesc Macià, el qual visità el Centre Català de l'Havana, des d'on es publicava l'esmentada revista, en 1928. Vegeu Anna PI MURUGÓ, *Centre Català de l'Havana: Diccionari dels catalans a Amèrica*, III, Barcelona 1992, 111-112. ¿Podia ser el catedràtic Mimó el Veda que signa el «El Vaticà contra Catalunya»?

82. «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 19, f. 9-10v*.

83. «Estem plenament convençuts que aquelles injustes ordres, basades en pretexts injustos, careixen de virtut justiciera, constitueixen un agravi moral contra l'ànima de Catalunya; no es poden cohonestar decorosament, amb les tradicions seculars de la bona doctrina canònica, ni respectar ni acatar voluntàriament per cap sacerdot ni per cap creient català de cultura i de conviccions patriòtiques». «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna, pos. 589, 1928, fasc. 19, f. 9*.

84. «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna, 1928, pos. 589, fasc. 19, f. 9v-10*.

Catalunya», per dictar mandats que prohibeixen l'ús de la llengua pròpia. I, naturalment, no podia acceptar que la Congregació del Concili, «amb l'anuència tàcita del Pare Sant», s'hagués valgut del pretext del català literari per foragitar del temple la llengua catalana.⁸⁵

És, doncs, l'article «El Vaticà contra Catalunya» una manifestació de profund dolor i de protesta pel que no hauria d'haver fet mai l'Església; verbigràcia, aliar-se amb la dictadura de Primo de Rivera i amb la seva política uniformadora pel que fa a la llengua espanyola. Veda recordava finalment a Joan Maresma, que la missió de l'Església envers els patriotismes, com era el del cas català, havia de ser de neutralitat i, en relació al patriotisme cubà, li refrescava la memòria portant a col·lació, «la conducta admirable que els sacerdots cubans mantingueren en totes les èpoques, en favor de l'ideal alliberador; i en oposició discreta unes voltes, ben franca i declarada, en altres, contra les ordres i consignes del Vaticà i de les autoritats episcopals al servei de la intransigència espanyolista».⁸⁶

Acabava fent vots per un futur, que, per l'acció de l'episcopat i

85. Segueixen després reflexions d'ordre més aviat polític: «A més, per damunt de principis genèrics i de teories discutibles, existeix a Catalunya una realitat: el patriotisme, la consciència de la pròpia personalitat nacional, la convicció des drets justificadíssims d'aquell poble a governar-se a si mateix; l'idea cada vegada més activa, d'emprar tots els medis possibles, en profit d'aquest mateix ideal.

És un fet no menys evidentíssim, que el gran amor a l'idioma propi resumeix essencialment el patriotisme català. Tot el que sigui persecució o agravi contra d'idioma de Catalunya, equival, doncs, a un crim contra l'ànima catalana. I si en el terreny polític són explicables aqueixos odiosos crims, de part del domini espanyolista, en canvi, no té explicació acceptable que es cometin, que vulgan convalidar-se pel poder que actua com a representant de Déu i com a garantia d'acatament i respecte als drets espirituals aquí a la terra.». «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna, 1928*, pos. 589, fasc. 19, f.10.

86. «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna, 1928*, pos. 589, fasc. 19, f.10. Continua encara amb el tema del paper del clergat en la independència americana: «Però no va ésser solament a Cuba on els clergues nadius s'estimaren més solidaritzar-se amb els defensors de la independència pàtria, que obeir com a xais les ordres i consignes dels prelatos espanyols contra el patriotisme cubà. Tothom que posseeixi alguna cultura, per elemental que sigui, d'història americana no desconeix la part eminent que sacerdots nadius de diversos països d'aquest continent, tingueren en la independència respectiva d'aquestes nacionalitats». AA.EE.SS, *Ibid.*, f. 10v.

de la clerecia catalanes, fes oblidar aquell present que l'articulista de *La Nova Catalunya* retenia com d'una situació injusta envers la llengua i la cultura catalanes, en què vivia l'Església a Catalunya, generat en part per aquesta mateixa institució:

«Comprovem que en tots els conflictes on les autoritats eclesiàstiques han volgut aliar-se contra els sentiments patriòtics de cada poble, els clergues nadius han trobat sempre els medis directes i indirectes de treballar i d'afavorir els interessos de llur causa patriòtica.

I així estem esperançats que succeeixi des d'ara a Catalunya, tenint en compte el caràcter catalanista d'eminents prelats, com també la fermesa de conviccions i el tremp patriòtic de distingits i entusiastes element de la clerecia catalana».⁸⁷

L'al·lusió de Veda al cardenal Vidal i Barraquer sembla evident.

No podem deixar encara l'àmbit del Carib, ja que, a mitjan juny d'aquell mateix any de 1929, el Centre Català de l'Havana i la seva revista *La Nova Catalunya*, junt amb el Grup Nacionalista Radical Catalunya, de Santiago de Cuba, elevaren a Pius XI una Exposició a través de la Secretaria d'Estat del Vaticà, per protestar per les decisions que la Santa Seu havia pres respecte de Catalunya.⁸⁸

Als signants d'aquesta Exposició, que ja havien estat "fortament ferits en llurs sentiments catalans", arran del decret de la Congregació del Concili, es decidiren a presentar al Papa llur comuna protesta per la nova circular de la Congregació Consistorial. Vet aquí una prova més de com les disposicions de la Cúria romana referides a la Tarragonense, en aquells anys de 1928-1929, eren ben coneguts, malgrat llur caràcter secret, fins i tot més enllà de la mateixa Península.

Els representants del Centre Català de l'Havana i del Grup Na-

87. «El Vaticà contra Catalunya. Comentaris de la *Nova Catalunya*, de l'Havana» [abril-maig 1929]: AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 19, f.10v.

88. "Exposició a Pius XI del Centre Català i de la revista *La Nova Catalunya* de l'Havana, i del Grup Nacionalista radical Catalunya, de Santiago de Cuba". L'Havana, 20 de juny de 1929 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 19, f. 15-16. La signen pel Centre Català de l'Havana el president, J. López-Franch, i el secretari, Lleonard Ribot (?); per la revista *La Nova Catalunya*, el doctor Claudi Mimó, catedràtic de la Universitat Nacional; pel Grup Nacionalista Radical Catalunya, de Santiago de Cuba, el president, Joan Pinyol, i el secretari Joan Pinyet.

cionalista Radical Catalunya, de Santiago de Cuba, volien palesar igualment la desil·lusió experimentada, en conèixer amb més detall l'abast del contingut de la Congregació del Concili, que «tendeix francament a foragitar la llengua catalana dels temples obligant els clergues, sota penes severes, a dirigir llurs prèdiques als fidels en una parla que no és la nostra». Els signants, a la desil·lusió hi afegien l'estranyesa pel que Roma deia sobre el “català literari”, presentant-lo, així ho expressaven, com un llenguatge estrafer literàriament. Una manca de coneixement, sostenien, que hom hauria pogut superar fàcilment si la Cúria hagués tingut notícia de l'Exposició del llibre a Madrid. Allí s'haurien adonat de la vitalitat de la llengua catalana i de les publicacions en el «llenguatge que la Santa Seu qualifica de modern.»

És per tot això, que les entitats dels catalans de l'illa de Cuba feren a mans del Sant Pare una «respectuosa, però ferma protesta de greuge que ço representa a nostra parla, la manifestació més preuada de la personalitat catalana, entenent que està en desacord amb els preceptes divins, perquè no és pas la potestat dels homes atemptar contra la llengua dels pobles, que és llur ànima, aquesta potestat és solament de Déu que l'ha creat.»⁸⁹ Hom pot adonar-se, doncs, així ens ho sembla, de l'influx de la doctrina neotomista del bisbe Torras i Bages en el raonament d'aquells catalans de les Antilles.

Diguem aquí, de passada, que, a Cuba, entre els catalans no hi havia solament sentiments patriòtics a la guisa de Torras i Bages, sinó també d'autèntic independentisme respecte d'Espanya. Així hom pot adonar-se'n llegint l'article, que guardava el cardenal Vidal i Barraquer en el seu arxiu, «Los principios fundamentales del derecho de Cataluña a su independencia», aparegut en el diari *Patria*, publicació nacionalista catalana, de Santiago de Cuba, en la seva edició de l'1 de maig de 1925. Es tracta d'un article molt ben documentant tant des del punt de vista geopolític com històric i que permetia veure el pas que s'estava operant d'un regionalisme o un catalanisme cap al separatisme en relació a Espanya, «amb la reclamació de lliure exercici de la seva sobirania».⁹⁰ Vegeu, sinó, els mots següents:

89. “Exposició a Pius XI del Centre Català i de la revista *La Nova Catalunya* de l'Havana, i del Grup Nacionalista radical Catalunya, de Santiago de Cuba”. L'Havana, 20 de juny de 1929 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna, 1928*, pos. 589, fasc. 19, f. 15v.-16.

90. «Cataluña reclama su soberanía. Impulsada por el derecho que la asiste, por

«En el transcurso del movimiento catalanista, mientras éste ha pasado sucesivamente por las distintas fases de su movimiento evolutivo, determinadas en un principio por la más eventual aspiración regionalista, hasta el actual movimiento separatista (ya unánime en el pueblo catalán), España ha tenido bellas oportunidades que aprovechar, y en ninguna de ellas ha querido hacerlo.

En cualquier época además, Cataluña hubiera aceptado con plácemes, la más insignificante reforma constitucional que hubiese, en la más escasa proporción, satisfecho sus ansias descentralizadoras, viendo en ello un respeto a su personalidad racial y un buen deseo por parte de España».⁹¹

Ara, però, ja era massa tard, puix que els sentiments dels catalans de la Península i els de les Antilles, creia l'autor de «Los principios fundamentales del derecho de Cataluña a su independencia», eren d'independència. No podien acceptar més ni regionalismes, ni autonomies.

Assenyalem finalment que la publicació cubana, *Patria*, no deixava de referir-se també a la persecució de la Dictadura espanyola de clergues catalanistes i la que estava fent respecte a la predicació i a l'ensenyament del catecisme.

Fins aquí hem vist aquells periòdics que transcrivien els fragments d'algun dels decrets romans sobre la Qüestió catalana o bé els comentaven o en polemitzaven; la qual cosa demostra palesament que, malgrat llur caràcter privat, esdevingueren coneguts del tot o en part.

los hechos y por la realidad. La Nación Catalana, reclama el libre ejercicio de su Soberanía. Agotadas toda las tentativas de solución amistosa. Cataluña, pueblo vivo que siente en su interior las ansias del progreso, conoce que el único obstáculo a su preponderancia y desarrollo, lo constituye España: mosaico inarmónico de nacionalidades, negación del Estado y país en constante decadencia [...] España no quiere comprender a Cataluña y ésta no quiere verse arrastrada al caos de la bancarrota española». «Los principios fundamentales del derecho de Cataluña a su independencia». *Patria* (Santiago de Cuba), 1 de maig de 1925 p. 1: AHAT, Francesc d'A. Vidal i Barraquer (*Unió Patriòtica 1925-1927*) D 17 257.

91. «Los principios fundamentales del derecho de Cataluña a su independencia». *Patria* (Santiago de Cuba), 1 de maig de 1925 p. 2: AHAT, Francesc d'A. Vidal i Barraquer (*Unió Patriòtica 1925-1927*) D 17 257.

Còpies o retalls de premsa que reproduïen aquelles disposicions, els tenien igualment al seu abast homes tan coneguts a Catalunya com mossèn Lluís Carreras, Josep Puig i Cadafalch,⁹² que, segurament, els havia recollit per fer-ne algun article,⁹³ i Rafael Patxot i Jubert,⁹⁴ el qual els edità, efectivament, en escriure unes seves memòries, l'any 1952.⁹⁵

II. L'AMBIENT A CATALUNYA

La situació a Catalunya després de l'aparició dels cinc decrets de les Congregacions romanes era de disgust tant d'una part de l'episcopat, com d'una part, igualment, de la societat catalana, fos o no d'Església.

El govern de la Dictadura se sentí, en canvi, més reforçat encara en la seva política religiosa i en el seu intent d'«espanyolitzar» Catalunya.⁹⁶ Una cosa semblant passà respecte d'aquells bisbes que es caracteritzaven per llur manca de sensibilitat envers la llengua pròpia de llurs diòcesis. Ens referim principalment als ordinaris de Tortosa, Fèlix Bilbao, i de Girona, Josep Vila.⁹⁷

92. Ramon CORTS I BLAY, *Josep Puig i Cadafalch: un polític catalanista i catòlic. Els fets de Corpus de Barcelona de 1919*, Mataró 2002 i en forma d'article en *AnaITar* 75 (2002) 433-502.

93. Puig i Cadafalch tenia una selecció de les disposicions de la Congregació del Concili que havien aparegut, com ja ho hem assenyalat més amunt, en el diari *Informaciones* de Madrid. Vegeu Josep PUIG I CADAFAALCH, *Memòries*. Edició a cura de Núria MAÑÉ i Josep MASSOT I MUNTANER, Barcelona 2003, 333-335.

94. De Rafael Patxot i Jubert, en tractarem més avall.

95. Es tracta dels decrets de la Congregació del Concili i de la Consistorial. Patxot diu que en tenia referència, però que, quan escrivia les seves memòries, un «català expatriat» els hi havia deixat veure i per això els podia publicar. Ramon PATXOT I JUBERT, *Guaitant enrere. Fulls de la vida d'un octogenari*, Ginebra, edició privada, 1952, 882-884. Vegeu també *Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República espanyola 1931-1936*. Edició a cura de Miquel BATLLORI i Víctor Manuel ARBEOLA, II. 1^a i 2^a part, Montserrat 1975, 250, n. 1.

96. Així ho deia, l'expressió d'«espanyolitzar Catalunya», el mateix Primo de Rivera i ho recollia també la Santa Seu. "Promemòria de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris". 1930: AA.EE.SS., *Espanya, 1928, pos. 589, fasc. 19, f. 27v*.

97. Vegeu el nostre article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnaITar* 86 (2013) 378-404.

Una mostra de la prepotència de Primo de Rivera, un cop promulgats alguns dels decrets romans, la tenim en la visita que féu a Sabadell el 21 de gener de 1929. En efecte, l'arxiprest d'aquesta ciutat, el reverend Domingo Pagès,⁹⁸ posà per escrit el que el cap del Govern havia pronunciat en veu alta davant dels regidors i altres autoritats ciutadanes, i, expressament davant del clergat, així com del mateix arxiprest, del rector i del vicari de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Sabadell, Josep Parcerisas, i de mossèn Joan Viader. En cas –així amenaçava el general–, que ell trobés resistència a l'aplicació de les disposicions de la Santa Seu sobre la Qüestió catalana actuària d'aquesta faisó:

*«He recabado ya la debida autorización del cardenal Gasparri y del Nuncio apostólico, para quitar nómina, cargos, deponer y trasladar a donde sea conveniente a coadjutores, párrocos y dignidades eclesiásticas».*⁹⁹

Els sequaços de la Dictadura de Primo de Rivera estaven contens i se sentien forts per l'èxit assolit amb l'expedició dels decrets de Roma, trumfo que s'atribuïen també a ells mateixos. Així, el capità general de Barcelona, el general Emilio Barrera, segons que ho

98. El governador civil tenia el reverend Pagès per poc addicte al Directori, puix que s'adonava «del poco afecto que este señor demuestra a las instituciones y el Régimen». Carta del governador civil de Barcelona, Milans del Bosch, al bisbe Miralles. Barcelona, 9 de novembre de 1928 (original mecanografiat): ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 4, llig. 40, núm. 21, *regionalismo catalán*.

99. Això ho sabem, perquè ho recull el general dels jesuïtes, el pare Wlodimir LEDÓCHOWSKI, «*Relazione della visita fatta dal preposito generale d. C. d. G. alle case del suo Ordine in Catalogna (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*», Roma, 19 de març de 1929 (original mecanografiat i signat), pp. 26-27: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 26 i l'al·legat del fasc. 16, f. 68.

Coneixem també aquesta anècdota perquè la contà el doctor Carreras, fill de Sabadell, al bisbe Miralles: «Suposo que V. E. deu saber les paraules dites pel President als pàrrocos [*sic*] de Sabadell, cridats expressament a aquest objecte, i en veu alta davant de nombrosos regidors i altres persones que l'acompanyaven: “Sepan Vdes. que por si encuentro resistencia, he recabado de Roma poderes para retirar el sueldo al clero catalán, trasladarle o a lo menos deportarle.” En intentar l'Arxiprest de dir: “Supongo que si V. E. recibe alguna denuncia, la comprobará.”; respongué: “Bastará una denuncia para que yo obre en consecuencia; no he de comprobar nada.” Hi hagué altres inconveniències gens agradables per a la dignitat sacerdotal». Carta de Carreras a Miralles [Lloc intel·ligible] 25 de gener de 1929: ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 4, llig. 39, núm. 7, *Separatismo catalán*.

explicava el jesuïta Ignasi Casanovas, es vantava del bon resultat obtingut després d'haver acudit a la Santa Seu, atès que el Govern havia aconseguit d'apartar així el cardenal Vidal i Barraquer i el Foment de Pietat Catalana de la vida pública. Deia també el pare Casanovas, que Barrera «*se sentía muy animoso para todo*». A tot això, el religiós afegia el seu comentari personal: «*Este no es más que uno de tantos indicios que demuestran como son interpretados verbo et opere los decretos.*»¹⁰⁰

I com Casanovas, pensava el seu provincial, Joaquim Vilallonga, el qual, des de Barcelona, informava a la Cúria general dels jesuïtes, el febrer de 1929, en aquests termes: «*Los acontecimientos aquí se agravan en todos los sentidos. El malestar, el disgusto y el escándalo van cundiendo, porque los malos aprovechan la ocasión y porque la gente del Gobierno van contando su triunfo: "Roma con su infalibilidad ha resuelto la cuestión."*»¹⁰¹

Com dèiem, l'estat d'ànim d'alguns sectors del clergat i dels seglars de Catalunya en relació a la Santa Seu era d'inquietud. Això és el que reconeixia el mateix nunci en un llarg despatx que adreçà al secretari d'Estat, el 26 de febrer de 1929.¹⁰² El motiu d'aquest desassossec dels catalans caldria veure'l particularment en l'aparició dels decrets vinguts de Roma. Vet aquí el que Tedeschini escriví:

«La Cataluña [sic] è inquieta, e la inquietudine è venuta aumentando man mano che da Roma sono giunte le opportunissime disposizioni delle Sacre Congregazioni miranti a ricondurre fra

100. «El Capitán General de Barcelona hace muy pocos días dijo a persona muy amiga mía, que acudiendo a Roma habían logrado apartar al cardenal de Tarragona y al *Foment*, y que se sentía muy animoso para todo. Este no es más que uno de tantos indicios que demuestran como son interpretados *verbo et opere los decretos*». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Cravelli, assistent per Espanya de la Companyia de Jesús. Barcelona, 15 d'abril de 1929 (autògrafa): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930 (P. Casanovas, Foment de Pietat)*.

101. Carta del pare Joaquim Vilallonga al pare Camillo Clivelli. Barcelona, 7 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1925-1929 (Varia II) XI*. Aquí Vilallonga informa també de l'estada de Primo de Rivera a Sabadell.

102. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, *fasc. 4, f. 478-480*. Damunt del text i de lletra de Tedeschini hi ha escrit: «*Non mandato*». Vegeu el nostre apèndix documental núm. 1.

*il clero e i fedeli la disciplina religiosa e ad escludere la troppo conosciute e mai abbastanza deplorate infiltrazioni politiche nella vita della Chiesa, nel Clero e nei religiosi».*¹⁰³

La mala maror tenia, segons que ho indicava el nunci, dues causes: les disposicions sobre la predicació emanades de Roma i el transferiment de religiosos fora de Catalunya. Això darrer es referia, recordem-ho, a l'allunyament temporal de l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet, i el d'altres monjos.¹⁰⁴ També alguns jesuïtes catalans foren enviats a missions.¹⁰⁵ Tot això s'esdevingué en 1929 i era el resultat de les visites apostòliques fetes per llurs superiors generals als benedictins i als jesuïtes catalans, ordenades en el decret de la Congregació de Religiosos. Potser, per aquestes raons –i pel fet d'haver estat el mateix nunci el que més havia contribuït a crear aquell ambient de malestar–, Tedeschini no envià mai el report de què estem parlant a la Secretaria d'Estat. Vegem com expressava el representant del Papa aquella mesura d'allunyament de religiosos catalans de llurs cases:

*«Le disposizioni circa la sacra predicazione e quelle sul trasferimento di capi di ordini religiosi sono quelle che più delle altre hanno trovato maldisposti gli animi e che hanno lasciato dietro di se una lunga sequela di recriminazioni, che partono perfino a chi dovrebbe essere modello di sommissione alla Somma Autorità della Chiesa».*¹⁰⁶

103. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 478.

104. Vegeu «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 923-924.

105. Ho estudiarem al seu temps. Avancem però que, dels diversos jesuïtes catalans que la Santa Seu proposava que llur general enviés a l'exili, solament quatre foren traslladats. Ledókowski deixà on eren els pares Casanovas, Pijoan, Llorens i Serrat. Ramon M. de Bolós fou allunyat de Barcelona per poc temps; Joan Serrat passà uns mesos a Terra Santa; Josep M. March, anà fora d'Espanya i Joan Vilar fou traslladat fora de Manresa i de Catalunya. Wlodomir LEDÓCHOWSKI, «*Relazione della visita fatta dal preposito generale d. C. d. G. alle case del suo Ordine in Catalogna (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*», Roma, 19 de març de 1929 (original mecanografiat i signat), pp. 24-28: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 27.

106. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 478.

La inquietud i el malestar que hom sentia envers la Nunciatura, com a conseqüència de les mesures que venien de Roma, no solament l'experimentaven els clergues, com ho feia constar el nunci en el seu report, sinó també els bisbes; en concret el cardenal Vidal i Barraquer, i el bisbe Justí Guitart d'Urgell. Ho explicava el mateix Tedeschini. Aquests dos prelats acabats d'esmentar visitaren la Nunciatura, el mes de febrer de 1929. En el transcurs de llur visita mostraren un capteniment reservat i una estudiada fredor envers el nunci, i fins de despit, que no se li escapà pas a Tedeschini:

*«Sono venuti in Nunziatura e conservando però un atteggiamento di tanta riservatezza, che bene ne traspariva il malcontento ed il dispetto. E mentre nella visita non fecero neppure una parola su Cataluña, nel congedarsi il cardinale volle ripetere come unico rimedio alla situazione della regione, la nomina di Vescovi unicamente catalani».*¹⁰⁷

Quan monsenyor Tedeschini es proposava d'enviar la seva lletra a Roma, feia poc que s'havia produït la detenció del doctor Ferran Valls i Taberner. Aquest distingit professor de la Universitat de Barcelona volia emprendre un viatge a Roma per presentar a Pius XI una exposició de catòlics catalans en protesta per les normes donades per la Santa Seu sobre el català, però havia estat detingut per la policia espanyola i tancat a la presó.¹⁰⁸

Vet aquí, una protesta, aquesta vegada, dels seglars. D'uns laics coneguts a Barcelona, com ho veurem més endavant, quan estudiem aquest episodi; però, també, hi havia queixes de catòlics anònims, com ho palesava el mateix nunci. De fet, el representant del Pius XI copiava unes paraules d'una carta anònima escrita en català que hom li havia fet arribar sobre el tema; verbigràcia, del disgust que hom experimentava envers la Santa Seu. Deu ser, d'altra banda, el text en català més llarg que mai hagués copiat Tedeschini en la seva

107. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929. Al damunt hi ha escrit Non mandato: ASV, Arch. Nunz. Madrid, 838, fasc. 4, f. 478v. Ens hem referit a aquesta escena en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 371-372.

108. En tornarem a parlar en el subapartat FERRAN VALLS I TABERNER.

correspondència, i que feia així: «No s'estranyi que aquesta nota sigui anònima; després del que ha succeït no ha d'estranyar que hàgim perdut la confiança en vostè i Déu faci que no acabem perdent-la en quelcom més alt...».¹⁰⁹

I Tedeschini concloïa el seu llarg despatx posant de manifest, per quarta vegada, l'enrarament de l'ambient a Catalunya, produït pels seus únics responsables: els catalanistes ficats a la política. D'aquesta observació, el representant de Pius XI deduïa que si coïa la ferida és que la medicina administrada per la Santa Seu era la bona:

*«Come vede Vostra Em.za la Cataluña è inquieta e mal si piega alle saggie norme della Santa Sede, per i maneggi di politicanti separatist: il che, se ve ne fosse necessità, conferma che adottando il correttivo, la Santa Sede ha colto nel segno».*¹¹⁰

L'any 1930 començava, així informa monsenyor Tedeschini al cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri, amb aquella «*passione politica che non cessa di agitare gli estremisti di Catalogna*». Amb aquesta expressió, el nunci es referia també a aquell catalanisme disconforme amb les mesures empreses per Roma.¹¹¹

109. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, ff. 479v.-480.

D'anònims, n'hi ha d'altres enviats també a Tedeschini. Un és de 1930 i es deu referir al president de la Diputació de Barcelona, Joan Maluquer i Viladot (1930-1931), que fou apartat del càrrec per Francesc Macià. Fa així: «Creo que es un deber de conciencia poner en conocimiento de V. E. Ilma. (es refereix a Tedeschini) la conversación que hace cuatro días tuvo el presidente de la Diputación de Barcelona con algunos de sus diputados y altos funcionario de dicha corporación. *Presidente*: "Escribí hace días como caballero de San Gregorio y como presidente de la Diputación una carta al Nuncio de Su Santidad invitándole a que visitara nuestra Exposición. Me extraña no tener contestación." *Diputado*: "Cómo quiere Vd. que venga si tendría por parte de nuestros elementos una *pita segura*? *Presidente*: Por esto mismo, como que la tengo ya asegurada, quisiera que viniera a oírlo."». Anònim adreçat al nunci Tedeschini. Barcelona, 14 de maig de 1930: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 554.

110. Despatx n. 3775, Situazione in Cataluña, del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 480.

111. Despatx núm. 4243 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 15 de gener de 1930 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya*, pos. 758, fasc. 97, f. 76. La minuta, en ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, fasc. 1, f. 131-131v. Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)»: *AnalTar* 83 (2010) 417.

Un mes després de la caiguda del general Primo de Rivera, que fou el 28 de gener de 1930, monsenyor Tedeschini percep una radicalització de l'esperit catalanista. La situació d'Espanya i aquest enfortiment del "nacionalisme" reivindicador –de seguida veurem que, per al nunci, es tractava només que d'això– el començava descrivint d'una faisó quasi bé poètica:

*«La rosea visione di un pacifico ritorno, dopo la caduta della Dittatura, alla normalità costituzionale, va dileguandosi ogni giorno piú sull'orizzonte politico di questa Nazione sul quale si addensano nubi cariche di tempesta».*¹¹²

Continuava després, ja de manera més diplomàtica i realista, mostrant el panorama polític i, en concret, el de Catalunya després de la substitució de Primo de Rivera pel general Berenguer:

*«Ma a fare grave la situazione non è solo la ridda dei partiti politici; ad essa si aggiunge un elemento del pari passionale, inguaribile, e che in Ispagna è piú profondo che in qualsiasi Nazione, sebbene passi per molti inosservato, e costituisca quasi una sorpresa, e cioè quello del nazionalismo. Infatti Cataluña, dove il Generale Primo de Rivera si illudeva di aver distrutto ogni movimento antispagnuolo, ed invece non lo aveva assopito, si didesta, mentre al Nord della Spagna si svegliano i paesi vaschi, che con Cataluña formano le zone insdustriali, e quindi le piú importanti del paese. Ora se del nazionalismo catalano si è sempre saputo che è tradizionalmente repubblicano in politica, ed areligioso, anzi ateo in religione, di quello vasco non si erano mai nutrite eccessive preoccupazioni, e si era considerato, se non una cosa ragionevole, almeno come cosa che non valesse la pena di apprezzare [...]».*¹¹³

Llegint aquestes ratlles hom pot adonar-se de la visió del nunci apostòlic sobre la malaltia del nacionalisme. Tedeschini, en efecte, veia el nacionalisme com un trastorn «passional», que, a més, i per

112. Despatx núm. 3418 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de febrer de 1930: AA.EE.SS., *Spagna, 1929-1931, pos. 767-770, fasc. 105, f. 30.*

113. Despatx núm. 3418 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 22 de febrer de 1930: AA.EE.SS., *Spagna, 1929-1931, pos. 767-770, fasc. 105, f. 32.*

acabar-ho d'adobar, «no es podia guarir». I, en concret, el nacionalisme catalanista el percebia com a republicà en política i ateu en el camp religiós. Dos apel·latius per a alarmar la Santa Seu.

En un nou despatx, del 4 de març de 1930, el representant del Sant Pare a Madrid, feia a mans del secretari d'Estat, ara el cardenal Eugenio Pacelli, una carta que havia enviat al nunci el bisbe ja dimissionari de Barcelona, Josep Miralles, «*testimone certo non sospetto in fatto di Catalanismo*»; és a dir, que Tedeschini el tenia per catalanista o, almenys, que Miralles havia estat dominat a Barcelona pels catalanistes.¹¹⁴

Tot seguit veurem la lletra del doctor Miralles. Primer assenyalem, però, respecte al despatx del 4 de maig de monsenyor Tedeschini, el que ell li volia fer concloure al Bisbe; això és, que, la descripció que feia l'arquebisbe Miralles de l'estat de protesta que hi havia a Barcelona contra Roma, significava que ell, el nunci, tenia raó: que calia atacar el catalanisme. En poques paraules, si a Catalunya hi havia mal ambient després de les disposicions sorgides de la Santa Seu, aquesta situació justificava les previsions i, per tant, era bo el remei –com ja ho hem apuntat abans– que la Nunciatura de Madrid ja havia exposat en repetits reports, o el que és igual, el mateix Tedeschini.¹¹⁵

114. Despatx n. 4233, Catalanismo e suoi recenti sviluppi, del nunci Tedeschini al cardenal Pacelli. Madrid, 4 de març de 1930 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya, 1928*, pos. 589, fasc. 15, f. 21. Porta com al·legat la carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 de febrer de 1930: AA.EE.SS., *Ibid.*, f. 22-22v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 2.

115. El que sí que podem dir és que Tedeschini seguia amb molt interès tot el que tenia a veure amb Catalunya, amb la seva llengua, en particular. Molts retalls de diaris li feien arribar a la Nunciatura el reverend Ramon Balcells, rector de la Parròquia de Santa Anna de Barcelona, i l'advocat Lluís Vives, també d'aquesta ciutat. Esmentarem d'aquesta època els diaris i revistes que es troben en el fons de la Nunciatura de Madrid. Hi ha un exemplar de la revista *Formación Catequística*, dirigida per la Junta Superior Catequística de Barcelona, de la qual era redactor en cap el doctor Joan Tusquets, tot subratllat en vermell, "número 1", gener de 1929. Damunt i amb lletra escrita amb llapis vermell de Tedeschini: «Archivo: (Tre altri esemplari in catalano). D'Antonio ROYO VILLANOVA, «El idioma catalán». *ABC*, del dimarts 13 de maig de 1930. Del mateix autor: «La persecución del idioma español», «El clero de Cataluña y la unidad española». *ABC*, 15 de febrer de 1929; «El clero de Vic al Papa». *El Debate*, del 5 d'abril de 1929. Diversos articles del reverend Solanas, sempre en *La Voz de Gerona*, de l'any 1929. «Conferencias de D. Ángel Ossorio y Gallardo en Zaragoza y de D. Miguel de Unamuno en Madrid». *El Sol*, 8, sembla de maig de 1930. Ossorio diu al Centro Mercantil, Industrial y Agrícola de Saragossa, que la Dictadura deixà Espanya «rota» i «Rota la Iglesia, pudiendo presentarse como testi-

Anem, doncs, a la lletra de monsenyor Miralles al nunci, del 26 de febrer de 1930, on l'informava que, després de la caiguda de la

monio las peripecias que se hicieron pasar al cardenal de Tarragona, la vejación del último obispo de Barcelona y la creación de canónigos patrioterros que se dedicaron a dar mítines en los púlpitos. Todas las fuerzas legales rotas; pero en cambio intactas todas las fuerzas viejas [vivas]», subratllat pel nunci. GAZIEL, «Política catalana. Cada cosa en su sitio». *La Vanguardia*, - 1930, sobre la Lliga, «Acció política. La junta general de "Acció catalana"». *La Vanguardia*. Hi ha una nota manuscrita de Miralles, que diu que *La Nau*, periòdic republicà federal, publicat a Barcelona, en el número del 20 de febrer de 1930, p. 1, escriu, traduït del català, que «El Episcopado (comentant les censures d'Unamuno a l'actitud del l'episcopat davant del Dictador), afegeix: «Concentrándonos en Cataluña, nunca olvidaremos lo acaecido con los sermones, las solemnidades religiosas, las Asociaciones católicas y el estúpido intento de reformar el Catecismo. Piensen que las deserciones no quedan jamás sin castigo». «El problema catalán. Sin solución». *ABC*, dimecres 30 de juliol de 1930. «Acció Catalana a l'opinió», sempre de 1930, article que interessà el nunci. *La Publicitat*, Barcelona 4 de març de 1930, traduït al castellà manuscrit per Balcells, l'original és a *La Publicitat* del dimarts 4 de març de 1930 (to demòcrata i republicà). GAZIEL, «¿Una nueva Cataluña?». *La Vanguardia*, divendres 28 de febrer de 1930. «La indisciplina». *Diario de Barcelona*, dissabte 25 de gener de 1930. Aquest article no sabem si es refereix crípticament a la destitució de Miralles. Acaba dient: «Pertencen a la misma familia, y, sin embargo, no les basta con haberse aliado con el enemigo común, para hundir al que, por propio decoro familiar deberían haber defendido. En el paroxismo de la perversidad, acompañan a la mala acción el sarcasmo. ¿Perversidad, hemos dicho? Tal vez ni pase de inconsciencia. No se lee el Evangelio, o, si se lee, se le lee en latín, y no se le entiende. Por eso ni ha podido meditar sobre estas palabras de Jesús: "Si así tratan al Pastor, ¿que no harán con las ovejas?! Así en a familia, así en la sociedad... y ¡en la religión!"»: *ASV, Arch. Nunz. Madrid, 839, fasc. 1, 108-106*. I encara, referint-se sobretot als actes d'entesa entre Madrid i Catalunya que se celebraren aleshores pel que fa a la llengua i a la cultura. *El Debate*, divendres 24 d'octubre de 1930. Articles diversos d'*El Correo Catalán*, l'1-2-4-5-6, 18 de març de 1930, reflexions polítiques moment actual fetes des del tradicionalisme. «Asimilismo catalán». *ABC*, dijous, 15 de maig de 1930. «Con, de, en, por, sí, sobre la Mancomunidad». *La Nación*; «Lo del día». *El Debate*, dimecres 2 d'abril de 1930, sobre els actes de confraternitat. «Un politique espagnol: le colonel Macia est gracié». *La Croix*, dijous 24 d'abril de 1930, molt subratllat pel nunci. «Barcelona. El Colegio Médico de Cataluña.- Los estudiantes de doctorado en la Universidad de Barcelona». *La Época*, dissabte 29 de març de 1930. «Informaciones y noticias varias de Madrid. Banquete al académico catalán D. Antonio Rubió y Lluch». *ABC*, 28 de març de 1930. «Regionalismo, sí, separatismo, no». *ABC*, 28 de març de 1930. «Los "intelectuales" en Barcelona». *El Siglo Futuro*, dimecres 26 de març de 1930, contra els actes de compenetració, perquè aquests intel·lectuals són liberals: Ossorio y Gallardo, Marañón. «Política y Cataluña». *La Época*, divendres 28 de març de 1928. «Catalanes y castellanos en Madrid»: *El Debate*, divendres 28 de març de 1930. «Acier-

Dictadura del general Primo de Rivera, «*todo se encamina a la exageración del regionalismo, catalanismo y aun separatismo (llámese como se llame) y que esto es corrosivo para el clero y crea una animadversión contra Roma del todo deplorable*».¹¹⁶ Això confirmava, segons la Promemòria que seguidament veurem, les notícies «poc tranquil·litzadores» enviades a Roma pel nunci de Madrid. És clar que la font d'aquesta intranquil·lilitat i el que ocasionà aquell estat deplorable a Catalunya tenia les arrels –ho diem nosaltres–, en els tristament famosos decrets de les Congregacions romanes.

A una apreciació semblant arribà la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris, quan, en la seva Promemòria del mes de març de 1930 sobre la Qüestió catalana, el seu relator reconeixia: «*Non credo si possa dire che le suddette istruzioni della Santa Sede abbiano avuto una buona accoglienza anche presso i cattolici della Catalogna*».¹¹⁷ Constatava també que havien pervingut a la Santa Seu fulletons i publicacions que «presenten el Vaticà com contrari al catalanisme». Alguns d'aquests escrits ja els coneixem, d'altres els veurem més endavant.

Després de la caiguda de la Dictadura, segons encara la Promemòria de 1930, «*il malumore peggiorò o meglio si poté manifestare, mentre prima era represso*».¹¹⁸ Per corroborar aquesta

tos y desaciertos». *El Siglo Futuro*, 22 de març de 1930, sobre la política religiosa envers Catalunya, la de Primo de Rivera, afirmant el periòdic que els bisbes van tenir sempre llibertat. «Barcelona, actos de confraternidad intelectual entre Castilla y Cataluña». *La Época*, dilluns 24 de març de 1930. «Actos de fraternidad intelectual catalano-aragonesa». *La Época*, dissabte 22 de març de 1930: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, fasc. 2, f. 220-266.

116. Carta de l'arquebisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 de febrer de 1930 (còpia, al·legat al report n. 4233, de Tedeschini a Pacelli: AA.EE.SS., *Spagna*, 1928, pos. 589, fasc. 15, f. 22-22v.

117. "Promemòria de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la Qüestió catalana." Any 1930: AA.EE.SS., *Spagna*, 1928-1931, pos. 589, fasc. 19, f. 25. Vegeu reproduït aquesta Promemòria en l'apèndix documental n. 1, del nostre article, «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana" durant la Dictadura de Primo de Rivera»: *AnalTar* 85 (2012) 5-142.

118. "Promemòria de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la Qüestió catalana." Any 1930: AA.EE.SS., *Spagna*, 1928-1931, pos. 589, fasc. 19, f. 26. Vegeu reproduït aquesta Promemòria en l'apèndix documental n. 1 del nostre article, «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana" durant la Dictadura de Primo de Rivera»: *AnalTar* 85 (2012) 83-88.

sentència, aquest informe porta a col·locació el despatx de Tedeschini junt amb l'al·legat de la carta del bisbe Miralles que acabem de comentar suara.

Un any després, trobem igualment més reflexions entorn de la situació de Catalunya, caiguda ja la Monarquia, fetes des de la Cúria romana. Es tractava ara de la Relació presentada a la sessió plenària de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la situació espanyola, el 23 d'abril de 1931.¹¹⁹ El relator, respecte de l'assumpte tema que ens ocupa, començava recordant que *«sono note le aspirazioni dei catalani e gli intendimenti del Generale De Rivera di contrastarle»* i que *«non vi è dubbio che alcuni catalani, anche fra religiosi e sacerdoti, si valevano della religione per i loro scopi separatisti»*.

I així, referint-se a les disposicions dels dicasteris romans sobre la Qüestió catalana, entrava en la nostra matèria constatant:

«Pare però che questi decreti non siano accolti con la dovuta soggezione; pervennero alla Santa Sede autorevoli lamenti secondo i quali i decreti erano fondati su informazioni inesatte. Si disse che alcuni esagerarono l'ubbidienza a detti decreti per aumentare il malcontento dei catalani contro la Santa Sede».¹²⁰

Cal notar que, segons la Relació, alguns dels plans que arribaven a Roma des de Catalunya per protestar contra els coneguts decrets eren *«autorevoli»*. Amb això, aquest escrit es devia referir, segurament, en general, al cardenal Vidal i Barraquer. És sorprenent, tanmateix, el que feia constar el relator sobre aquells que aplicaven amb més duresa les disposicions de les Congregacions per «fer augmentar el

119. "Relació del report per a la Plenària de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la situació espanyola". Ciutat del Vaticà, 23 d'abril de 1931: AA.EE.SS., *Spagna, 1931-1934, pos. 784, fasc. 118, f. 94, ss*, fascicle imprès. Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la guerra civil en el Archivo Secreto Vaticano. I-1, Documentos del año 1931 (febrero – julio 1931)*, Madrid 2011, 240-241. Entre d'altres, els cardenals assistents eren, a més del cardenal Pacelli, Gasparri, i Bisleti i Lauri, els dos darrers, prefectes de la Congregació per als Seminaris i de la Penitenciaría Apostòlica, respectivament.

120. "Relació del report per a la Plenària de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la situació espanyola". Ciutat del Vaticà, 23 d'abril de 1931: AA.EE.SS., *Spagna, 1931-1934, pos. 784, fasc. 118, f. 94, ss*, fascicle imprès. Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la guerra civil en el Archivo Secreto Vaticano. I-1, Documentos del año 1931 (febrero – julio 1931)*, Madrid 2011, 241.

malcontentament dels catalans contra la Santa Seu». Tenia a veure aquesta darrera observació amb el bisbe Miralles de Barcelona?

Vet aquí a continuació el que reblava la Relació de 1931:

*«Appena caduto il Governo di De Rivera rinacquero le speranze dei catalani e con il consenso del Governo spagnolo si pensò all'autonomia della Catalogna; la lingua catalana fu usata anche negli atti ufficiali e dei decreti della Santa Sede non si parlò più. Non si può negare però che sia rimasto nell'animo dei catalani un certo malcontento verso la Santa Sede, che venne accusata di essersi assoggettata ai desideri del De Rivera».*¹²¹

En suma, la Santa Seu s'adonava –mercès a tants informes i no sols els que sortien de la Nunciatura– de la situació, en primer lloc, de l'Església a Catalunya, generada arran de les disposicions romanes de tres anys enrere. Igualment la Cúria, dirigida pel cardenal Pacelli, tenia ben en compte la més gran extensió de l'ús del català en la vida pública. En conseqüència, Roma anirà canviant d'estratègia, fins arribar a les “*Normas sobre el uso de las lenguas catalana y castellana en los ministerios eclesiásticos en las diócesis de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*” del 7 d'agost de 1931, les quals, a la pràctica, posaven fi a aquells decrets, almenys pel que fa al cas de la llengua.¹²²

III. LA REACCIÓ DELS CLERGUES

En aquest apartat, hi veurem quina fou la reacció dels clergues catalans davant dels decrets que ja coneixem. Hi introduïrem també

121. “Relació del report per a la Plenària de la Congregació d’Afers Eclesiàstics Extraordinaris sobre la situació espanyola”. Ciutat del Vaticà, 23 d’abril de 1931: AA.EE.SS., *Espanya*, pos. 784, fasc. 118, f. 94, ss, fascicle imprès. Vicente CÁRCEL ORTÍ, *La II República y la guerra civil en el Archivo Secreto Vaticano*. I-1, *Documentos del año 1931 (febrero – julio 1931)*, Madrid 2011, 242.

122. Recordem també el que dèiem en el nostre darrer article sobre com la Santa Seu, amb les “*Normas sobre el uso de las lenguas catalana y castellana en los ministerios eclesiásticos en las diócesis de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*” del 7 d’agost de 1931: «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 568-579.

el bisbe Carsalade, que, en no ser ordinari de cap diòcesi del Principat, no el podíem incloure en treball que hem fet sobre la recepció dels bisbes de la província eclesiàstica tarraconense, i el general del jesuïtes, Wlodimir Ledókowski, que es féu també ressò de les disposicions romanes.

EL P. GAMARRA, ANTIC SECRETARI DEL NUNCI TEDESCHINI

En el nostre primer article sobre la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona ja vàrem trobar moltes vegades el religiós redemptorista, pare Victoriano Pérez de Gamarra,¹²³ puix que era el secretari de visita.¹²⁴ La relació entre ambdós eclesiàstics acabà malament, de manera particular per part del representant de la Santa Seu a Madrid. En efecte, monsenyor Tedeschini, finalitzada la seva visita apostòlica, l'allunyà de la Nunciatura. El motiu d'haver caigut en desgràcia als seus ulls el donava el mateix nunci; verbigràcia, que el pare Gamarra era un «biscaitarrista» camuflat i que, per tant, mirava amb simpatia els catalans, concretament aquells que, en el transcurs

123. *Victoriano Pérez de Gamarra* (Leza, Àlaba, 1876 – Madrid 1929), religiós redemptorista, cronista de la seva congregació, predicador de fama. Professà en la congregació dels redemptoristes en 1893, estudià a Astorga, on fou condeixeble del pare Ramon Sarabia. Ordenat sacerdot en 1899, fou professor allí mateix de Sagrada Escriptura i de Dret. En 1920 era a Madrid i en 1924, com a admonitor i ministre i arxiver provincial. En 1927 fou nomenat rector del Santuari del Perpetu Socors. També era director de la revista *El Perpetuo Socorro* i, llatínia com era, escriví una obra monumental sobre els Annals de la seva província redemptorista d'Espanya. Prengué part en diversos congressos catòlics d'Espanya. A la Nunciatura de Madrid desenvolupà diverses comissions de caràcter secret i confidencial i fou secretari de la visita del nunci a Catalunya en 1928. Tedeschini l'anomenava «el seu socors» i hi tenia una confiança absoluta. La pèrdua de la confiança del nunci, segons hom deia, fou la causa de la seva mort. Té diversos escrits d'espiritualitat i d'història del seu institut religiós. Roberto GARCÍA CASTRO, «P. Victoriano Pérez de Gamarra»: *Anales de la Provincia de Madrid CSSR IX* (1925-929) 339-341. De l'allunyament del pare Gamarra de la Nunciatura en fa referència, però que no creiem molt precisa, José CAMPOS, *Grandes del apostolado*, Madrid 1965, 314. Agraïm aquestes informacions a l'arxiver dels redemptoristes de Madrid, pare Tirso Cepedal.

124. «La visita del nunci Tedeschini a Barcelona 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 205-206 i *passim*. De Gamarra fent de secretari durant la visita de Tedeschini a l'abadia montserratina n'hem ja parlat diverses vegades en «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *Íbid.* 84 (2011) 839-870.

de l'estada de Federico Tedeschini a Catalunya, s'entrevistaren amb ell. És per això, que el nunci no deixava de donar al pare Gamarra el títol ominós de «traïdor», quan, poc temps abans, havia pensat fins i tot a fer-lo bisbe.¹²⁵

A qui fou secretari de visita el col·loquem en aquest apartat, perquè, a més, de reaccionar davant dels decrets romans, ofereix informació –tant interessant com passional– de qui fou el seu superior i després antic súbdit ressentit, és a dir, de monsenyor Federico Tedeschini. Les dades que ens proporciona el religiós redemptorista les hem de manllevar, és clar, de l'àmbit personal; això és, de les informacions, més o menys privades, que el polític català, Josep Ayats,¹²⁶ després de parlar amb Gamarra, oferia al seu amic, el sacerdot gironí, Anton Vilaplana.¹²⁷ En efecte, entre els papers del cardenal Vidal i Barraquer hi ha una carta d'Ayats, del 5 de gener de 1929,

125. Vegeu el que sobre el biscaiterrisme de Gamarra deia Tedeschini en la seva *Inchiesta in Catalogna*, en el nostre article, «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 82 (2009) 591-593. També en la biografia que de Gamarra fa el redemptorista García Castro, hi trobem aquest comentari: «No era, sin embargo, el P. Victoriano Pérez de Gamarra el más indicado para informar en esta cuestión [catalanisme] por su simpatía con los separatistas vascos». Roberto GARCÍA CASTRO, «P. Victoriano Pérez de Gamarra»: *Anales de la Provincia de Madrid CSSR IX* (1925-1929) 340.

126. *Josep Ayats i Surribas* (1886-1949), militant de la Dreta Liberal Republicana, va donar suport inicialment a la dictadura de Primo de Rivera i esdevingué membre del Congrés dels Diputats en 1927. Oposat al catalanisme d'Esquerra Republicana, en 1934, formà part del comitè d'Acció Popular Catalana, una escissió de la Lliga Regionalista, de tendència més centralista. Vegeu també Josep Maria ROIG ROSICH, «Contra la paraula el crit. Notes entorn d'un debat parlamentari sobre catalanisme i espanyolisme», dins: *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Pròleg de Jordi PUJOL, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, 351-372, i el nostre article «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 301-303.

127. *Antoni Vilaplana i Forcada* (Sentfores, Osona, 1894 – Puigdolena, Sant Quirze Safaja, Vallès Occidental, 1944), canonge de Girona. Completà els estudis eclesiàstics a la Universitat Gregoriana de Roma i els inicià a l'Acadèmia Diplomàtica Pontificia, carrera que abandonà per motius que hom en digué de salut. Li fou concedida una canongia de provisió pontificia a Mallorca en 1922 i en 1927 obtingué la de canonge, després arxiprest, de Girona en 1927, i fou rector de *Paedagogium*, 1931-1936. Prestà serveis a la Nunciatura de Madrid. Junt amb Lluís Carreras foren grans col·laboradors del cardenal Vidal i Barraquer –també de la Nunciatura de Tedeschini–, el qual els envià en diverses missions a Roma un cop esdevinguda la Segona República. Al Vaticà tractà amb el cardenal Pacelli i amb el cardenal Giuseppe Pizzardo, aquest darrer, prefecte de la Congregació per als Seminaris, de qui fou secretari uns

dirigida al canonge Vilaplana. Hi ha igualment una còpia de la mateixa lletra traduïda al castellà, amb l'intent, podríem aventurar-nos a pensar, de donar-li divulgació, però no sabem en quines esferes.¹²⁸

Per aquesta lletra del diputat Ayats ens adonem que era el doctor Vilaplana qui l'informà sobre les tres darreres circulars sortides de Roma, la de la Penitenciària Apostòlica i de les Congregacions dels Ritus i de Seminaris. Això fou el que mogué el polític a entrevistar-se a Madrid amb «l'amic» Gamarra per expressar-li la inquietud que hi havia a Catalunya per les accions empreses per la Santa Seu.¹²⁹ El religiós li parlà en termes «de gran energia i de profunda contrarietat». Així li digué que era una vergonya el que passava i que la culpa de tot la tenia el nunci, per mor dels seus propis interessos.¹³⁰

anys més tard. Romangué a Roma fins 1944. Vidal i Barraquer, ja a l'exili, el proposà com a bisbe auxiliar i àdhuc coadjutor seu. Escriví sobre teologia pastoral. Joan BUSQUETS, *Antoni Vilaplana i Forcada: DHEC*, III, 692-693; Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo xx*, Madrid 2006, 1200-1201 i ÍD., *II República y la Guerra Civil española en el Archivo Secreto Vaticano*, I.-1, *Documentos del año 1931 (febrero – julio)*, Madrid 2011, 517 i «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 790-791. De Vilaplana n'hem tractat també en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929): *AnalTar* 86 (2013) 529-530, 540, 571-572.

128. Carta de Josep Ayats al canonge Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en català): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2. 16*. Aquí mateix n'hi ha una altra traduïda al castellà. Nosaltres farem servir la primera.

129. «Ben volgut Dr. Anton: La seva lletra del 28 últim em feu trontollar el cap. Res savia de lo que em diu i de lo que deixa endevinar. Vaig creure de cas visitar, el dia 1º, al amic G[amarra]. Em proposava felicitar-lo amb motiu d'entrar a l'any nou i veurer di sabia esbrinar quelcom. La meva estudiada diplomacia no fou necessaria; el vaig trobar enverinat de debó. “Qué se dice por aquellas tierras”? – Nuestros amigos sienten alguna inquietud respecto a la posibilidad de que algunas cosas no se resuelvan como la realidad aconseja, a juzgar por noticias y detalles que no son satisfactorios.». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en català): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2. 16*.

130. «”Hay motivos sobrados de intranquilidad, pues es una vergüenza lo que pasa, de todo tiene la culpa el N[uncio]. No tiene otra preocupación que conservar el cargo y a esta preocupación se sacrifican cosas que no deberían sacrificarse nunca”». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2. 16*.

El redemptorista expressava a Ayats que voldria fer de mediador en aquelles circumstàncies i que per això tindria interès a comunicar-se amb Francesc Cambó i amb el doctor Lluís Carreras per si fos acceptada la seva oferta, i suposant que el mateix Gamarra pogués anar aviat a Catalunya.

Ayats preguntava després, sorprès, com era que el nunci, que semblava que havia fet indicacions força concretes a les autoritats de la Dictadura, en el sentit de manifestar-los que el criteri de Roma era favorable «a la nostra causa», hagués canviat d'opinió, a la vista del que anava sortint de les Congregacions romanes? Per al pare Gamarra això devia ser la conseqüència de l'acció dels qui volien que tot fos resolt promptament, “*manu militari*”. Però el diputat volia saber-ne més; en concret, si el nunci era «amic nostre o adversari nostre», perquè Ayats el creia «ben impressionat a favor de les nostres aspiracions». La resposta del redemptorista al diputat sobre si el nunci Tedeschini era propici als catalans fou molt forta, sorgida d'un esperit dolgut:

*«Así lo parecía; era de pensar tal cosa. Yo entré en el alma de vuestro pueblo; él [Tedeschini] no. Además, como todos los N[uncios], es cobarde. Todo lo sacrifica a la conservación del cargo. Hace pocos días, estaba [sic] excepcionalmente por la noticia de que para Marzo se celebraría Consistorio; más tarde se tranquilizó, porque conoció que se aplazaba hasta mayo; supone esto dos meses más de estar aquí. Es que esta N[unciatura] mana mucho y sabe mal dejarla; por ello todos los que han pasado por allá, viven en R[oma] como unos príncipes medioevales [sic]».*¹³¹

Josep Ayats feia encara una altra pregunta a qui fou secretari del nunci referida a si el marquès de Magaz pressionaria la Nunciatura, en el sentit de si Roma prosseguiria encara amb els decrets sobre la Qüestió catalana. És natural, respongué el pare Gamarra; però afegí, com si es dirigís a la Nunciatura, dient que, el que faci la Santa Seu respecte a la llengua i a la cultura de Catalunya no podria anar contra la tradició de l'Església. Així ho ha acabava de comentar el mateix

131. Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2. 16.*

religiós al secretari del nunci, monsenyor Tito Crespi.¹³² Amb tot, hom podia esperar «qualsevulla tonteria».

La circular de la Penitenciaria Apostòlica havia estat per a Gamarra un fet simptomàtic de com actuaven la Nunciatura i Roma en aquells moments. Les acusacions contra els confessors catalans, el religiós les considerava senzillament, ocasionades per «malevolences».¹³³

L'única esperança que tenia el pare Victoriano per arribar a una solució en l'anomenada Qüestió catalana era «que se'n vagi el nunci».¹³⁴ Tedeschini, segons Gamarra, no fou imparcial, encara que durant la seva visita a Catalunya volgué mostrar-se així, però, en realitat, era un capteniment fals.¹³⁵

132. «Es natural; y como aquí no se hacen las cosas como es debido, por esto se puede dar lugar a todo temor, pues todo es posible. Pero que vayan con cuidado. Conozco bien la historia de la Iglesia; sé a lo que han llevado algunos errores; este sería fatal, porque supondría resolver una cuestión contra el sentido común, contra las realidades vividas, contra la tradición de la iglesia y contra todo; así lo he dicho, sin eufemismos, al secretario del N[uncio] hace pocos días». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2. 16. Gamarra no n'esmenta el nom, però sabem que el secretari de la Nunciatura era Tito Crespi. *Anuario eclesiástico 1928* 14 (1928) 68.

133. «Cree V. inmediata una resolución [de Roma]? “Es difícil preveerlo; pero se puede esperar cualquier tontería. Es sintomático lo de la S^a Cong. de Penitenciería, con todo y tratarse de una Cong. que resuelve casos de conciencia. Parece mentira que no viesen que es absurdo pensar que sea una realidad la acusación de que un sacerdote no quiso confesar sino empleando su lengua materna; no lo creo; considero que es una malevolencia de alguien que ha querido acusar para causar un daño; y si fuese cierto, aun así, no justificaría las observaciones hechas a los prelados». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2. 16.

134. «Qué esperanza tiene V.? (pregunta Ayats a Gamarra). “La única es que se vaya el N[uncio] Si viniese uno nuevo, con la excusa de que no conoce el problema, que necesita informarse, etc. etc., se podría ir alargando el *statu quo*; si no es así veo muy difícil una solución acertada”». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923-1928)* D2. 16.

135. «Es sorprendente, sobre todo, como he dicho antes, por estar convencido de que el N.[uncio] tenía una visión exacta de todo lo nuestro. “Él debía ser imparcial y no lo ha sido. Además, a mi ya no me gustaba la forma como durante el viaje quería demostrar su imparcialidad. Cuando [sic] le hablaba un elemento caracterizado de un campo determinado, asentía y les halagaba con dulzura; cuando [sic] hablaba otro

Del pare Gamarra, podem dir-ne, doncs, que estava indignat amb el nunci Tedeschini i que en parlava malament en la intimitat. No estava d'acord amb els decrets romans que ell coneixia. Tenia, per contra, un marcat sentiment regionalista –fins «biscaitarrista»– i una forta sensibilitat per l'ús de la llengua materna.¹³⁶

Sabem, doncs, que Victoriano Pérez de Gamarra estava «indignadíssim» amb el nunci Tedeschini tant per com realitzà la seva visita apostòlica a Catalunya, com pel seu comportament personal.¹³⁷ Aquests greuges del religiós, els coneixem igualment perquè el general dels jesuïtes, quan preparava l'informe de la relació final de la seva visita a Catalunya, demanà informacions a alguns dels seus súbdits catalans per esbrinar les relacions entre el nunci i el seu secretari, el pare Gamarra. Així, el provincial de Catalunya respongué a la consulta feta en aquest sentit pel pare Crivelli, secretari del general de la Companyia de Jesús. El pare Vilallonga, doncs, envià, a mitjan març de 1929, la seva resposta a Crivelli. Allí, fent-se ressò dels rumors que corrien, afirmà que Gamarra fou en realitat el veritable visitador i no pas Tedeschini. Deia a més, que el religiós redemptorista «*estuvo por mucho tiempo tan disgustado con su principal, que ni se hablaban*».¹³⁸

enteramente opuesto, hacía igual.»». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)*, D2 16.

136. Vegeu l'anèctoda que explica Gamarra i que recull Ayats: «Para terminar, el recuerdo por parte del amigo G.[amarra] del discurso tenido, recientemente, por el P. vasco, que ha entrado en la Academia de la Lengua. “Cómo aplaudía yo a rabiar! Estuvo muy bien, sobre todo el llamar la atención de los gobernantes sobre el respeto que merece la lengua vernácula. Explicó un caso ocurrido en una visita a las escuelas. El visitante preguntó, en castellano, a un niño: Cuál es el primer mandamiento de la ley de Dios? – “Amar a Dios sobre tosa las cosas” – respondió el chico. Entonces el maestro le preguntó en vascuence, qué quería decir “amar a Dios sobre todas las cosas”, y el niño respondió “*Atar a Dios con todas las sogas*”. “Esto dicho en plena sesión de la Academia era de un interés grandísimo; y yo he cuidado ya de hacer notar en donde era preciso esto que es una realidad; pero temo que valga poco”». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

137. «El amigo G[amarra] está disgustadísimo». Carta de Josep Ayats a Antoni Vilaplana (s. l.) 5 de gener de 1929 (còpia escrita en castellà): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

138. Muy amado en Cto. P. Crivelli: Hace algunos días me escribió V. R. al P.

De la mateixa manera que el pare Vilallonga opinava el pare Ignasi Casanovas, quan informava també al pare Crivelli sobre la mort del redemptorista, esdevinguda a finals de setembre del mateix any de 1929.¹³⁹ En efecte, en aquesta lletra hom pot llegir, que Gamarra «*Estaba muy disgustado con su amo, decía cosas muy graves tanto sobre el proceder de aquella información, como personales*».¹⁴⁰ Una d'aquestes coses greus que comentava l'antic secretari de visita de Tedeschini era, segons que ho escriu el mateix Casanovas al seu general Ledóchowski, que Gamarra «dubtava de la veritat de les informacions» contingudes en el «*Rapporto in Catalogna*» enviat pel nunci a Roma, i que resultà tan desfavorable per a les Esglésies de la Tarraconense.¹⁴¹

Socio pidiéndome por su medio ciertos informes. Me puse a buscarlos enseguida, y aunque no se los puedo dar completos todavía; ahí van los que he podido recoger.

El Señor de quien Vd. preguntaba [Gamarra] no ha tenido nunca, que yo sepa, el oficio estable de secretario del otro Señor [Tedeschini] Se le nombró por compañero de excursión. Y aun dicen algunos que se fue propiamente el visitador, y sólo para disimular se le nombró secretario del otro.

En algunas ocasiones se mostró favorable a los de la región, como se lo dijo él mismo al P. Lloréns. Pero sospecho que era únicamente para sonsacar lo que dicho Padre sentía. Ahora sigue siendo superior de los suyos en Madrid, como ante de la visita.

Sobre este Señor ha hablado el P. Guim con el Rdo. Sr. Berenguer, titulado prior de la Diputación de Barcelona. Le ha dicho éste que estuvo mucho tiempo tan disgustado con su principal, que ni se hablaban. Parece que dicho Señor Prior y el Sr. por quien Vd. pregunta son amigos; también lo es el Prior de D. Luis Carreras, sacerdote de mucha influencia en Barcelona». Carta del pare Joaquim Vilallonga al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 14 de març de 1929 (original mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis, Quaestione catalunica, 1401, 1925-1929. Varia II/ X*.

139. El pare Gamarra morí el 29 de març de 1929. Rodrigo BAYÓN, «El M. R. P. Victoriano Pérez de Gamarra»: *El Perpetuo Socorro* 31 (1929) 165-170.

140. «Acaba de morir en Madrid el P. Gamarra, Redentorista, el que acompañó como secretario al Nuncio en su expedición a Cataluña del año pasado. Estaba muy disgustado con su amo, decía cosas muy graves tanto sobre el proceder de aquella información, como personales». Carta del pare Ignasi Casanovas al para Camillo Crivelli. Barcelona, 4 d'abril de 1929: ARSI, *Tarraconensis, Quaestione catalunica, 1401, 1925-1929. Varia II/XII*.

141. «Inter multa gravissima quae eveniunt, et alia graviora quae dicuntur in diariis externis (in hispanis nihil permittitur et externi fere quotidie detinentur) grave est quod dixit P. Gamarra, Secretarius Nuntii Pont., in informatione anni superioris. Hic, ut dicunt, valde dolet de rebus quae fiunt in Catalonia, et miratur eventum illis informationis, et dubitat de sinceritate informationis». Carta llatina del pare Ignasi Casanovas al pare Wlodimir Ledóchowski. Barcelona, 7 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis, Quaestione catalunica, 1925-1929. Varia II/IV*.

No dugueren deixar de pensar en l'ànim de Ledóchowski aquestes notícies que li feren arribar Vilallonga i en especial Casanovas, a l'hora d'informar la Santa Seu sobre la Qüestió catalana. Ho veurem en un altre article.

EL DOCTOR CARLES CARDÓ I ELS CLERGUES COL·LABORADORS
DE LA REVISTA *EL BON PASTOR* I DEL “FOMENT DE PIETAT CATALANA”

El fundador i el director del Foment de Pietat Catalana, mossèn Eudald Serra,¹⁴² amic del cardenal Vidal i Barraquer, protector al seu torn d'aquella institució, acceptà immediatament la determinació de la Congregació del Concili de llevar l'epítet “Catalana” del títol original del Foment. D'això n'hem tractat ja en un anterior treball.¹⁴³ Ara recollim sols, que mossèn Eudald, un cop rebuda la comunicació del metropolità de la Tarraconense que fos executada l'ordre de la Santa Seu, el 12 de gener de 1929, s'apressà a contestar-li que així ho faria.

142. *Eudald Serra i Buixó* (Vilassar de Dalt, Maresme, 1882 – Barcelona 1967), sacerdot i publicista. Estudià dret a la Universitat de Barcelona, féu els estudis sacerdotals al seminari d'aquesta ciutat i fou ordenat sacerdot en 1906. El seu desig de renovar la pietat popular catalana el menà a inscriure privadament en 1909 una associació eclesiàstica de Barcelona per a assolir aquell objectiu i a escriure la revista *La Veu de l'Àngel de la Guarda*. En 1913, creà la «Biblioteca del Foment de Pietat Catalana», que es convertiria després en la fundació que portaria el mateix nom, l'aprovació diocesana és de l'any 1916. Compartí aquests ideals, així com l'interès per l'espiritualitat de sant Ignasi de Loiola, sant Francesc Xavier i Santa Teresa de l'Infant Jesús –devoció que divulgà a Catalunya– amb el jesuïta Ignasi Casanovas, a qui associaria a la seva obra. Amb ell i amb la seva fundació associà sacerdots escriptors com Joan Puntí i Colell, Josep Arderiu i Tió, i Pere Ginèbra i Espona, aquest darrer assassinat durant la revolució de 1936. En 1923, hi afegí el doctor Josep Vives i Gatell, futur director de la Biblioteca Balmes. En 1921, el pare Casanovas fundà la Biblioteca Balmes com una secció del Foment de Pietat Catalana, amb la seva revista *Analecta Sacra Tarraconensia* (1925). El Foment acolliria també la revista *El Bon Pastor*, dirigida pel canonge Carles Cardó. Tingué amistat personal amb el bisbe Torras i Bages i el cardenal Vidal i Barraquer. Té diverses obres en la línia dels temes esmentats. Àngel FÀBREGA, *Eudald Serra i Buixó: DHEC*, III, Barcelona 2001, 426-427, i Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 1089-1090.

143. «La reacció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnaITar* 86 (2013) 339-349.

No sols això, sinó que manifestà en nom de la junta del patronat del Foment «la més sincera obediència i submissió» a les persones dels prelats de la província eclesiàstica Tarraconense –que havien demanat també l’expurgació del nom del Foment– i que els seus membres eren promptes a fer aquell «sacrifici total». Es planyia tanmateix que hom hagués parlat de resistència de la junta als manaments dels bisbes i de Roma. Si calgués, assegurava Serra a Vidal i Barraquer, ell i el patronat estarien disposats a manifestar públicament la manca de qualsevulla restricció mental a les disposicions impartides per la jerarquia eclesiàstica.¹⁴⁴ El cardenal tranquil·litzà el director del Foment sobre aquelles enraonies, que ell mateix no creia.¹⁴⁵

El canonge Carles Cardó i els seus col·laboradors de la revista *El Bon Pastor* –publicació que sortia del Foment de Pietat Catalana– també prengueren posició, almenys oficial, davant del que manava la Santa Seu respecte a la pastoral en català.¹⁴⁶ Així, ens hem de referir a l’obediència mostrada envers les disposicions de la Cúria romana en allò que atenyia a l’àmbit de la seva publicació i, encara, al fet de fer publicar en la seva revista temes sobre la doctrina del magisteri pontifici i de l’obediència que el catòlic deu al Papa.

El Bon Pastor, revista ministerial de la clerecia catalana, segons

144. Carta de mossèn Eudald Serra al cardenal Vidal i Barraquer. Barcelona, 25 de gener de 1929 (original mecanografiat): AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer ((Foment de Pietat 1919-1930) D 12 178.*

145. Carta del cardenal Vidal i Barraquer a mossèn Eudald Serra. Tarragona, 28 de gener de 1929 (original autògraf): AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer ((Foment de Pietat 1919-1930) D 12 178.*

146. *Carles Cardó i Sanjuan* (Alt Camp, 1884 – Barcelona 1959) Escriptor, estudià a Tarragona i a Roma, canonge de Barcelona (1918), professor de l’Institut de la Dona i de l’Escola Normal de Barcelona. Traduí algun llibre de la Bíblia per a la Fundació Cambó. Col·laborà en la fundació i direcció de les revistes del Foment de Pietat Catalana, *La Paraula Cristiana* i *El Bon Pastor*, i escriví també en els diaris *El Matí* i *La Veu de Catalunya*. Durant la guerra fugí a l’estranger, a Torí i a Friburg de Suïssa. En 1954 tornà a Barcelona. Publicà moltes obres. La més coneguda és *Les dues tradicions* (1947), l’últim capítol de la qual, *El gran refús*, no veié la llum pública fins al 1994. Jordi GIRÓ I PARÍS, *Carles Cardó i Sanjuan: DHEC*, I, Barcelona 1998, 328.431-432 i Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 302-303 i d’ID., «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 87-879. Vegeu el nostre article «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 340-343.

que ho especifica el seu subtítol, de periodicitat mensual, fou fundada en 1927 a Barcelona pel doctor Carles Cardó. Anava dirigida, doncs, al clergat dels Països Catalans per contribuir sobretot a la formació pastoral del seu element més jove, per exemple en el camp de l'homilètica, i, també, a la seva renovació teològica.¹⁴⁷ La publicava, com ho hem dit, el Foment de Pietat Catalana, essent una de les quatre revistes que veien la llum des d'aquesta fundació; això és, a part de la ja esmentada, *El Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1917-1936), *La Veu de l'Àngel de la Guarda* (1900-1936) i, fins a un cert punt, *Catalunya Social* (1927-1934).¹⁴⁸ Els col·laboradors de mossèn Cardó eren el jurista Francesc Maspons i Anglasell,¹⁴⁹ i els reverends Tomàs Bellpuig,¹⁵⁰ Josep Gudiol,¹⁵¹ Ignasi Casanovas i Joan Vilar,¹⁵² dels quals en tractarem més avall, i altres escriptors.¹⁵³

147. Vegeu Albert MANENT I SEGIMON, *Bon Pastor: DHEC*, I, Barcelona 1998, 328.

148. Àngel FÀBREGA I GRAU, *El Foment de Pietat Catalana: DHEC*, II, Barcelona 2000, 189-190.

149. *Francesc de Paula Maspons i Anglasell* (Barcelona 1872 – Bigues, Vallès Oriental, 1966), juriconsult. Dugué a terme grans campanyes en defensa del dret català, treballà per a la Mancomunitat de Catalunya. Pertangué al comitè assessor de les minories nacionals de la Societat de les Nacions i tingué alts càrrecs en aquesta institució i en d'altres de signe semblant. Té moltes obres de caràcter jurídic i nacionalista, algunes influïdes per la doctrina social de l'Església. Josep IGLÉSIES, *Francesc de Paula Maspons i Anglasell: GEC*, IX, Barcelona 1976, 689. Maspons tenia contacte amb qui seria bisbe d'Urgell, el doctor Justí Guitart, vegeu el nostre article «Redacció dels decrets de la Cúria romana 1928-1929»: *AnalTar* 85 (2012) p. 5.

150. *Tomàs Bellpuig i Joy* (Barcelona 1876 – 1936), sacerdot de la Diòcesi de Tortosa, poeta, fou professor de retòrica al Seminari de Tortosa, d'on fou expulsat per catalanista junt amb l'amic Joan Baptista Manyà a l'nici de 1921. Amb el doctor Manyà treballà molt per la Federació de Joves Cristians, tant religiosament com cultural. Té diverses obres poètiques i teològiques. El mes de novembre de 1936 fou afusellat per la seva condició de sacerdot. Ramon MIRAVALL I DOLÇ, *Tomàs Bellpuig i Joy: DHEC*, I, Barcelona 1998, 265. Fou, com ja ho hem dit, col·laborador de la revista *El Bon Pastor*, editada pel Foment de Pietat Catalana, de Barcelona. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 224. Vegeu el nostre article «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 381-386.

151. *Josep Gudiol i Cunill* (Vic, Osona, 1872 – 1931), sacerdot historiador de l'art, arqueòleg i museòleg. Estudià a Vic i a Roma. Director de la Biblioteca episcopal de Vic. Fou nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat de Bonn (1927). Conservador del museu episcopal i canonge de la catedral. Té moltes obres d'arqueologia. Hom pot considerar-lo com el fundador de la l'arqueologia cristiana a Catalunya.

Més amunt, en referir-nos a la *Révue de Catalogne*, ja havíem fet al·lusió a l'exemple de sacerdotal obediència del director i dels col·laboradors d'*El Bon Pastor* a la decisió de la Congregació del Concili; com, també, a la de l'episcopat català de llevar del títol del Foment de Pietat Catalana el seu adjectiu. Així hom pot veure-ho en l'editorial d'aquesta revista, «Obediència total i sincera a les nostres autoritats eclesiàstiques». Vet aquí com és expressada llur submissió:

«En el que toca al moment present, no tenim altra cosa al cor i als llavis que una total i sincera obediència a les nostres autoritats, començant pel nostre estimadíssim Sr. Bisbe, que és la més immediata i pròpia; seguint pels altres prelats de la nostra Província Eclesiàstica; presidents tots ells honoraris de la nostra institució; remarcant especialment el nostre Metropolità, Sr. Arquebisbe de Tarragona, Cardenal de la Santa Església Romana, com també el Sr. Nunci de Sa Santetat a Espanya, i reposant finalment en l'autoritat del Pontífex Romà, i de les seves sagrades Congregacions per les quals regeix l'Església Universal».¹⁵⁴

Miquel dels Sants GROS, *Josep Gudiol i Cunill: DHEC*, II, Barcelona 2000, 330 i Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 590.

152. *Joan Vilar i Costa* (Manresa, Bages, 1889 – Tolosa de Llenguadoc 1962) sacerdot i historiador. Professà en la Companyia de Jesús dins de la qual fou ordenat prevere. Director del Pontifici Institut Bíblic de Roma de 1924 al 1928. En 1931 abandonà la Companyia –en part per les directrius anticatalanistes de la mateixa Companyia donades pel general Ledóchowski– i continuà com a sacerdot secular, tot i que hagué de patir molt a causa de la incomprensió dels superiors del clergat secular, sempre sota l'acusació de catalanista i, diguem-ne, liberal. Trobà ajut en aquells moments difícils en la persona del doctor Lluís Carreras, que havia sofert també incomprensions i fins un peculiar exili. Durant la guerra civil col·laborà amb la Generalitat de Catalunya per mor de les seves conviccions catalanistes i democràtiques. El cardenal Saliège el nomenà almoïner dels espanyols. Té diversos escrits sobre informació religiosa en temps de guerra, altres de caire religiós i polític, i finalment litúrgic. Hilari RAGUER I SUNYER, *Joan Vilar i Costa: DHEC*, III, 2001, 694. Una acurada biografia, Hilari RAGUER I SUNYER, *Joan Vilar i Costa. Profeta de la diàspora*. Pròleg d'Albert MANENT, Barcelona 2014. Agraïm les notícies que ens ha proporcionat el pare Hilari Raguer.

¹⁵³ 153. Hi ha una llarga llista de col·laboradors en *El Bon Pastor*, núm. 2, I (1927), contratapa.

154. Editorial, «Obediència total i sincera a les Nostres Autoritats Eclesiàs-

Si aquesta declaració d'obediència del director i col·laboradors d'*El Bon Pastor* aparegué el febrer de 1929, al mes següent, la mateixa revista publicava un article, «L'autoritat pontificia»,¹⁵⁵ del jesuïta Ives de la Brière,¹⁵⁶ manllevat d'una altra publicació, *Études*, del gener de 1927, editada a París. Era una manera més de proclamar i de difondre, per part del Foment de Pietat i de la seva revista l'obediència a les normes donades pel Sant Pare. Cal recordar, que per aquestes dates, els mesos de febrer i de març, ja havien aparegut els cinc decrets vinguts de Roma.

D'aquest capteniment de respecte envers la Santa Seu mostrat pel Foment de Pietat, se'n féu també ressò el jesuïta Ignasi Casanovas, director de la fundació germana, la Biblioteca Balmes, quan n'informava, amb admiració envers els redactors d'*El Bon Pastor*, el preposít general de la Companyia de Jesús.¹⁵⁷

En el mateix número d'*El Bon Pastor* hi ha encara un altre article de temàtica semblant a l'anterior al que acabem de referir-nos. Es tracta de l'escrit del jesuïta Josep Calveras, vinculat al Foment de

tiques»: *El Bon Pastor* 2 (1929) 97-100. Un exemplar d'aquest mateix número d'*El Bon Pastor* està entre els papers de la visita apostòlica a la província jesuítica de Catalunya feta pel general Ledóchowski: ARSI, *Tarraconensis*, 1402, *Quaestio catalaunica*, 1927-1928, (IX).

155. Ives LEROY DE LA BRIÈRE, «L'autoritat pontificia. Les diverses modalitats de la seva acció»: *El Bon Pastor*, núm. 27, març 1929, III (1929) 196-212. L'article va acompanyat d'aquesta nota de la Redacció: «Per l'actualitat perenne de les matèries que s'hi tracten i per la seva oportunitat, ens complaem a reproduir, fidelment traduït, aquest article publicat pel P. Ives de la Brière, S. J., al fascicle del 20 de gener de 1927 de la revista *Études*, de París.»

156. Yves Marie Leroy de La Brière (Vif, Isère (França) – San Miguel, Buenos Aires, 1941) jesuïta, teòleg i comentarista religiós. Després d'ensenyar teologia a Hastings, Anglaterra, passà a París per col·laborar en la revista *Études*, cosa que féu fins al final de la seva vida. Fou molt apreciat pels seus articles sobre els debats religiosos i polítics del temps. Arribà a ser reconegut internacionalment per les seves aportacions humanistes i cristianes al dret internacional. P. DUCLOS, *Yves Marie Leroy de La Brière: Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*, III, Roma-Madrid, 2001, 2237.

157. En parla el pare Casanovas en l'escrit realitzat per preparar la Relació final del pare Ledókowski, lliurat al provincial Joaquim Vilallonga. «*Foment de Pietat. Difficultates quas etiam nunc patitur ab auctoritate praedicta [la civil]*». Març de 1929: ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929, *Foment et Annexa*, X.

Pietat Catalana i a la Biblioteca Balmes,¹⁵⁸ «La prova de l'obediència».¹⁵⁹ Amb arguments extrets de la Sagrada Escripura, però, també amb reflexions personals, el pare Calveras exhortava el clergat català a l'obediència a l'autoritat eclesiàstica.¹⁶⁰ Una captivença, en definitiva, de silenci obsequiós, que no excloua, però, que hom pogués elevar les seves legítimes reivindicacions a la jerarquia més encimbellada.¹⁶¹

No es desdeien gens, doncs, el consell de l'erudit jesuïta, de la línia observada pel redactor i pels col·laboradors de la revista *El Bon Pastor* i de les fundacions vinculades a aquesta publicació, això és el Foment de Pietat Catalana i la Biblioteca Balmes.

158. *Josep Calveras i Santacana* (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès, 1890 – Sant Cugat del Vallès, Vallès Occidental, 1964), jesuïta, filòleg i director d'exercicis espirituals. Fou secretari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura de la Biblioteca Balmes (1927-1936), on publicà diversos articles en el seu *Anuari*. Director de la revista *Manresa* i autor d'una obra molt divulgada, *Práctica de los Ejercicios de San Ignacio* (1948), publicada per Cultura Religiosa –i reeditada en 2013–, successora del Foment de Pietat Catalana. Publicà molts altres llibres i articles de filologia i d'espiritualitat ignasiana. Josep Maria BENÍTEZ I RIERA, *Josep Calveras i Santacana: DHEC*, I, 1998, 389-390 i Càndid de DALMASES, *Josep Calveras i Santacana: Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*, I, Roma-Madrid, 2001, 606, d'ID, *Josep Calveras i Santacana*: Charles E. O'NEILL-Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-temático*. I, Roma-Madrid, 2001, 606.

159. Josep CALVERAS, «La prova de l'obediència»: *El Bon Pastor*, núm. 27, març 1929, III (1929) 262-267. El mateix autor té encara una altre article sobre la mateixa temàtica i que aparegué tres anys més tard i en la mateixa revista: «Obediència perfecta» *Ibid.*, V (1931) 80-84.

160. «En així quan rebrem una ordre que trobem desencertada, molestosa, dura, és improcedent examinar d'on ve, qui hi ha intervingut, quines raons la fonamenten, com si condicionéssim la nostra subjecció al judici previ que fem de l'ordre i del seu procés. Cal alçar els ulls, més amunt, i si és ordre de l'autoritat legítima, pensar que Déu ho vol o ho permet, si més no, i sense raons acceptar-la de cor i complir-la fidelment. Déu farà la seva causa, i a la fi de tot en traurà el bé nostre». Josep CALVERAS, «La prova de l'obediència»: *El Bon Pastor*, núm. 27, març 1929, III (1929) 265.

161. «El tercer consell [el primer és *callar*, el segon, *pregar*] serà, *representar* a les màximes autoritats les dificultats que les ordres donades comporten, el mal efecte que fan certes coses que surten als ulls del públic. Això ha d'ésser després d'encomanar-ho a Déu, i veient probabilitats de què l'admonició pugui arribar a dalt i ésser ben acceptada. Si això no hi ha, callem i orem i Déu tard o d'hora traurà tot el bé que volia de la prova de l'obediència difícil». «La prova de l'obediència»: *El Bon Pastor*, núm. 27, març 1929, III (1929) 267.

PARE IGNASI CASANOVAS

Relacionat amb la revista *El Bon Pastor* hi ha també, com ja ho hem dit, el pare Ignasi Casanovas.¹⁶² Aquest erudit jesuïta secundà mossèn Eudald Serra en la creació del Foment de Pietat Catalana. Fou el fundador de la Biblioteca Balmes i de la seva revista *Analecta Sacra Tarraconensia*.¹⁶³ La seva figura d'intel·lectual i de catalanista

162. *Ignasi Casanovas i Camprubí* (Santpedor, Bages, 1872 – Barcelona 1936). Jesuïta, escriptor espiritual, historiador. Estudià al Seminari de Vic i entrà a la Companyia de Jesús en 1888. A Barcelona fou destinat al col·legi residència del Sagrat Cor, al carrer Casp, (1905-1932). Es dedicà a la direcció espiritual, als estudis històrics, en particular a l'espiritualitat ignasiana, a l'apologètica i la filosofia estètica. Fou director de l'Acadèmia de la Llengua Catalana de la Congregació de San Lluís Gonzaga, del mateix mateix col·legi. Consultor religiós del president de la Diputació i després de la Mancomunitat. Home de confiança del bisbe Torras i Bages. Estigué relacionat amb grans intel·lectuals i polítics de tarannà catalanista del seu temps. Entrà a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en 1921. Col·laborà amb mossèn Eudald Serra en la fundació del Foment de Pietat Catalana i fou el fundador de la Biblioteca Balmes com una secció del Foment de Pietat Catalana, 1924, i de la seva revista *Analecta Sacra Tarraconensia*, 1927. Durant la supressió de la Companyia de Jesús a Espanya (1932) visqué a l'Institut Nazareth, d'on sortí en 1936 per anar a viure a una casa particular, però fou assassinat pels milicians. Té molts escrits sobre sant Ignasi de Loiola, Josep Finestres, Jaume Balmes i altres. Miquel BATLLORI, *Ignacio Casanovas Camprubí: Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús*, dirigit per Charles E. O'NEILL i Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, I, Roma-Madrid, 2001, 677-678. Vegeu Josep M. BENÍTEZ I RIERA, *Ignasi Casanovas i Camprubí: DHEC*, I, Barcelona 1998, 462-463. L'ideal del pare Casanovas era la creació d'un institut obert als seglars per a la formació filosòfica i teològica, i tenia projectat erigir des de la Biblioteca Balmes un Institut d'Història de l'Església; per a això s'inspirava en l'Institut Catòlic de París. Els bisbes de la Tarraconense donaren suport a la iniciativa de Casanovas, però no fou duta a terme tal com ell ho havia desitjat. Al pare Casanovas, ens hi hem referit moltes vegades. A tall de mostra ens remetem al nostre article «La visita de Tedeschini a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 306-308. En la *Inchiesta in Catalogna*, el nunci, penja sempre a Casanovas l'epítet de catalanista i el qualifica d'home estrany, vegeu el nostre article, «L'informe final de la visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona»: *Ibid.* 82 (2010) 534, 563, 566, 585, 588, i d'ID., «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 339-345.

163. El *Foment de Pietat Catalana* fou una associació eclesiàstica de Barcelona iniciada en 1909 per mossèn Eudald Serra i Buixó, secundat pel jesuïta Ignasi Casanovas i Camprubí, i que en fou el seu primer consiliari. Mentor d'aquesta institució fou el bisbe de Vic, el venerable Josep Torras i Bages. Comptà de seguida amb un equip de sacerdots escriptors. L'objectiu del Foment era renovar i dignificar la pietat del poble cristià de Catalunya, a través de la premsa, particularment de la

l'estudiarem en tractar de la visita del prepòsit general Wlodimir Ledóchowski a les cases de l'Orde a Catalunya.¹⁶⁴ Ara reblem solament la seva actitud respecte a les disposicions de la Congregació del Concili, en concret al que contenien sobre el Foment de Pietat i la seva secció d'aleshores, la Biblioteca Balmes.

Ens referim a un escrit que atribuïm al pare Casanovas, “*Recensio de pio opere Foment de Pietat Catalana Barcinone constituto*”, datat al mes de gener de 1929.¹⁶⁵ Es tracta d'una reivindicació de les

seva Editorial Balmes. Les pressions del Govern de la Dictadura i la intervenció del nunci Tedeschini obligaren a llevar del nom de la seva obra l'epítet *catalana* en 1929 i a publicar en català i en castellà. Donà a la llum més de cent milions d'unitats bibliogràfiques. A més de la revista *Analecta Sacra Tarraconensia*, de la Biblioteca Balmes i impulsada pel cardenal Vidal i Barraquer, en publicava mensualment quatre més. El primer volum d'*Analecta* aparegué en 1925 i ha continuat fent-ho fins l'actualitat, excepte dos anys de la guerra civil. Ultra la seva biblioteca, tenia diverses obres filials, entre elles l'Obra del Culte. La persecució religiosa de 1936 estroncà aquest puixança: foren assassinats el pare Casanovas i quatre dels sacerdots-redactors que tenia el Foment per a compondre els escrits que després aquesta obra divulgava, i molts seglars col·laboradors i benefactors seus. En 1939, es convertí en Fundació Cultura Religiosa i la seva biblioteca en la Fundació Balmes, de la qual passà a ésser solament una secció. L'ideal dels fundadors era la renovació de la pietat catalana i la divulgació de l'alta cultura eclesiàstica, amb la Biblioteca Balmes. Hom volia crear també uns instituts d'Història Eclesiàstica i de Filosofia per donar accés els laics als estudis teològics. En 1940, el Foment, ja anomenat Cultura Religiosa, i la Fundació Balmesiana, amb llurs edificis, foren traspassats a la mitra de Barcelona amb pacte de fidúcia, per mor de les amenaces de la Falange Española que volia quedar-se per als seus propis fins el bell immoble d'una obra, considerada encara com a catalanista. Vegeu Àngel FÀBREGA GRAU, *Foment de Pietat Catalana: DHEC, II*, Barcelona 2000, 1899-190 i d'ID., *Analecta Sacra Tarraconensia: DHEC, I*, Barcelona 1998, 76-77 i Ramon CORTS I BLAY, «Ressenya històrica de la Fundació Balmesiana i d'*Analecta Sacra Tarraconensia*»: *AnalTar* 81 (2008) 616-622 i «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 339-345.

164. Sobre el vessant catalanista del pare Casanovas no podem deixar de citar aquí Miquel BATLLORI, «El pare Ignasi Casanovas a favor de la llengua i de la cultura catalanes», dins: ID., *Obra completa*. Vol. XVI, *Del vuit-cents al nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llobera, Casanovas*. Edició a cura d'Eulàlia DURAN i Josep SOLERVICENS. Pròleg de Ramon CORTS, València 2002, 419-432.

165. [Ignasi CASANOVAS] “*Recensio de pio opere Foment de Pietat Catalana Barcinone constituto*”. Gener de 1929 (còpia dactilografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. En els fons que hem visitat d'aquesta Congregació del Concili no hi ha constància que hi hagués arribat aquest escrit.

institucions esmentades, així com l'Obra del Culte, de llur comuna ortodòxia i allunyament de qualsevulla vinculació política. Degué anar adreçada segurament al pare Ledóchowski.

La “*Recensio*” fou escrita, arran de les observacions que, sobre el Foment de Pietat, féu la Congregació del Concili, «*ut veritas rerum clare pateat et umbrae, si quæ sunt, dissipentur*». Hi són explicats els fins de l'esmentada obra, això és: la difusió de la pietat popular, la distribució, sense afany de lucre, d'impresos i de llibres, «*vere solidi et pietatis plene*», els quals veien la llum mercès, sobretot, a les almoines que rebia el Foment i a la dedicació dels sacerdots que el componien, «*plures sacerdotes communem vitam agentes*».¹⁶⁶ La llengua i el nom del Foment de Pietat Catalana comptava amb l'aprovació dels bisbes de la Tarraconense. La difusió del llibre en català, seguint els ensenyaments dels concilis d'aquesta província, era per a reforçar la pietat entre el poble fidel. Aquella difusió sempre era duta a terme, segons el pare Casanovas, lluny de qualsevulla vel·leïtat política. De fet, el papa Benet XV així ho entengué i l'any 1921 acceptà i aprovà el nom sencer del Foment.

Segueix després l'exposició i la consegüent defensa de les seccions del Foment de Pietat Catalana; verbigràcia, l'Apostolat de les Missions, l'Obra del Sant Evangeli –que des de 1924 havia tirat ja setanta mil exemplars del *Sant Evangeli*, publicat pel Foment– i l'Obra del Culte,¹⁶⁷ a més, de la Biblioteca Balmes, de la qual depenia

166. «Est coetus sacerdotum ex officio libris pietatis componendis addictorum, qui ita laborant, non ut levitati pseudospirituali animorum affinatorum [?] aut cupiditati librarium serviant, sed ut fidelibus in doctrina solida et spiritu vero evangelico informandis unice studeant. Hinc fit ut libri editi a FOMENT DE PIETAT CATALANA sint vere solidi et pietatis pleni, quales desiderat Sanctae Mater Ecclesiae». [Ignasi CASANOVAS] “*Recensio de pio opere Foment de Pietat Catalana Barcinone constituto*”. Gener de 1929 (còpia dactilografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*.

167. La *Recensio* diu: «*Obra del Culte*: “Haec sectio [del Foment de Pietat Catalana] comparat ornamenta sacra et quidquid ad divinum cultum pertinet traditque Episcopis distribuendum inter ecclesias. Plusquam mille personae laborant in his rebus, et humiliter et divites. Maxima pars sacrae suppellectilis quotannis per vices uni dioecesi traditur qua occasione celebratur hebdomada eucharistica quae et devotione et splendore religionem auget puerorum, juvenum, virorum sacerdotum cum suas quique partes assignatas habeant». [Ignasi CASANOVAS] “*Recensio de pio opere Foment de Pietat Catalana Barcinone constituto*”. Gener de 1929 (còpia dactilografiada):

l'Oficina Romànica.¹⁶⁸ L'economia del Foment, com ja havia estat observat, subsistia gràcies a almoines. D'aquesta manera, el pare Casanovas volia demostrar que aquesta institució era una obra apostòlica no sotmesa, per tant, a l'autoritat civil.

També té un caire decidit d'apologètica l'últim apartat de la "Recensio" que tracta de les relacions amb l'autoritat civil. Més aviat ens hauríem de referir a dificultats d'entesa del Foment de Pietat Catalana amb el governador militar, el general Emilio Barrera, per mor de les publicacions en català i pel mateix nom de la fundació. El militar, que visità l'edifici de la Balmesiana, el recorregué tot i fins fou obsequiat amb un vi d'honor: «*Totam domum percurrit, etiam vinum honoris ei oblatum est*». No podia suportar tanmateix, en veure les instal·lacions, el que Barrera tenia per manifestacions catalanistes; val a dir, les fundacions que aixoplugava la casa ni les estrictament religioses, ni molt menys les que tocaven temes socials. Totes aquestes acusacions eren tingudes pel pare Casanovas per falses, puix que el

AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer (Congregació del Concili (1923 i 1928) D2 13.*

L'*Obra del Culte* s'inicià en 1921 com un dels apostolats de la secció del Foment de Pietat Catalana que es deia Apostolat de Missions i Exercicis. El promotor en fou el jesuïta Josep M. Pijoan. Proveïa les parròquies pobres d'objectes i paraments per al culte. Milers de persones ajudaren amb almoines aquesta Obra. Feia exposicions i confeccionava també casulles neogòtiques que, com ja ho sabem, eren tingudes per a Tedeschini i d'altres com a manifestacions de signe catalanista. En 1941 es transformà en pia associació i rebé el nom d'Obreres del Culte i Auxiliars Sacerdotal. Àngel FÀBREGA, *Obra del Culte: DHEC*, II, Barcelona 2000, 730. L'*Obra del Culte* ha estat represa des de principis d'aquest segle.

168. *Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, centre d'estudis filològics creat en 1927, creat com una secció de la Biblioteca Balmes per a contribuir a la investigació científica de la llengua catalana, a la formació de la llengua literària moderna i a l'examen crític i a història de la literatura catalana. En foren fundadors Pere Barnils, el jesuïta Pere Calveras, el doctor Antoni Griera, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu, Josep M. d'Oleza, també jesuïta, i Alfons Par, i, a partir de 1929 Francesc de B. Moll. Editava l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, que arribà a publicar set volums, i altres publicacions, de les quals esmetem solament l'*Epistolari Llorente*, de tres volums. Arran de la guerra civil les seves activitats quedaren aturades i mai més represes. Ramon ARAMON I SERRA, *Oficina Romànica de Lingüística i Literatura: GEC*, X, Barcelona 1982, 692. A partir de 1928, l'*Anuari de l'Oficina Romànica* publicà unes «Consultes de llenguatge» a la revista *Catalunya Social*. Vegeu també Àngel FÀBREGA, *Oficina Romànica de Lingüística i Literatura: DHEC*, II, Barcelona 2000, 736-737.

Foment de Pietat Catalana no tenia cap fi polític, això és catalanista. Tampoc el Foment era antiespanyol, com ho provava el fet, continuava Casanovas, que en la recent edició del *Missal Romà* feta per l'editorial Balmes no descurava pas aquest missal de fer-hi contenir la col·lecta “*Et famulos*”, amb què la litúrgia feia pregar pel Rei, pel poble i per l'exèrcit d'Espanya.

Si fer política era emprar la llengua mare, el Foment de Pietat Catalana, hauria de ser considerat com catalanista. ¿Però no és això – es preguntava l'autor de la “*Recensio*”? el que ensenyava la mateixa fe cristiana, car és l'Esperit Sant que dona ocasió als pobles d'expressar-se en diverses parles i, així, tothom pugui contar les meravelles de Déu en llur pròpia llengua?¹⁶⁹ Un argument teològic, doncs, per a un escrit adreçat segurament a religiosos.

EL BISBE JULI DE CARSALADE DU PONT

El bisbe de Perpinyà, el gascó Juli de Carsalade,¹⁷⁰ conegut de feia molt per la defensa de la llengua catalana en la seva diòcesi, pertanyent a França, ja havia respost el mes de 1928 a la consulta que li havia fet el nunci Tedeschini sobre la situació de la llengua catalana a Perpinyà.¹⁷¹ Ara, nosaltres col·loquem aquí la figura d'aquest mitrat entre la dels clergues que es manifestaren crítics

169. Així acaba aquest escrit, el que atribuïm al pare [Ignasi CASANOVAS] “*Recensio de pio opere Foment de Pietat Catalana Barcinone constituto*”. Gener de 1929 (còpia dactilografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Congregació del Concili 1923 i 1928)* D2 13.

170. *Juli de Carsalade du Pont* (Cimorra, Gers, 1847 – Perpinyà 1932) bisbe de Perpinyà de 1900 a 1932. Gascó d'origen, aprengué català en ser destinat a la seva diòcesi. Adquirí i restaurà els monestirs de Sant Martí del Canigó i Sant Miquel de Cuixà. Eugeni CORTADE, *Juli de Carsalade du Pont, Bisbe de Perpinyà i defensor de Catalunya*, amb un pòrtic de Jacques RUFFIÉ, Barcelona, 1994.

171. Ja en 1901, l'arquebisbe de Tarragona, Tomàs Costa i Fornaguera, havia denunciat al nunci Rinaldini (1899-1907) el bisbe Carsalade de Perpinyà pel seu nacionalisme català. Carta de l'arquebisbe Costa i Fornaguera al nunci Rinaldini. Tarragona, 11 d'octubre de 1901 (original manuscrita): ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 675A, fasc. 1, ff. 25-27*. Vegeu el nostre *Regest de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. I. Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992, núm. 258. De la consulta de Tedeschini a Carsalade durant la visita apostòlica del nunci a Catalunya n'hem fet

amb les decisions preses per Roma sobre la Qüestió catalana. De fet, no podíem pas posar aquest bisbe entre els catalans amb seu a la Tarraconense.

Com els bisbes de Catalunya, monsenyor Carsalade feia recolzar la defensa de la llengua materna en la pastoral en els cànons del Concili de Trento que tracten d'aquest tema. Deu ser per tot plegat, que el nunci tenia el Bisbe pel «*più catalanista dei catalanisti di Spagna.*»¹⁷²

Ja hem tingut ocasió de veure com alguns periòdics de França s'indignaren pels decrets romans. A més, hom pot deduir que, entre els clergues francesos que feien llur pastoral entre el poble de parla catalana, tal com els havia encoratjat a fer-ho així llur Bisbe, hi havia inquietud per les noves que arribaven d'Espanya. En efecte, temien que no podrien emprar més aquesta llengua, perquè pensaven que el Sant Pare, per extensió amb el que passava al Principat, els en privaria també de fer-ho. En aquest context monsenyor Carsalade publicà un sermó del Divendres Sant, on feia algunes precisions sobre l'ús de la llengua catalana, en la revista *La Semaine Religieuse*, òrgan oficial del bisbat de Perpinyà, el 16 de març de 1929.¹⁷³ La circular de monsenyor Carsalade fou editada, amb algun comentari, com un full volant.¹⁷⁴

ja una breu referència en el nostre primer article d'aquesta sèrie, «La visita apostòlica de 1928 del nunci Tedeschini a Barcelona»: *AnalTar* 81 (2008) 379. Sobre el bisbe Carsalade hi ha algunes notícies en l'ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 2, f. 329 i en 915, fasc. 1, ff. 201-213.

172. «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 83 (2010) 570.

173. Vegeu-lo en versió catalana en Eugeni CORTADE, *Juli de Carsalade du Pont, Bisbe de Perpinyà i defensor de Catalunya*, Barcelona 1924, 309. En reproduïx un fragment Josep M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadía de Montserrat, 1992, 416. Una còpia escrita a mà i en francès l'envià el pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli, assistent per a Espanya de la Companyia de Jesús. Barcelona, 15 d'abril de 1929 (autògrafa): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*). La circular de Carsalade es troba ací.

174. «El sermó de la Passió de N. S. J, en català en la catedral de St. Joan, i precisions sobre l'ús de la llengua catalana», full volant, amb text extret de la *Semaine Religieuse* del Bisbat de Perpinyà, núm. 11, del 16 de març de 1920. El tenia el cardenal Vidal i Barraquer, AHAT *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer (Congregació del Concili 1923 i 1928)* D2 13, i, igualment, el doctor Lluís Carreras. ADB, *Dr. Carreras, Capsa 37, documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. També l'hem pogut veure, ficat dins d'un exemplar de la *Révue de Catalogne*, a l'ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

Es tractava d'un comunicat en què el prelat aclaria alguns punts sobre les disposicions de Roma. Pròpiament, el Bisbe es feia ressò dels «falsos rumors, segons els quals el Papa hauria prohibit l'ús de la llengua (catalana) a l'Església» i els desmenteix recordant la doctrina de Trento. El que el Concili deia del dret de rebre la predicació en la llengua natural de cadascú, Carsalade l'aplica tant als catalans, com, particularment, a aquells castellans que vivien en les grans ciutats de més enllà del Pirineu. Amb un to tranquil·litzador afirmava que la llengua materna, per als seus diocesans era el català, «per nosaltres és la catalana». No deixava de fer saber el mateix Bisbe als seus lectors que havia estat consultat pel nunci d'Espanya sobre la qüestió de la llengua i que el representant del Papa li havia regraciat la seva resposta. I acabava així:

«Doncs, que hom allunyi tota inquietud, res no ha canviat ni ençà ni enllà del Pirineu. Que els nostres sacerdots continuïn predicant en català allà on judicaran necessari l'ús d'aquesta llengua; i que els nostres escriptors, els nostres poetes, continuïn escrivint i cantant en aquesta llengua secular [...] la que ha segellat d'una manera inesborrable el caràcter de la nostra raça [...] Doncs que hom es tranquil·litzi i que tots els bons catalans diguin amb nós: "Catalans som i serem!"».¹⁷⁵

És evident, que monsenyor De Carsalade du Pont, més enllà –així ens ho sembla– d'entrar a considerar tot l'abast que tenien els decrets de les Congregacions de la Cúria romana, el que pretenia amb el seu escrit a *La Semaine Religieuse* era pacificar els ànims entre els seus sacerdots i els seus diocesans. Això no lleva, però que sobre el gran amic de Catalunya, Juli de Carsalade, puguem fer aquest judici: que pecà d'ingenuïtat a l'hora de considerar ja sia les intencions del nunci Tedeschini, en consultar-lo sobre el català a la «Catalunya francesa», ja sia en la ponderació del contingut mateix dels decrets.¹⁷⁶

175. Eugeni CORTADE, *Juli de Carsalade du Pont, Bisbe de Perpinyà i defensor de Catalunya*, Barcelona 1994, 309. En reproduceix un fragment Josep M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 416.

176. Vegeu, sinó, el que escriu Carsalade a un amic seu sobre la consulta que li féu Tedeschini en 1928 respecte a la llengua que hom parlava a la diòcesi de Perpinyà –cercant així eventuals arguments contra l'ús del català en un àmbit en què la llengua

De l'escrit de monsenyor Carsalade, a més de fer-se'n ressò el diari catòlic de París, *La Croix*, a Espanya s'hi referí almenys el periòdic de Bibao, *Euzkady*.¹⁷⁷

Assenyalem finalment, que el cardenal Vidal i Barraquer considerà «molt interessant» la circular de monsenyor Carsalade, segons la confidència que féu en carta privada al bisbe de Solsona, Valentí Comellas. En la mateixa lletra, del 12 d'abril de 1929, el purpurat deia al Bisbe que el Govern prohibí a un periòdic de Barcelona que publicqués la pastoral de l'ordinari de Perpinyà. Igualment, segons el cardenal, la «celebrà molt» el doctor Justí Guitart, bisbe d'Urgell, i que volia felicitar monsenyor Carsalade.¹⁷⁸ El mateix judici féu el pare Ignasi Casanovas, això és que el metropolità de la Tarraconense havia trobat «interessant la circular sobre la predicació en català». Al mateix temps, el fundador de la revista *Analecta Sacra Tarraconensis* tenia en compte que el bisbe de Vitòria havia escrit també una pastoral sobre l'ensenyament del catecisme, «*mandando enérgicamente en vascuence*».¹⁷⁹

oficial no era el català, sinó una altra, el francès—, mentre el nunci passava la seva visita apostòlica a Catalunya: «Aquesta investigació feta pel nunci (diu Carsalade) és sens cap dubte la conseqüència de la petició adreçada al sant pare pels catalans. Sembla evident que Roma ha buscat a l'altra banda del Pirineu, a la Catalunya francesa, un argument a favor de la Catalunya espanyola (*Era precisament tot el contrari!*)» Carta del bisbe Carsalade a Francesc Matheu. Perpinyà, 4 de juny de 1928: Eugeni CORTADE, *Juli de Carsalade du Pont, Bisbe de Perpinyà i defensor de Catalunya*, Barcelona 1994, 309.

177. «La lengua catalana en la diócesis de Perpignan»: *Euzkady*, Bilbao, diumenge 28 d'abril de 1929. És d'aquí on hem tret la referència a *La Croix*. L'article està entre els papers de Tedeschini, que ell subratllava amb llapis vermell: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 839, *fasc. 1*, f. 107.

178. Carta del cardenal Vidal i Barraquer al bisbe Comellas de Solsona. Sarrià, Barcelona, 12 d'abril de 1929: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Valentí Comellas, Solsona 1919-1931) D5*. 38.

179. Aquest darrer fragment continua així: «que se haga en vascuence en los pueblos en que no se habla esta lengua. Como era natural, los periódicos de aquí quisieron publicar esta pastoral; pero la censura no lo permitió sino añadiendo unas anotaciones suyas. También supongo que V. R. comprenderá la inmensa diferencia que hay entre Cataluña Perpignan [sic] en cuanto a intensidad y amplitud de la lengua catalana. Si un Obispo de Cataluña hubiera publicado lo que ha publicado el de Perpignan ¿Qué habría pasado?». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 15 d'abril de 1929 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (P. Casanovas, Foment de Pietat)*.

El Divendres Sant de l'any següent, 1930, l'ordinari de Perpinyà escriví encara una altra circular defensant la predicació en català i la mateixa llengua. Així, deia: «Intentar destruir un dels tres termes d'aquesta trinitat: la terra, la raça i la llengua, àdhuc sots pretext d'utilitat nacional és una obra impia i quimèrica. Fa de tan mal anivellar els pobles, com anivellar tota la terra. El català és un llengua i viurà tant com la llengua i la raça catalana». Les paraules de monsenyor Juli de Carsalade foren recollides pel diari *La Veu de Catalunya* del 12 de maig de 1930.¹⁸⁰

EL PARE WŁODOMIR LEDÓCHOWSKI

Hem de col·locar també aquí, entre els clergues, un personatge que, sense ser de l'àmbit català i sense que estigués tampoc vinculat a la Qüestió catalana directament, tingué a veure de manera decisiva amb els decrets emanats de Roma. En efecte, aquest elevat eclesiàstic opinà sobre les disposicions romanes i fins i tot recomanà a les més altes instàncies de la Santa Seu que no continuessin fent-ne sortir cap més.

Ens referim al prepòsit general de la Companyia de Jesús, Włodimir Ledóchowski,¹⁸¹ que serà objecte d'un proper estudi nostre. Més ben dit, amb el pròxim treball voldríem acostar-nos a la "*Relazione*" que escriví Ledóchowski després d'haver dut a terme la seva visita apostòlica, des del final de 1928 fins al principi de l'any següent, als jesuïtes catalans arran de les disposicions de la

180. Així ho recull IVON L'ESCAP, *La Llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 376-377.

181. *Włodimir [Włodzimierz] Ledóchowski* (Loosdorf, Baixa Àustria, Àustria 1866 – Roma, 1942), vicesimosisè general de la Companyia de Jesús (1899-1915), de família noble austríaca i suïssa, es traslladà a viure a Polònia. El seu oncle havia estat el cardenal Mieczysław Ledóchowski, arquebisbe de Gniezno i Poznań, primat de Polònia, i prefecte de la Congregació de la Propaganda fide. Intervingué eficaçment en la marxa de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma i fomentà els estudis històrics en general i del seu orde en particular inaugurant l'Institut Històric de la Companyia de Jesús a Roma: *Włodimir [Włodzimierz] Ledóchowski: W. GRAMATOWSKI, Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*, dirigit per Charles E. O'NEILL i José M. DOMÍNGUEZ. V. II, Roma-Madrid 2001, 1687-1690. Nosaltres fem la forma Włodimir perquè ens hem adonat que és la més usada en altres fonts quan hom tradueix a les llengües neolatines el nom de pila de Ledókowski.

Congregació per als Religiosos volguda per Pius XI.¹⁸² Ara nosaltres solament remarcarem el que el pare general concloïa en la seva Relació del 19 de març de 1929 respecte a com ell veia i hom vivia a Catalunya els decrets de 1928-1929.¹⁸³

De les tres primeres circulars vingudes fins aleshores de Roma, la de la Penitenciària Apostòlica, la dels Seminaris i la del Concili, el prepòsit general informà en la Relació feta arribar a mans del secretari d'Estat, cardenal Gasparri,¹⁸⁴ que el Govern de Primo de Rivera havia considerat aquells decrets «com un triomf», tal com hom podia veure-ho, deia, en els diaris de l'òrbita de l'Executiu, per exemple l'*ABC* de Madrid. Fins i tot, el Govern s'havia permès de fer diverses declaracions públiques «*più che cesaropapiste*».¹⁸⁵ Com a exemple d'això darrer, Ledóchowski posava de testimoni les paraules que ja coneixem, que pronuncià el Cap del Govern durant la seva visita a Sabadell.¹⁸⁶

182. D'aquest tema ja hem començat a parlar-ne en «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 61-73 i en «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *Ibid.*, 84 (2011) 922. Ivon L'Escop, pseudònim de mossèn Ricard Aragó, qualifica el cardenal Ledóchowski, oncle del general dels jesuïtes, de «màrtir de la llengua materna». Vegeu IVON L'ESCOPI, *La Llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 183-184. Vegeu també «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 400-404, 429-430, 483, 535-536.

183. Włodimir LEDÓCHOWSKI, «*Relazione fatta dal Preposito Generale d. C. d. G. alle Case del suo Ordine in Catalogna. (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*». Datat a Roma, 19 de març de 1929 (original dactilografiat), consta de 41 p. Va acompanyada d'un llarg apèndix documental: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 26. D'aquest Informe, en tractarem en el proper article.

184. Carta del pare Ledóchowski al cardenal Gasparri. Roma, 25 de març de 1929 (original): AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 1, f. 23-24.

185. Włodimir LEDÓCHOWSKI, «*Relazione fatta dal Preposito Generale d. C. d. G. alle Case del suo Ordine in Catalogna. (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*». Datat a Roma, 19 de març de 1929 (original dactilografiat), p. 40: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 26.

186. Vet aquí els mots de Primo de Rivera: «*He recabado ya la debida autorización del cardenal Gasparri y del Nuncio apostólico, para quitar nómina, cargos, deponer y trasladar a donde sea conveniente a coadjutores, párrocos y dignidades eclesiásticas*». Włodimir LEDÓCHOWSKI, «*Relazione della visita fatta dal preposito generale d. C. d. G. alle case del suo Ordine in Catalogna (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*, Roma, 19 de març de 1929 (original mecanografiat i signat), pp. 26-27: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 26 i l'al·legat del fasc. 16, f. 68.

El pare Ledóchowski estava convençut que el que volia la Santa Seu, amb els seus decrets era solament «treure el clergat de tota mena de política». Però era molt sincer, quan afirmava, que aquells textos dels dicasteris romans donaven algun suport als fins polítics del Govern de la Dictadura: «*Davono qualche appiglio al Governo di abusare in suo senso*». Com que aquestes disposicions foren conegudes, malgrat llur caràcter secret, per seglars i per clergues, a tothom els colpí, constatava Ledóchowski: a uns, perquè els eren motiu de «gran satisfacció» i a d'altres, «de profund dolor». Aquests últims:

*«Nel vedere che i fatti e le informazioni, sulle quali i Decreti della Santa Sede, applicandovi le sapientissime norme della Chiesa, si appoggiavano, erano perfettamente concordi con le accuse da lungo tempo ripetute dal Governo ne' suoi giornali e a viva voce contro il clero e i Vescovi. Che queste accuse fossero molto esagerate e anche false credo di averlo dimostrato in parte nella mia relazione».*¹⁸⁷

Com a bon eclesiàstic que s'adreça al Papa, el general dels jesuïtes, expressava amb reverència que els decrets romans contenien les «normes sapientíssimes de l'Església», tanmateix, no amagava pas que concordaven també amb les acusacions que la Dictadura no havia parat de llançar contra el clergat català; i, continuant amb la línia d'aquesta gran claredat, opinava que eren «*molto esagerate*».

Insistia encara en l'avaluació d'aquelles normes. És veritat, afirmava, que, per part dels sacerdots catalans, hi havia també «greus exageracions que no es poden tolerar», però Ledóchowski opinava pel seu compte que eren «molt menys freqüents i menys greus» que allò que hom havia reportat a la Santa Seu sobre la Qüestió catalana. Nosaltres sabem que les “informacions exagerades” i llur abast real venien majoritàriament de Tedeschini, que era, en definitiva, qui les havia fet pervenir ben sistematitzades a la Cúria romana.

La Relació del preposít general de la Companyia de Jesús fou acabada, ja ho hem dit, a Roma, el 15 de març de 1929; abans, però,

187. Włodimir LEDÓCHOWSKI, “*Relazione fatta dal Preposito Generale d. C. d. G. alle Case del suo Ordine in Catalogna. (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*”. Datat a Roma, 19 de març de 1929 (original dactilografiat) p. 41: AA.EE.SS., *Spagna, 1928-1931, pos. 589, fasc. 16, f. 27*.

de lliurar-la al cardenal Gasparri, Ledóchowski gosà, com ell mateix ho diu, d'adreçar-se directament a Pius XI, el 14 de gener d'aquell any, per demanar-li que, després de l'aparició dels decrets de la Penitenciària Apostòlica i de la Congregació per als Seminaris, el Sant Pare fes deturar els que encara estaven per sortir. Heus aquí com s'expressava:

*«Si tratta della questione catalana, a riguardo della quale vorrei umilmente sottoporre a Vostra Santità, se forse dopo i decreti della S. Penitenziaria e della S. Congreg. dei seminari non converrebbe che per qualche tempo non si prendessero nuove misure riguardo a questo affare. La ragione è, che secondo il mio umile parere, alcune informazioni ricevute dalla S. Sede non sono del tutto esatte e piuttosto anche esagerate, cosicché dovranno forse col tempo essere modificate».*¹⁸⁸

Els mots que acabem de recollir de la lletra del preposit general al Papa, del 14 de gener de 1929, s'assemblen en el seu contingut al que presentarà el mateix pare Ledóchowski a la Santa Seu en la "*Relazione fatta dal Preposito Generale d. C. d. G. alle Case del suo Ordine in Catalogna. (21 dicembre 1928-1929 gennaio 1929)*". Els de la carta al Pontífex Romà contenen, però, una novetat respecte a aquesta Relació; val a dir, la de manifestar obertament als qui l'havien de llegir –Pius XI i el secretari d'Estat– que els decrets que ja havien sortit, amb el temps, potser, «hauran de ser modificats»! És el que, en realitat, passà.¹⁸⁹

En un proper article ens ocuparem tant de la visita del general de la Companyia de Jesús a Catalunya, com de l'actitud dels seus membres davant de la Qüestió catalana en el període que ens ocupa.

188. Carta del pare Ledóchowski al papa Pius XI. Roma, 14 de gener de 1929 (original mecanografiat amb notes del general): AA.EE.SS., *Espanya, 1928-1931*, pos. 589, fasc. 15, f. 3.

189. Ens referim sobretot a les "*Normas sobre el uso de las lenguas catalana y castellana en los ministerios eclesiásticos en las diócesis de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*", del 7 d'agost de 1931, que posen pràcticament fi a la vigència dels decrets romans. Vegeu «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 568-579.

Per ara, assenyalem a tall d'exemple com van entendre els superiors jesuïtes les normes vingudes de Roma respecte de la predicació i ensenyament del catecisme en llengua catalana, i les instruccions que, sobre aquest assumpte, reberen de part de llur general. Prenem aquest exemple de les paraules del rector de la casa de Lleida adreçades al provincial de la Companyia a Catalunya. Estem a primers de 1929: «*Enterado del sentir de Roma sobre el uso de la lengua castellana en los sagrados ministerios, comenzaremos desde luego a predicar en castellano en nuestra iglesia de Gerona. Gustoso sujeto mi juicio y estoy cierto que el Señor bendecirá mucho más nuestros ministerios. Huelga decirle que para calmar tempestades pueden arrojarme al mar como a otro Jonás.*»¹⁹⁰

EL DOCTOR CEBRIÀ MONTSERRAT

Entre els papers aplegats per la Cúria provincial de la Companyia de Jesús de Barcelona n'hi ha un del doctor Cebrià Montserrat,¹⁹¹ datat el 21 d'abril de 1929. En realitat es tracta d'una entrevista al doctor Montserrat, que li fou realitzada per algú que li havia estat presentat a través d'una carta de recomanació, la del doctor Joan Tusquets.¹⁹² Ens sembla que aquest interviu al catedràtic del Seminari de Barcelona fou realitzat per un jesuïta en vistes a la preparació de

190. Carta del pare Francesc Llorens al provincial Vilallonga. Lleida, 12 de gener de 1929 (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929, *Personae S. J.*, V.

191. *Cebrià Montserrat i Roig* (Olesa de Montserrat, Baix Llobregat, 1886 – Barcelona 1962), doctor en filosofia i en teologia moral, professor del Seminari de Barcelona des de 1915. En 1943 guanyà les oposicions a canonge penitencier. Tingué dificultats amb el govern d'Emilio Barrera durant la Dictadura de Primo de Rivera. Fou traductor de la Bíblia de la Fundació Bíblica Catalana i de la Fundació Bernat Metge. Té diversos llibres de litúrgia, espiritualitat i teologia. Isabel JUNCOSA i GINESTA, *Cebrià Montserrat i Roig: DHEC*, II, Barcelona 2000, 672-673. Vicente CARCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 804-805. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 211 i «Informe final de la visita apostòlica de 1928»: *Ibid.*, 83 (2010) 572-573, aquí és on Tedeschini qualifica Montserrat de «catalanista, sebbene prudente».

192. *Joan Tusquets i Terrats* (Barcelona, 1901–1998) filòsof, pedagog catequeta. Estudià a Lovaina, a Barcelona i a Tarragona. Professor al Seminari, des de 1927, i a la Universitat de Barcelona. Publicà moltes obres de filosofia i catequètica, fou

la visita apostòlica del pare Ledóchowski a les cases de la Companyia de Jesús de Catalunya. En part, aquesta suposició recolza sobre el fet que el text d'aquesta entrevista es conserva entre els papers del general dels jesuïtes.¹⁹³

Abans de continuar amb el doctor Montserrat, diguem que el nunci Tedeschini el qualificava en l'Informe final de la seva visita apostòlica a Catalunya de «*catalanista, sebbene prudente*». Hi feia constar, a més, que, en un escorcoll fet a casa del professor del Seminari de Barcelona, la policia hi trobà una revista de tendència catalanista editada a L'Havana. Segurament que es devia tractar de *La Nova Catalunya*, a la qual ens hem referit en l'apartat dedicat a la premsa. Afegim aquí, que el bisbe Miralles defensà Montserrat davant del nunci arran d'aquest incident. El prelat respongué aleshores a la policia que el seu clergue era un col·leccionador de revistes, «*come lo faccio io in tante cose*», en paraules expressades així en la *Inchiesta in Catalugna* del mateix Tedeschini.¹⁹⁴ Hom ja veu, doncs, que l'argument del Bisbe servia sols per a salvar els seus clergues.

Cebrià Montserrat inicià la seva conversa afirmant que havia causat a Barcelona «molta estranyesa la decisió de la Congregació del Concili contra el català literari». Aquesta disposició, segons l'eclesiàstic, no podia ser originada sinó per la manca de coneixement de la realitat de la llengua de Catalunya. Si l'esmentada Congregació hagués consultat amb dos dels principals elements literaris de la Ciutat Comtal, Antoni Rovira Virgili i Carles Soldevila, ben segur que la Santa Seu no hauria

secretari de la revista *Criterion*, dirigida pel pare Miquel d'Esplugues. S'interessà molt per la maçoneria i l'atacà. L'experiència de la guerra civil degué fer canviar en el doctor Tusquets algunes coses del seu pensament. El cardenal Vidal i Barraquer demanà a la Santa Seu, en 1941, que no el fessin bisbe per mor del seu passat falangista durant la guerra i contra el separatisme. Tingué una certa relació amb el general Franco i la seva família mercès a la seva amistat amb el sacerdot barceloní, Josep Maria Bulart. VICENTE CÀRCEL ORTÍ, *Tusquets Terrats, Juan: Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid, BAC, 2006, 1153-1155, i d'ID, «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 838-839. Del doctor Tusquets, en tornarà a parlar el nunci més extensament una mica més endavant.

193. «Interviü con el doctor Montserrat (21-4-1929)» (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensia, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

194. Vegeu el nostre «Informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 83 (2010) 573.

fet aquella relliscada. La prohibició que havia llançat contra el català literari era, segons Montserrat, molt perjudicial per a l'Església, «*porque los católicos nos encontramos ahora cruzados de brazos frente a la ofensiva izquierdista del catalán, la que cada día publica nuevos periódicos, revistas y artículos*», premsa que hom suposa escrita en el català de la normalització lingüística.¹⁹⁵

Mossèn Montserrat opinava a més, ensems amb el doctor Tusquets, que la germandat sacerdotal dels operaris diocesans havia influït molt en aquell afer dels recels de Roma envers el català literari, puix que, així ho recordava l'entrevistat, ell mateix havia estudiat al Col·legi Espanyol de Roma, dirigit per membres d'aquest institut religiós i coneixia llur manera de pensar respecte a aquest punt.¹⁹⁶

L'entrevista prossegueix encara amb altres temes que no deixen de tenir el seu interès, de cara a comprendre l'ambient que es produí arran l'aparició de les ordres de les Congregacions romanes. Així, el doctor Montserrat es referia a les llistes de què se serví el nunci Tedeschini per a rebre les declaracions d'aquells que foren cridats a la seva presència durant la seva visita apostòlica a Barcelona. Opinava que la llista inicial fou canviada per Madrid i que d'aquesta manera «*se formó otra integrada por elementos españolistas solamente sin poder informar los catalanistas.*» Afegim nosaltres, que el doctor Montserrat no endevinà gaire els pronòstics que féu. Pensava també que, en les llistes dels convocats pel nunci, entraren alguns sacerdots de la *Unión Patriótica*, com així fou, puix que n'hi havia almenys un, el reverend Joan Solanas.¹⁹⁷ El que sí que encertà de ple, com ho

195. "Interviú con el doctor Montserrat (21-4-1929)" (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensia, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

196. Els Operaris Diocesans són una germandat sacerdotal secular que fundà en 1884 el sacerdot tortosí el beat Manuel Domingo Sol amb el fi que els seus membres esdevinguessin formadors dels seminaris diocesans. Aviat, en 1892, dirigiren el Col·legi Espanyol de Sant Josep de Roma. L'obra s'estengué per tot Espanya i Hispanoamèrica i, més recentment, a l'Àfrica.

197. *Joan Solanas i Calaf* (San Boi de Llobregat, 1862–1959), sacerdot de la Diòcesi de Barcelona, tenia el grau de doctor, era beneficiat de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona des de 1899, almenys, i continuà essent-ho almenys fins 1939. En el seu expedient, molt incomplet, de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, hi ha dos llibrets seus: *Mis luchas con nueve obispos*, I, Barcelona, Industrias Gráficas, 1934, i *Mis luchas con nueve obispos o historia de un cisma*, II, Barcelona, Imprenta de la Unión Obrera, 1936. ADB, *Preveres* 45/38. El bisbe Miralles, referint-se al reverend Solanas i a d'altres eclesiàstics, diu que el sotsdiaca Nadal és l'únic que

assenyalava ell mateix, és que ni el doctor Montserrat ni el doctor Tusquets foren convidats pel nunci durant la seva estada a la Ciutat Comtal en 1928.¹⁹⁸

El catedràtic del Seminari de Barcelona relacionava aquell suposat canvi produït en les llistes dels qui havien de ser interrogats pel visitador apostòlic amb els operaris diocesans, perquè, immediatament després d’haver parlat del tema de les llistes, emetia el següent judici sobre els fills del beat Manuel Domingo i Sol: «*Los operarios diocesanos siempre se han distinguido por su antipatía a Cataluña*» i no féu cap més comentari.

Sense deixar de referir-se als operaris josefins, cita igualment el cas del que s’esdevingué a Roma arran del viatge de l’Orfeó Català a aquesta ciutat, en ocasió de l’Any Sant de 1925,¹⁹⁹ i de les dificultats

visita la Capitania de Barcelona –vol dir el general Barrera– junt amb el canonge Montagut i un «suspès *a divinis*», Joan Solanas, el qual és: «*un conjunto de loco y piadoso como el perpetuo subdiacono Nadal*». Carta del bisbe Miralles al nunci Tedeschini. Barcelona, 4 de desembre de 1927 (Al·legat n. 13): AA.EE.SS. *Espanya, 1927, pos. 589, fasc. 5, f. 57-60v*. En uns informes realitzats en 1929 per la Cúria provincial de Catalunya de la Companyia de Jesús, amb motiu de la visita del seu general, P. Ledókowski, hom llegeix sobre Solanas, que estava suspès *a divinis* des del temps del bisbe Laguarda i que assistia als banquetes de la Unió Patriòtica, que «chismorreaba» en qüestions polítiques i que, a Sant Boi de Llobregat, era un dels directores de la política municipal del Directori militar. Tenia un germà, Antonio, també sacerdot, «que tiene automóvil que guía el mismo y corretea» amb el seu germà, i que participava igualment en la política municipal de llur comú lloc d’origen. A més d’aquest text manuscrit i anònim, n’hi ha un altre de mecanografiat, on es diu que Solanas havia presentat un plet contra el rector de la Parròquia de la Puríssima Concepció, doctor Pau Costas, d’on era beneficiat, i que, sembla, que arribà fins i tot d’intentar d’agredir-lo: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Episcopi et Clero), VII*. Fou cridat pel nunci Tedeschini durant la seva visita apostòlica a Barcelona. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar 81* (2008) 339-340. A Solanas i a la seva defensa de la llengua espanyola, s’hi refereix Lluís COSTA, «La jerarquia eclesiàstica gironina i la Dictadura de Primo de Rivera»: *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins* 34 (1994) 499-501. Joan Solanas posà un plet contra el seu rector de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona, Joan Costas. ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 714, fasc. 3, f. 133-140v*. De Joan Solanas, n’hem tractat en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar 86* (2013) 460-461.

198. “*Interviú con el doctor Montserrat (21-4-1929)*” (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

que hi trobà aquest gran Cor per mor dels operaris diocesans; de manera particular, arran de la intervenció personal del també operari don Carmelo Blay.²⁰⁰ Tot tendeix a corroborar, segons el doctor Montserrat, l'acció obstaculitzadora de la germandat dels operaris respecte a llur capteniment anticatalanista. Això mateix ho provava, continuava declarant, la visita que, el mes de gener d'aquell 1929, havia fet a Barcelona el superior de don Carmelo Blay i de tota la Germandat sacerdotal de sant Josep, don Joaquim Jovani,²⁰¹ amb l'afany, segurament, de veure com eren executades les disposicions romanes.

199. Efectivament, l'Orfeó estigué a Roma en ocasió de l'Any Sant de 1925, dels dies 29 d'abril al 9 de maig. Vegeu *L'Orfeó Català a Roma. Del 29 d'abril al 9 de maig de 1925*, Barcelona 1925, 76-79, 84-87. Remarquem sols, perquè ens ajuda a veure l'actitud de la Secretaria d'Estat envers el catalanisme o a allò que ho pogué semblar, que, en els dos discursos que Pius XI adreçà als components de l'Orfeó Català, al mateix Sant Pere del Vaticà, en cap dels dos, en referir-se el Papa a l'Orfeó, hi afegeix l'epítet "Català", només en el segon esmenta l'«Orfeó de Barcelona». Es tracta palesament de la voluntat de la Secretaria d'Estat –la que degué preparar presumiblement els discursos del Pontífex Romà– de no fer sortir mai aquest terme. Havien començat a arribat ja a Roma les denúncies que constituïen la «*Questione catalana*».

200. *Carmelo Blay Palomar* (Llíria, Camp de Túria, 1874 – Roma 1941), operari diocesà i general del seu institut, estudià a València. Destinat a Mèxic, arribà a tenir amistat amb l'anticlerical president d'aquest país, Porfirio Díaz posant en pràctica les seves capacitats diplomàtiques. Cridat a Roma en 1909, ocupà el càrrec de d'administrador del Col·legi Espanyol a Roma i d'encarregat de l'Agència de Prems prop del Vaticà. Durant la guerra civil, Pius XI li encarregà la cura dels sacerdots espanyols que es refugiaren a Roma. El papa Pius XII li confià algunes delicades missions relacionades amb Espanya. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo xx*, Madrid 2006, 243-244. El doctor Montserrat diu equivocadament que don Carmelo Blay fou general de la seva Germandat. En aquell temps el director general era Joaquim Jovani Marí. Vicente CÀRCEL ORTÍ – Lope RUBIO, *Pontificio Colegio Español de San José de Roma. Aproximación a su historia*, Roma 2010, 360.

201. *Joaquim Jovani Marín* (Sant Mateu del Maestrat, Baix Maestrat, 1874 – Montcada, Vallès Occidental, 1936), operari diocesà, tingué càrrecs a Toledo, Almeria, Roma, Barcelona (1907), Tarragona, d'on fou rector del seminari (1908-1914). Fou rector del Col·legi Espanyol a Roma (1914-1927) i director general de la Germandat sacerdotal dels operaris diocesans (1927-1933). En cessar d'aquest càrrec, el cardinal Vidal i Barraquer volgué que fos rector del seminari de Tarragona i ho assolí. Fou assassinat al començ de la Revolució de 1936, al cementiri de Montcada, Barcelona. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo xx*, Madrid 2006, 653-654, d'ID., «Los últimos obispos de la Monarquía, 1922-1931» Primera part: *AnaTar* 83 (2010) 160-161.

És clar –hi afegim nosaltres–, que tot això podia ser producte de la imaginació de qui feia aquestes afirmacions.

Diguem ací, de passada, que un canonge català de Badajoz, resident aleshores a Catalunya, Josep Montagut,²⁰² publicà el mes d'agost de 1925 un article en el *Diario de Tarragona*, «Españoles sí, políticos no», en què acusava l'Orfeó Català de moure's amb finalitats exclusivament polítiques, és a dir catalanistes, en el pelegrinatge organitzat per a visitar Pius XI. Entre altres coses, el doctor Montagut assegurava que l'Orfeó havia cantat *Els Segadors* i havia donat també mostres d'«hispanofòbia» per Itàlia. Tot plegat mugué un plet de l'Orfeó Català elevat al tribunal eclesiàstic de l'Arxidiòcesi de Tarragona.²⁰³

No acabaven aquí els comentaris de Cebrià Montserrat sobre els operaris seculars, puix que treia encara un altre tema relacionat amb

202. *Josep Montagut i Roca*, sacerdot provinent de la Diòcesi de Tortosa, i de la província de Castelló, d'orientació carlista. Tenia el títol de doctor. Suspès de llicències de predicació a Tortosa es trasllada a Barcelona. Per la seva adhesió pública al directori militar li fou concedit –així corria–, un canonicat a Badajoz. Li fou concedida la capellania del Palau Reial de Pedralbes a Barcelona, però la perdé o no va poder exercir-hi per haver parlat malament de la reina Victòria. El seu anticatalanisme i espanyolisme era d'allò més radical. Un catalanista –deia–, no pot ser de cap manera un bon catòlic. Escriví per al diari *La Voz de Gerona*, junt amb un altre clergue, Joan Solanas, que, com Montagut, militaven en la *Unión Patriótica*. Fou acusat de menar una vida immoral a Barcelona. Aquesta informació ha estat extreta dels informes preparats per al general dels jesuïtes, Ledóchowski, en la seva visita a Catalunya. ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestione catalaunica, 1927-1930, (Episcopi et cle-ro) VII*. S'hi refereixen Josep M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 428-429 i LLUÍS COSTA, «La jerarquia eclesiàstica gironina i la Dictadura de Primo de Rivera»: *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 34 (1994) 497-501.

203. Vet aquí què havia escrit Montagut segons el text de plet presentat per l'Orfeó Català: «[...] Al solo anuncio de que en Cataluña germine el pensamiento de organizar una romería Santa para ir a Roma no a escarnecer el idioma castellano la lengua imperial de la Patria, ni a renegar de Castilla, ni a escupir sobre su dulce recuerdo, como hizo el Orfeó [...] Una alma mística se derrite de pena ahora que los patriotas van a Roma a demostrar que son españoles –el pelegrinatge que organitzava el mateix Montagut? y se destornillaban de risa cuando los gritos de rabia y las frases mal dominantes de las mesnadas separatistas, confundidos con los ecos estridentes de los Segadors irrumpían los espacios en trenes, plazuelas y hoteles en un caso de hispanofobia estallante en plena dominación dictatorial. Después de las infamias perpetradas en Roma por los peregrinos del “Orfeó Catalá”». Recurs de l'Orfeó Català elevat al Tribunal Eclesiàstic de l'Arxidiòcesi de Tarragona”: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Expedient del canonge Josep Montagut i Roca 1925) D15 218*.

ells, encara que no té a veure amb el nostre interès. Foren els operaris els qui s'oposaren als intents del cardenal Vidal i Barraquer d'unir les dues branques separades de les carmelites de Tarragona i de Barcelona, «*se pusieron de por medio y estorbaron su propósito*».²⁰⁴

El nostre professor també feia particip a qui l'entrevistava, que, en ser el mateix Montserrat catedràtic de teologia moral del Seminari de Barcelona, era visitat i consultat com a tal per molts sacerdots, per demanar-li orientació sobre com procedir respecte al compliment de les disposicions de Roma, que xocaven amb llur consciència. Ell, per la seva banda, els aconsellava una obediència externa. Qui féu l'interviu afegia en aquest punt uns mots que hauria pronunciat el catedràtic del seminari: «*Dice [Montserrat] que si él no fuera sacerdote católico se alegraría por lo sucedido como catalanista, pero que él siente una gran pena por lo sucedido*».

La trista situació en què es trobava la diòcesi de Barcelona –que, ho diem nosaltres, tant podria ser entesa per mor dels decrets de Roma, com a causa del govern del doctor Miralles– era agreujada encara per la posició adoptada pel seu Bisbe i pel distanciament creixent del prelat respecte del cardenal Vidal i Barraquer.

Finalment, el doctor Montserrat notificava que el polític Francesc Cambó, en un dels seus darrers viatges a la Ciutat Eterna, el cardenal Pietro Gasparri li havia assegurat

*«que Roma se vería obligada a cambiar los decretos de la Congregación del Concilio enseguida que cambie el Gobierno español».*²⁰⁵

204. Sobre aquest punt Montserrat diu que «Masdexart podría aportar muchos datos sobre el asunto en general por sus muchas relaciones y contactos con asociaciones femeninas. También podría informar el secretario del vicario general, y dice se llama Avellaneda». «*Interviú con el doctor Montserrat (21-4-1929)*» (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensia, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

Joaquim Masdexart i Castellà (Mataró, Maresme, 1892 – Barcelona 1965), sacerdot, doctor en teologia per Tarragona, professor del Seminari de Barcelona i de l'Institut Maragall d'aquesta ciutat, sobresortí en el ministeri de la predicació, col·laborà activament en l'organització del Congrés Eucarístic de 1952. En 1928 fundà l'organisme de l'Orientació Catòlica d'Oficinistes. Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de los sacerdotes españoles diocesanos del siglo xx*, Madrid 2006, 772-773. Tedeschini el tenia com un dels professors catalanistes del Seminari de Barcelona. Vegeu el nostre article «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 83 (2010) 553-554.

205. «*Interviú con el doctor Montserrat (21-4-1929)*» (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensia, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

És una observació molt interessant. Del pas de Cambó pel Vaticà i de la seva acció encaminada a minorar els efectes dels decrets romans en tractarem més avall.

EL PARE RUPERT M. DE MANRESA

Fra Rupert M. de Manresa,²⁰⁶ a qui ja coneixem perquè l'hem trobat en articles precedents,²⁰⁷ davant dels decrets de la Santa Seu de 1928-1929 adoptà una actitud de defensa davant de les decisions romanes.

A la darrera d'abril de 1929, el pare Rupert escrivia al nunci Tedeschini per fer palesa al representant del Sant Pare a Espanya la seva submissió incondicional i la seva admiració per les normes sortides de Roma. Aquesta darrera actitud era ocasionada per «*la superior sabiduría que en esas Normas –de les Congregacions romanes–, aun en sí mismas, resplandece*».²⁰⁸ Amb aquesta lletra dirigida al

206. *Rupert M. de Manresa* (Ramon Badia i Mullet) (Manresa, Bages, 1869 – Gènova, Itàlia, 1939), sacerdot caputxí, escriptor i bibliista, fou superior del convent de Sarrià, Barcelona, i secretari del cardenal Vives i Tutó, a Roma. La seva amistat amb alguns bibliistes tinguts per modernistes féu que els seus superiors l'allunyessin d'aquest càrrec. Fou el fundador, 1908, del convent de Pompeia a Barcelona. En 1929, algunes actuacions intrigants motivaren que els seus superiors l'apartessin de Pompeia, i l'enviaren a Mallorca i després a Tarragona, un altre cop a Sarrià i, finalment, a Gènova, ja en 1936 fent-se escàpol de la revolució del juliol d'aquell any. Mantingué amistat amb els grans literats i polítics catalans de la seva època. Té molts escrits bíblics i històrics. Valentí SERRA DE MANRESA, *Rupert M. de Manresa: DHEC*, III, 301. D'aquest mateix autor, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, 194-240.

207. Vegeu, per exemple, «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 568-569. Ramon CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. I. Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992, núms. 87, 90, 508, 550. També, d'ID., *Josep Puig i Cadafalch: un polític catalanista i catòlic 12-19*. Vegeu «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929): *AnalTar* 85 (2012) 63-64.

208. «Cuando se publicaron las Normas de la Santa Sede referentes a la Predicación, en Cataluña, tenía en el ánimo, y lo estimaba para mí un deber, dada la significación que se ha querido dar a mi modesta persona, dirigirle una humilde y leal expresión, no sólo de mi sumisión incondicional, con lo cual no haría más que cumplir el más indispensable de mis deberes, sino además de la admiración que me había causado la superior sabiduría que en esas Normas, aun en sí mismas, resplandece». Carta del pare Rupert M. de Manresa al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 d'abril de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1, f. 101*.

representant del Sant Pare volia oferir-li a més un testimoni més tangible de la seva disposició d'ànim. L'ocasió es presentà al pare Rupert, quan el director d'estudis del col·legi dels caputxins de Lecàroz, Navarra, li demanà d'escriure un article sobre el Papa per a la revista d'aquell centre, *Lecaroz*.

Fra Rupert M. de Manresa, que acceptà l'encàrrec, pensà d'antuvi a escriure sobre les nocions teològiques i jurídiques pel que feia als Pactes Lateranenses, tan actuals aleshores. Però canvià de pla per mor de les apreciacions que el religiós recollí de part d'alguns eclesiàstics sobre les disposicions romanes, que no s'adeien amb el més elemental respecte exigít a sacerdots i a religiosos, i per causa, també, de «*la desorientación práctica que esto supone en materias en las cuales la desorientación ni tan solo es lícita*». Aquesta desorientació volia corregir-la l'escriptor caputxí recordant l'obligació moral «*que imponen la sumisión y el acatamiento leal y omnímmodo a cualquiera disposiciones que emanaren de la Santa Sede*», puix que el prevere no pot ser sinó, «*”semper et ubique”, una prolongación emisaria de la Santa, Sede, del Papa*». Així, doncs, el religiós caputxí es decantà finalment per compondre un escrit que toqués el tema dels pactes entre la Santa Seu i Itàlia, per passar immediatament a la qüestió de l'obediència als ensenyaments del Papa.²⁰⁹

El resultat fou l'article, «*Nuestra unión con el Papa*», aparegut efectivament en la revista *Lecaroz* del mes de març de 1929, que el seu autor féu a mans del nunci. Per al caputxí aquest escrit és el testimoni públic del «seu amor i submissió a la Santa Seu» i la

209. «Como un deber a mi sacerdocio, y además como un acto de mi suma devoción al Papa y a la Santa Sede, no vacilé en inclinarme por el tema que me aconsejaban la caridad y la mayor necesidad del momento. Tocante a mi primer plan, me limité a una simple nota sobre el poder temporal de los Papas y el tino que ha gobernado la actual solución. Después me confirmaron aun en mi resolución, leyendo en una Revista palabras escritas por un sacerdote, que demuestran hasta que punto puede a veces ofuscar aun inteligencias preclaras, la inversión inconsiderada de problemas fundamentales, y el posponer a materias de un orden secundario, una cosa tan esencial, como es la perfecta compenetración y la íntima adherencia de pensamiento y de actitudes con la Santa Sede, toda vez que ni al cristiano, y menos aun al sacerdote, le es nunca lícito considerarse libre de pensar diferentemente de lo que el Papa piensa y decide en materias de conducta. Un sacerdote no tiene otra misión que la de ser *semper et ubique*, una prolongación emisaria de la Santa Sede, del Papa». Carta del pare Rupert M. de Manresa al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 d'abril de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1*, f. 102.

manifestació personal del convenciment íntim que el text per ell compost «*responde a mis convicciones más arraigadas que las Normas encierran y expresan con una sabiduría y discreción maravillosos*». Creia, a més, així li ho deia igualment a monsenyor Tedeschini, que les esmentades normes vingudes de Roma havien caigut bé a Catalunya (!):

*«Ha sido para mí un gran consuelo hallar en seglares, y con una significación eminente en la vida política Catalana, una plena comprensión y leal adhesión al criterio de la Santa Sede y a sus actuales disposiciones, apenas escuchadas las reflexiones que inspira el mismo sentido común cristiano. Siempre un más elevado sentido político comprende mejor las austeras funciones de la autoridad».*²¹⁰

Segons el nostre parer, «Nuestra unión con el Papa» és una síntesi clàssica de la doctrina catòlica comuna sobre el primat pontifici, que el pare Rupert de Manresa no deixa de contemplar amb els ulls d'un estudiós de la història i de l'espiritualitat franciscana.²¹¹ Es tractava d'un article de divulgació d'un tema teològic, presentat tanmateix des d'un punt de vista ultramuntà pel que feia a les prerrogatives del Pontífex Roma com a Papa-rei, per fer des d'aquesta perspectiva la defensa dels recents Pactes Lateranenses. On podria raure una certa novetat en les aportacions del frare caputxí seria en el motiu de fons que l'empenyé a escriure; això és, la necessitat de l'obediència al Papa per part del fidel catòlic tant al seu magisteri extraordinari, com a l'ordinari. En aquest darrer sentit, en l'article de *Lecaroz*, hom pot adonar-se que el pare Rupert volia referir-se a les determinacions romanes que coneixem prou bé, a l'oportunitat de llurs decisions i, com ja ho hem dit, a l'obligació moral d'una obediència perfecta.²¹²

210. Carta del pare Rupert M. de Manresa al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 d'abril de 1929 (original mecanografiada): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, fasc. 1, f. 102-103.

211. RUPERT M. DE MANRESA, «Nuestra unión con el Papa»: *Lecaroz. Pro juventute*, núm. 23, març de 1929, 105-113. Aquesta revista era l'òrgan de la l'associació dels antics alumnes del Col·legi de Nuestra Señora del Buen Consejo, dirigit pels franciscans caputxins de Lecàroz.

212. Un exemple: «Como decir más todavía. *El Papa es Doctor y es Maestro*.

Resulta, però, un xic sorprenent que la defensa dels decrets de 1928-1929 l'hagués feta el pare Rupert en una revista tan local com era la de *Lecaroz*. És clar, que així s'estalviava la polèmica que hauria suscitat inevitablement si el seu escrit hagués aparegut a Catalunya. En tot cas, a Navarra, la majoria dels lectors de la revista deuria desconèixer el tema de les normes romanes i, a Catalunya, molts pocs degueren llegir «Nuestra unión con el Papa», sinó fos entre els mateixos caputxins.

I, efectivament, entre els frares catalans l'article del pare Rupert de Manresa fou llegit i fins atacat per alguns d'ells, segons que ho contava un amic del de Manresa, el pare Jaume M. de la Cot.²¹³ Aquest religiós adreçà, el mes de setembre de 1929, una lletra a monsenyor Tedeschini en què li exposava com la lluita silenciosa que s'havia creat a Catalunya entre els caputxins i el Govern per mor de la Qüestió catalana, s'havia enverinat encara més amb l'aparició de les directrius pontifícies sobre la predicació, referint-se així, segurament, al decret de la Congregació del Concili. Això darrer motivà que els frares caputxins que havien rebut l'encàrrec de predicar en català els sermons

Ese magisterio sobrenatural le confiere ciertamente el derecho y el deber de definir las verdades religiosas y morales, de enseñar a los hombres; pero esto no es todo. Ha de encaminarnos y conducirnos al término de nuestros destinos. Esto implica una potestad que habrá de ejercer sobre nuestra vida; supone una dirección, que polarice y encauce todas nuestras acciones; y que se traduzcan, potestad y dirección, en mandatos, en normas y en las disposiciones dadas, bien espontáneamente, bien bajo el impulso de las circunstancias. Con los resplandores del magisterio inunda de luz la mente; con el acto imperativo de su voluntad, ordena y concierta nuestras voluntades, y realza y aviva el sabor de eternidad de nuestras acciones; y gobierna nuestras conciencias, las conciencias de todos los hombres en todas las decisiones relativas al ejercicio de la libertad». RUPERT M. DE MANRESA, «Nuestra unión con el Papa»: *Lecaroz. Pro juventute*, núm. 23, març de 1929, 112.

213. *Jaume de la Cot* (la Cot, Garrotxa, 1878 – Barcelona 1936), nom de religió del caputxí Jaume Peracaula i Rossell, erudit i professor, format a Alemanya en el conreu de les llengües clàssiques, llatí i grec. Visqué al convent de Pompeia de Barcelona, col·laborador assidu i amic personal del pare Rupert M. de Manresa, així com era també amic de l'escriptor, terciari caputxí, Joaquim Ruyra. En 1929 fou nomenat superior regular de les missions caputxines d'Amèrica Central. Morí poc abans de l'esclat de la guerra civil. Valentí SERRA DE MANRESA, *Jaume de la Cot: DHEC*, II, Barcelona 2002, 418. Vegeu igualment d'ID., *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, 341-348, *passim*.

de la Quaresma d'aquell any, com era el costum, s'hi neguessin per mor d'haver de fer-ho en llengua castellana.²¹⁴

Veient la situació interna de l'orde caputxí a Catalunya, Jaume de la Cot explicava al nunci com Rupert M. de Manresa havia escrit el text que ja coneixem en la revista *Lecaroz* sobre l'obediència al Papa.²¹⁵ Doncs bé, aquest escrit s'havia convertit per als frares del convent dels caputxins de Pompeia, de la ciutat de Barcelona, en motiu de burla i de forta censura, i en una campanya, a més, de difamació contra el pare Rupert, en presentar-lo com a anticatalanista.²¹⁶ Pel context

214. «Se había creado de tiempo ha en Cataluña una situación muy difícil y penosa de lucha sorda y de roces incesantes entre los PP. Capuchinos y el Gobierno. Tanto se exacerbó últimamente que al venir las disposiciones pontificias sobre la predicación, algunos que tenían cuaresmas encomendadas, se negaron a predicar en castellano el día de San José, porque los párrocos respectivos acatando lo dispuesto, les exigieron que lo hiciesen en este idioma. De esta actitud se alabaron en pública mesa, delante de los superiores, sin que de éstos saliese la más leve censura o protesta de proceder semejante». Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat). Tot el fragment és subratllat pel nunci: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1, f. 115*.

215. Referint-se a Rupert de Manresa, Jaume de la Cot escriu: «Este Padre. Excmo. Sr., lo he juzgado siempre como hombre dotado de cualidades extraordinarias mentales y morales. Lo han reconocido así prácticamente cuantos lo han tratado: hombres de opuestas ideas políticas, descreídos y católicos fervientes se honran con su trato, lo consideran como amigo, y han buscado en más de una ocasión el solaz de la comprensión o la luz de su consejo. Entre los suyos, entre los de mismo hábito, Excmo. Sr., ha sido todo al revés, a causa de envidias la más ruines, y de miras inconfesables, debido todo ello en parte al individualismo insoportable de la gente de esta tierra, el cual se nota más en ella que en otra alguna, no corregido ni atenuado por una verdadera formación religiosa: *la difamación, la calumnia, la molesta personal incesante, instigada, fomentada o aplaudida por quienes han sido sus superiores, en especial el P. Miquel de Esplugas –plasmador de los que hoy tienen en sus manos inconscientes el gobierno de la Provincia– han sido armas contra él, esgrimidas sin parar* [fragment subratllat per Tedeschini]. Tengo la certeza moral de que en más de una ocasión su muerte hubiera producido en más de uno de sus *hermanos* una sensación de alivio... Es muy cruel, pero es muy exacto.» Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1, ff. 115-116*.

216. «Pues bien, Excmo. Sr., el artículo a que me refiero ha sido por los de casa motivo de burla y de acre censura, y les sirve a los calumniadores de oficio que hoy detestan y ejercen funciones de autoridad, para una nueva campaña de difamación contra dicho Padre. Pretenden con ello, al propio tiempo acabar de una vez si les es posible, con él física y moramente, (tiene 60 años, enfermo de arterioesclerosis, enfermizo siempre), quedar bien jugando carta doble, con los que gobiernan por un

de la carta de Jaume de la Cot sabem que les autoritats conventuals que, segons ell, mogueren brega contra el pare Rupert foren el seu superior immediat, Pau de Castelló,²¹⁷ i Miquel d'Esplugues.²¹⁸ Observem aquí, de passada –sense que entrem a analitzar les

lado, y con los que confían han de gobernar, por otro». Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, fasc. 1, f. 116.

217. «Yo no sé si V. E. tiene referencias respecto de la índole moral de este Padre [Pau de Castelló]: sujeto de pocas letras, de ambición desmedida, adulator revestido de celante, sin ideal religioso como sin entrañas, atropella sin reparo cuanto o cuantos se oponen a sus proyectos y a su medro. Ha ocupado y ocupa prelacías apoyado en la complicidad de otros o más débiles y más duchos, los cuales lo juzgaron a su alcance elemento demoleador aprovechable por su falta de escrúpulos.

Pretendió una mitra, valiéndose de su amistad interesada con el general Barrera, el cual no se ha dado cuenta todavía de la doblez de dicho sujeto. Aachacó el fracaso de sus esperanzas al P. Ruperto de Manresa, el cual nunca se ha ocupado de él lo más mínimo, acreciendo la contrariedad sufrida la malevolencia y resentimiento que se abriga de tiempo contra dicho Padre.

Era de los que no ha muchos años encabezaba sus comunicados epistolares en el seno de la confianza con un “*Mori Espanya*”; de los que se felicitaban al divulgarse un atentado personal contra Primo de Rivera. Si exteriormente exagera al parecer sumarse a sus adeptos es para mejor servir al catalanismo *à outrance*, de todos aquellos que de él han hecho su ideal político-religioso [...] y con la complicidad del P. Miguel de Esplugas, se ha permitido y se permite difamarlo, calumniarlo ante las autoridades como separatista de cuidado, haciéndole a la vez la vida poco menos que imposible dentro de casa». Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat. Tots els epígrafs transcrits estan subratllats per Tedeschini): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, fasc. 1, f. 117.

Pau de Castelló d'Empúries (Jaume Mas i Parés) (Castelló d'Empúries, Alt Empordà, 1881 – Poblet, Conca de Barberà, 1958), sacerdot caputxí, es dedicà a la predicació popular i fou guardià dels convents d'Igualada, Olot i Pompeia, i ministre provincial dels caputxins de Catalunya (anys 1930-1933 i 1942-1948). Durant l'Exposició de Barcelona de 1929 treballà eficaçment en l'Exposició del Palau de Missions. Morí a Poblet mentre feia uns dies de recés. Vegeu també Valentí SERRA DE MANRESA, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, 206-207, 286-290, i «Visita apostòlica a Barcelona de 1928» 215-219 i «Informe final de la visita apostòlica de 1928» 266-267.

218. Jaume de la Cot afirma en la seva lletra al nunci, que Pau de Castelló, per a tots els tropells que ha fet contra Rupert de Manresa, «ha comptat amb la complicitat» de Miguel d'Esplugues. Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, fasc. 1, f. 117.

Miquel d'Esplugues (Pere Campreciós i Bosch) (Esplugues de Llobregat, Baix

acusacions de Jaume de la Cot contra aquest darrer religiós–, que Miquel d’Esplugues s’adherí personalment a les disposicions de la Congregació del Concili sobre la predicació en català. Almenys, era això el que ell mateix manifestà al nunci Tedeschini, quan li digué que el decret d’aquell dicasteri «era molt savi» i que, espontàniament, s’hi sotmetia.²¹⁹

Tornant a fra Jaume de la Cot continuem dient que no deixà de fer constar davant del nunci, que els frares catalanistes de Pompeia eren, precisament, els qui «*prescinden de las disposiciones de la Santa Sede tan claras y tan terminantes*».²²⁰ Davant d’aquests religiosos desobedients, Pau de Castelló feia aparèixer el pare Rupert M. de

Llobregat, 1870 – Barcelona, 1934), sacerdot caputxí, escriptor i bibliista, provincial de Catalunya (1906-1915, 1918-1921). Tingué relació amb moltes personalitats de la Catalunya noucentista. Fundà les revistes *Estudios Franciscanos* en 1907 i *Criterion* en 1925. Exercí una notable influència en la vida cultural i fins política d’aleshores. De gran categoria intel·lectual, fou home de confiança de Cambó i estructurà la Fundació Bíblica. Té moltes obres de caràcter espiritual, a part del bíblic i històric. Assenyalem-ne sols el seu assaig *Nostra Senyora de la Mercè, Estudi de psicologia ètico-religiosa de Catalunya* (Barcelona 1916). Valentí SERRA DE MANRESA, *Miquel d’Esplugues: DHEC*, II, Barcelona 2002, 617. Vegeu igualment d’ID., *La Provincia de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l’esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, 187-193.

219. Carta de fra Miquel d’Esplugues al nunci Tedeschini. Barcelona, 26 d’abril de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1*, f. 101-103.

220. Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1*, f. 117. No podem entrar en el tema que assenyalem a continuació, tan sols en farem un esment. Sembla que, a part d’aquestes sorprenents rivalitats entre religiosos, al darrere hi havia també la qüestió del “Plan Oriente”, que consistia, per part de Jaume de la Cot i del provincial de València, Laureà de Massamagrell, involucrant-hi també Rupert de Manresa, de fer intervenir el Govern de Madrid davant de la Santa Seu i de la Cúria general caputxina, per tal d’abolir les províncies caputxines de Navarra-Bascònia i de Catalunya i d’unificar-les de bell nou, juntament amb la de València i Múrcia. Tot això per a evitar els estralls que causava el catalanisme a l’orde a Catalunya. Ens remetem a Valentí SERRA DE MANRESA, *La Provincia de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l’esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, 187-193. Hi ha una llarga i inèdita lletra del pare Rupert de Manresa que explica al nunci Tedeschini la seva intervenció en el “Plan Oriente”, escrita des de Vallfogona el 20 de setembre de 1929 (original autògrafa): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 878, *fasc. 1*, f. 29-33. Al damunt d’aquesta carta hi ha escrit de mà del mateix nunci: «Fanno molto male ad invocare l’intervento del Governo in cose ecclesiastiche e religiose»: ASV, *Ibid.*, f. 29.

Manresa com un «conspirador contra Catalunya», com un «criminal, traïdor, venut al Govern», un “espanyolista”, en definitiva; i el seu article, «Nuestra unión con el Papa», com el primer acte del seu canvi polític. I davant de les autoritats civils, el pare Rupert era titllat pel mateix Pau de Castelló i els qui pensaven com ell, de «*separatista redomado*». ²²¹ El pare Rupert de Manresa, que se sentia difamat pels seus, escriví al nunci per defensar-se d’uns càrrecs que li podien fer molt de mal en la vida religiosa, així com en la seva irradiació pública. ²²²

Deixem ja aquest lamentable i fins escandalós capítol de les dissensions entre els caputxins catalans –que mostra de passada els peus de fang d’un orde religiós que tingué un cert pes en el desvetllament de la cultura eclesiàstica i del catalanisme dels anys vint del segle passat. Podríem acabar, doncs, dient que hem trobat en el pare Rupert M. de Manresa el primer cas entre les fileres del clergat, que –des del catalanisme moderat o, potser, exaltat d’una volta– aplau-

221. «El P. Pablo ha divulgado entre los catalanistas de casa, que prescinden de las disposiciones de la Santa Sede, tan claras y tan terminantes ha divulgado, digo, la consulta de que el P. Ruperto fue objeto [*la del “Plan Oriente”*] y de la que ha dicho el Padre Pablo hubo conocimiento merced a la confianza que le hiciera el General Barrera, y lo presenta ante ellos como un *conspirador contra Cataluña, cuya autonomía religiosa dentro de la Orden pretende destruir; se le llama “criminal, traidor, vendido al Gobierno cuyo primer acto de su cambio política ha sido su artículo Nuestra unión con el Papa”*, mientras que ante la autoridad se le pinta como separatista redomado, que en Madrid haría más daño que en Barcelona mismo». Carta del pare Jaume de la Cot al nunci Tedeschini. Barcelona, 1 de setembre de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 878, fasc. 1, ff. 117-118*.

222. «A esta morbosidad de ambiente ha de atribuirse la pobreza de la educación intelectual y religiosa [*entre els caputxins catalans*], el creciente desprestigio de nuestra actuación, cada vez más limitada a las esferas estrictamente locales con las consigüentes e inevitables destemplanzas, y esos frutos normales de las incapacidades ambiciosas que llegan a la creación de delaciones, como la que hizo contra mí acusándome a la autoridad militar de separatista exaltado el actual superior de Pompeya, P. Pablo de Castelló, fundándose ya en hechos notoriamente falsos, [*fragment subratllat pel nunci*] como la creación de los Pomells, que yo siempre calificué de *comedia pueril*, ya en hechos todos tergiversados que el propio P. General desvaneció fácilmente cerca de la Santa Sede a través del Sr. Marqués de Magaz. Lo insólito y lo irregular es ver a un superior acusar a la autoridad militar a un súbdito suyo, y pedir para él la pena del destierro de la patria». Carta del pare Rupert de Manresa al nunci Tedeschini. Vallfogona el 20 de setembre de 1929 (original autògrafa): ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 878, fasc. 1, f. 30*. Aquí es refereix Rupert de Manresa a com Pau de Castelló havia maniobrat per obtenir una mitra, *f. 30v*.

dí la «saviesa i la discreció meravellosa» de les normes sorgides dels dicasteris de la Santa Seu sobre la Qüestió catalana. No sols això, sinó que el pare Rupert provà, a més, de defensar legítimament les resolucions romanes, amb la doctrina sobre el magisteri ordinari del Pontífex Romà en el seu article «Nuestra unión con el Papa», aparegut, com ja ho hem dit, en la revista dels caputxins navarresos, *Lecaroz*.

EL PARE JOAN PUIG, PAÛL

Encara que sigui sols una breu nota o carta el que escriví el pare Joan Puig, de la Congregació de la Missió, resident a Barcelona,²²³ no deixem de recollir-la ací, manllevada del fons Vidal i Barraquer de l'Arxiu Històric de l'Arquebisbat de Tarragona.²²⁴

No conté l'escrit del pare Puig massa conceptes, tanmateix els que hi fa sortir són interessants i apareixen expressats en un llenguatge vigorós. Primer de tot, sembla com si el paül volgués assenyalar la Santa Seu com a oportunista a l'hora de treure els seus decrets sobre la qüestió del català a la Tarraconense. Roma calla i parla quan li convé, i això ho fa tothora per motius d'oportunitat política: «*La Santa Sede no protestó y calló cuando en la guerra carlista, muchos sacerdotes y fieles favorecieron a los carlistas contra el gobierno constituido*».

Imposar ara a la força la llengua castellana en la pastoral catalana, com ho determinava particularment la Congregació del Concili, anava contra l'esperit i la tradició de l'Església. Això és encara més

223. *Joan Puig i Serra* (Santa Maria de Centelles, Osona, 1879 – Figueres, Alt Empordà, 1936), missioner paül. Tingué una especial predilecció per la botànica i pel cultiu de la llengua grega. En 1906 entrà en l'estudiantat de la recentment erigida província de Barcelona (1902), que tenia la casa de formació a Bellpuig, d'on fou professor fins al 1916, any en què passà a la casa provincial de Barcelona, dedicat al ministeri de la predicació. Els quatre darrers anys de la seva vida els passà a Figueres regentant l'escola per a pobres del lloc. Fou assassinat per la seva condició sacerdotal en la revolució de 1936. Joan SONET, *Joan Puig i Serra: DHEC*, III, Barcelona 2001, 167.

224. Carta del paül Joan Puig (al cardenal Vidal i Barraquer?). (Barcelona). El paper de la carta porta el timbre de la Congregació de la Missió de sant Vicenç de Paül, del carrer Provença, de Barcelona. És encapçalada per un nom, Puig, escrit per una altra mà diferent de la missiva, 2 f.: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

greu i sobretot inoportú, quan la Dictadura de Primo de Rivera tenia menys força que mai.²²⁵

El missioner paül argumentava encara dos altres punts contra les decisions de Roma respecte a la Qüestió catalana. La primera era que la Cúria no havia tingut «tècnica política», puix que confonia l'independentisme amb el regionalisme. D'aquesta manera, aquesta és la nostra opinió, és com el mateix pare Puig sembla que s'arreglerés en les fileres del catalanisme, però no a les de l'independentisme. El segon punt que tractava el pare Puig era el de la unitat de la llengua; verbigràcia, concloïa, que no hi havia una llengua popular i una altra de literària, llevat de diferències d'alguns mots.

Una de les coses que més reblava el pare Puig en la seva missiva era que Roma havia actuat, diríem, que de manera barroera en la Qüestió catalana i tirava en cara, si podem expressar-ho així, a la Cúria romana que «no podia cometre errors en afers tan transcendents».²²⁶

ELS DOCTORS JOSEP M. LLOVERA I ANTONI BERENGUER

Al canonge de la catedral de Barcelona, Josep M. Llovera,²²⁷ i al prior de la Capella de Sant Jordi de la Diputació de Barcelona, palau

225. «Imponer por la violencia la lengua castellana etc., es ir contra el espíritu y tradición de la Iglesia. Es más grave cuando es el último período y cuando la dictadura está más gastada». Carta del paül Joan Puig i Serra (al cardenal Vidal i Barraquer?) (Barcelona) f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

226. Carta del pare Joan Puig (al cardenal Vidal i Barraquer?). (Barcelona) f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

227. *Josep M. Llovera i Tomàs* (Castelló d'Empúries, Alt Empordà, 1874 – Barcelona 1949), sacerdot sociòleg i literat. Estudià al Seminari de Girona, on fou ordenat sacerdot, entrà després a l'orde dels carmelites, on rebé molts càrrecs, però l'hagué de deixar per motiu de salut a partir de 1911. Tornà a Girona, a donar classes al seminari. Canonge de Barcelona i professor de sociologia al Seminari Conciliar. De profundes conviccions catalanes i democràtiques, fou director de la revista *Catalunya Social*, membre del Grup de la Democràcia Cristiana de Severino Aznar i donà suport a la Unió Democràtica de Catalunya, consiliari de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i impulsor de la Federació de Joves Cristians. Té moltes obres, de sociologia, litúrgiques, sobre els clàssics i sobre poesia i vida espiritual. Són molt coneguts els seus escrits *Tratado de sociología cristiana* (1909) i *Himnari litúrgic*

de l'antiga Generalitat de Catalunya, Antoni Berenguer,²²⁸ ja ens hem referit en un altre lloc, en tractar de llur comuna actuació prop de la Nunciatura Apostòlica de Madrid demanant la intervenció del seu titular per a la concessió d'una canongia vacant de provisió pontificia de la catedral de Barcelona a favor del doctor Lluís Carreras. Igualment, sol·licitaven de monsenyor Tedeschini el seu influx per a assolir el *placet* de Roma al Sínode de Barcelona de 1929, del quan consideraven l'ànima i guia el doctor Carreras.²²⁹

Recordem, doncs, que els doctors Llovera i Berenguer, s'adreçaren per carta al nunci Tedeschini, el 27 de març de 1930,²³⁰ i com llur petició, referida a l'aprovació del sínode barceloní, causà un pèssima impressió al representant de la Santa Seu. En efecte, els dos eclesiàstics expressaven en llur missiva alguns conceptes que no podien ser pas del grat d'un nunci, el qual, respecte als decrets romans, seguia com és natural les directrius de Roma; oi més, quan Llovera i Berenguer ignoraven que el coautor del contingut dels decrets era, junt amb el cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri, el mateix Tedeschini.²³¹

(1926). Ramon RIBERA I FLORIT, *DHEC*, II, 505-506 i Vicente CÁRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 689-690 i d'ID., «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 878. El doctor Llovera tingué una gran amistat amb Lluís Carreras, així com estigué enemistat amb el pare Ignasi Casanovas, de la Biblioteca Balmes. Surt diverses vegades en el nostre article «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 222, 305, *passim*.

228. *Antoni Berenguer i Sala*, sacerdot diocesà de Barcelona, capellà de la capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. En l'ASV hi ha documentació sobre l'adjudicació d'aquesta capellania al doctor Berenguer: una Memòria seva adreçada al nunci Tedeschini sobre la fundació i obligacions de la capellania de Sant Jordi i els contactes amb la Santa Seu. Memòria del doctor Berenguer al nunci Tedeschini. Barcelona, 2 d'agost de 1922 (original autògraf): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 837, *fasc. 3*, f. 382-386. El doctor Lluís Carreras el tenia pel seu mateix «*alter ego*» i el nunci, per independentista. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 222, 286, 293, i «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 82 (2009) 523.

229. «La recepció de dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 525-530.

230. Carta del doctors Carreras i Berenguer al nunci Tedeschini. Barcelona, 27 de març de 1930 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 858, *fasc. 3*, ff. 730-734.

231. «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 17-18.

Així, els doctors Llovera i Berenguer feien palès al nunci la inquietud que, segons els dos eclesiàtics, hom vivia a Catalunya ja sia com a ciutadans i com a cristians després de la publicació del decret de les Congregacions romanes:

*«Sería en nosotros desleal, Excmo. y Revmo. Sr., ocultar o disimular a V. E. Rvma. que en estos últimos tiempos desgraciadamente ha habido en nuestro pueblo de acá una fuerte impresión de desencanto, una lamentable crisis diríamos de desconfianza en el doble orden de potestades que rigen su vida como cristianos y como ciudadanos. No pretendemos, ni de lejos justificarla, ni excusarla. Pero a fuer de sinceros consignamos el hecho, con la confianza de hijos que hablan a su Padre, en interés de su mismo Padre y por lo mucho que le estiman. No conocemos de muchos siglos acá unos momentos como los actuales en que las conciencias se hayan sentido tan peligrosamente solicitadas en este nuestro país hacia el desvío de la Monarquía y de Roma. Doloroso es decirlo de este nuestro pueblo; pero tan lamentable estado es indiscutible».*²³²

De la lletra de Llovera i de Berenguer, monsenyor Tedeschini en remarcava amb llapis vermell algunes de les seves expressions i traçava un gran interrogant en el fragment que acabem de transcriure. D'aquesta manera, el nunci es mostrava segurament sorprès, en llegir que Catalunya sentís aquella desafecció envers la monarquia i Roma apuntada pels dos eminents eclesiàstics.

Els dos clergues barcelonins, quan ja feia just un parell de mesos que havia caigut la Dictadura, es permeteren encara d'aconsellar al representant del Papa que no convenia que l'Església fes cap pas per aproximar-se a una monarquia que ja trontollava i proposaven en canvi a Tedeschini dues mesures per a superar la crisi d'aquell «important estat d'ànims»:

«No hay duda, por tanto, que toda cosa que tienda a hacer desaparecer o siquiera aminorar tan importante estado de los

232. Carta dels doctors Llovera i Berenguer al nunci Tedeschini. Barcelona, 27 de març de 1930 (original mecanografiat): ASV, Arch. Nunz. Madrid, 858, fasc. 3, f. 732.

ánimos es altamente aconsejable. Y no hay duda tampoco en que ni aun conviene a la Iglesia un simple movimiento de aproximación de nuestro pueblo de acá a la Monarquía a impulso de elementos poco afectos a la Iglesia, como por las apariencias diríamos que se está iniciando.

*Movidos por esta convicción, nos atrevemos a indicar con todo respeto a V. E. Revma. dos medidas, que consideramos de suma eficacia bienhechora, sometiéndolas al superior criterio de V. E. R. para que, si merecen su aprobación, se digne interponer su poderoso valimiento a fin de que por quien corresponda sean tomadas».*²³³

Les dues mesures que assenyalaven Josep M. Llovera i Antoni Berenguer al nunci eren que Roma, en aquella «hora de reparacions», ja sabem quines són: el reconeixement del Sínode de Barcelona de 1929 i la concessió de la canongia de Barcelona al doctor Lluís Carreras. Tot això serviria, a més, per fer oblidar els decrets romans. I així li ho demanaren:

*«Con ello quedaría de una manera digna y decorosa borrada la impresión deprimente, que, más que los decretos romanos, lo sucedido en torno a los decretos romanos, causó innegablemente entre los fieles [¡!, signes d'exclamació sobreafegits pel nunci]».*²³⁴

La intervenció dels doctors Llovera i Berenguer, pel que fa a la petició que li feien al nunci d'interessar-se personalment per la sol·licitud de la canongia per al doctor Carreras, no tingué gaire èxit; així com tampoc, respecte de l'aprovació del Sínode de 1929 i, de retruc de tot això l'intent de llevar valor legal als decrets romans. Caldria esperar a l'adveniment de la Segona República, quan, per la força de les circumstàncies polítiques, Tedeschini i la Secretaria d'Estat

233. Carta dels doctors Llovera i Berenguer al nunci Tedeschini. Barcelona, 27 de març de 1930 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 858, *fasc. 3*, ff. 732-373.

234. Carta dels doctors Llovera i Berenguer al nunci Tedeschini. Barcelona, 27 de març de 1930 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 858, *fasc. 3*, f. 373. De la canongia demanada a favor del doctor Carreras ja n'hem tractat en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 527-528.

—que ja ocupava el cardenal Eugenio Pacelli— fessin marxa enrere de llurs posicions respecte als decrets que el mateix nunci i l'anterior secretari d'Estat, Pietro Gasparri, havien donat vida.²³⁵

EL DOCTOR LLUÍS CARRERAS

Al doctor Lluís Carreras, prou conegut per la seva personalitat i obra, i per haver-lo citat ja nosaltres manta vegada en el transcurs d'articles anteriors apareguts en aquesta mateixa revista, mereix segurament d'ocupar un lloc remarcable en aquesta secció dedicada pròpiament a la reacció dels clergues davant dels decrets romans.²³⁶

Al doctor Carreras, ja ens hi hem referit en altres llocs, particularment en tractar del seu “Informe en defensa de la llengua catalana”, del 10 de juliol de 1928, d'abans, per tant, de l'aparició de les disposicions vingudes de Roma.²³⁷ Si el tornem a recordar ara és

235. Ens referim a l'aparició de les “*Normas sobre el uso de las lenguas catalana y castellana en los ministerios eclesiásticos en las diócesis de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*”, del 7 d'agost de 1931, que, a la pràctica, derogaven els decrets sobre la Qüestió catalana. Ho hem tractat en «La recepció de dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 568-579.

236. *Lluís Carreras i Mas* (Sabadell, Vallès Occidental, 1884 – Barcelona 1955), liturgista i escriptor. Cultivà i defensà la llengua catalana. Durant la dictadura de Primo de Rivera fou proposat per a bisbe de Cadis per a allunyar-lo de Catalunya, però no ho acceptà. Tingué un paper rellevant en l'alta política eclesiàstica com a persona de confiança del cardenal Vidal i Barraquer. Hagué d'exiliar-se a França en 1936. Jaume GONZÁLEZ PADRÓS, *Lluís Carreras i Mas: DHEC*, I, Barcelona, 1998, 451-452. Vegeu també Dolors VIÑAS I CAMPS, *El doctor Lluís Carreras i Mas. En el centenari del seu naixement*, Barcelona 1985. A Barcelona, en 1928, era capellà de les religioses de Nostra Senyora de Loreto i membre de cos del clergat de la Parròquia de la Puríssima Concepció de Barcelona. En 1917, el bisbe Reig i Casanova, de Barcelona, el proposà per a bisbe. El prelat remarcava aleshores «*el catalanismo sin estridencias*» de Lluís Carreras. Ramon CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. I. Fons de la Nunciatura de Madrid (1899-1921)*, Barcelona 1992, n. 791. És interessant el que diu el periodista Brunet sobre la persecució de Carreras sota la Dictadura. Vegeu Manuel BRUNET, «L'Església catalana durant la Dictadura». *La Publicitat*, 3 de maig de 1930. D'aquest article, en parlarem més avall.

237. Lluís CARRERAS, “Informe en defensa de la llengua catalana”. Barcelona, 10 de juliol de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, fasc. 1, f. 22. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 508.

perquè en aquell Informe ja feia aleshores una crítica molt valenta de la política del Govern de Primo de Rivera respecte a l'Església,²³⁸ i perquè hi assenyalava també alguns dubtes sobre l'eficàcia de la visita apostòlica de Tedeschini a Barcelona.²³⁹

Tot seguit reportarem d'altres escrits de Carreras sobre els temes que ens han anat sortint: el dels decrets, les restriccions imposades per la Congregació del Concili respecte a la llengua catalana, la repercussió internacional d'aquest fet, la crítica a la Dictadura i d'altres.

238. «El Gobierno pretende que el clero colabore políticamente con toda intensidad, aún a través de los ministerios pastorales, en su obra pseudo-españolizadora de Cataluña; y el clero no colabora [...]

Existe el testimonio público repetido, la solicitud constante a que el clero tome parte en la llamada cruzada de españolismo emprendida por el Gobierno: todo el conflicto de la lengua en los ministerios gira en torno de tal pretensión. Y bastara este problema, que es el fundamental, para comprender la justa resistencia del clero a abandonar su deber, y la causa, fundada en la más completa sinrazón, por que el Gobierno le persigue.

De lo segundo, o sea de la hiperestesia con que contra el clero se tiene habitualmente la presunción de separatismo, da razón el hecho general de que hoy día se ha llegado a cambiar a hechos, ideas y nomenclaturas el sentido obvio y normal que siempre tuvieron en la historia, la ciencia y el lenguaje. El patriotismo tiene el valor absoluto y primario de culto a la Nación, por encima de otro deber y sentimiento. La Nación española es el Estado, tal como lo entienden los actuales gobernantes, Estado unitario y centralizador, identificado todavía con el criterio unilateral y partidista de la Dictadura. Leyes, costumbres, ideas, profesiones, régimen de gobierno, educación y ministerio de la Iglesia, todo ha de expresar y actuar tal concepto del patriotismo de la Nación y del Estado bajo censura y pena de atentado a la integridad de la Patria. Cualquier concepción regionalista o autonomista, en el orden, y por leve que sea, explícitamente conforme con la historia y la estructura actual de España, se reputa contraria al bien público. O se es unitario, o no se es patriota; o se es españolista, o separatista: tal es el dilema de la actual interpretación patriótica acerca de personas, doctrinas y hechos. Este nacionalismo imperiaalista, tal estatolatría, opuestos al pensamiento católico, son el origen ideológico y psicológico de la actual persecución». Lluís CARRERAS, "Informe en defensa de la llengua catalana". Barcelona, 10 de juliol de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, *fasc. 1*, f. 28v.-29. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 517.

239. Lluís CARRERAS, "Informe en defensa de la llengua catalana". Barcelona, 10 de juliol de 1928: ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 834, *fasc. 1*, f. 23v.-24. Vegeu «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 510-511.

“Exposició en francès sobre la Qüestió catalana.” (1929)

Ens sembla que un escrit, que hem trobat entre els papers del mateix doctor Lluís Carreras –batejat per nosaltres com “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana”– és del mateix sacerdot de Sabadell. Així ho deduïm principalment, per mor del seu contingut que coincideix amb d’altres exposicions de Carreras i fins per la llengua francesa en que està compost, que mostra un cert domini, no pas perfecció. El que diem però és una pura hipòtesi. És un text que, pel tractament que dóna al seu eventual lector o lectors, sembla dirigit a algú revestit de la dignitat episcopal. Degué ésser compost probablement a l’inici de 1929, després de l’aparició del decret de la Congregació del Concili, del 4 de gener d’aquell any.²⁴⁰

Fa la sensació que Carreras hagués confegit aquesta “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana”, per enviar-la a mitrats de l’àmbit de la Catalunya Nord. Deduïm això darrer, de l’apel·lació que s’hi fa sovint a una mena d’internacionalització, en referència a l’àmbit francès, del problema de la llengua catalana. I encara, podria ser fins i tot, que l’Exposició hagués estat escrita pensant en alts càrrecs de la Cúria romana, seguint en això el que suggeria el pare Ignasi Casanovas.²⁴¹ I encara, si és que hagués estat adreçada a un sol bisbe, ¿monsenyor Carsalade?²⁴² No podem donar resposta a aquestes preguntes.

L’Exposició sobre la Qüestió que és, recordem-ho, de després que haguessin sortit de Roma els decrets de la Penitenciària Apostòlica i de les Congregacions per als Seminaris i del Concili, denuncia que aquests determinis de la Santa Seu, «concerneixen al problema religiós a Catalunya i depassen els límits d’una simple qüestió particularista

240. [Lluís CARRERAS] “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana” (gener de 1929), còpia mecanografiada: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, 6 f. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 9.

241. Recordem que així ho expressava Casanovas: «El artículo de la R. de C. [*Révue de Catalogne*] [...] Creo que han enviado un número a cada cardenal». Barcelona, 5 d’agost de 1929 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930 (P. Casanovas, Foment de Pietat)*. Aquí mateix hi ha el primer exemplar de la *La Révue de Catalogne*.

242. El text de què parlem deu ser poc anterior al Sermó del Divendres Sant del bisbe de Perpinyà que el prelat féu publicar en la revista *La Semaine Religieuse*, aparegut el 16 de març de 1929, com hem vist una mica més amunt.

de Catalunya», puix que poden tenir un abast més general. Amb això darrer, hom pot pensar que l'Exposició al·ludeix, com ja ho hem remarcat, a la situació del català dins de França o fins i tot de més llocs.

En les circulars romanes hom descobreix, afirma l'Exposició, irregularitats de procediment i hom pot rastrejar-hi igualment la intervenció del Govern de la Dictadura d'Espanya:

*«Il parait évident que ces dispositions ne représentent pas la manifestation spontanée de la pensée du Saint Siège; elles répondent plutôt à des exigences insuffisamment résistées du gouvernement dictatorial espagnol que prétend imposer dans les affaires ecclésiastiques l'orientation assimilate de sa politique intérieure. On trouve dans l'élaboration et la publication de ces dispositions une certaine quantité s'anomalies évidents que en font preuve».*²⁴³

Arriba a dir, encara, que les disposicions de la Santa Seu estaven elaborades en un estil que no era el propi de la Cúria romana, sinó que coincidien amb declaracions verbals, literàries fins i tot, i oficioses del general Primo de Rivera i dels diaris per ell controlats.

L'autor d'aquesta Exposició que comentem, demostra tenir prou intimitat amb els bisbes catalans, o almenys estar molt ben assabentat de llur pensament, en referir-se al fet que els prelats havien escrit a les Congregacions romanes i havien manifestat llur ignorància dels fets que aquests dicasteris atribuïen a la mateixa jerarquia i al clergat de Catalunya.

Una altra característica comuna de tots els documents curials arribats a la Tarraconense seria, sempre segons el text que comentem, llur «caràcter clarament polític» utilitzant de manera volguda una palesa confusió de conceptes, com la identificació que feien entre el catalanisme autonomista o regionalista i l'independentisme. És sorprenent, podem llegir, la coincidència dels dicasteris romans amb les tergiversacions volgudes d'alguns estats que es trobaven amb problemes semblants. A propòsit d'això són citats els països de

243. [Lluís CARRERAS] "Exposició en francès sobre la Qüestió catalana" (gener de 1929): ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 1. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 9.

Flandes, d'Alsàcia i de Croàcia, els quals coneixen tan bé, com Catalunya, les finalitats pràctiques d'aquest confusionisme adoptat deliberadament per determinats governs. Unes realitats regionals ben conegudes de mossèn Carreras. La Cúria romana no tenia pas competències, afirma l'Exposició, per a definir aquestes qüestions estrictament polítiques. La tàctica d'aquell confusionisme era, d'altra banda, la que emprava igualment el Govern espanyol respecte de la predicació i de l'ensenyament del catecisme com a mitjà de propaganda i d'apologia de la política que encarnava.

El caràcter unilateral de les disposicions romanes referides al clergat i la seva relació amb la política, el veu l'Exposició que comentem en el fet, que les reconvençions que contenen aquelles normes de Roma anaven adreçades, de manera paradoxal, contra aquells clergues catalans que no havien pogut mai manifestar llur disconformitat amb el Govern, a causa de la repressió que damunt seu havia exercitat tothora la potestat civil, i que eren, per contra, els qui no plaïen al poder constituït, mentre que de la minoria del clergat català, col·laboracionista amb la Dictadura, Roma no en deia res. I, en canvi, aquests darrers sí que havien pogut expressar de manera clara llur pensament.²⁴⁴ Afegim ací, que d'aquests darrers eclesiàstics, servidors del règim polític, ja n'havia tractat el doctor Carreras en el seu "Informe en defensa de la llengua catalana", de 1928, que hem citat més amunt.²⁴⁵

Un altre aspecte dels decrets, continua l'Exposició, és el de l'ús de la llengua pròpia dels fidels en la pastoral. L'autor creu que aquesta pràctica havia estat prohibida per la Cúria romana en profit de la llengua oficial de l'Estat, o bé, que l'ús de la materna, havia estat minimitzat. Aquestes disposicions, almenys les de la Congregació del Concili sobre la predicació, contradeïen els principis tradicionals eclesiàstics i la normativa de l'episcopat català, a més d'anar contra les orientacions jurídiques del dret internacional modern, que reconeixien l'ús espontani de la llengua materna. Vet aquí, on rau la

244. Vegeu [Lluís CARRERAS] "Exposició en francès sobre la Qüestió catalana" (gener de 1929): ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, ff. 3-4. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 9.

245. Ens referim al subtítol EL DOCTOR LLUÍS CARRERAS. Vegeu, de Carreras, aquest "Informe en defensa de la llengua catalana" (1928) en «La visita apostòlica a Barcelona»: *AnalTar* 82 (2008) 296.

importància d'aquests decrets: «*Est-ce que cela pourrait, peut-être, signaler l'orientation actuelle de la Curie Romaine sur le problème des minorités linguistiques européennes dans l'ordre de la vie religieuse?*».²⁴⁶ Es tracta novament del que hem dit, potser de fairsó massa solemne, de la internacionalització de la Qüestió catalana i una de les poquíssimes vegades que, en els articles que nosaltres mateixos hem publicat sobre aquest tema, hom parla dels “drets” de les “minories lingüístiques”.

El Govern espanyol havia actuat en el sentit contrari al de la sensibilitat contemporània i de la doctrina de sempre de l'Església sobre les minories lingüístiques, i fins havia imposat la llengua oficial de l'Estat, contràriament també al costum que sempre se seguia a Catalunya respecte a l'ensenyament religiós en català. Tot això ho toleraven els decrets romans i, a més, pretenien de bandejar el català literari dels actes religiosos. Sols la forma «*plebeienne et inculte*» de la llengua catalana era tolerada per Roma. L'autor de l'Exposició insinuava encara, que sols l'Estat espanyol podia haver inspirat a la Cúria romana aquests extrems.

I heus ací, el fi últim de l'Exposició que comentem, adreçada eventualment als bisbes francesos: «*C'est sur ces faits que nous avons l'honneur de solliciter l'attention de V. E., dans le désir de vous faire connaitre les dangers qui peuvent en découler, non seulement pour notre pays, mais aussi pour tous les autres que se trouvent dans de circonstances pareilles*».²⁴⁷

La conclusió més palesa que podríem fer per part nostra de l'“Exposició sobre la Qüestió catalana” seria el seu objectiu manifest de donar a conèixer fora de Catalunya el capteniment de la Cúria romana. Una cúria dominada, com remarca el document, en les seves apreciacions sobre Catalunya per la Dictadura de Primo de Rivera en la seva captinença envers les llengües minoritàries. Una reflexió dirigida a fora de Catalunya, feta des de l'experiència de l'àmbit català. I

246. [Lluís CARRERAS] “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana” (gener de 1929): ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 4. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 9.

247. [Lluís CARRERAS] “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana” (gener de 1929): ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 5-6. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 9.

el fi, també, de demanar a la mateixa Roma el cessament dels documents que acabaven de sortir encara sobre la Qüestió catalana.

Però és sobretot en dos altres escrits, on mossèn Carreras palesava la seva posició davant dels documents dels dicasteris romans. Eren els que estudiarem tot seguit: *Memorandum Confidenziale* (1930) i *Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera* (1931). Comencem doncs pel primer.

Memorandum Confidenziale. 1930

Aquest escrit de Lluís Carreras adreçat a monsenyor Giuseppe Pizzardo, secretari de la Sagrada Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris,²⁴⁸ portava la data de 15 de novembre de 1930. Es tractava, doncs, d'una memòria acabada de compondre uns dies després del primer aniversari de la dimissió de Primo de Rivera, i quan el Dictador havia expirat a París, el 28 de gener del mateix any. La reproduïm sencera.²⁴⁹ Qui féu arribar a mans de Pizzardo el *Memorandum Confidenziale* fou el canonge gironí, Antoni Vilaplana,²⁵⁰ condeixeble

248. *Giuseppe Pizzardo* (Savona, 1877 – Roma 1970), fou substituït de la Secretaria d'Estat per als Afers Ordinaris i secretari de la Xifra (1921-1929). Arquebisbe titular de Nicea i secretari de la Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris (1929-1939). Pius XI el creà cardenal en 1937. Fou prefecte de la Congregació per a Seminaris i Universitats. Vicente CÁRCEL ORTÍ, *Pío XI entre la República y Franco*, Madrid 2008, 379-380. ID, «El obispo Irurita y la persecución religiosa en las cartas de Font, Torrent i Vidal i Barraquer»: *AnalTar* 86 (2013) 738.

249. Lluís CARRERAS, «*Memorandum Confidenziale*». (Barcelona) 15 de novembre de 1930 (original mecanografiat): ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*. En l'Arxiu Diocesà de Barcelona hi ha el text autògraf i una còpia dactilografiada. Damunt del text mecanografiat, de 16 folis, hi ha una inscripció també autògrafa de mossèn Carreras, que diu: «*A Monsenyor Pizzardo*». També és de la mà de Carreras la xifra de la data, 15 de novembre de 1930. Aquest «*Memorandum confidenziale*», a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, figura com un primer document seguit d'un altre, «*Il Sinodo diocesano di Barcellona*», que ja coneixem, i que porta la mateixa data del 15 de novembre de 1930. Totes dues memòries tenen una foliació pròpia, però van plegades en aquest arxiu. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. Al Memoràndum de Carreras s'hi refereix Josep MASSOT I MUNTANER, «El Vaticà i Catalunya»: *Qüestions de Vida Cristiana* núm. 109 (1981) 58-61.

250. A monsenyor Antoni Vilaplana, ens hi hem referit en tractar el pare Gamarra i els decrets romans.

d'estudis a Roma de qui ara era secretari de l'esmentada Congregació.²⁵¹ Cap dels dos escrits de Carreras que treballarem ací els envià el seu autor al nunci, molt probablement perquè li havia perdut la confiança arran de la seva captivença envers la Tarraconense, imaginant què podia contenir l'Informe final de la seva visita apostòlica a Catalunya de 1928, i perquè en el Memoràndum, Carreras es permetia de fer fins i tot una discreta crítica a monsenyor Tedeschini.

El doctor Carreras començava traçant un interessant descripció de la situació política del moment, la del govern del general Berenguer, que preveia insostenible per molt temps, després dels efectes del mal govern de la Dictadura de Primo de Rivera. No podríem dir tanmateix, que Carreras ho encertés tot en les seves previsions del futur d'Espanya, quan, per exemple, feia saber a Roma que no creia en un adveniment immediat de la república, tot i que pensava que mentre el Rei retrocedia la república avançava. Una perspectiva inquietant, que l'Església no podia sinó tenir en compte a mitjà o llarg termini; això és, la possibilitat d'un canvi de règim.

La política catalana era el segon punt que analitzava el savi sacerdot de Sabadell replant l'actitud persecutòria de la Dictadura contra el catalanisme, el clergat, i les institucions de Catalunya. Un tracte, aquest del poder civil, que havia operat que el canvi de valors polítics, després de la caiguda d'aquell sistema, s'hagués fet més sensible a Catalunya que a la resta d'Espanya. El catalanisme era, en efecte, el denominador comú de tots els partits catalans, i per part dels ciutadans era gran la desafecció envers Alfons XIII, per haver-se fet solidari de la Dictadura en la persecució, deia Carreras, contra Catalunya. Enumerava a continuació els trets que demostraven com el catalanisme s'havia intensificat enormement en la consciència general i en el moviment cultural de la llengua, com, per exemple, el

251. En el dossier on es troba el "*Memorandum Confidenziale*" i on hi ha una targeta de monsenyor Antoni Vilaplana i Forcada, es llegeix, "Memoriale sul Sinodo di Barcellona d'un canonico spagnuolo compagno di Scuola di Mons. Segretario": AA.EE.SS., *Spagna, 1929-1930, pos. 759, fasc. 98, f. 98*. És la mateixa nota manuscrita, doncs, que figura en la citada memòria sobre el Sínode de Barcelona, treball de Carreras que ja coneixem. Vegeu «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 86 (2013) 530-531. El canonge Vilaplana és el company d'escola de Pizzardo: AA.EE.SS., *Spagna, 1929- 1931, pos. 769, fasc. 105, f. 70-70v*.

reconeixement oficial del català, la restauració de les obres culturals d'embranchida catalanista dependents una volta d'organismes municipals o de les Diputacions.

D'aquesta nova embranzida catalanista, fins aquí descrita, sols les disposicions eclesiàstiques donades sota la Dictadura continuaven com abans. Vet aquí, doncs, un punt molt interessant; verbigràcia, l'avís que Carreras feia a Roma invitant-la a considerar la supressió dels seus decrets sobre la Qüestió catalana.

Encara analitzant la política catalana després de Primo de Rivera, el doctor Carreras afirmava que l'eventual deriva del separatisme respecte d'Espanya no semblava que el catalanisme la mirés com a possible solució del «problema català».

Pel que fa a les tendències ideològiques de l'Espanya de després del Dictador, mossèn Carreras començava assenyalant que la simpatia de l'element eclesiàstic mostrada a favor de la Dictadura feia que, una considerable part de l'opinió pública es decantés cap a l'esquerra a l'hora d'abordar en el futur la separació de l'Església i de l'Estat, i la reforma de l'ensenyament. Deia Carreras, que el plantejament de la separació hostil de les dues potestats civil i eclesiàstica no passava, en canvi, en el partit republicà d'Acció Catalana. Això era degut al prestigi i a la decisiva eficàcia de l'actitud d'una part de l'episcopat i del clergat catalans, que no se solidaritzaren pas amb la Dictadura.

Era, però, inútil d'amagar, hom llegeix en el *Memorandum Confidenziale*, que els decrets romans sobre la Qüestió catalana col·locaven en situació desfavorable la defensa de les posicions catòliques. El motiu, recalcava el doctor Carreras, era la crisi de confiança i l'ambient de pessimisme que havia penetrat en el sentiment del poble català, perquè considerava que no havia estat prou assistit per l'Església en aquelles qüestions que eren estrictament de drets i que estaven «completament fora de la lluita per l'autonomia política de Catalunya». I continuava així:

«Codesto stato d'animo collettivo, nonostante la condotta zelante e nobile d'una parte dell'Episcopato e del clero col fine di attenuarlo, fu rafforzato ed aggravato dall'abuso trionfante che di tali decreti fecero le autorità dittatoriale, persecutorie anche crudelmente delle persone ed istituzioni ecclesiastiche,

*occasionando delle ingiustizie che ancora non sono stato riparate».*²⁵²

Aquest «estat d'ànim deprimat» de què parlava el doctor Carreras continuava avançant, bo i després de la Dictadura, per la persistència de la Corona a l'hora de proposar a la Santa Seu bisbes no catalans per a les diòcesis de Catalunya. D'aquesta pràctica havien pervingut conflictes i incomprendiments lamentables. Així, la monarquia espanyola perseverava encara en les seves tradicionals pràctiques regalistes per servir-se de l'Església com a "*instrumentum regni*" en la Qüestió catalana.

Carreras donava un exemple recent del que acabava d'exposar sobre les conseqüències de nomenar bisbes no catalans a la Tarraconesa. Es tracta d'un lleu incident esdevingut a Barcelona després que l'Ajuntament de Barcelona hagués demanat de manera privada al Bisbat, que el panegíric de la festa de la Mare de Déu de la Mercè, el 24 de setembre de 1929, fos predicat en català, com era costum abans de la Dictadura. El bisbe, Manuel Irurita, s'hi negà al·legant les disposicions de la Congregació del Concili respecte a l'ús de la llengua castellana. Com a comprovant lliurà als peticionaris una còpia de la part dispositiva de la circular d'aquella Congregació.

Encara dins de l'apartat que mossèn Carreras dedicava a les tendències ideològiques en l'Espanya de després de Primo de Rivera, consagrava un bon espai a les conseqüències que havien tingut i continuaven tenint els decrets de les Congregacions romanes de 1928-1929. La resolució de l'existència d'aquests decrets, encara en vigor, Carreras la qualificava de qüestió important per a la pacificació de Catalunya, tant més quan, mentre que a Catalunya aquest tema havia estat tractat amb una gran i lloable prudència, a Madrid i a l'estranger hom li havia concedit una gran importància. Aquí és on el nostre eclesiàstic es refereix als diaris propers al govern de França, així com a la qüestió de Malta. L'Executiu britànic, com la premsa francesa vinculada al Govern, havia fet un malèvol ús de les normes romanes fent-les servir per sufocar les llengües minoritàries en llurs respectius països. Tot això havia fet sentir a Catalunya la gravetat de l'existència dels decrets romans.

252. Lluís CARRERAS, "*Memorandum Confidenziale*": ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 3v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3.

També ací mossèn Carreras esmentava l'article que la revista *Études*, dirigida pels jesuïtes francesos, consagrava al període de la Dictadura. De tot això n'hem parlat més amunt, en l'apartat que hem consagrat a la repercussió que tingueren en la premsa tant d'Espanya, com en altres països estrangers els cinc decrets dels dicasteris romans.

No sabríem dir si és per innocència o, potser, és que Carreras pretenia de mostrar-se irònic, quan afirmava en el seu Memoràndum, que les apreciacions que ell mateix estava fent podrien ser fàcilment confirmades per l'Informe final de la visita apostòlica de Tedeschini de l'any 1928. Més clar veiem, en canvi, el que constata el nostre eclesiàstic, en referir-se al fet que el seu escrit coincidia amb els diversos documents elevats a la Santa Seu per significats elements catòlics catalans durant la Dictadura. Amb això darrer Carreras estava pensant de segur, almenys, en l'"Exposició de catòlics catalans a Pius XI", de l'any 1929, en la difusió del qual intervingué tan activament el doctor Ferran Valls i Taberner. Aviat tractarem d'aquesta Exposició i del professor acabat d'esmentar.

Trobava també significatiu el que el duc de Maura pensava sobre la Dictadura i l'Església a Catalunya. Així, mossèn Carreras transcrivía unes llargues cites de Gabriel Maura Gamazo,²⁵³ extretes del seu *Bosquejo histórico de la Dictadura*, d'aquell mateix any de 1930.²⁵⁴ Segons Carreras, aquest era el llibre que contenia potser, «la crítica més severa del Govern de Primo de Rivera».²⁵⁵ Maura, doncs, començava retrotraient la seva reflexió als acords de la Conferència de bisbes de la Tarraconense de febrer de 1928 sobre la normalització de la llengua catalana en la predicació, així com l'ús de la castellana. Segueixen apassionats comentaris a aquestes determinacions episcopals.

253. *Gabriel Maura y Gamazo* (Madrid 1879 – 1963), polític castellà, fill d'Antoni Maura i Muntaner. Durant la Dictadura de Primo de Rivera fou membre de la l'Assemblea Nacional i ministre de treball. Duc de Maura desde 1930. Membre de l'Academia de la Historia i de l'Academia Española, escriví la *Historia crítica de Alfonso XIII* (1919) i el *Bosquejo histórico de la dictadura* (1930): *Gabriel Maura y Gamazo: GEC*, IX, Barcelona 1976, 732.

254. En realitat, la referència bibliogràfica correcta seria així Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, Madrid, Javier Morata editor, 1930, 2v. I. (1923-1926), Madrid 1929. II. (1926-1930), Madrid 1929. Carreras cita el vol. II. (1926-1930), Madrid, Tipografía de Archivos, 1930, p. 125 s.

255. Lluís CARRERAS, "Memorandum Confidenziale". 15 de noviembre de 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 4v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3

Així, segons Maura, en una nota oficiosa de premsa, del 20 de febrer de 1928, el general Primo de Rivera escriví:

«El hecho es que, en efecto, parece que se pasa por un momento de mala inteligencia sobre la aplicación del idioma oficial a enseñanza religiosa, dificultad que han de resolver con la mayor prudencia y deseo de acierto las potestades llamadas a ello, y nada se gana con abrir cauce a discusiones, aunque las avalen prestigiosas firmas o periódicos de justificado renombre.»

El Dictador sembla que es devia referir, en la darrera frase que hem recollit, al mateix cardenal Vidal i Barraquer, metropolità de la Tarraconense, que és d'on havien sortit els acords sobre l'ús del català i del castellà en 1928.

En aquell context no hi podia mancar, deia Maura, «la impaciència dictatorial». D'aquesta manera, en un míting convocat per la *Unión Patriótica* de Barcelona, el 8 de març de 1928, Primo de Rivera es referia al “*hablar en catalán en la intimidad*”, però no pas a en la vida pública:

*«En la intimidad de la familia, puede admitirse el idioma materno, pero en la exteriorización de nuestra vida común no puede haber más que un idioma único de expresión, que es el español, con el cual hemos de presentarnos ante el mundo entero, para merecer el respeto y la consideración que se guarda en todos sitios a España».*²⁵⁶

En una altra nota oficiosa, escrita poc temps després de la del 8 de març, el general relegava novament la llengua catalana i altres a l'àmbit de la llar i de l'arqueologia filològica: «*Tienen su campo en el hogar, y un valor filológico y etimológico que fuera incultura desconocer*».

La recent conversió de De Rivera al credo assimilista, continuava

256. Citat per Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 15 de noviembre de 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 4v-5. Vegeu el nostre apèndix documental número 3. En efecte, el fragment transcrit correspon, com ho hem comprovat, a Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, II., Madrid 1930, 127.

escrivint Gabriel Maura, que «*le alentaba a sofocar con ardor de catecúmeno cualesquiera exteriorizaciones de signo diferencial catalán*», en aquesta campanya, acabava d'obtenir un gran triomf: l'aparició dels decrets romans. Explicava a continuació, amb dates, l'aparició d'aquestes disposicions, senyal que les coneixia bé. Per a Maura, la Santa Seu confirmava paradoxalment la tesi governamental sobre l'ús de la llengua catalana en la pastoral. Així, la Dictadura denunciava abusos per part de la clerecia catalana en la qüestió del català, i Roma, en canvi, no donava pas per bona la tesi eclesiàstica, «*invocadora de prácticas que ella afirmaba consuetudinarias, y, por, ende, inocentes y lícitas*».²⁵⁷

Com que no eren pas pocs els catòlics catalans, continuava dient el duc de Maura, que atribuïen el capteniment de la Cúria romana envers Catalunya a la defectuosa informació que arribava als seus dicasteris, acordaren d'elevat al Papa aquell respectuós escrit a què ens acabem de referir més amunt, el de Valls i Taberner. Maura comentava ací l'empresonament del professor de la Universitat de Barcelona. També es referia a les mesures –suggerides per Tedeschini i preses després oficialment per la Santa Seu– d'allunyar alguns religiosos de Catalunya tinguts per catalanistes, amb l'antuència de llurs superiors jeràrquics.²⁵⁸ I no sols els regulars sofriren aquestes represàlies, sinó també el clergat secular, com s'esdevingué, així ho pensa Maura, amb el bisbe de Barcelona, Josep Miralles, traslladat a Mallorca.²⁵⁹ Vistes les coses d'aquesta manera, segons el duc, «*bien pudo imaginar Primo de Rivera que estaba riendo y ganando decisiva batalla en pro de la unidad nacional*».²⁶⁰

257. Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 15 de noviembre de 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 5-5v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. El text citat és de Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, v. II., Madrid 1930, 223.

258. Vegeu els nostres articles «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 61-69 i «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 921-924.

259. Vegeu «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 429-456, 474-487-513-520.

260. Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 5v. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, v. II., Madrid 1930, 223.

El doctor Carreras, citant la interpretació del pensament del Dictador feta per Maura i recollida ara en el seu Memoràndum, pretenia mostrar quina era la ideologia «politiconacionalista» del general. La política riveriana passà de pivotar sobre els tres fonaments de la Religió, la Monarquia i la Constitució, a la tríade constituïda per la Pàtria, la Religió i la Monarquia. Aquell programa inicial, llançat per Primo de Rivera des de Medina del Campo, apareixia ara

*«adulterado e influido por un nacionalismo, incompatible con la catolicidad de la Iglesia Romana, y sospechoso, cuando menos, de heterodoxia, puesto que su propagación en Francia e Italia había determinado ya repetidas protestas y hasta excomuniones del Pontífice, quien no admitió jamás que el “respeto y culto a la Religión” se hubiesen de mantener única ni siquiera principalmente “por y para la Patria” sino por y para Dios y la salvación de los hombres, hermanos todos ante Dios».*²⁶¹

Amb aquest paràgraf sobre França i les “excomunions” llançades per Pius XI, Gabriel Maura s’estava referint de ben segur al moviment ultranacionalista de l’*Action Française*, del qual hem parlat diverses vegades. El duc de Maura relacionava, per tant, aquell pensament politiconacionalista de Primo de Rivera amb el mateix que tenia el fundador, Charles Maurras, d’aquell foraviat moviment, tal com el jutjà la Santa Seu. Un punt que no podria deixar d’inquietar, almenys teòricament, Roma, en llegir el Memoràndum de Carreras.

La situació de l’ensenyament a Espanya és l’últim apartat del “*Memorandum Confidenziale*”, al qual el seu autor dedica diversos folis. D’aquest tema nosaltres, en reblem solament algun punt. El primer seria el retrat d’una legislació espanyola d’instrucció pública certament catòlica, però que no era pas gens estrany de trobar en les institucions docents força professors racionalistes o indiferents a l’ensenyament religiós, i un sistema amb greus mancances de competència científica. Ultra això, hi havia el fet dels sovintejats canvis de plans de formació que se succeïen l’un a l’altre amb una

261. Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 6. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, v. II., Madrid 1930, 223.

rapidesa inaudita. Es dona el cas d'haver promulgat el Govern cinc plans per a l'ensenyament de secundària en sis anys.

Un segon punt el constituïrien les reflexions del doctor Carreras sobre la *Institución Libre de Enseñanza*, el seu poder i el seu laïcisme. Sobre la seva força, el Memoràndum recordava com en les manifestacions d'universitaris de 1928-1929, que eren un veritable problema per a la Dictadura, aquella *Institución* obtingué que una de les finalitats de la revolta estudiantil fos la protesta contra el Govern, el qual havia permès la concessió de títols civils a les facultats de dret de Deusto, regentada pels jesuïtes, i la de l'Escorial, pels agustins.

Relacionat amb el que acabem de dir i davant la girada estatista que anava prenent el camp de la docència, la solució, segons mossèn Carreras, seria que l'episcopat espanyol promogués per tots els mitjans el sistema d'ensenyament lliure per a poder oposar-se a l'hegemonia estatal tant a la universitat com a l'escola secundària. Per a això darrer, caldria crear instituts d'ensenyament secundari, semblants als francesos, de magisteri mixt i laic, eclesiàstic i regular. Aquesta eventualitat no seria difícil d'aplicar a la Tarraconense si existís una indicació vinguda de Roma en aquest sentit. L'ensenyament universitari no seria oportú deixar-lo en mans dels ordes religiosos. Per a Carreras aquests instituts, «*avrebbero un bel lavoro da compiere nella cura dell'insegnamento secondario e libero*».²⁶²

Un altre punt que tractava Carreras era la desaparició pràctica de l'oficialitat de la l'assignatura de Religió en els plans d'estudis de primària i de secundària. A l'esfera universitària, la formació religiosa hi era ja quasi nul·la. Juntament amb això, mossèn Carreras parlava de la renúncia que havia fet el clergat espanyol del dret d'inspecció i d'explicació pel mateix clergat de la Religió a l'escola pública, dret reconegut per la legislació espanyola. Enlloc, com a Espanya, asseverava Carreras, el clergat secular estava tan poc preparat per a oferir l'ensenyament metòdic de la Religió. Això era precisament un dels buits més lamentables de la situació espiritual espanyola.

Una nova valoració del moment de l'educació a Espanya seria la que feia l'autor del "*Memorandum Confidenziale*" en relació a

262. Lluís CARRERAS, "*Memorandum Confidenziale*". 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 7. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3.

Catalunya. En aquest punt, partia del principi de la llengua materna com el vehicle per a l'ensenyança. Un principi, d'altra banda, que no estava lluny del reconeixement del bilingüisme –del català i del castellà– que semblava que estava disposat a aplicar a Catalunya el nou Govern en l'escola pública. Aquesta qüestió era a més una de les principals reivindicacions del catalanisme. Un bilingüisme defensat fins i tot a Madrid pel president de la *Real Academia Española de la Lengua*, Ramón Menéndez Pidal.

Aquesta valoració del bilingüisme en l'ensenyament, no era tanmateix prou apreciada per les congregacions religioses instal·lades a Catalunya, les quals no atenien els desigs dels pares d'educar llurs fills en la llengua catalana, com tampoc les repetides disposicions de l'episcopat de la Tarraconense. A més, deia Carreras, els religiosos dedicats a la docència «se sotmeteren massa fàcilment als suggeriments persecutoris» contra el català vinguts de la passada Dictadura. Aquest comportament, actiu fins i tot després de la caiguda de Primo de Rivera, ultra ser un desprestigi per a aquells mateixos instituts, els podria causar un greu perjudici en l'eventualitat que un dia, potser no gaire llunyà, es produís una mutació de la situació política general.²⁶³ Eren pensaments –hi afegim nosaltres–, molt crítics envers la tasca educadora de les congregacions religioses.

Les interessants reflexions del doctor Carreras acabaven amb una observació a Roma: si Catalunya se sentís ben tractada, «amb justícia i amor en les seves legítimes reivindicacions de la seva personalitat col·lectiva», el futur podria ser millor per a aquest país, per a Espanya i per a la mateixa religió; sense necessitat, després de les experiències passades, d'haver de «provar més aquest poble apaivagat i noble». Però per a això, el que calia era «un seriós canvi i una comprensió sincera» tant per part de l'Estat i de la monarquia, com, segurament, deuria pensar-ho així Carreras, de l'Església.²⁶⁴

263. Les congregacions religioses a Catalunya, escriu Carreras: «Durante la Dittatura si sottomessero forse troppo facilmente ai suggerimenti persecutori, e non si può nascondere che l'esclusione sistematica della lingua catalana dell'insegnamento, anche catechistico, arreca loro un prestigio che diventa allarmante, ed il quale potrebbe condurre a conseguenze da lamentare, se, un giorno non tanto lontano, mutasse la situazione politica generale». Lluís CARRERAS, «Memorandum Confidenziale»: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 8. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3.

264. «È invece indubitabile che la concordanza delle Congregazioni docenti coi

“*Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera*”. 1931

Un altre Informe de Lluís Carreras, del 10 de febrer de 1931, fou enviat a la Congregació d’Afers Eclesiàstic Extraordinaris. Feia un any just de la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera. L’objecte d’aquest nou escrit era el que conté el seu mateix títol, “*Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera*”. Com el “*Memorandum Confidenziale*”, aquest nou informe arribà també a Roma. El text inèdit de la “*Situazione politico-religiosa*”, el transcrivim sencer.²⁶⁵

L’inici d’aquest document descriu com després de Primo de Rivera, el moviment cultural i social de Catalunya, aquest país havia adquirit de bell nou la seva habitual potència cultural d’una volta, i fins i tot l’havia intensificada. Ho provaven el restabliment de les institucions de cultura superior tant oficials com particulars, verbigràcia l’Institut d’Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya i la Fundació Bernat Metge, aquesta darrera amb la seva missió de dur a terme la versió al català de la Bíblia, entre d’altres. El moviment

sentimenti del paese, farebbe quelle invincibili in ogni momento turbinoso in vero profitto della Religione e della Patria, e lo stesso accadrebbe colla Monarchia se la Corona si mostra propizia alla soluzione rapida della questione catalana: allora in Catalogna e per la Catalogna troverebbe la Monarchia la sua salvezza in bene non minore della Religione e della Patria. Nella Catalogna, le riserve conservatrici attuano con efficacia viva e generale, se si vedono trattate con giustizia ed amore le legittime rivendicazioni della sua personalità collettiva. Ma però non si deve più provare questo popolo pacato e nobile, dopo le meste sperienze degli ultimi anni non mica propizie all’ottimismo per l’avvenire, senza un serio mutamento ed una comprensione sincera». Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929)*, f. 8. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3.

265. Lluís CARRERAS, “*Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera*”. (Barcelona) 10 de febrer de 1931 (original mecanografiat). Hem vist aquest escrit en l’AA.EE.SS., però no podem precisar ara el lloc. Aquest Informe es troba també en l’Arxiu Diocesà de Barcelona. La data que hem donat, apareix escrita en català, de lletra del mateix Carreras, damunt del text mecanografiat de l’Informe tant a l’inici com al final: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1931-A)*. Té 12 folis. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 4. L’Informe de 1931, l’esmenta Josep MASSOT I MUNTANER, «El Vaticà i Catalunya»: *Qüestions de Vida Cristiana* núm. 109 (1981) p. 60.

per a l'ensenyament en català a les escoles seria l'altre punt del restabliment de la normalitat sota el general Berenguer. Una normalització que implicava una renovació pedagògica. Aquesta elevació tècnica del moviment pedagògic incidia àdhuc en l'àmbit de l'ensenyament dels ordes religiosos docents, quan no es mostraven reticents al progrés dels mètodes més actuals. La intervenció del clergat culte assegurava d'altra banda el caràcter religiós d'aquesta força del catalanisme en el camp de la pedagogia.

El doctor Carreras cita encara l'aparició de noves publicacions en llengua catalana. De fet, en el camp catòlic, quasi tot el que sortia imprès era en català, i es consolidava el diari catòlic *El Matí*. Tot feia a pensar, segons la "*Situazione politico-religiosa*", que noves publicacions en castellà no reeixirien a ocupar un lloc en el mercat. Aquesta represa del català en el camp editorial semblava, creia Carreras, definitivament adquirida.

El contrast entre el Govern de Primo de Rivera i el del seu successor era palès. Això és el que l'informe de Carreras volia mostrar a Roma. En un sol any, el nou Executiu havia cercat com a objectiu principal la reconciliació amb Catalunya, amb actes d'autoritat, «amb benvolença pràctica vivíssima» i mirant de no perdre mai el contacte amb Catalunya, per a atraure la seva simpatia. El Govern del general Berenguer havia col·laborat directament, doncs, a la restauració de tot allò que havia estat destruït per la Dictadura del seu predecessor. Aquesta acció governamental la posava de manifest mossèn Carreras, entre altres elements, en l'acolliment positiu del mateix Govern de la petició d'un nou estatut jurídic per a Catalunya i en el reconeixement del valor legal de l'ús públic del català en els actes i en els documents de les institucions oficials. Aquest seria, potser, el fet més remarcable de la «postdictadura», segons expressió de Carreras, ja que mai no s'havia donat d'una manera tan clara i constant. L'actitud de l'actual Govern havia trobat l'ambient propici, fins i tot, entre els intel·lectuals de Madrid, que parlaven de la necessitat de reconèixer oficialment les diverses regions d'Espanya.

Descriu a continuació els principals partits polítics de Catalunya i conclouia que el moviment polític català tendia a diferenciar-se –dintre, però, del mateix comú denominador del catalanisme– dels programes que cercaven solucions polítiques en el marc d'Espanya i d'altres que volien posar-les en les democràcies europees.

Aquest apartat va seguir pel desenvolupament del mateix tema

dels partits, ara però, analitzat des del punt de vista de llur disposició a la participació a les eleccions –segurament les municipals del mes d’abril d’aquell 1931. Davant dels propers comicis situava encara el doctor Carreras les inclinacions, en aquest sentit, dels catòlics espanyols, de manera particular dels catalans.

El darrer apartat de la “*Situazione politico-religiosa*” acaba amb l’anàlisi del context religiós a Catalunya. Fins aquí, podríem dir en general que la valoració política i social d’Espanya, i de Catalunya en concret, que feia el doctor Carreras resultava positiva. En arribar, però, a l’anàlisi de l’ambient religiós, es mostrava més caut. Inicia aquesta part del seu informe dient que en aquell any de després de la desfeta de Primo de Rivera, 1931, en què el Govern havia rectificat tantes coses del període anterior, no s’havia produït, en canvi, cap variació en la manera de procedir de l’Església i que, per això, continuava la «sensació de desconfiança», suposem que envers Roma. Continuava intacta la pràctica del nomenament de bisbes forasters per a Catalunya, i aquí, mossèn Carreras, remarcava el considerable retard de la provisió de Lleida.

Pel que feia als bisbats i als bisbes, el nostre analista comença per Girona.²⁶⁶ En aquesta diòcesi, assenyala, la cúria no tenia en compte el fet català en els documents públics. Eren molts, doncs, els qui creuen que el Bisbe sentia nostàlgia del temps de la Dictadura. S’havia donat el cas, «certament reprobable», que monsenyor Josep Vila havia estat en boca dels polítics en un míting d’Acció Catalana, i que els diaris republicans i catalanistes havien impugnat la doctrina del prelat, exposada en la seva Pastoral d’Advent de 1930. Per tot plegat, els sacerdots gironins creien que llur Pastor era partidari de la política assimilista espanyola, la qual menaria llur prelat a maldar perquè les predicacions arribessin a fer-se totes en llengua castellana, per bé que el doctor Vila, precisa Carreras, hagi estat discret i no hagi publicat mai les instruccions de la Congregació del Concili, diguem-ne que restrictives per al català.

A Vic, a monsenyor Perelló, el seu desconeixement de la realitat política catalana l’havia portat a crear greus conflictes amb les actuals autoritats, malentesos que semblava, però, que estaven en camí de

266. Del bisbe Vila, n’hem parlat ja en el nostre article «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 83 (2013) 412-424.

millorament. La convocatòria d'un sínode diocesà per part del Bisbe havia plantejat la qüestió tan delicada –com la que ja s'havia fet prou punyent a Barcelona amb el seu sínode de 1929–²⁶⁷ de si l'assemblea sinodal havia de tenir en compte o no les decisions de la Congregació del Concili. Carreras creu que també això darrer es resoldrà bé.²⁶⁸

Havia causat impressió a Barcelona, que, en la nova contingència política, monsenyor Manuel Irurita, bo i coneixent el català, després de l'entrada en vigor dels decrets romans no hagués emprat més aquesta llengua en les seves visites pastorals, mentre que, en canvi, ho havia fet l'alcalde de Barcelona en un acte públic.

La societat civil catalana, constatava encara el nostre erudit sacerdot, no havia oblidat la crisi motivada per la Dictadura, per mor de la seva política religiosa. Així, el doctor Carreras feia avinent a la Secretaria d'Estat que una important institució barcelonina, tenint just en compte aquesta crisi generada pel cesaropapisme riverià i per l'aquiescència d'alguns estaments de l'Església, havia convocat un concurs amb un conspicu premi per a l'estudi que portés per títol “La llibertat religiosa i l'estatisme eclesiàstic”.²⁶⁹

El clergat, però, anava tornant, segons Carreras, «*con spontanea e viva umanità*» a l'ús del català a l'església. Potser aquest era l'únic fet reivindicatiu que la jerarquia eclesiàstica havia fet en l'àmbit que li és propi en els nous temps.

El doctor Carreras preveia que les pròximes eleccions donarien un «*rissonante trionfo*» als catalanistes. Aquest pronòstic el menava a insistir un cop més davant de la Secretaria d'Estat, que els bisbes de

267. Vegeu «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 83 (2013) 487-550.

268. Al bisbe de Vic i al sínode que projectava de celebrar, ens hi hem referit igualment en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 83 (2013) 416.

269. Es tractava del premi de 1931 dels Concursos Rafael Patxot i Ferrer. Vet aquí la base del concurs de 1931: «Aquell abús de potestat, característic de la regressió política contemporània, s'esplaià a Catalunya no fa pas gaire. Entre altres coses, l'Estat imposà la dependència de l'Església, així la burocràcia eclesiàstica trencà l'espiritualitat religiosa per a servir de reforç d'ocupació. Fou un doble falliment de jerarquia, moral i social, que pertorbà la consciència i ferí sentiments venerables, al mateix temps que engruixia onades de materialisme imperant». Josep Anton VANDELLÓS I SOLÀ, *La immigració a Catalunya*, Barcelona 1935, 234. *La Vanguardia*, del dimarts, 19 de juny de 1934, diu que el premi Patxot de 1931 no fou concedit pel jurat dels Concursos Rafael Patxot i Ferrer.

Catalunya havien de ser catalans, perquè, coneixent la situació del país, sabrien millor com actuar davant de la complexa realitat política del lloc: «*Si fa sempre più fermo il convincimento che i Vescovi della Catalogna, in quanto sia possibile, debbono essere scelti tra i clero secolare catalano, il quale, grazie al Signore, conta nel suo grembo sacerdoti dotti, prudenti, zelanti ed esemplari.*»²⁷⁰

L'informe, "*Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera*" finalitza amb uns mots, que quasi bé podríem qualificar de profètics, aquells amb què el doctor Carreras es referia al futur d'Espanya –aleshores sota la "*Dictablanda*"– com d'un «obscur avenir». El temps li donaria la raó.

IVON L'ESCOPI, EL DOCTOR RICARD ARAGÓ

La llengua de l'Església, llibre aparegut en 1930,²⁷¹ amb el pseudònim d'Ivon L'Escop, sota el qual s'ocultava el reverend Ricard Aragó,²⁷² veié la llum després de la caiguda de Primo de Rivera. Fou compost sobretot per a defensar aferrissadament i amb erudició l'obligatorietat de la predicació en català basant-se de primer en els concilis de la Tarraconense. En l'esmentada obra l'autor es fa ressò dels decrets emanats de la Santa Seu sobre la llengua catalana. Ho feia també de la mà del periodista Manuel Brunet i de l'historiador Ferran Soldevila, com tot seguit veurem.

270. Lluís CARRERAS, "*Situazione politico-religiosa della Catalogna dopo la caduta di Primo di Rivera*". (Barcelona) 10 de febrer de 1931 (original mecanografiat), f. 12: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1931-A)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 4.

271. IVON L'ESCOPI, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930). La data d'impressió la manllevem d'Albert MANENT i SEGIMON, *Ricard Aragó i Turon: DHEC*, I, Barcelona 1998, 98.

272. *Ricard Aragó i Turon* (Santa Coloma de Farners, la Selva, 1883 – Barcelona 1963), sacerdot i escriptor. Començà el estudis a Girona i s'establí a Barcelona. En 1910, creà la Lliga del Bon Mot contra la blasfèmia, de gran ressò a tot Catalunya. Amb el pseudònim d'«Ivon L'Escop», edità *La Lliga del Bon Mot* i altres publicacions. En el seu treball *La llengua de l'Església* (1930) defensa aferrissadament la necessitat de la predicació en català. Albert MANENT i SEGIMON, *Ricard Aragó i Turon: DHEC*, I, Barcelona 1998, 98-99. Sobre la Lliga del Bon Mot, vegeu Alexandre GALÍ, «1908. Lliga del Bon Mot», dins: ID., *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1906 a 1936*. Llibre X. *Institucions de cultura popular*, Barcelona 1983, 231-236.

La crítica d'Ivon L'Escop a la política lingüística de la Dictadura és dura i ferma. Vet aquí un exemple: «Pel que fa a Catalunya, cal remarcar que la llengua catalana, des del 13 de setembre de 1923 fins al 28 de gener de 1930, que durà la Dictadura militar de Primo de Rivera, es veié, amb l'intent nacionalista de reprimir les manifestacions oficials i legals. Emmudí en les escoles, en les assemblees, en els mítings, en la "Ràdio", en totes les manifestacions de la vida pública i social, en les quals era condició indispensable fer ús de la llengua espanyola, única que tenia tots els drets de ciutadania i pas lliure en tot Espanya; aquella, però, continuava viva i encesa, malgrat les queixes i delacions de les autoritats militars i civils, en el temple».

Després ve la referència a la situació de l'Església a Catalunya en aquest període, expressada de manera com si el país hagués sofert una condemna penitenciària, amb la consegüent pèrdua de la seva llibertat: «Doncs bé, aquests *sis anys, quatre mesos i tretze dies* de Dictadura; aquests *72 mesos, aquests 2.326 dies* d'anar perseguint i desfalcant de tots indrets la llengua catalana havien de transcendir a Roma, havien de moure i remoure totes les arts polítiques i diplomàtiques de què disposava un Govern fort davant del Vaticà, per tal d'obtenir concessions polítiques i nacionalistes que ell considerava indispensables». Cita a continuació les conseqüències d'aquesta política perseguidora; això és, «que a ningú li estranyarà, encara que de moment sorprengué a tothom, el que després d'una enquesta per terres de llengua catalana efectuada per Mgr. Tedeschini apareguessin els famosos decrets vaticans». Heus ací un altre dels personatges que trobem que reflexiona amb malfiança del paper que tingué Tedeschini en la gènesi dels decrets romans arran de la seva *Inchiesta in Cataluña*.

Aquestes mesures de la Cúria romana, afirma el doctor Aragó, contenen «normes privades i especials per a la província eclesiàstica Tarraconense per tal de reprimir i suprimir del tot (cas d'haver-se donat), tota aportació política del clergat català, favorable al separatisme i atemptatòria per tant a la integritat d'Espanya.»²⁷³

És aquí, en el context de la persecució del català en la pastoral, on mossèn Ricard Aragó cita l'article d'un conegut periodista catòlic,

273. IVON L'ESCOPI, *La Llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 204.

Manuel Brunet,²⁷⁴ aparegut en el diari *La Publicitat* del 3 de maig de 1930 i que fa així: «No hi ha hagut cap partit polític català, ni cap home polític de Catalunya que hagi estat perseguit amb tanta tenacitat i tan metòdicament com l'Església catalana i els seus clergues. Tots els bisbes i capellans que creuen, segons tradició de l'Església, que predicar i ensenyar la doctrina en l'idioma matern és una qüestió de consciència, eren perseguits com a catalanistes encara que no haguessin fet mai política.»²⁷⁵

Continuant amb les disposicions romanes de 1928-1929, mossèn Aragó recalca que aquests decrets eren de caràcter privat i personal, i que no veieren llur aprovació en l'*Acta Apostolicæ Sedis*. Això mateix, recorda Aragó, és el que ja havia assenyalat el reconegut catedràtic d'història, Ferran Soldevila,²⁷⁶ en *La Veu de Catalunya*.²⁷⁷

274. Manuel Brunet i Sola (Vic, Osona, 1889 – Figueres, Alt Empordà, 1956) periodista. Abandonà els estudis eclesiàstics i fou redactor de *La Publicitat* i de *La Veu de Catalunya*. Fou influït per les idees revolucionàries d'Andreu Nin, encara que després tornà al catolicisme i es convertí en apologeta de la fe cristiana i seguidor l'Action Française. Escriví a *Destino* amb el pseudònim de "Romano". Té llibres de narracions històriques i artístiques, com també de literatura religiosa. Albert MANENT I SEGIMON, *Manuel Brunet i Sola: GEC*, III, 1971, 881-882. Hi ha una tesi doctoral, Francesc MONTERO I AULET, *Manuel Brunet 1889-1956. El periodisme al servei de la "Veritat personal"*, dirigida pel Xavier Pla Barbero, (inèdita), Universitat de Girona, Departament de Filologia i Comunicació, 2011. Vegeu-ne les pàgines 365-372. Vegeu també d'ID., «Manuel Brunet. Itinerari d'un periodista catalanista, catòlic i conservador». *Serra d'Or*, juny 2007, 15-19. Sobre Brunet i l'Action Française ens remetem un altre cop a Francesc MONTERO I AULET, «L'Action Française i el Vaticà: el (s) punt (s) de vista de Manuel Brunet, dins: *Maurras a Catalunya: elements per a un debat*, edició a cura de Xavier PLA, Barcelona 2012, 212-232.

275. IVON L'ESCOPI, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 204-205. En aquestes pàgines, Ricard Aragó es refereix a l'article de Manuel Brunet, que duu el nom «L'Església catalana durant la Dictadura». *La Publicitat*, 3 de maig de 1930. Aquest periodista, així ho hem pogut llegir en aquest mateix article, qualifica els anys de la dictadura de Primo de Rivera «d'un període de guerra civil sorda». Entre els sacerdots víctimes de la persecució de Primo de Rivera per mor de llur fidelitat, com Brunet mateix ho diu, a la llengua i cultura catalanes sobresurten en primer lloc mossèn Carreras: «No sé de cap polític català que hagi estat perseguit com el doctor Lluís Carreras». Entre els bisbes, esmenta el cardenal Vidal i Barraquer, Justí Guitart i Valentí Comellas. Del bisbe Miralles, n'escriu: «La pressió militar va arribar a la violència. Va haver-hi víctimes i en un combat de grans proporcions va caure, víctima de la Dictadura el doctor Miralles». Conclusió de Brunet: «Crec que el que he indicat és suficient per afirmar que l'Església catalana ha resistit com devia i que la major part dels clergues poden anar amb el cap ben alt».

276. Ferran Soldevila i Zubiburu (Barcelona 1894 – 1971), historiador i escriptor.

Aquest professor recordava que els decrets solament traslluïren a l'exterior al Bisbat de Barcelona per obra del seu bisbe Josep Miralles, i que el mateix prelat els aplicà, «amb interpretació rigorosa i àdhuc extremada», en la predicació i en l'ensenyament de la doctrina cristiana.²⁷⁸

Mossèn Ricard Aragó, doncs, l'hem de considerar com un d'aquells que reaccionà, en aquest cas críticament, a les disposicions romanes que coneixem. Això ho féu ja fos parlant-ne directament i recolzant la seva opinió en personatges coneguts a Barcelona, com Manuel Brunet i Ferran Soldevila, ja fos amb el seu llibre *La llengua de l'Església*, que pla bé podem considerar una extensió d'aquesta mateixa crítica.

Estudià a la Universitat de Barcelona, deixeble de Rubió i Lluch, professor universitari, treballà també, entre altres llocs, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Exiliat després de la guerra civil. Té nombroses publicacions històriques i articles periodístics. Miquel COLL I ALENTORN, *Ferran Soldevila i Zubiburu: GEC*, XIII, Barcelona 1979, 732.

277. Es tracta de l'article de Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taverner [sic]»: *La Veu de Catalunya* del 20 d'abril de 1930. La data correcta de l'aparició de l'article que citem és la que donem nosaltres.

278. Citat per IVON L'ESCOPI, *La llengua de l'Església*, Barcelona (1930), 205. Del doctor Aragó, n'hem tractat ja en el nostre anterior article «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la "Qüestió catalana"»: *AnalTar* 83 (2013) 535-537. La cita completa de l'article de Soldevila que hem trobat fa així: «Convé recordar la impressió dolorosa que va produir entre els catòlics catalans, i àdhuc entre aquells que, sense esser dins de l'ortodòxia, sentien respecte envers el prestigi moral de la Santa Seu, les noves que es divulgaven relatives al contingut dels documents emanats de la Sagrada Penitenciaría Apostòlica i de la Sacra Congregació de Seminaris. Aquests documents, dit sigui de passada, que en algun bisbat han estat aplicats amb interpretació rigorosa i àdhuc extremada, malgrat que ni tan sols han vist la llum pública, ni en els "Acta Apostolicæ Sedis", ni en cap dels butlletins oficials de les diòcesis catalanes. Fou una impressió d'estupor i de pena en molts esperits, de revoltada sorpresa en d'altres, de satisfet menyspreu en alguns. Veien la institució suprema de l'Església, representant de Déu en la terra, disposant-se a fer el joc a un poder il·legítim i injust no en qüestions externes a la religió, si alguna cosa n'hi ha, sinó en allò que és en l'entranya de la seva missió: la formació dels sacerdots i la predicació de la paraula divina: la veien fomentar unes ordres que, anaven a ferir la consciència de tot un poble fidel, en un conjunt d'inculpacions gratuïtes que la més lleugera enquesta hauria esvaït.» Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taverner [sic]». *La Veu de Catalunya* del 20 d'abril de 1930.

MOSSÈN RAMON BALCELLS

El reverend Ramon Balcells, a qui monsenyor Tedeschini valorava molt, era conegut a Barcelona pel fet de ser ecònom de la Major de Santa Anna i consiliari de la Junta d'Acció Catòlica de la Dona.²⁷⁹ En

279. *Ramon Balcells i Masó* (Barcelona 1882 – Sant Salvador de Toló, Pallars Jussà, 1937), sacerdot, es formà a col·legi dels jesuïtes de Sarrià i al Seminari Conciliar de Barcelona, doctor en Teologia per la Universitat de la Sapienza de Roma, ordenat sacerdot en 1905, capellà del Col·legi de Loreto (1905-1917), director president del Patronat Social Escolar d'Obreres del Poblet (1907), beneficiat de la Parròquia de la Puríssima Concepció (1916), on succeí el doctor Torras i Bages en el benefici que tenia en aquesta parròquia, ecònom de la de Sant Joan de Gràcia (1916-1920), ecònom de la Major de Santa Anna (1920), fundador i director general de la Lliga d'Acció Catòlica de la Dona (1920) i de la Joventut Catòlica Femenina, al mateix any president de la Secció de propagandistes de l'Associació d'Eclesiàstics, consiliari de l'Institut de la Dona Treballadora, consiliari de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica de la Dona (1926), del Sindicat barceloní de l'Agulla (1926) i altres càrrecs. Escriptor prolífic col·laborà en les revistes *El Mensajero del Sagrado Corazón de Jesús*, *Reseña Eclesiástica*, *Hoja Dominical* i d'altres, i és autor de diversos llibres de pietat i de catequesi, de què era un expert, i un d'ordre social, *Los Sindicatos. Hoja Diocesana IV* (1942) 18: ADB, *Notaria Persecució religiosa n. 401-5, 401-420*. En parla, encara que confonent el cognom de Balcells per Baucells, VICENTE CÀRCEL ORTÍ, *Ramón Baucells Serra: Diccionario biográfico de sacerdotes diocesanos españoles del siglo xx*, Madrid 2006, 211-213.

Tedeschini volia fer bisbe Balcells. Vegeu el nostre article «La visita apostòlica a Barcelona de 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 219-223 i «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 82 (2009) 522. En efecte, aquesta era la seva intenció, almenys des de 1924. En féu un intent en 1926. Despatx núm. 2396 del nunci Tedeschini al bisbe Miralles. Madrid, 11 de novembre de 1926 (original mecanografiat): ADM, *Bisbe Miralles, C. 2, llig. 8, Nunciatura*. Ho tornà a intentar en 1929 sense sortir-se'n, «perchè a molti sà di catalanismo», deia el nunci. VICENTE CÀRCEL ORTÍ, «Los últimos obispos de la Monarquía (1922-1931)»: *AnalTar* 83 (2010) 58, 66, 71. Al final, en 1936, Tedeschini obtingué l'aprovació de la Santa Seu i l'acceptació del candidat per a esdevenir bisbe coadjutor de Tortosa, tanmateix, pocs dies després, Balcells rebutjà la nòmina per motius de salut. De tot això, en tracta monsenyor VICENTE CÀRCEL ORTÍ en «Los nombramientos de obispos en España durante la Segunda República»: *AnalTar* 85 (2012) 301-302. Vegeu també d'ID, *II República y la Guerra Civil, I-2*, Madrid 2011, 724-726 (aquí monsenyor Càrcel confon per un moment els noms de Ramon Baucells i Serra pel nostre Ramon Balcells i Masó). Entre els papers de l'Arxiu Diocesà de Barcelona del temps d'Irurita, s'hi conserva una fotocòpia del despatx núm. 796 (il·legible) de Tedeschini al bisbe (Irurita ?), Madrid 11 de novembre de 193? (il·legible) en què demana informes sobre el doctor Balcells i un altre sacerdot barceloní, el canonge Sebastià Puig i Puig: ADB, *Notaria Persecució religiosa, n. 401-13*.

virtut d'aquest darrer càrrec, el doctor Balcells ja fos per iniciativa pròpia o ja fos perquè així li havia estat indicat de fer, escriví una circular impresa a les sòcies d'aquella Acció Catòlica de la Dona, "La actitud de los Católicos".²⁸⁰ El motiu fou l'aparició dels decrets de les Congregacions romanes sobre la pastoral en català a la Tarraconense. En aquest escrit, Balcells hi exhortava a obeir les determinacions de la Cúria romana. Tanmateix, hom s'adona que qui compongué aquella circular no deixava d'avançar-se a les possibles resistències dirigides contra documents de Roma tant les que podien venir eventualment de les dones d'Acció Catòlica, com, potser, les que podria posar el mateix mossèn Balcells. És per això que parlava d'aquesta manera, «d'un sacrifici de la ment i d'una abnegació de la voluntat» a l'hora d'acceptar-los: «Aquí está el mérito, en sujetarse a lo que cuesta, a lo que no se ve claro».

Sembla que el doctor Balcells es feia també ressò en la seva circular del que s'havia escrit –negativament– sobre els decrets romans a França, tal com hem pogut veure-ho més amunt, puix que escrivia així: «¡Estemos alerta! Los anticlericales aquende y allende el Pirineo aprovechan todas las posiciones para echar el agua a su molino y combatir a la Iglesia en mil formas diferentes».

Novament, amb el magisteri de sant Ignasi de Loiola, demanava l'obediència a Roma i deia clarament, per deixar-ho ben clar, que el doctor Balcells mateix s'estava referint a les disposicions donades a Catalunya relatives a la predicació i a l'ensenyament del catecisme. Calia, doncs, obeir: «No hay que juzgar ni que criticar, sólo hay que obedecer y cumplir. Así los superiores sabrán ver la diferencia que existe entre los buenos católicos y los rebeldes».

La circular "La actitud de los Católicos" acabava amb una crida adreçada a les dones d'aquesta associació: «Repriman en visitas, asociaciones, reuniones, y en su misma familia toda rebelión y protesta, y no duden que con ello prestarán servicio a su propia causa de católicas y de barcelonesas.»²⁸¹

Una d'aquelles dones d'Acció Catòlica era Joaquina M. Cunill, estreta col·laboradora del doctor Balcells, d'esperit ampli i crítica amb

280. Ramon BALCELLS I MASÓ, Circular "La actitud de los Católicos" (1929): ARSI, Tarraconensis, 1404, Quaestione catalaunica, 1927-1930, doc. S. Sede, XV.

281. Ramon BALCELLS I MASÓ, Circular "La actitud de los Católicos" (1929): ARSI, Tarraconensis, 1404, Quaestione catalaunica, 1927-1930, doc. S. Sede, XV.

el tipus d'informació esbiaixada que, sobre Catalunya, arribava a Roma i al cor d'Espanya. Ho veurem més avall.

IV. LA REACCIÓ DELS SEGLARS

En l'apartat que acabem de deixar, dedicat a l'anàlisi de la reacció del clergat davant de les diverses circulars de les Congregacions romanes sobre la Qüestió catalana, ens han sortit ja alguns seglars com Ferran Soldevila i Ferran Valls i Taberner i, d'una manera col·lateral els noms del periodista Manuel Brunet i de l'occità Charles Maurras i d'altres, els quals, amb més o menys extensió, s'havien referit al tema que ens ocupa. Passarem a continuació a ressenyar-ne d'altres, que són els que hem trobat en els arxius en els quals hem estat investigant.

FRANCESC CAMBÓ

Analitzarem primer la reacció d'un conegut polític català, Francesc Cambó,²⁸² davant dels decrets romans. En concret, ens entretindrem en les seves entrevistes amb el cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri, a Roma, a la darrereria de 1928, i amb el general de la Companyia de Jesús, Wlodimir Ledóchowski, a Barcelona, al final de gener de 1929.

Al nostre polític no li era gens estrany el fet de relacionar-se amb alts càrrecs de la Cúria romana. En 1919 ja parlà a la Ciutat Eterna amb els cardenals Vives i Tutó, de qui era bon amic, amb Merry del Val i amb Rampolla.²⁸³ Més enllà en el temps, almenys des de 1924, mantingué entrevistes amb monsenyor Federico Tedeschini a la

282. *Francesc Cambó i Batlle* (1876-1947), polític, advocat i financer. Políticament fou un dels màxims dirigents del centredreta a Catalunya i un gran mecenes de la cultura catalana. Creà la Fundació Bernat Metge, la Fundació Bíblica Catalana i la Fundació Cambó, al servei d'aquesta cultura. La *Fundació Bíblica Catalana* era dedicada a la versió i publicació en català de la Sagrada Escriptura. Esmentem ací sols una obra, imprescindible per al coneixement del polític català, Jesús PABÓN, *Memòries (1876-1918)*, I. Barcelona 1952. 1954; ID., *Cambó*, II. (1918-1930), III. (1930-1947), Barcelona 1969.

283. Aquesta visita, l'explica el mateix Cambó en les seves memòries. Francesc CAMBÓ, *Memòries (1876-1926)*. I, Barcelona 3^a edició 1981, 204-207.

mateixa Nunciatura de Madrid, el 15 de gener de 1924,²⁸⁴ i altres dues més en 1928, amb motiu de la visita apostòlica del nunci a Catalunya: una a Montserrat i una altra a Barcelona, per tractar tothora de la Qüestió catalana.²⁸⁵ En aquestes dues darreres ocasions la impressió que Cambó causà al representant del Papa, en part influït eventualment pels informes que sobre el polític li donà el bisbe de Cuenca, Cruz Laplana,²⁸⁶ no fou pas bona.²⁸⁷

Entrevista de Cambó amb el cardenal Gasparri en 1928

Reprenem el nostre fil. Com ja ho hem dit, Cambó estigué a Roma en un dels seus viatges al final de 1928. A la Ciutat Eterna, segons uns apunts deixats pel mateix polític, sostingué una entrevista amb el cardenal secretari d'Estat, Pietro Gasparri.²⁸⁸ El desig, tanmateix, de Cambó era de veure Pius XI. El jesuïta català, resident a Roma, Josep Barrachina,²⁸⁹ informava al seu general, Wlodimir Ledóchowski, que el magnat barceloní no aconseguí, però, que el rebés el Papa, tal com

284. Així ho diu el mateix nunci Tedeschini en el seu despatx núm. 1307 al cardenal Gasparri. Madrid, 21 de gener de 1924 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Espanya, IV Període, 1928, Posz. 589, fasc. 3. Qüestió Catalana, ff. 3-8v.*

285. Vegeu «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 908-910 i «La visita apostòlica a Barcelona 1928»: *Íbid.* 81 (2008) 227-230.

286. «La visita apostòlica a Barcelona 1928»: *AnalTar* 81 (2008) 230-232.

287. «L'informe final de la visita apostòlica de 1928»: *AnalTar* 83 (2010) 493-494. Altres judicis esparços de Tedeschini sobre Cambó en *Íbid.* 497, 499, 506, 535, 568, 588, 590.

288. Ho diu el mateix Cambó, segons el seu biògraf, Jesús PABÓN, *Cambó 1876-1947*. Pròleg de Carlos SECO SERRANO, Barcelona 1999, p. 1001.

289. *Josep Barrachina i Carbonell* (Alcoi, Alacant, 1856 – Roma 1929), jesuïta, ensenyà literatura, filosofia i teologia a Santiago de Xile i a Tortosa, mestre de novicis a Veruela (Saragossa), provincial d'Aragó (1909-1914) i assistent d'Espanya del general Ledóchowski, des de 1915 fins a la seva mort. J. BAPTISTA, *José Barrachina Carbonell*: Charles E. O'NEILL-Joaquín M^a DOMÍNGUEZ, *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús. Biográfico-temático*. I, Roma-Madrid, 2001, 348-349.

290. Totes dues coses les diu el jesuïta Josep Barrachina informant el seu general: que Pius XI no volgué rebre Cambó en audiència privada i que, en canvi, sí que el potentat català la tingué amb el cardenal Gasparri. Carta escrita en italià del pare Josep Barrachina al pare Wlodimir Ledóchowski. Roma, 17 de desembre de 1928 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

era la seva intenció.²⁹⁰ Recordem també com el doctor Cebrià Montserrat ja havia dit en aquelles declaracions que hem ressenyat més amunt, que Cambó havia estat departint al Vaticà amb el cardenal Gasparri i com aquest li respongué que la Santa Seu es veuria obligada a canviar els decrets de seguida que hi hagués un canvi en el Govern espanyol.²⁹¹

És el mateix Cambó qui diu, referint-se a l'any 1928:

*«Al solo anuncio de que venía una persecución por parte del Vaticano, fui a Roma para hablar con el cardenal Gasparri y obtuve la impresión de que la batalla ya estaba ganada por Magaz. Entonces, dije con gran viveza al cardenal Gasparri que, por su culpa, al producirse la caída de la Dictadura, estallaría un gran movimiento anticlerical por el hecho de que la Iglesia, faltando a todas sus tradiciones, se hubiese puesto al servicio de la fuerza, contra el derecho y la justicia. Como yo sabía que las resoluciones vaticanas se apoyaban en una información falseada o tendenciosa que había hecho el nuncio Tedeschini en Cataluña, impugné la autoridad de esa información hecha al son de bombo y platillo, y pedí que el Vaticano hiciese otra con carácter reservadísimo, confiada a persona que le mereciese la máxima confianza...».*²⁹²

A la vista d'aquests mots –en algun moment molt audaç– reblem l'opinió que Cambó tenia del marquès de Magaz, segons que precisà anys més tard. Ens referim a unes paraules seves escrites més de vint anys després, quan digué que Magaz, ja apartat feia molt de l'Ambaixada de la Santa Seu, fou tothora «un anticatalà fervorós, fins a la fi. Ho manifestà a Roma, on actuà sempre contra tota influència catalana». En aquesta tasca de catalanofòbia, l'ambaixador espanyol comptà, assegurava Cambó, amb la mediació puntual del secretari d'Estat.²⁹³ Una bona revelació, fàcil d'entreveure amb el que hem recollit.

291. "Interviú con el doctor Montserrat (21-4-1929)" (text mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

292. Jesús PABÓN, *Cambó 1876-1947*. Pròleg de Carlos SECO SERRANO, Barcelona 1999, p. 1001.

293. Cambó, quan Magaz era ambaixador d'Espanya a Buenos Aires, als anys quaranta tenia el diplomàtic per un home excepcional en la seva funció professional. Amb tot, en fa aquest judici referint-se sobretot als temps que Magaz era a Roma:

No deixen de ser molt fortes, com ja ho hem remarcat, les paraules que Cambó adreçà a Gasparri durant la seva entrevista de 1928, en donar ja anticipadament al cardenal la culpa del moviment anticlerical que necessàriament hauria d'esclatar després de la desfeta de la Dictadura de Primo de Rivera, per mor del suport del secretari d'Estat havia donat al Govern en la seva política eclesiàstica de persecució del català. No s'estigué tampoc d'assenyalar a Tedeschini com aquell que oferí a la Cúria romana un informe falsejat o tendencios de la realitat de Catalunya. D'aquesta manera, Cambó acabava demanant una nova visita apostòlica a la Tarraconense, com a contrapès a la tendenciositat de qui era aleshores el nunci a Madrid.

Per a acabar el nostre comentari a aquest fragment escrit pel mateix Cambó, diguem que el polític hauria pogut tenir la impressió, després de la seva visita al secretari d'Estat, que l'entrevista que havia de realitzar el general dels jesuïtes a Catalunya hagués estat motivada per la seva petició a Gasparri, o sigui la d'enviar a Catalunya un visitador apostòlic. De fet, és això mateix el que pensava l'assistent d'Espanya del general Ledóchowski, Josep Barrachina.²⁹⁴ Una hipòtesi que la recerca històrica demostra que seria falsa, ja que la decisió de la visita del prepòsit general havia estat aprovada anteriorment per Pius XI, el 9 de desembre de 1928,²⁹⁵ mentre que la trobada de Cambó amb Gasparri fou a les acaballes d'aquest mes i any.

«Ell ha estat —és, probablement, encara? un anticatalà fervorós. Ho manifestà a Roma on actuà sempre contra tota acció i tota influència catalana. En els darrers temps de la Dictadura, ambaixador prop del Vaticà, obtingué (per mediació del cardenal Gasparri) les disposicions contra la llengua catalana en la predicació i ensenyament de la doctrina. Jo vaig treballar aferrissadament perquè no duressin gaire. I ho vaig aconseguir. Aquí [a Buenos Aires] no hem tocat aquest tema en el qual, les nostres divergències deuen seguir essent irreductibles. Però en el restant, jo dec retre a l'adversari franc i lleial l'homenatge de la consideració i del meu respecte». Francesc CAMBÓ, *Meditacions. Dietari (1941-1946)*. III, Barcelona 1982, 1323.

294. «Questi [Cambó] parlò con il card. Gasparri e li domandò che si mandassi a Catalogna persona competente che potessi informare la Santa Sede dello stato delle cose [...] Il Sig. Cambò può, benché a torto, vantarsi di aver provocato il viaggio di V. P. [Ledóchowski] per fare la inchiesta da lui domandata». Carta del pare Barrachina al general Ledóchowski. Roma, 17 de desembre de 1928: ARSI, *Tarraconensis 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930*, (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

295. «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929): *AnalTar* 85 (2012) 69.

Cambó, “Punts sobre els decrets romans”. Any 1928.

Entre els papers del cardenal Vidal i Barraquer hi ha dues còpies mecanografiades de dos escrits en llengua catalana, sense cap referència ni d'autor, ni de data, encara que podem dir que han de ser de les darreries de 1928. El primer –del qual en parlarem més tard– i que porta el títol “Memoràndum” és el que ens permet de fer la hipòtesi que ambdós textos són de Francesc Cambó. En efecte, en aquest primer hom llegeix a l'encapçalament que el qui el compongué fou un «home retirat de la política, de dretes i fill de l'Església, català de cor», que havia estat cridat pel Rei, «amb vistes a refer unes relacions, no pas exclusivament particulars, interrompudes des del Cop d'Estat» i que es trobava transitòriament a Roma.²⁹⁶ Fàcilment deduïm que es tracta de Francesc Cambó.

Al segon text, al qual hem donat el títol de “Punts sobre els decrets romans”, ens sembla igualment –pel contingut i fins per haver estat escrit amb la mateixa màquina mecanografiadora– que ha de ser de Cambó. Aquests Punts són una mena d'impugnació dels decrets de la Cúria romana apareguts fins al desembre de 1928.²⁹⁷ Ens aventurem a creure que es tracta del guió de conversa de Cambó amb un alt curial de Barcelona. El polític català, segons la nostra opinió, l'hauria fet arribar prèviament al cardenal Vidal i Barraquer, ja fos simplement per a informar-lo o ja fos per demanar-li la seva aprovació. Resulta prou clar, que allò mateix que Cambó deia que tractà amb el secretari d'Estat, com ho acabem de veure unes línies més amunt, coincideix a grans trets amb el contingut d'aquest guió.

En la nota que deixà el mateix Cambó sobre l'entrevista amb l'ignot curial hi surten reblades aquestes idees, que, de fet, ja les coneixem prou: la de l'anticlericalisme que s'hauria d'esdevenir un cop caiguda la dictadura de Primo de Rivera, l'atemptat que suposaven les disposicions romanes contra el dret i la justícia respecte a Catalunya, i,

296. Francesc CAMBÓ, “Memoràndum” (1928) (còpia mecanografiada), 1 foli: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

297. Francesc CAMBÓ, “Punts sobre els decrets romans” (1928). Estan arxivats amb el “Memoràndum” de Cambó i també creiem que són d'ell mateix (còpia mecanografiada), 2 folis: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928, D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

encara, la impugnació del polític català de les disposicions curials i d'allò que ell s'imaginava que contenia el *Rapporto* enviat a Roma per Tedeschini; per mor, això últim, d'aplegar eventualment informacions falsejades o tendencioses.²⁹⁸ Vet aquí tres de les idees claus que surten en els seus "Punts sobre els decrets romans."

Respecte a aquests tres blocs temàtics dels Punts de Cambó, el primer, el de l'anticlericalisme, començava amb una interessant reflexió:

«VII. Catalunya, comptats els pobles que han perdut la responsabilitat del propi govern, és un poble agitat i protestatari. Durant el segle XIX aquest esperit protestatari prengué un caire anticlerical. Des de que el catalanisme s'infiltrà en l'esperit dels catalans, com en ell hi trobaren un derivatiu, cessà l'anticlericalisme fins al punt d'arribar a desaparèixer la premsa anticlerical que havia sigut molt poderosa a Catalunya. En venir l'acció anticatalana de la Dictadura s'accentuà encara més l'esperit religiós dels catalans, i el clero, en totes les seves jerarquies, assolí un prestigi i un respecte majors que mai. Avui, amb la posició que pren l'Església, es corre el perill que es reproduïxi, amb gran intensitat, el moviment anticlerical, car els catalans veuran de part de l'Església una persecució de llur llengua, molt més intensa de la que desenrotlla la Dictadura».²⁹⁹

Els decrets romans no provoquen altra cosa que fer tornar Catalunya a la situació precedent a la Dictadura; això és, a l'esperit anticlerical, perquè hom percebia aleshores l'Església com a aliada de l'acció anticatalanista del Govern dictatorial. Calia doncs, segons Cambó, pensar en la situació de l'Església a Catalunya un cop caigués Primo de Rivera –i, en concret, en relació a la supressió dels decrets romans. Així s'expressava el polític català en aquests dos apunts seus que recollim ací:

«X. En venir la substitució del règim actual, siga el que siga el seu substitut, voldrà apoiarse [*sic*] en Catalunya i donar

298. Jesús PABÓN, *Cambó 1876-1947*. Pròleg de Carlos Seco Serrano, Barcelona 1999, p. 1001.

299. Francesc CAMBÓ, "Punts sobre els decrets romans" (1928), (còpia mecanografiada), f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

satisfacció als agravis que, durant la Dictadura, s'ha inferit als catalans. Aleshores l'Església es trobarà, o amb que haurà de lluitar contra un govern popular o que haurà de canviar la seva política en relació amb Catalunya i fóra en desprestigi de l'Església que la seva política anés a la reçaga [*sic*] dels canvis de govern».³⁰⁰

És exactament la tesi que sostindrà a Roma el cardenal Vidal i Barraquer per fer aprovar el que serien les “*Normas sobre el uso de las lenguas catalana y castellana en los ministerios eclesiásticos en las diócesis de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*” de 1931.³⁰¹

I encara i més específicament, sobre l'anticlericalisme a què ens hem referit, Cambó afirmava en un altre dels punts, que degué de tractar a Roma, la idea següent:

«XI. En finir la Dictadura, el més probable és que vinguin per Espanya moments molt difícils i agitats i és molt perillós que a Catalunya, on s'han sempre iniciat els moviments que després s'han estès a tota Espanya, la revulsió prengué un caràcter anticlerical, cosa que seria fatal si el clero es posa enfront dels sentiments de Catalunya».

Tant aquesta observació com l'anterior, van dirigides, hom se n'adona de seguida, a aconseguir que la Santa Seu deixés de publicar més documents sobre la Qüestió catalana i que abolís els ja apareguts fins al moment.

Segons Cambó, mai el general Primo de Rivera havia atemptat tant contra els drets lingüístics i culturals dels catalans ni quan fou capità de Catalunya, ni quan donà el cop d'Estat –el qual féu inicialment «amb significació i programa regionalista»–, com ho havien fet ara monsenyor Tedeschini i, per ell, la Cúria romana. Reblant aquesta idea de la intervenció maldestra del nunci no deixava de cridar l'atenció això que Cambó afegia a continuació: «El que el general

300. Francesc CAMBÓ, “Punts sobre els decrets romans” (1928), (còpia mecanografiada), f. 1-2: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

301. Vegeu el nostre article, «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 83 (2013) 560-564.

Primo de Rivera ha obtingut de l'Església, mai s'és atrevit a fer-ho ell, car en tots moments, ha fet l'elogi de la llengua i de les tradicions de Catalunya». ³⁰² En definitiva, els informes del representant del Sant Pare a Madrid no podien ser altra cosa que un atemptat formidable al dret i a la justícia respecte a Catalunya. És per tot plegat que Francesc Cambó se sentia en la necessitat d'impugnar davant del cardenal secretari d'Estat les conegudes resolucions de Roma:

«I. Les resolucions estan quasi totes elles fonamentades amb fets falsos i la falsedat és tan manifesta que dona a tothom la impressió d'haver procedit amb gran lleugeresa i amb absolut desconeixement de la situació real de Catalunya».

El responsable inicial de tot i de les seves conseqüències l'assenyala novament Cambó amb el dit: és el nunci. Així, el feia responsable d'haver decebut els qui l'acolliren amb entusiasme durant el seu viatge per les Esglésies de la Tarraconense, puix que «la confiança de Catalunya amb Roma era general». Ara aquesta confiança s'ha malmès. Vet aquí el que devia voler trametre el magnat català al seu interlocutor a Roma. Ignorava Cambó que no hi havia un sol responsable en tot el que assenyalava, sinó que n'eren dos. No ens sembla pas, d'altra banda, que el secretari d'Estat hagués informat Tedeschini sobre el contingut de l'encontre que tingueren el nostre polític i el mateix cardenal al Vaticà.

Afegia encara més coses Cambó en relació a la falsedat de les fonts que havia emprat la Cúria romana per elaborar les seves disposicions donades sobre Catalunya. Una feia referència al separatisme:

«És fals que el catalanisme es confongui amb el separatisme. El separatisme és una ínfima minoria i el regionalisme amb fervent desig d'una solució de concòrdia amb Espanya, representa i encarna la gran majoria del poble català». ³⁰³

302. Francesc CAMBÓ, "Punts sobre els decrets romans" (1928), (còpia mecanografiada), f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

303. Francesc CAMBÓ, "Punts sobre els decrets romans" (1928), (còpia mecanografiada), f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

Una altra, d'«absolutament falsa», anotava Cambó, era que el clergat català hagués intervingut en la política catalanista, la qual havia estat sempre regida exclusivament per elements laics. Un clergat, d'altra banda, «que és el més culte i el més virtuós d'Espanya», i que no obstant això és veia sistemàticament proscrit pel Govern fent ús del dret de Patronat que tenia sobre la provisió de les dignitats eclesiàstiques.³⁰⁴

Les darreres consideracions de Cambó anaven dirigides al que determinaven els decrets de la Cúria romana respecte a la llengua literària catalana. Després de deixar com a ferm el punt que l'adhesió dels catalans a la llur llengua és molt intensa, anotava: «És absolutament fals que s'hagi creat a Catalunya una llengua artificial que el poble no entén. L'argument decisiu per a provar [*sic*] aquella falsedat, és que tota la premsa catalanista, que no té més finalitat que la de fer proselitisme, se serveix d'aquesta, anomenada llengua literària. Si el poble no l'entengués, evidentment, no se'n servirien. L'únic que hi ha hagut a Catalunya, en relació amb la seva llengua, és una lleugera reforma ortogràfica.»³⁰⁵

Aquests inèdits “Punts sobre els decrets romans”, que atribuïm a Francesc Cambó, traçats a tall del que ens sembla ser un guió per a la conversa del polític amb un curial romà, tenen també una similitud argumental amb un altre escrit del mateix prohoms català que passem a veure a continuació.

“Memorandum” de Francesc Cambó. Any 1928.

Un altre text amb el títol propi de “Memorandum” l'hem atribuït igualment, com ja ho hem dit més amunt, a Francesc Cambó. Degué ser compost arran de la mateixa ocasió que la dels “Punts sobre els decrets romans”, això és de la visita que féu al cardenal Gasparri al Vaticà a finals de 1928. Aquest és conservat, igual que l'escrit ante-

304. Francesc CAMBÓ, “Punts sobre els decrets romans” (1928), (còpia mecanografiada), f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

305. Francesc CAMBÓ, “Punts sobre els decrets romans” (1928), (còpia mecanografiada), f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

rior de què acabem de parlar, en l'Arxiu Vidal i Barraquer de Tarragona.³⁰⁶ Després del seu encapçalament, que ens dóna prou pistes per saber qui és l'autor del "Memoràndum",³⁰⁷ especifica encara que, aprofitant una vinguda del mateix Cambó a Roma per afers particulars, volia prendre contacte amb algun alt curial d'allí, a qui donava el tractament amb lletres abreujades d'Excel·lència o d'Eminència. No sabem amb quin prelat romà parlà Cambó a la Ciutat Eterna.

El "Memoràndum" és això, un recordatori d'un sol foli, amb l'esquema, segurament, del contingut d'una conversa per informar «del que està passant a Catalunya en relació amb la Santa Seu».³⁰⁸ Si la trobada s'hagués verificat, tindriem aleshores que Cambó s'hauria entrevistat al Vaticà amb algú més, a part del secretari d'Estat, per tractar de la Qüestió catalana. Per l'interès del "Memoràndum" i per ser, com l'anterior, un text inèdit el transcrivim sencer.³⁰⁹

Es tracta d'un paper clarivident i agosarat, fet per algú que tenia una visió política de les coses, àmplia i concreta, i que preveia les conseqüències de les decisions preses en la realitat del moment. Comença afirmant el que ja sabem per altres conductes, que els decrets romans, a Barcelona, anaven de mà en mà de tothom. Pel que fa a llur origen, es devia, segons Cambó, a les «obstinades pressions» de les autoritats civils, les quals «gallegen i emboliquen» la Santa Seu amb promeses de milions de pessetes; sempre i quan, siguin publicades per Roma les normes que la Dictadura vol de part de l'Església i que

306. Francesc CAMBÓ, "Memoràndum" (1928) (còpia mecanografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

307. Ja ho hem assenyalat més amunt, en tractar de l'altre text de Cambó, "Punts sobre els decrets romans". Vet aquí els mots que hem de referir al mateix Cambó: «Home retirat de la política, de dretes i fill de l'Església, català de cor», que havia estat cridat pel Rei, «amb vistes a refer unes relacions, no pas exclusivament particulars, interrompudes des del Cop d'Estat» i que es trobava transitòriament a Roma. Francesc CAMBÓ, "Memoràndum" (1928) (còpia mecanografiada), 1 foli: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

308. Francesc CAMBÓ, "Memoràndum" (1928) (còpia mecanografiada): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

309. Pabón diu que en l'Arxiu de Cambó hi ha una unitat arxivística, *Carpeta F, Dictat [a París] el 5 de desembre de 1931*, en què explica la seva estada a Roma en 1928. Hem consultat l'arxiu, però aquesta carpeta no existeix. Tampoc no hem trobat el Memoràndum de Cambó ni en l'Arxiu Secret Vaticà, ni en el de la Secretaria d'Estat.

hagin estat «vexades» determinades personalitats eclesiàstiques de Catalunya, en al·lusió, almenys, al cardenal Vidal i Barraquer. Anotem ací, que, fins ara, no havíem sentit mai parlar de la relació que Cambó fa entre pesseses i decrets romans. Ni abans ni després d'ara hem tornat a trobar aquesta eventual vinculació.

L'anàlisi de les disposicions de la Cúria romana respecte a la Qüestió catalana, que no poden ser altres que les de la Penitenciària Apostòlica i de les Congregacions de Ritus i de Seminaris, Cambó la fa desembocar en la conclusió: aquelles resolucions de la Santa Seu eren altament perturbadores de la consciència pública catòlica, «asfixiants» pel prestigi de l'Església, «odiosíssimes» per part dels catalans, puix que foren donades a un poble que no podia parlar ni defensar-se. I la conclusió final és que són:

«d) Liquidadores a Catalunya del prestigi de la Santa Seu (un dels països del món on era més venerada), en veure-la de bracet amb els seus poderosos opressors; e) Nunci i Secretari d'Estat els quals sense passar-ho per Negocis Extraordinaris [*Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris*] ho han endossat a les Congregacions respectives, preferint comprometre el prestigi de les Congregacions als prestigis de la Secretaria d'Estat».³¹⁰

Hom no pot pas negar que aquest darrer fragment del “Memoràndum” de Cambó conté un judici diàfan i encertat de com foren redactats i del que van significar els decrets de Roma, i on quedaven també ben retratats, diguem-ho així, Tedeschini i Gasparri. Però Cambó volia donar encara una altra bona allisada al secretari d'Estat davant del seu interlocutor, puix que pensava que la política del cardenal Gasparri respecte als països amb llengües minoritàries estava convertint el pontificat de Pius XI –que volia ser el «de la pau de Crist»– en un motiu de fonda preocupació entre els catòlics europeus. Tenia humor encara per fer alguna ironia, en apuntar que, a França i a Alsàcia, era «on s'està verificant de la manera més desoladora el que deia un amic meu: “Només, quasi, són amics del

310. Francesc CAMBÓ, “Memoràndum” (1928): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

Vaticà els enemics de l'Església".»³¹¹ Així, el nostre polític es preguntava si la política de Gasparri era el millor camí per a assolir la pau i la unió o, si més aviat, era el més adequat per «crear dintre el món catòlic nous fogars de rebel·lió i de cisma.»³¹²

Cambó acabava demanant que aquell a qui es dirigia, Pacelli?, obtingués una audiència privada amb el Sant Pare per assabentar-lo bé de la realitat de les coses: «Perquè l'única esperança de Catalunya és que el Papa no està personalment i fidelment informat de l'obra que, per fas o per nefas, vénen desenrotllant allà el seu nunci i el seu secretari d'Estat.»³¹³

Entrevista de Cambó amb el pare Ledóchowski

Reprenem el fil del que anàvem exposant. En tornar de Roma, Cambó demanà una «entrevista personal i reservada» al general de la Companyia de Jesús, Ledóchowski, que, com ja ho sabem, es trobava a Barcelona des del dia 21 desembre de 1928 en visita apostòlica a les seves cases de Catalunya.³¹⁴ La data de la petició d'audiència és la del

311. Al que significava el tema d'Alsàcia per les minories nacionals i lingüístiques, i, també, pel catalanisme, ja ens hi hem referit en «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 14-16. També ha sortit més amunt, quan hem passat revista a la premsa estrangera en referència a la seva reacció als decrets romans.

312. Cambó es refereix ací, també, als problemes que tenia l'Action Française amb el Vaticà. Francesc CAMBÓ, "Memoràndum" (1928): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5. A aquest tema d'Alsàcia, ja ens hi hem referit en «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 14-16.

313. Francesc CAMBÓ, "Memoràndum" (1928): AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 5.

314. A aquesta visita ens hem referit més amunt en l'apartat PARE WŁODIMIR LEDÓCHOWSKI. No sabem si l'entrevista de 1928 de Cambó amb el pare Ledóchowski fou la primera, puix que ja estigué a Roma en 1919, amb l'intent de tractar amb Pius XI de la Qüestió catalana i de l'acció anticatalanista del bisbe de Barcelona, Reig i Casanova. Això és el que diu el jesuïta Albiñana, que coneixia en secret aquests detalls a través del caputxí Rupert M. de Manresa. El jesuïta suggeria al seu general que podria aprofitar l'ocasió d'entrevistar-se amb Cambó, «*leader catalaunistarum*», mentre fos a la Ciutat Eterna. Carta llatina del jesuïta José Albiñana al general

24 de gener de 1929. El jesuïta Joan Vilar fou instrument de què se serví el polític per ser rebut pel general.³¹⁵ Vet aquí com s'expressava Cambó en la carta de sol·licitud que lliurà al general jesuític: «*La inmensa consternación en que vivimos en estos días los católicos catalanes me impulsa a solicitar de S. Rev. una entrevista confidencial y reservada para exponerle algunos hechos y algunas consideraciones que tal vez sea de alguna utilidad que lleguen a su conocimiento*».³¹⁶

Per Cambó, segons que ho diu el seu biògraf, el fet que el general dels jesuïtes fos polonès constituïa la garantia d'una favorable disposició envers allò que era català.³¹⁷ El mateix magnat català explicava com va anar la conferència amb el general de la Companyia: «*Hablé con él más de dos horas –recuerda Cambó– exponiéndole todos los daños que podía producir el que la Iglesia, institución permanente por excelencia, se comprometiese ligando su suerte con una cosa tan transitoria como era una Dictadura*». També deia Cambó que la seva conversa amb el prepòsit general causà en el religiós una «gran impressió».³¹⁸

Jesús Pabón assegura que les observacions fetes per Cambó davant de Ledóchowski romangueren en un document avui desaparegut, tal com nosaltres hem pogut comprovar. Tanmateix, en la nostra recerca en l'Arxiu romà de la Companyia de Jesús hem trobat dos escrits que ens semblen molt interessants: el primer és “*Colloquio col Signor*

Wlodimir Ledóchowski. Huesca, 24 d'agost de 1919 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis, 1404 Quaestio catalaunica, 1927-1930, (P. Casanovas, Foment de Pietat)*.

315. «El jesuïta J. Vilar, qui per una casualitat fou instrument de que En Cambó visités pel gener de 1929 al P. General en sa visita i estada a Barcelona»: J. VILAR, [Joan VILAR] “La Companyia de Jesús anticatlanista? La política dels jesuïtes” f. 2: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, c. 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1931-A)*.

316. Carta de Francesc Cambó al general dels jesuïtes Wlodimir Ledóchowski. Barcelona, 24 de gener de 1929 (original mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (P. Casanovas, Foment de Pietat)*.

317. «Para Cambó, el que fuese polaco garantizaba una favorable disposición hacia lo catalán. Ahora bien, el P. Ledóchowki era, en realidad, un polaco del desaparecido Imperio Austro-Húngaro, muy ajeno a las inclinaciones nacionalistas que Cambó le suponía»: Jesús PABÓN, *Cambó, 1876-1947*, Barcelona 1999, 1001.

318. Jesús PABÓN, *Cambó, 1876-1947*, Barcelona 1999, p. 1001. Sabem pel mateix Pabón, que Cambó escriví uns apunts per a l'entrevista amb Ledóchowski, *F. Dictat [a París] el 5 de desembre de 1931*. Ja hem dit que no l'hem trobat en l'Arxiu Cambó de Barcelona.

Cambò (26 gennaio 1929)”,³¹⁹ que, en realitat, són les notes que el mateix pare Wlodimir Ledóchowski prengué de la seva conversa amb el polític barceloní; l’altre és “*Conceptos del Sr. Cambó*”, compost, com ho deduïm nosaltres, de la mà del pare Ignasi Casanovas i que té a veure amb la mateixa entrevista del general amb Cambó.³²⁰

Wlodimir Ledóchowski, “Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)”. Aquestes notes, redactades en primera persona, foren preses pel general Ledóchowski després de l’audiència que concedí a Francesc Cambó. Comencen referint-se a l’estat d’ànim de l’interlocutor del prepòsit general, la qual sensació anímica del seglar no és altra que la de «profund dolor» pels decrets de la Cúria; els quals Cambó jutjava que recolzaven sobre «supòsits perfectament falsos». ³²¹ Diguem ací que les disposicions emanades de la Santa Seu sobre la pastoral a Catalunya, quan es produí la reunió de què parlem, eren les de la Penitenciària Apostòlica, de la Congregació dels Ritus, de Seminaris i del Concili. Això significa que Cambó no ignorava pas, com altres, els seus continguts, almenys en llurs línies generals.

Comencen els nostres personatges discorrent sobre la circular de la Penitenciària Apostòlica. Cambó afirmà que els abusos suposadament comesos en les confessions sacramentals per sacerdots catalanistes no foren mai perpetrats. El pare Ledóchowski li respongué, sorprenentment, que no semblava que se n’hagués donat cap i que l’Església «*in questi casi parlava più fortemente per prevenire anche il futuro*». ³²²

La conversa continuà estenent-se sobre el clergat català. Cambó

319. Wlodimir LEDÓCHOWSKI, “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)*” (text mecanografiat, amb anotació autògrafa de Ledóchowski): ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930 (Varia II/I)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 6.

320. Ignasi CASANOVAS, “*Conceptos del Sr. Cambó*” (gener 1929) (text autògraf) 2 f.: ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Gubernium) IX*.

321. Wlodimir LEDÓCHOWSKI, “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)*” (text mecanografiat, amb anotació autògrafa de Ledóchowski): ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930 (Varia II/I)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 6.

322. Wlodimir LEDÓCHOWSKI, “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)*” (text mecanografiat, amb anotació autògrafa de Ledóchowski): ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930 (Varia II/I)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 6.

tornà a repetir el que ja digué en la seva entrevista amb el curial romà, almenys tal com surt en els seus “Punts sobre els decrets romans”; això és, que aquest col·lectiu no feia política i que el mateix Cambó, com a cap d’un partit polític, tampoc hauria permès mai la immisció dels clergues en un àmbit que no els pertocava. Més encara, la clerecia catalana era superior a la d’altres llocs d’Espanya, i bo i així era exclosa per Madrid i per Roma dels alts càrrecs eclesiàstics. Vet aquí, d’altra banda, una de les conseqüències del dret de Patronat reial.

Cambó féu sortir un tema recurrent entre els defensors del català, val a dir que Roma hauria determinat que la predicació en aquesta llengua era proscriu en ciutats de cinc mil habitants, extrem que hagué de desmentir Ledóchowski, reblant de pas que els decrets romans defensaven la doctrina tradicional de l’Església de respectar la parla nadiua. Amb tot, el magnat no s’estigué de fer avinent al pare general, que Primo de Rivera havia aconseguit de Roma allò que el militar no havia gosat de fer per ell mateix a Espanya. Aquesta observació, junt amb la de l’anticlericalisme que havia de brostar després de la caiguda de Primo de Rivera –i que per això, l’Església havia de fer marxa enrere amb els decrets–, constituïren ja dos dels “Punts sobre els decrets romans” manifestats en el seu dia a Roma.

Allò que no era contingut en cap dels dos escrits precedents de Cambó surt ara; és a dir, la preparació d’un manifest de prohoms catalans adreçat a Pius XI contra les disposicions de la seva Cúria. És justament d’aquest manifest que tractarem a continuació en estudiar el paper que hi jugà Ferran Valls i Taberner. Respecte de la conveniència de presentar a Roma aquella reclamació, el general de la Companyia de Jesús opinà, a requesta de Cambó, que li semblava prudent d’esperar encara, tant més quan hom no coneixia abastament els decrets i llur aplicació.

El pare Wlodimir Ledóchowski apuntava finalment en les seves notes sobre el “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)*”, que, davant del prec que li presentà Francesc Cambó per interposar qualche paraula davant del Sant Pare, li respongué que ell s’ocupava sols dels afers religiosos del seu orde i que hom atribuïa al «pobre general dels jesuïtes» un influx que, en realitat, no tenia.³²³

323. Wlodimir LEDÓCHOWSKI, “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)*” (text mecanografiat, amb anotació autògrafa de Ledóchowski): ARSI, *Tarraconensis*, 1401, *Quaestio catalaunica, 1927-1930 (Varia II/I)*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 6.

Ignasi Casanovas, “*Conceptos del Sr. Cambó*” (1929). Aquest escrit autògraf del jesuïta Casanovas, encapçalat amb aquestes mateixes paraules, “*Conceptos del Sr. Cambó*”, figura també entre els papers que aplegà i després se’n dugué a Roma el general de la Companyia de Jesús recollits durant la seva visita apostòlica a Catalunya.³²⁴ No podem dir, per què el pare Casanovas tenia aquestes notes, els seus “*Conceptos*”, que, en efecte, són en línia de màxima els mateixos conceptes que Cambó expressà també, ja fos al cardenal secretari d’Estat o ja fos al preposít general de la Companyia de Jesús. És molt probable que el jesuïta els posseís per raó de l’amistat que unia ambdós personatges.³²⁵ Fins i tot, podria ben bé ser que el pare Ignasi hagués intervingut en la preparació de l’entrevista del seu general amb el nostre polític facilitant a Ledóchowski aquelles notes preses pel Casanovas mateix abans de la mateixa audiència.

No és que aquests “*Conceptos*” aportin alguna novetat, però sí matisos al que ja coneixem. Així, recullen la convicció de Cambó, en el sentit que la Dictadura havia pressionat l’Església fent-li fer allò que el Govern no s’hauria atrevit a realitzar; la qual cosa havia causat a Catalunya «*más dolor y más aversión lo que hace la Iglesia que lo que ha hecho hasta ahora el poder civil.*» I això serà la causa d’una reacció antireligiosa una volta hagi caigut Primo de Rivera.

Sobre aquest fenomen antireligiós que, presumiblement s’hauria d’esdevenir després de la Dictadura, rebrotarà a Catalunya sota l’espècie de l’anticlericalisme –malgrat que aquest sentiment hagués estat esmorteït per l’acció de l’Església durant la Renaixença– i prendrà aquesta vegada la forma d’un «anticlericalisme pròpiament català».³²⁶

324. Ignasi CASANOVAS, “*Conceptos del Sr. Cambó*” (gener 1929) (text autògraf), 2 f.: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Gubernium) IX*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 7.

325. El pare Batllori es refereix en algun moment a les relacions amb Cambó des del temps en què el pare Casanovas era un dels consellers religiosos de la Lliga Regionalista presidida per Cambó, que era aleshores, 1907, ministre de Foment, i en parlar també de la correspondència entre ambdós personatges. Miquel BATLLORI, «El pare Ignasi Casanovas a favor de la llengua i de la cultura catalanes», dins: ID., *Obra completa*. Vol. XVI, *Del vuit-cents al nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llobera, Casanovas*. Edició a cura d’Eulàlia DURAN i Josep SOLERVICENS. Pròleg de Ramon CORTS, València 2002, 423-424, 450.

326. Ignasi CASANOVAS, “*Conceptos del Sr. Cambó*” (gener 1929) (text autògraf), f. 1: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Gubernium) IX*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 7.

Amb això, Cambó es referia, és clar, a la visió d'una Església percebuda com aliada amb l'etapa política de Primo de Rivera i, en conseqüència, repressora en aquell moment de la llengua i de la cultura catalanes.

En la llengua catalana pensava igualment Cambó en al·ludir a la literària o al “català modern.” Era així, com en deien del català literari els qui ridiculitzaven la uniformitat lingüística que hom anava duent a terme. El nostre polític sostenia tanmateix que era «una faula que la llengua literària sia diferent de la popular».

Sortia finalment el que ja hem vist en totes les notes emprades per Cambó en referència a la Qüestió catalana; això és, que intuïa que ell mateix acabaria prenent part en el govern que es formaria després de la Dictadura. A aquesta hipòtesi que es plantejava el mateix Cambó, en els “*Conceptos*” del pare Casanovas hi ha escrit: «*Es natural que yo en este caso iré al gobierno con mis ideas. Me repugna íntimamente ver que la Iglesia haya que moverse según un compás que yo marque, tanto y más de lo que me repugna ahora verla moverse al compás del dictador*».³²⁷ Mots clars i durs, expressats per una ment de configuració política.

Per la nostra banda, abans de posar punt final a la reacció de Cambó en relació al tema que ens està ocupant, podríem afegir-hi que l'aplicació dels decrets vinguts de Roma no tingueren pas, com ja sabem, llarga vida. Hi contribuïren a escurçar-la factors conjunturals, així com, també, l'acció dels personatges que estem estudiant. Un d'ells, és sens dubte, Francesc Cambó. De fet, ell mateix ho reconeixia de manera palesa en les seves memòries, quan escrivia respecte de les disposicions romanes: «Jo vaig treballar aferrissadament perquè no duressin gaire. I ho vaig aconseguir».³²⁸ Tenia la seva part de raó.

FERRAN VALLS I TABERNER

Ens hem referit no fa gaire al nom de Ferran Valls i Taberner,³²⁹ en parlar de les notes preses per Wlodimir Ledóchowski, “*Colloquio*

327. Ignasi CASANOVAS, “Conceptos del Sr. Cambó” (gener 1929) (text autògraf), f. 2: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Gubernium) IX*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 7.

328. Francesc CAMBÓ, *Meditacions. Dietari (1941-1946)*. III, Barcelona 1982, 1323.

329. *Ferran Valls i Taberner* (Barcelona 1888 – 1942), historiador, deixeble

col Signor Cambò”. Abans de prosseguir amb el tema de la presa de posició de Valls i Taberner respecte als decrets de Roma, diguem que el nostre jurista i professor d’història ja tenia una certa pràctica a relacionar-se amb la Cúria romana. De fet, havia estat a la Ciutat Eterna en 1927 per a entrevistar-se personalment amb el secretari d’Estat, Pietro Gasparri. L’objecte d’aquella anada a Roma fou tractar, segons el pare Ignasi Casanovas, amb el cardenal de les «qüestions d’aquí». ³³⁰ Hem d’afegir, doncs, el nom de Valls i Taberner als de la llista, encapçalada per Francesc Cambó, dels qui emprengueren algun viatge al Vaticà per parlar de les coses de Catalunya; això és, ho diem nosaltres, de la política religiosa de la Dictadura de Primo de Rivera i del capteniment de la Santa Seu envers la “Qüestió catalana”. ³³¹

d’Antoni Rubió i Lluch a la Universitat de Barcelona. Després de dos anys a Madrid i París per a ampliació d’estudis, es dedicà a la recerca històrica de textos catalans com els *Usatges* i el *Llibre del Consolat de Mar*. Paral·lelament col·laborà amb l’Institut d’Estudis Catalans i féu la carrera d’arxiver i de bibliotecari a l’Arxiu de la Corona Aragó. Participà també en la Lliga regionalista, on ocupà càrrecs importants. La dictadura de Primo de Rivera l’exilià a Morella junt amb altres col·legues del Col·legi d’Advocats de Barcelona. Fou director de l’Arxiu de la Corona d’Aragó i de la Biblioteca Universitària de Barcelona. Les seves idees polítiques experimentaren un canvi arran de l’adveniment de la República i de la seva deriva esquerrana a Catalunya el menaren a adherir-se al cop militar de 1936. Formà part de la missió de propaganda cultural que Franco envià a l’Amèrica del Sud (1937). Durant la dictadura franquista ocupà diversos càrrecs en el món de la cultura i obtingué una càtedra d’història a la universitat i la direcció de la secció catalana del flamant Consejo Superior de Investigaciones Científicas (1940-1942), així com, novament, la direcció de l’Arxiu de la Corona d’Aragó. Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, *Ferran Valls i Taberner: Diccionari d’història de Catalunya*, dirigit per Jesús MESTRE I CAMPÍ, Barcelona 1992, 1097. Vegeu també Joan Antoni PAPPALÀ – Josep M. LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, i Roger ALIÉ, *Ferran Valls i Taberner: GEC*, 15, Barcelona 1980, 262.

330. «Este Señor (Ferran Valls i Taberner) estuvo en Roma hace dos años y trató sobre las cuestiones de aquí con el cardenal Gasparri». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930* (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

331. Ho diu també Casanovas. Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930* (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

El jesuïta Ignasi Casanovas diu que Bertran i Musitu, de qui parlarem tot seguit, havia estat també a Roma el mes de febrer de 1929. Ignorem si fou per tractar-hi de la

El nostre professor havia tingut també algun contacte personal amb monsenyor Tedeschini, primer en una recepció que li havia estat oferta amb motiu de la seva estada a la Ciutat Comtal com a visitador apostòlic. Després d'aquest encontre, Valls i Taberner envià per escrit al nunci la seva opinió sobre la situació dels catòlics catalans en aquella hora d'embranchada catalanista i sobre la reforma universitària a Barcelona.³³² S'entrevistà després personalment amb Tedeschini a la mateixa ciutat en 1928. Els temes tractats no podien ser altres que els del catalanisme i l'Església, i entre ells el catalanisme dels caputxins catalans, i el mateix podríem dir del Foment de Pietat Catalana i de l'Obra d'Exercicis Parroquials. En finalitzar la trobada, el jurista forní al representant del Papa diversa documentació.³³³

Aquest catòlic sincer i notori, doncs, com el qualifiquen els estudiosos de la seva figura, considerarà sobre les circulars de la Santa Seu dels anys 1928 i 1929, que «pel propi prestigi de l'Església a Catalunya i pel seu arrelament a les consciències, calia desfer l'error damunt el qual s'havien bastit aquells decrets».³³⁴ D'aquesta manera Valls i

Qüestió catalana, encara que podria ben bé ser per a això. «El Sr. Bertran y Musito (sic), exministro, casado con una hija del Marqués de Comillas, hombre de gran representación en Barcelona, llegado poco ha de Roma, y uno de los firmantes del documento (de Valls i Taberner), en cuanto supo la prisión, escribiendo al Sr. Nuncio contándole el caso, diciéndole que reclamara del Ministerio de Gobernación el documento para poderlo enviar al Papa, y para comunicarle que él aquel mismo día comunicaba al Papa el hecho y lo que él hacía con el nuncio». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930* (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

332. Sobre la reforma universitària, carta de Valls i Taberner al nunci Tedeschini. Barcelona, 27 de març de 1928 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 833, *fasc. 3, ff. 694-696v*. El nunci assenyala amb color vermell tot allò que en el text que fa referència a Catalunya. Encara hi ha una altra carta a Tedeschini. Barcelona, 16 d'abril de 1928 (original autògraf): ASV, *Ibid.*, *f. 697v*. Vegeu «*La visita apostòlica de Tedeschini a Barcelona 1928*»: *AnalTar* 81 (2008) 332-333.

333. «*La visita apostòlica de Tedeschini a Barcelona 1928*»: *AnalTar* 81 (2008) 332-333.

334. Joan Antoni PARPAL – Josep M. LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, 182-183. Les notícies que ofereixen aquests autors en l'apartat dedicat a l'afer sobre l'"Exposició de catòlics catalans a Pius XI", de la qual tot seguit tractarem, beuen de la font de Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taverner [sic]» del diari *La Publicitat*, 20 d'abril de 1930.

Taberner pensà a elevar un respectuós manifest a Pius XI i es mogué també perquè fos signat per persones de relleu de totes les diòcesis catalanes.

El manifest que en resultà i que citarem com “Exposició de catòlics catalans a Pius XI”, és del mes de gener de l’any 1929.³³⁵ Donem per vàlid que el seu redactor fou el mateix Valls i Taberner.³³⁶ Hom deia que al darrera del text de l’Exposició hi havia igualment el doctor Carreras.³³⁷ També, que aquest mateix eclesiàstic fou almenys qui el traduí a l’italià per fer-lo a mans de Pius XI.³³⁸ Finalment hem de considerar que el text degué ésser lliurat al Sant Pare.³³⁹

335. “Exposició de catòlics catalans a Pius XI sobre els decrets romans de la Cúria romana de 1928-1929”. Any 1929. Nosaltres fem servir la versió d’aquesta Exposició que hem trobat entre els papers del cardenal Vidal i Barraquer (còpia mecanografiada i sense signatures), 8 f.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 8. Aquest document circulava igualment amb còpies dactilografiades. N’hem localitzat d’altres a l’arxiu del doctor Miralles a Palma de Mallorca, ADM, *fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, Papeles sueltos*; a l’arxiu personal del doctor Carreras, ADB, *Arxiu Dr. Carreras, caps 37 (1929-B)* i a la Biblioteca Balmes de Barcelona, BB, *Fons manuscrits/Decrets de Roma 1928-1929*. Hi ha també una còpia entre els papers del pare Ledóchowski aplegats durant la seva visita a Catalunya: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II (Doc. S. Sede), VII C*.

336. Així ho diu Ignasi Casanovas. Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930 (P. Casanovas, Foment de Pietat), 11*. Ho diuen també Joan Antoni PARPAL – Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, 133.

337. Així ho creu Josep M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 413-414,

338. Ho diu el jesuïta Vilallonga: «También parece que dicho señor D. Luis Carreras, es por lo menos el traductor del documento que D. Fernando Valls deseaba presentar al Sumo Pontífice.» Carta del pare Joaquim Vilallonga al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 14 de març de 1929 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1925-1929, Varia II/X*.

339. És el que sostenen Joan Antoni PARPAL – Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, 133, i ho repeteixen Jesús PABÓN, *Cambó 1876-1947*, pròleg de Carlos SECO SERRANO, Barcelona 1999, 1001, Joan BONET I BALTA, *L’Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona 1984, 352, i Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taberner [sic]», *La Publicitat*, 20 d’abril de 1930. Nosaltres no hem trobat tanmateix aquesta “Exposició de catòlics catalans a Pius XI” en els fons arxivístics visitats de l’Estat Ciutat del Vaticà.

“*Exposició de catòlics catalans a Pius XI*” de Valls i Taberner. Any 1929.

Aquest document comença amb una declaració solemne: «Els signants, que tenen participació en notòries activitats de la vida religiosa, cultural i social de Catalunya, fosos, però, en una sola significació de fidels de l'Església catòlica, senten un impuls vehement, es creuen àdhuc en el deure ineludible, d'acudir a la Santa Seu en uns moments afligidíssims, en què tota altra manera de manifestar llur esperit els és vedada pel desig mateix de no inferir major dany als interessos religiosos en perill.»³⁴⁰

Els qui subscrivien l'Exposició a Pius XI feien palès al Papa el «goig triomfant» de les autoritats civils espanyoles arran de la promulgació dels decrets romans i, en conseqüència –per mor de la intervenció d'aquest poder en la llur aparició– de la intromissió de la mateixa potestat pública en afers interns de la disciplina eclesiàstica, la qual participació política es convertia així en «una nova i més greu modalitat de la persecució, mai no minvada en els cinc anys darrers, en ordre a la llengua i al sentit tradicional d'aquest poble en la pràctica de la vida religiosa». Denunciaven d'aquesta manera els continguts d'aquella coacció i persecució estatal respecte de la llengua i de la cultura de Catalunya en l'àmbit civil i eclesiàstic.

L'Església a Catalunya, en canvi, havia estat sempre promotora i defensora d'aquells béns, el de la llengua i dels seus drets, ara novament amenaçats per la Dictadura de Primo de Rivera. Així ho sostenen i ho argumenten històricament els signants de l'Exposició a Pius XI:

«Durant una història gairebé mil·lenària l'Església ha reconegut el fet social de la nostra llengua, i en la seva tradició legislativa i en la pràctica ministerial l'ha tingut en compte incessantment àdhuc enfront de molt dures escomeses de l'absolutisme uniformista en altres temps de regalisme triomfat, quan quasi totes les diòcesis catalanes eren regides per una Jerarquia sovint i per llargs períodes forastera, així com en

340. “Exposició de catòlics catalans a Pius XI sobre els decrets romans de la Cúria romana de 1928-1929”. Any 1929, f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 8.

èpoques de decadència civil i literària, en què la llengua catalana era reduïda gaire bé a simple parla popular, i sempre per això viva en els ministeris de l'Església. Justament en aquelles hores d'atuïment màxim l'Església fou la principal, i gairebé l'única, conservadora de la nostra llengua vernaclea, i això no sols en el sagrat dels Temples, sinó també per la proclamació canònica dels seus drets a l'existència pública, àdhuc emprant-la com a llengua oficial de les institucions eclesiàstiques i de la mateixa legislació sinodal, segons han presenciats encara les generacions vivents. Així els mateixos catalans d'avui han pogut conèixer i estimar en la realitat quin es el criteri genuí de l'Església en el respecte i en la salvaguarda del dret natural, i més encara sobrenatural, dels fidels a ésser adoctrinats en les coses de Déu en llur llengua materna».³⁴¹

Davant d'aquesta realitat històrica i de la realitat més actual encara, que passava per «l'intent sistemàtic de la Dictadura de fer servir l'Església per a fins polítics», era aquell mateix poder públic el que pretenia de donar al Sant Pare «una interpretació falsa a l'actitud noble i evangèlica de la Jerarquia i clergat d'aquest país». Aquests mateixos signants, tots laics, es presentaven com a coneixedors de l'equanimitat i de la independència amb què la clerecia es movia en el seu apostolat, i l'avalaven assegurant que mai havia barrejat les qüestions polítiques i socials amb el seu ministeri sagrat. La causa de l'animadversió i vexacions mostrada per les autoritats governamentals envers la clerecia catalana i la seva jerarquia no havia estat altra que la defensa que els primers feien de la llengua i de les tradicions del poble que servien, sense oblidar ni marginar els qui tenien encomanats pastoralment i parlaven una altra llengua, val a dir l'oficial d'Espanya.

Aquesta Església de Catalunya, fidel al país que havia de servir sense sectarismes, ara havia perdut posicions a causa de la pressió de l'Estat, particularment en el camp de l'educació, amb el bandejament de l'escola de la llengua parlada majoritàriament pels catalans. És per això, que els qui promogueren aquella “Exposició de catòlics

341. “Exposició de catòlics catalans a Pius XI sobre els decrets romans de la Cúria romana de 1928-1929”, any 1929, f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 8.

catalans a Pius XI” no podien dissimular davant del Papa que, entre els cristians de Catalunya, hi havia una «dolorosa crisi de confiança» envers la Santa Seu, en gran part nascuda arran de l’Informe secret de monsenyor Tedeschini presentat a Roma després de la seva visita apostòlica a Catalunya en 1928:

«La informació encomanada a la Nunciatura portà l’esperança que de la coneixença directa de la realitat catalana pervindria la solució congruent del problema religiós en relació amb els excessos de l’Estat: la rebuda triomfal del Nunci Apostòlic arreu de les diòcesis catalanes no era sinó l’exteriorització d’un estat de consciència general, asserenada per la intervenció oficial del representant de Roma. Els actes recents, però, que justifiquen aquesta filial exposició dels efectes unilaterals amb què es fan palesos els resultats d’aquella enquesta (Informe), han produït una sensació depriment; i és, precisament, la justificada temença que aquesta es vagi agreujant el que ens mou a obrir el nostre cor afligit a la V. B».³⁴²

Tot seguit els catòlics catalans que elevaven al Sant Pare llurs queixes enumeraven quins eren, segons ells, el tropells que es feien des de l’Estat a l’Església de Catalunya, com a conseqüència, també, de les disposicions romanes; mancades, com estaven aquestes disposicions, d’una prèvia informació objectiva, i de resultes de les quals provenia el penós estat actual en què vivien les Esglésies de la Tarraconense. Aquesta torbació generalitzada s’augmentava, deien, en veure la persecució d’alguns religiosos i sacerdots, la desqualificació de la jerarquia i de determinades institucions i del clergat en general, així com en les addicions que hom feia de «qüestions disputades i candents» en el catecisme, i, sobretot, el bandejament de la llengua materna en la predicació i en l’ensenyament de la doctrina cristiana. D’això darrer és d’on provenia l’enorme disminució de l’eficàcia espiritual que s’hauria d’esdevenir en el futur de la predicació, si no era establida de bell nou públicament la «llengua dels dolços afectes» en l’acció pastoral a Catalunya. Hom s’adona de

342. “Exposició de catòlics catalans a Pius XI sobre els decrets romans de la Cúria romana de 1928-1929”. Any 1929, f. 5: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 8.

seguida a quines persones, institucions i fins decrets de Roma als quals es refereixen els autors de l'Exposició a Pius XI.

Finalitzava el text que comentem reflexionant sobre un perill no pas insignificant que amenaçava l'esdevenidor de l'Església a la Tarraconense, si és que no contrastava la mateixa Santa Seu el resultat de les informacions que li havien fet arribar. A Catalunya, concloïen els signants, i en especial a Barcelona, la vida social era molt complexa i una interpretació externa de la situació religiosa descrita ja en l'Exposició al Romà Pontífex podria donar armes poderoses per decantar envers l'esquerra el to dominant dels moviments col·lectius, els quals, fins aleshores, havien pogut ésser dirigits, «no sense esforç, però amb eficàcia considerable, vers les rectes i sanes idealitats». Preveient el futur immediat, això és la desaparició de la Dictadura de Primo de Rivera, i per mantenir en l'Església el prestigi que havia gaudit fins al moment a Catalunya, caldria, segons aquells catòlics, una correcció d'aquelles informacions pervingudes a la Ciutat Eterna. Vet aquí la conclusió:

«Per a la continuïtat d'una acció tan necessària, cal un gran prestigi de l'Església als ulls dels elements representatius i del poble, molt més davant de les incògnites que presenta la substitució, tard o d'hora inevitable, d'un sistema de governament públic, que per la seva naturalesa mateixa no pot ésser, sinó excepcional, i propici a produir en un moment imprevist reaccions pertorbadores».³⁴³

Per a recuperar, doncs, el prestigi de l'Església a Catalunya, dirigit a contenir una esquerra bel·ligerant contra la mateixa Església, per evitar-li perturbacions en un futur immediat i pel bé pastoral del poble cristià, era necessari —aquesta seria la nostra conclusió a la vista de l'Exposició de catòlics catalans a Pius XI— deixar sense efecte els decrets que veïeren la llum després de les informacions esbiaixades que hom havia fet arribar a Roma.

343. "Exposició de catòlics catalans a Pius XI sobre els decrets romans de la Cúria romana de 1928-1929". Any 1929, f. 7: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 8.

La sort de l'“Exposició de catòlics catalans a Pius XI”. Abans de referir-nos a la sort d'aquest escrit, hauriem de fer-ho en relació a la del mateix autor d'aquesta iniciativa. Ferran Soldevila deixà escrit un article, després de la deposició de Primo de Rivera, aparegut en el diari *La Publicitat*, explicant que, quan Valls i Taberner retornava de Lleida, després d'una gira per recollir signatures per a la seva Exposició, fou detingut a Barcelona, el 13 de febrer de 1929.³⁴⁴ Aquest paper li fou confiscat i ell mateix fou tancat als calabossos de la policia, segurament que en un dels de la comissaria de la Via Laietana. L'endemà de la detenció fou traslladat a la presó Model, sempre de la Ciutat Comtal, on romangué sis dies, fins al 19. Fou posat en llibertat, però li fou privat de moure's de Barcelona sense l'autorització expressa del cap de policia, així com pronunciar qualsevulla conferència. La seva documentació no li fou mai tornada.³⁴⁵

Hi hagué moviment per part dels seus amics per a treure'l de la presó. Tenim constància que es mobilitzà, sembla que el primer, Josep Bertran i Musitu.³⁴⁶ Qui fou antic ministre s'adreçà el 16 de febrer de 1929, tres dies després de la detenció de Valls i Taberner, a monsenyor Federico Tedeschini.³⁴⁷

En la seva lletra l'assabentava que un bon nombre de catòlics

344. Deduïm la data de la carta de Francesc Bultó al nunci Tedeschini. Barcelona, 18 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid 838, fasc. 4, f. 484*.

345. Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taverner [sic]», *La Publicitat*, 20 d'abril de 1930.

346. *Josep Bertran i Musitu* (Montpeller, Llenguadoc, Occitània, 1875 - Barcelona 1957), membre del Centre Escolar Catalanista i un dels fundadors junt amb Cambó de la Lliga Regionalista. Ministre de Gràcia i Justícia del govern de Sánchez Guerra (del març de 1922 a l'abril del mateix any), dimití, doncs, al cap de tres setmanes. Amb la Dictadura de Primo ja començà a retirar-se de la política. Donà el seu suport a l'aixecament militar del general Franco i creà el “Servicio de Información de la Frontera del Noreste de España” (SIFNE). José Ramón URQUIJO GOITIA, *Gobiernos y ministros españoles (1808-2000)*, Madrid 2001, 101, i Borja de RIQUER I PERMANYER, «Un document excepcional: la declaració de suport als militars sublevats el 1936 d'un centenar de catalans», dins: *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, pròleg de Jordi PUJOL, Abadia de Montserrat 1991, 501-502.

347. Carta particular de Josep Bertran i Musitu al nunci Tedeschini. Barcelona, 16 de febrer de 1929 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid 838, fasc. 4, f. 482-482v*. Bertran i Musitu tracta Tedeschini de «Muy respetable amigo». Els documents del fons de la Nuncaitura de Madrid que citarem a continuació són encapçalats amb la rúbrica “Catalanismo. Arresto del prof. Fernando Valls i Taberner”.

catalans havien preparat l'Exposició que ja coneixem per posar-la a mans de Pius XI i com el seu portador havia estat ficat a la presó, a disposició del governador civil, el general Joaquín Milans del Bosch.³⁴⁸ Segons el parer de Bertran, el poder civil havia envaït amb aquella acció la jurisdicció pròpia de l'Església, en haver ignorat els drets que corresponien als catòlics de dirigir-se al Sant Pare en tot allò que és propi de llur vida espiritual. És per això que demanava al nunci que fes valer ben prest el seu alt influx, perquè fos posat en llibertat el catedràtic de Barcelona i que, ensems, li fos reintegrada l'«Exposició de catòlics catalans a Pius XI», per poder exercitar així el dret que correspon als seus signants de dirigir-se al Pontífex Romà.³⁴⁹

Monsenyor Tedeschini respongué per carta a Bertran i Musitu, el 20 de febrer de 1929.³⁵⁰ El nunci es posà a la seva disposició per a tot el que calgués, no sols del qui escrivia, sinó també de tota la catòlica Espanya «*y muy especialmente la por mi querida y tan estimada Cataluña, de la cual tantas pruebas de afecto tengo recibidas y con particular cariño recuerdo*». Un llenguatge llagoter, quan tothom intuïa quina havia estat la captivença de Tedeschini després de la seva visita apostòlica. Afirmava a més que no podria deixar d'ajudar el seu «antic i apreciat amic», Ferran Valls i Taberner.

348. *Joaquín León Milans del Bosch i Carrió* (Barcelona, 1854 – Madrid, 1936), fou capità general de Catalunya (1918-1920) i durant la Dictadura de Primo de Rivera, governador civil de Barcelona (1924-1930) i destituït en acabar la Dictadura. Se sentia vinculat ideològicament als principis del Govern militar i del seu inspirador. Durant aquest temps reprimí algunes entitats i algunes manifestacions tingudes per catalanistes. Fou afusellat pels milicians a Madrid, en esclatar la guerra civil espanyola. Era l'avi del general que intervingué en el frustrat cop d'Estat del 23 de febrer 1981, Jaime Milans del Bosch y Ussía.

349. D'aquesta carta de Bertran i Musitu, en parla el pare Casanovas. L'hem citada més amunt i fa així: «El Sr. Bertran y Musito, exministro, casado con una hija del Marqués de Comillas, hombre de gran representación en Barcelona, llegado poco ha de Roma, y uno de los firmantes del documento, en cuanto supo la prisión, escribiendo al Sr. Nuncio contándole el caso, diciéndole que reclamara del Ministerio de Gobernación el documento para poderlo enviar al Papa, y para comunicarle que él aquel mismo día comunicaba al Papa el hecho y lo que él hacía con el nuncio». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSL, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930* (*P. Casanovas, Foment de Pietat*), 11.

350. Despatx núm. 3754 del nunci Tedeschini a Bertran i Musitu. Madrid, 20 de febrer de 1929 (minuta autògrafa de Tedeschini): ASV, *Arch. Nunz. Madrid, 838, fasc. 4, f. 487-487v*.

Tanmateix, feia saber a Bertran Musitu que, lamentablement, no li seria possible intervenir en el deplorable cas que l'exministre li contava, sense haver-ne rebut abans informació directa de l'autoritat eclesiàstica –en aquest del bisbe de Barcelona. De seguida que la rebés, o ell mateix o la Santa Seu, volia informar el Sant Pare del cas Valls i Taberner i emprendre amb la màxima diligència les negociacions que el polític i els seus amics desitjaven, per defensar el dret de qualsevol catòlic de comunicar-se amb el Pare comú dels fidels. Monsenyor Tedeschini preguntava encara si fou prohibit també als signants del manifest de dirigir-se a la Nunciatura: una al·lusió, sens dubte, del nunci al fet que aquest hauria d'haver estat el tràmit natural que haurien d'haver fet servir els signants d'aquella exposició, que havia menat el seu principal difusor a la presó.

Del que acabem de dir, entenem que Valls i Taberner i els altres signants no podien fer a mans del nunci l'Exposició al Sant Pare, perquè hi deixava, diguem que malparat, el mateix Tedeschini, puix que tots ells li havien perdut la confiança arran del seu Informe a Roma després de la visita de 1928.

Ferran Valls i Taberner, fora ja de la presó, informat per Bertran i Musitu del que el nunci havia recomanat a l'exministre que calia fer respecte de la intromissió de la potestat pública d'impedir la lliure comunicació dels fidels catòlics amb el Pontífex Romà, envià una carta al bisbe de Barcelona.³⁵¹ Ací posava de manera oficial al coneixement del doctor Josep Miralles la seva detenció i consegüent segrest dels seus papers i li sol·licitava que intervingués prop de la Nunciatura per reivindicar aquell dret dels fidels catòlics de poder accedir lliurement a llur suprem Pastor i perquè n'assabentés també oficialment monsenyor Tedeschini. Amb aquesta mateixa lletra lliurava a l'ordinari de Barcelona una llista amb els noms dels signants de l'Exposició a Pius XI, de la qual parlarem més avall. Ignorem els passos que hagués pogut fer monsenyor Miralles després de la petició del seu diocesà, Ferran Valls i Taberner.

Sobre aquesta “Exposició de catòlics catalans a Pius XI” i del cas de la detenció i posterior empresonament de Valls i Taberner, el nunci tenia preparat ja un despatx per informar-ne el secretari d'Estat, amb

351. Carta de Ferran Valls i Taberner al bisbe Josep Miralles. Barcelona, 25 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 39, llig. 12.

data del 26 de febrer de 1929.³⁵² No arribà a enviar-lo, en part, perquè el professor ja havia estat alliberat de la Model de Barcelona.³⁵³ En aquest despatx recollia fil per randa el que ja havia escrit a Bertran i Musitu.³⁵⁴

És, creiem, en aquest context de l'acció duta a terme per homes com el mateix polític suara esmentat, Bertran i Musitu, que a Valls i Taberner i als altres promotors de l'Exposició a Pius XI, que caldria aplicar-los els mots –recollits més amunt– amb què acabava Tedeschini el despatx del 26 de febrer, llest per a anar a la Secretaria d'Estat: «Catalunya està inquieta i es doblega malament a les sàvies normes de la Santa Seu, per mor dels maneigs duts a terme per un grup de polítics intrigants separatistes».³⁵⁵

Tornem una mica enrere. A la Nunciatura, hi arribà encara una altra lletra amb continguts semblants a la de Bertran i Musitu demanant la intercessió del seu titular per alliberar de la presó Valls i Taberner i protestant ensems per l'acció de les autoritats provincials espanyoles que privava la normal comunicació dels catòlics amb el Papa. Ens referim a la que escriví l'activista catòlic Francesc Bultó, de Barcelona, de qui tractarem aviat.³⁵⁶ El senyor Bultó assegurava que elevava

352. Despatx núm 3775, Situazione in Cataluña [sic], del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (minuta dactilografiada amb afegitons de Tedeschini): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 478-480. Al damunt hi ha escrit "Non mandato". Hi ha encara una altra minuta mecanografiada d'aquest despatx amb més afegitons de Tedeschini que l'anterior: ASV, *Ibid.*, f. 483-484v. Com a al·legat hi ha la carta de Bertran i Musitu al nunci del 25 de febrer de 1929, que ja hem esmentat. Recordeu que d'aquest despatx núm. 3775 n'hem tractat en l'apartat L'AMBIENT A CATALUNYA.

353. De fet, el nunci escriví de la sevà pròpia mà, en informar Gasparri sobre l'arrest de Valls i Taberner: «è stato messo en libertà». Despatx núm 3775, Situazione in Cataluña [sic], del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (minuta dactilografiada amb afegitons de Tedeschini): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 479. Vegeu també Joan Antoni PARPAL – Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, 133. La font, Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taberner [sic]» *La Publicitat*, 20 d'abril de 1930.

354. Despatx núm. 3754 del nunci Tedeschini a Bertran i Musitu. Madrid, 20 de febrer de 1929 (minuta autògrafa): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 487-487v.

355. «Come vede Vostra Em.za la Cataluña è inquieta e mal si piega alle saggie norme della Santa Sede, per i maneggi di politicanti separatisti: il che, se ve ne fosse necessità, conferma che adottando il correttivo, la Santa Sede ha colto nel segno».

aquestes peticions «en nom de moltíssims amics i companys» de Valls i Taberner per assolir la seva immediata llibertat i la lliure comunicació en tot temps dels espanyols amb el Summe Pontífex, i, per tant, de poder fer arribar a Roma aquella exposició, «reverendíssima i summament continguda», que havien sotaescrit alguns rellevants membres de la societat catalana.³⁵⁷

Francesc Bultó afegia en aquest mateix escrit, que de la lletra que feia a mans a Tedeschini, n'envià sengles còpies al cardenal primat, Pedro Segura, i a la Secretaria d'Estat del Vaticà, «a fin de que en su actuación sea V. E. [Tedeschini] secundado».³⁵⁸

I, com sol passar sovint, quan hi ha persones i situacions que són qüestionades, aparegué també un anònim escrit que es dirigia més aviat contra el nunci.³⁵⁹ També ací les reivindicacions eren les mateixes que en les altres dues missives. Feia referència al fet que l'exposició requisada a Valls i Taberner contenia ja dues-centes signatures de personalitats del més alt relleu i categoria no sols de Barcelona, sinó de les principals poblacions de Catalunya. Informava igualment que, a 14 de febrer d'aquell any de 1929, el governador Milans del Bosch trametia un atestat al ministre de Justícia per assabentar-lo dels fets i perquè resolgués com calia procedir.

L'anònim, escrit en català, acabava etzibant a Tedeschini: «No s'estranyi que aquesta nota sigui anònima; després del que ha succeït

Despatx núm 3775, Situazione in Cataluña [sic], del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (minuta dactilografiada amb afegitons de Tedeschini): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 479v.-480.

356. Carta de Francesc Bultó al nunci Federico Tedeschini. Barcelona, 18 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 486.

357. La carta acaba així: «Como español y como católico lamento vivamente hechos como el de referencia y tantos otros que vienen sucediendo, los cuales producen en estos pueblos un efecto deplorable con perjuicio grande y único de la Iglesia en España». Carta de Francesc Bultó al nunci Tedeschini. Barcelona, 18 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 486.

358. Carta de Francesc Bultó al nunci Tedeschini. Barcelona, 18 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 486. No n'hem trobat cap còpia en la Secretaria d'Estat.

359. Paper anònim adreçat al nunci Tedeschini. Porta una data manuscrita posada per la Nunciatura, 14 de febrer de 1929 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, fasc. 4, f. 485-485v. A aquest escrit n'hem fet ja referència en l'apartat L'AMBIENT A CATALUNYA.

(passada la visita de 1928 i apareguts els decrets romans –hi afegim nosaltres) no ha d'estranyar que haguem perdut la confiança en vostè i Déu faci que no acabem perdent-la en quelcom més enllà; però com que estimem l'Església i abans que tot som catòlics, creiem que és deure nostre l'avisar-lo de ço que està succeint per a evitar l'escàndol que en un país en el qual el Govern sosté relacions amb la Santa Seu, els catòlics no es puguin adreçar a la suprema autoritat de l'Església».³⁶⁰

Acabem de referir-nos al fet que l'anònim suara esmentat donava una xifra de dos-cents personatges signataris de l'Exposició a Pius XI. Nosaltres sols n'hem pogut comptabilitzar trenta-sis. Corresponen a les de distingides personalitats de la vida social i política de Catalunya, molts de la Lliga Regionalista i de professió juristes.³⁶¹ D'entre tots, a part del mateix Valls i Taberner i de Bertran i Musitu, remarquem els noms de Puig i Cadafalch, Bultó i Girona i el doctor Llagostera.

L'incident ocorregut a Valls i Taberner i les gestions dutes a terme per al seu ràpid alliberament foren divulgades per alguns diaris francesos, ja que els d'Espanya no en podien parlar per mor de la censura governamental sobre la premsa. Per a la *Révue de la Catalogne*, publicada a Marsella, en concret per l'article que hi contenia, «La Catalogne et le Vatican», del maig-juny de 1929, sabem

360. Paper anònim adreçat al nunci Tedeschini. Porta una data manuscrita posada per la Nunciatura, 14 de febrer de 1929 (original dactilografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, *fasc. 4*, f. 485v.

361. Vet aquí els noms: Ramon d'Abadal, Joan Ventosa i Calvell, Josep Puig i Cadafalch, Josep Bertran i Musitu, Antoni Martínez i Domingo, Romà Sol (i Mestre?), Jaume de Riba, Francesc Bultó, Ferran Valls i Taberner, J. Bertrand, Josep M. Trias de Bes, Daniel Girona i Llagostera, Lluís Guarro (i Casas), Domingo Sert (i Badia?), Vicenç de Moragas (i Rodes?), Manuel Marquès, Oriol Anguera (de Sojo?), Eduard Toda (i Güell), Gustavo Gili (i Roig), el marquès de Muller (Francesc Xavier de Muller i de Ferrer), Ferran de Segarra (i de Siscar), Francesc Ripoll (i Fortuño?), Ramon Coll (i Rodés), Francesc Matheu (i Fornells), Leonci Soler (i March), Jaume Bofill (i Mates), Antoni Jansana (i Llompert), Francesc de Paula Maspons (i Anglasesell), Fidel de Moragas (i Rodes?), Salvador Ventosa, Eudald Melendres, B. Dalmau, el comte de la Vall de Canet (Ramon de Montaner), Albert Talavera, J. Sol, Antoni Bergós (i Massó?). Llista dels noms de signants de l'Exposició de catòlics catalans adreçada a Pius XI, text al·legat (original autògraf de Valls i Taberner) a la carta del mateix Ferran Valls i Taberner al bisbe Josep Miralles. Barcelona, 25 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ADM, *fons Bisbe Miralles*, C 39, llig. 12.

que de l'afer Valls i Taberner se s'ocuparen els periòdics *Comœdia* de París, el 19 de febrer, i el *Journal de Genève*, del 22 de febrer de 1929, i altres.³⁶² L'autor de «La Catalogne et le Vatican», que estem convençuts que es tractava de Francesc Bultó, atribuïa l'excarceració del catalanista professor d'història a la divulgació de la notícia que en feren els diaris estrangers, els quals, creia, que posaren en una situació incòmoda les autoritats militars espanyoles i que, per això, deixaren sortir Valls i Taberner de la presó.

El document, però, amb l'explicació de totes les vicissituds per les quals havia travessat el text, arribà a Roma. Solament passà que, de dur autògrafes les signatures que ja havien estat aplegades, no hi eren registrades sinó les del mateix Valls i Taverner i la de Bertran i Musitu. L'encarregat de lliurar-lo a la Santa Seu fou el doctor Daniel Girona i Llagostera,³⁶³ el qual tingué cura que fos lliurat de manera oficiosa al seu august destinatari.³⁶⁴

De tots els esdeveniments ocorreguts a Ferran Valls i Taberner arran de l'escrit que volia fer a mans del Sant Pare, n'informava des del començ el pare Ignasi Casanovas, director de la Biblioteca Balmales, als seus superiors de la Companyia de Jesús.³⁶⁵ Així, qualificava el

362. Ho hem llegit en «Le Vatican et la Catalogne»: *La Revue de Catalogne*, núm. 3 (25 de maig-1 de juny) 1929, 184-185. A aquest article s'hi refereix igualment, Joan BONET i BALTÀ, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Abadia de Montserrat 1984, 351-352.

363. *Daniel Girona i Llagostera* (Barcelona 1860 – 1938), historiador medievalista, metge i polític. Membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1919), d'on fou secretari i després arxiver i bibliotecari (1931-1934). Dirigent de la Unió Catalanista. Té una extensa producció d'estudis històrics. Pere MOLAS i RIBALTA, *Daniel Girona i Llagostera: Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*, Barcelona 2012, 190. A l'Arxiu Secret Vaticà hi ha diversa informació sobre el doctor Girona en què hom pot veure-hi la seva militància catalanista, almenys des de principi dels anys vint. Hi ha, per exemple, una Exposició al nunci de Lliga, Unió Jurídica de Catalunya, queixant-se que l'Església sofreix persecució. Barcelona, 20 de febrer de 1924 i algun altre tema. ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 887, *fasc. 2, f. 425, 440-440v*.

364. Ferran SOLDEVILA, «Ferran Valls i Taverner [sic]». *La Publicitat*, 20 d'abril de 1930. Ho repeteixen també Joan Antoni PARPAL – Josep Maria LLADÓ, *Ferran Valls i Taberner. Un polític per a la cultura catalana*, Barcelona 1970, 133.

365. «Me parece que fue el día 12 del actual, volvía de Lérida con el borrador del mensaje en el bolsillo y con las firmas recogidas cuando al llegar a Barcelona, un policía que le vigiló durante todo el viaje (sin saberlo él), le dice que le siga a la

religiós els signants de l'«Exposició de catòlics catalans a Pius XI», de «seglars fervorosos i de representació social», els quals, amb filial respecte i per no donar pretext a cap mena d'inquietud, determinaren que aquell escrit fos secret.³⁶⁶ A més de narrar com es produí la detenció de Valls, el pare Casanovas comentava també la posterior reacció que tingué aquest fet a Catalunya; la qual, diu, fou de «gran indignació».³⁶⁷

La més sorprenent d'aquestes informacions proporcionades pel pare Casanovas era que, abans que aparegués el missatge que havia de ser dirigit al Papa, algun dels signants en parlà amb el general Ledóchowski durant la visita que féu a Barcelona els mesos de desembre de 1928 i gener de 1929. El preposít general, doncs, hauria

delegación. Allí con gran sorpresa suya, le enseñaron el mismo borrador del mensaje, preguntándole si era suyo y si le había caído en el camino. Contestó que le parecía difícil esto último, pero que el mensaje era suyo de iniciativa y de redacción; que las firmas las habían puesto sus amigo, muchos sin ver el documento, sólo por la confianza que le tienen; y que por lo tanto él reclamaba exclusivamente para sí toda la responsabilidad del hecho. Sin más fue enviado a la cárcel y mezclado en el gentío con los criminales, aunque después lo pusieron en celda aparte. Primero le tuvieron incomunicado, después le dejaban visitar por pocas personas y a una hora muy intempestiva. Nadie más le dijo nada hasta ayer día 19 por la noche que le llamó el jefe de policía diciéndole que podía irse a casa, pero que no saliese de Barcelona sin avisarle. El documento ni las firmas fueron devueltas». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

366. «Un grupo de fervorosos cristianos y de representación social determinaron enviar un mensaje al Papa de obediencia completa, pero también de confianza filial para representar la íntima aflicción del alma. Para no dar ningún pretexto a decir que se agitaban los espíritus, se determinó hacerlo secretamente». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

367. «La agitación producida entre los católicos desde el primer momento que corrió la noticia (hasta ahora no se ha permitido decir una palabra en la prensa) encendió gran indignación. Esto, decían, ni en tierras protestantes ni cismáticas pasa, que se prohíba enviar un mensaje al Papa, y por intentarlo se encarcele. Aumentó la indignación al saber cómo el documento había pasado a manos de la policía. El Sr. Valls cree muy difícil que se le cayera y que fuera precisamente el policía quien lo encontrase. Por otra parte él sabe que se durmió en el tren. De aquí que corriera la voz que, durmiendo, tal vez narcotizado, le fuera sustraído del bolsillo». ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*), 11.

indicat en aquella ocasió que hom fes quelcom de semblant al que seria l'“Exposició de catòlics catalans a Pius XI” de 1929. Així, doncs, deduïm que les intencions dels seus signants venien de feia ja uns tres mesos i que hi intervingué en certa manera, per bé que tangencialment, el pare Ledóchowski.³⁶⁸

De les nostres deduccions no cal, doncs, ni insistir en el fet que el pare Casanovas devia de tenir molt bona informació per part d'aquells catòlics catalans que signaren l'Exposició a Pius XI, o fins, potser, la que li provenia directament del mateix Valls i Taberner, i que el jesuïta estava a més ben relacionat amb aquells cercles del catolicisme catalanista.

Podríem assenyalar encara que, ultra la premsa periòdica, també els llibres es feren ressò del cas del catedràtic d'història detingut per la policia. És el que recollia almenys el doctor Carreras en el “*Memorandum confidenziale*” que envià a monsenyor Pizzardo.³⁶⁹ Aquí el duc de Maura, com ja ho hem vist, es referia en el seu estudi *Bosquejo histórico de la Dictadura* a l'“Exposició de catòlics catalans a Pius XI”.³⁷⁰ Maura atribuïa aquesta Exposició al convenciment que tenien els qui la signaren que la Santa Seu no havia rebut la informació correcta respecte de Catalunya, abans d'emanar llurs decrets sobre la Qüestió catalana i que, per això, es produí aquella reacció de la jerarquia i dels laics «perquè fos restablerta (per Roma) la veracitat dels fets».

Hem acabat els nostres comentaris sobre Valls i Taberner i la seva Exposició. Afegim-hi, per cloure aquesta iniciativa de l'historiador i jurista barceloní, que, malgrat el contratemps que tingué amb la policia no abandonà, almenys fins aleshores, la seva militància catalanista,

368. «Ya cuando Ustedes (Ledóchowski i el seu assistent per a Espanya, Camillo Crivelli) estaban aquí se trataba de esto y se demoró algún tanto, porque parece que algo semejante indicó N. P. (Ledóchowski) a quien algo lo (le) comunicó». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Crivelli. Barcelona, 20 de febrer de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930 (P. Casanovas, Foment de Pietat), II*.

369. Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. 15 de novembre de 1930: ADB, *Arxiu Dr. Carreras, capsa 37. Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929), f. 5v*. Vegeu el nostre apèndix documental núm. 3. D'aquest escrit de Carreras, ja n'hem parlat en el subapartat “*Memorandum Confidenziale*”. 1930.

370. Gabriel MAURA GAMAZO, *Bosquejo histórico de la Dictadura*, Madrid, Javier Morata editor, 1930, vol. II. (1926-1930), Madrid 1929, 223.

mogut pel seu sincer catolicisme. Així, sabem pel diari d'esquerres *La Nau*, d'un any després dels fets que s'esdevingueren arran de la coneguda "Exposició de catòlics catalans a Pius XI", que el nostre catedràtic visità, al costat d'altres personalitats de la vida eclesial i artística barcelonina, monsenyor Josep Miralles, per «presentar-li lleialment (les queixes) per la forma restrictiva seguida pel Bisbe de Barcelona, en relació a la llengua de la predicació».³⁷¹ El periòdic es referia, és clar, a l'aplicació dels decrets romans per part de l'ordinari d'aquella diòcesi, val a dir amb excessiu rigor. Novament surt aquest tema del zel del doctor Miralles en l'execució de les decisions de Roma, observació repetida, que no deixa de sorprendre'ns.

JOSEP PUIG I CADAFALCH

En aquesta part del nostre treball esmentem un altre seglar que reaccionà igualment davant dels decrets de la Santa Seu sobre la Qüestió catalana: l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch,³⁷² que fou president de la Mancomunitat de Catalunya. S'entrevistà també amb el pare Wlodimir Ledóchowski durant la seva estada a Barcelona. Ho sabem mercès a unes "Notes per a la conversa amb el P. General del

371. «Sabem que el dia 17 van anar a saludar el senyor bisbe en Ferran Valls i Taberner, president de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, el doctor (Ramon) Trinxet, president de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, i en Ramon Sunyer (Clarà), de la Junta del Círcol Catòlic de Sant Lluch i que van expressar al Prelat les queixes que creien de llur deure presentar-li lleialment, per la forma restrictiva seguida pel Bisbe de Barcelona, en relació a la llengua de la predicació». «La llengua de la predicació». *La Nau*, 26 de març de 1930. Sembla que aquesta informació venia de *La Veu de Catalunya*. Es tracta d'un retall de *La Nau* conservat entre els papers del doctor Miralles: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 40, núm. 13.

372. *Jospe Puig i Cadafalch* (Mataró, Maresme, 1867 – Barcelona 1957), arquitecte i polític. Estudià arquitectura i ciències exactes a Barcelona i comença la vida professional com a arquitecte municipal de Mataró. Restaurà el monestir de Sant Joan de les Abadesses i impulsà les excavacions de d'Empúries a través de l'Institut d'Estudis Catalans, entitat de la qual fou cofundador i president durant molts anys. Professor d'arquitectura a Barcelona. Cofundador també de la Lliga Regionalista, diputat provincial per Barcelona i segon president de la Mancomunitat, confirmat en la presidència en 1922 i en 1923. Experimentà la repressió política durant la Dictadura de Primo de Rivera i després de la guerra civil li fou prohibit l'exercici de la seva professió. Enric JARDÍ, *Puig i Cadafalch, polític i historiador de l'art*, Mataró 1975. Ramon CORTS I BLAY, *Jospe Puig i Cadafalch; un polític catalanista i catòlic. Els fets de Corpus de Barcelona de 1919*, Mataró 2002, 10.

jesuïtes” elaborades pel mateix catòlic catalanista en l’escaiença d’aquesta ocasió.³⁷³

”Notes per a la conversa amb el P. General del jesuïtes” (1929)

En tractar-se, doncs, d’unes notes, el llenguatge del manuscrit de Puig i Cadafalch a què ens referim és quasi bé telegràfic i, per tant, que així, gairebé, l’hauem de presentar. Comença referint-se a la impressió pública que havien causat a Catalunya els decrets eixits de les Congregacions romanes; de manera particular, segons que ho deduïm nosaltres, el de la Congregació del Concili. A propòsit d’això, deia que hom no ignorava pas que les disposicions romanes eren «noves i excepcionals». Assenyalava a continuació les contradiccions que contenien. Unes eren sobre la tradició de l’Església, la qual havia estat sempre respectuosa amb la llengua de cada poble. Altres tenien a veure amb la conducta que la mateixa Església seguia a altres indrets. A les Filipines, Roma s’havia negat a dictar disposicions anàlogues a les de Catalunya. A la Xina era estimulada la formació del clergat nadiu en la pròpia llengua. També estava en oposició el que la Santa Seu havia ordenat d’aplicar a la Tarraconense, amb la pràctica seguida respecte de l’«Església cismàtica d’Orient».

Sobre el suposat conflicte que presentava la Congregació del Concili en relació a l’existència de dues menes d’oratòria sagrada, la pronunciada en català popular o no normalitzat i l’altra, amb el «català literari», Puig i Cadafalch apuntava que el públic català creia veure en les determinacions d’aquell dicasteri «una transcripció dels errors papals propalats pels diaris anticatalans». Igualment, Roma confonia els sentiments patriòtics amb el separatisme, cosa falsa, segons el polític català. Confusió, encara, de la Cúria del concepte de llengua popular, que, a Catalunya, no era diferent de la llengua literària.³⁷⁴

373. Josep PUIG I CADAFALCH, “Notes per a la conversa amb el P. General dels jesuïtes, delegat del Papa per a esbrinar els efectes de l’ordre contra la llengua catalana.” (Gener 1929), (esborrany autpograf). Transcripció d’en Josep PUIG I CADAFALCH, *Memòries*. Edició a cura de Núria MAÑÉ i Josep MASSOT I MUNTANER, Abadía de Montserrat, 2003, 336-337.

374. Sobre aquest punt de la llengua catalana literària, prohibida com a mitjà de predicació pel decret de la Congregació del Concili de 4 de gener de 1929, recordem novament el nostre article, «La redacció dels decrets de la Cúria romana»: *AnalTar* 85 (2012) 51-55.

Les "Notes per a la conversa amb el P. General del jesuïtes" es desgranen encara amb judicis més aviat durs contra la Santa Seu, per mor d'aquells tristament famosos decrets. El seu autor no deixa d'anotar, per expressar-ho eventualment al pare Ledóchowski, que Catalunya, arran de les decisions adoptades per la Cúria, veia l'Església «en un sentit més dur que l'establert per la Societat de les Nacions amb les minories nacionals, ben vives en moments de *Kulturkampf* [criteri] abandonat per l'Església, que sembla que [ara] es disposa a col·laborar-hi». Amb aquesta referència al moviment de l'Alemanya prussiana de Bismarck adreçada contra les minories lingüístiques i a favor de la llengua alemanya, i que anava en particular contra l'Església catòlica, Puig i Cadafalch semblava al·ludir a una certa col·laboració haguda "*pro bono pacis*" de Lleó XIII i de la Cúria romana amb aquelles iniciatives del Cancellier de Ferro, encaminades a assolir la unitat i la unitat lingüística de l'imperi germànic.³⁷⁵

«Les disposicions donades per l'Església, diu Puig i Cadafalch, faran mal als fidels, que es trobaran portats a desobeir tornant a la vella tradició històrica de lluitar contra el papat o bé portant-los a un anticlericalisme i a un protestantisme». El tema d'un anticlericalisme més fort després de Primo de Rivera apareix en tots aquells que analitzen les conseqüències de les circulars del Vaticà. L'eventual protestantització per part dels catòlics catalans, irritats contra la Santa Seu per la seva poca sensibilitat respecte a llur llengua i altres reivindicacions, sembla ja una apreciació molt agosarada de qui fou el president de la Mancomunitat.

El guió de les Notes recollia encara els punts que feien referència al fet que la «burocràcia pontificia està mal informada sobre el tecnicisme polític». També Puig i Cadafalch apuntava que la Cúria romana seguia dues morals en relació a la Qüestió catalana. Assenyalava finalment les intencions de Primo de Rivera d'humiliar el clergat català. Amb això darrer al·ludia a les declaracions que el president del Consell de ministres havia fet feia poc a Sabadell.³⁷⁶

375. Una introducció al *Kulturkampf*, Rudolf LILL, «El *Kulturkampf* en Prusia y en el imperio alemán hasta 1878», dins: Hubert JEDIN, *Manual de Historia de la Iglesia*, VIII. Barcelona, 1978, 67-93 i ss.

376. D'aquest episodi, n'hem tractat més amunt, en L'AMBIENT A CATALUNYA.

“Artificialitat del problema suscitat pel Govern” (1929)

No podem assegurar que un escrit, redactat en català i en castellà, que es conserva entre els papers del cardenal Vidal i Barraquer de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, “Artificialitat del problema suscitat pel Govern”, hagi sortit de la mà de Josep Puig i Cadafalch.³⁷⁷ Hem observat tanmateix que, a part de les semblances de forma i de contingut, hi ha alguns precisos conceptes que solament hem trobat en les “Notes per a la conversa amb el P. General del jesuïtes” que acabem de ressenyar. Pot ser una coincidència, però ens arrisquem a avançar la hipòtesi que el text “Artificialitat del problema suscitat pel Govern”, de caire netament barceloní per les referències que fa a aquesta ciutat i diòcesi, i aquelles Notes són del mateix autor.

Posats a aventurar més o menys algun judici, el nostre podria ser que aquest escrit l'hagués posat a mans del cardenal Vidal i Barraquer el mateix Puig i Cadafalch, i que fos també el que hagués lliurat, un cop confegit sobre les Notes, al pare Ledóchowski.³⁷⁸

No podem negar que en l'escrit “Artificialitat del problema suscitat pel Govern” hi ha també similituds amb els arguments que feia servir el doctor Lluís Carreras. És que Puig i Cadafalch s'inspirà en aquest infatigable prevere de Barcelona?

Sigui com sigui, el report que ens disposem a presentar breument està estructurat en quatre apartats i conté una curta nota final. El primer apartat tracta de la inexistència del “problema català”, una qüestió aquesta darrera moguda pel Govern. S'hi afirma primer de tot que els fidels castellans són atesos a Catalunya amb tota extensió i eficàcia, «àdhuc amb excés», en llurs necessitats espirituals. El catecisme, sempre ensenyat en la llengua materna corresponent a la naturalesa dels infants, mai havia suscitat cap queixa ni reclamació per part de ningú, «si no és en l'intent, ara triomfant, del Govern

377. [Josep PUIG I CADAFALCH] «Artificialitat del problema suscitat pel Govern» (1929), (còpia mecanografiada), 5 f.: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923-1928) D2. 16*. Aquí mateix n'hi ha una altra traduïda al castellà, “Ficción del problema suscitado por el Gobierno”. Nosaltres farem servir aquí la primera.

378. No hem trobat a l'ARSI, en el fons on hi ha els altres papers sobre la visita del general dels jesuïtes a Catalunya, el text “Artificialitat del problema suscitat pel Govern”.

d'imposar el castellà en l'ensenyament religiós de les escoles públiques».³⁷⁹

Segueix el mateix raonament que ja hem trobat en les anteriors "Notes" de Puig i Cadafalch, això és: «La posició del Govern és purament política. Pot qualificar-se de *Culturkampf* [sic] de l'Estat contra la llengua catalana, el qual, no podent guanyar-lo [el català] el Govern sol, vol fer-hi coadjuvar a l'Església». Reblem ací que aquelles Notes de Puig i Cadafalch, que ja hem ressenyat més amunt, contenen també la referència a la *Kulturkampf*.

Continua aquesta primera part sostenint que la tradició legislativa i la pràctica antiga i actual de totes les vuit diòcesis de la Tarraconesa d'aleshores a favor de la llengua catalana com a llengua principal i materna en la pastoral, era secular i ininterrompuda. Així ho feien els mateixos bisbes en llurs visites pastorals.³⁸⁰

Els fonaments dels recents decrets de la Cúria romana són les reflexions que constitueixen el segon apartat. Coneixem ja de sobres els continguts d'aquests decrets perquè ara els hàgim de recollir una altra vegada. Diguem solament que aquí, Puig i Cadafalch, fa un resum de quatre dels documents romans, el de la Penitenciària, de Ritus, de Seminaris i del Concili, això és, els apareguts fins aleshores. Els fonaments argumentals que empra aquest escrit, "Artificialitat del problema suscitat pel Govern", recolzen, segons el seu autor, sobre informacions esbiaixades.

La "pràctica dels decrets", apartat número tres, és dedicat a refutar les disposicions romanes sobre la predicació en castellà i, com en l'apartat anterior, en particular a desmuntar la falsa premissa de l'existència d'un «*vetus mox*»; val a dir, d'un antic costum –que no ha existit mai– de predicar a Catalunya els sermons principals en llengua castellana.³⁸¹

L'anàlisi de les conseqüències dels decrets romans configurarien el quart apartat, que és potser el més substanciós de tots. Roma, segons

379. Vet aquí una de les observacions que fa també el doctor Lluís Carreras en el seu "*Memorandum confidenziale*" de què hem tractat més amunt.

380. [Josep PUIG I CADAFALCH] «Artificialitat del problema suscitat pel Govern» (1929), (còpia mecanografiada), f. 1: AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923-1928)* D2. 16.

381. [Josep PUIG I CADAFALCH] «Artificialitat del problema suscitat pel Govern» (1929), (còpia mecanografiada), ff. 2-3: AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer, Correspondència amb la Congregació del Concili (1923-1928)*, D2. 16.

Puig i Cadafalch, desautoritzava amb les seves disposicions les conferències episcopals de la Tarraconense, així com la legislació eclesiàstica secular i la tradició d'aquesta província eclesiàstica; és a dir, la de predicar i d'ensenyar sempre en la llengua materna. Constituïen, aquells decrets, un triomf polític del Govern contra les necessitats del poble fidel i del seu dret natural i sobrenatural a ésser adoctrinats en aquella mateixa llengua. Introduïen a més una innovació disciplinar, en virtut de la qual la llengua comuna i materna restava relegada i inferior a la llengua oficial d'un Estat, bo i no essent aquesta, l'espanyola, la vernacle del poble. Hom s'adona com els arguments en defensa de la llengua pròpia pugen de nivell argumental, puix que hom parlava ja de "drets".

Continuant amb les conseqüències per a Catalunya de les disposicions de la Santa Seu, el text que comentem rebla la sensació general que tenia el poble català «de rebre de Roma un tracte inferior, molt inferior, al tracte que la Societat de Nacions i el dret internacional concedeixen a les minories lingüístiques i religioses d'Europa, i la mateixa Església a les terres de missions». Una percepció que encara era més forta, perquè els catòlics catalans se sentien preterits en llurs drets, sobretot a Barcelona, a causa de l'excés de predicació castellana, i, especialment, perquè una gran part de les congregacions religioses docents, en les ciutats grans, no complien la llei de l'ensenyament religiós en llengua materna donada pels bisbes de la Tarraconense per als fills de famílies catalanes.³⁸² Han sortit ací els "drets" que la Societat de Nacions reconeix a les llengües minoritàries; la mateixa idea que ja hem trobat exposada les "Notes per a la conversa amb el P. General del jesuïtes" de Puig i Cadafalch.

Existia a Catalunya, continua relatant el nostre text, la sensació general que el Govern havia assolit el seu propòsit de fer servir el ministeri eclesiàstic com un *instrumentum regni* de l'Estat,³⁸³ especialment davant de la prohibició de la llengua catalana literària, i de fer incorporar al catecisme les Fórmules sobre l'obligació del cristià

382. D'aquest tema, se n'ha fet també ressó el doctor Lluís Carreras en el seu "*Memorandum confidenziale*". La castellanització feta a través de les congregacions religioses dedicades a l'ensenyament era un tema recurrent en Puig i Cadafalch.

383. Aquesta expressió la fa servir el doctor Lluís Carreras aplicant-la, però, a la monarquia espanyola del temps d'Alfons XIII. Vegeu més amunt, quan hem treballat sobre el "*Memorandum confidenziale*" del mateix Carreras.

d'obeir la potestat pública. Aquestes fórmules que, afirma Puig i Cadafalch, tenien un sentit polític que ultrapassava el sentit general dels deures del ciutadà. Vet aquí, doncs, la descripció de l'estat d'ànim col·lectiu i que és el mateix que hem trobat en les "Notes" més amunt detallades.

Més conseqüències per a l'esdevenidor religiós de Catalunya, si és que les diòcesis catalanes apliquen les disposicions romanes, serien la ineficàcia considerable de la predicació, amb l'allunyament fatal de molts fidels de l'Església. En el text anterior de Puig i Cadafalch, hi era anunciat explícitament el pas de catòlics al protestantisme. Un altre resultat seria la crisi de consciència entre els millors fidels catalans davant del capteniment de Roma, i el reforçament de les esquerres, la qual cosa podria ser «de conseqüències nefastes en l'esdevenidor pels interessos de l'Església». Finalment, l'existència d'un «perill gravíssim de desprestigi per Roma, si no es procedeix tot seguit a la revisió i anul·lació dels decrets, perquè un canvi de situació política trauria a l'Església el mèrit d'haver rectificat unes disposicions disciplinàries que, al cap i a la fi no han estat promulgades».³⁸⁴

El text que estem acabant de considerar, "Artificialitat del problema suscitat pel Govern", contenia encara una Nota final que feia així: «Totes les observacions precedents són fàcils d'ésser formulades a la vista del dossier resultant de la informació practicada per la Nunciatura, si aquest dossier existeix íntegre en la Cúria romana, i és estudiat amb delicada cura i recte sentit dels procediments eclesiàstics.»³⁸⁵ És clar que amb aquesta nota, que creiem obra de Puig i Cadafalch, com la resta del document, s'hi palesa el seu convenciment de la intervenció de Tedeschini amb les seves informacions, que són a la base dels decrets romans. Qüestionava, a més, la manera de procedir de la Cúria de Roma respecte al cas català; una actuació que no havia estat l'habitual, puix que li mancava «la delicada cura i recte sentit» amb què solien actuar els seus organismes.

Fem encara alguna observació sobre el text castellà, "*Ficció del*

384. [Josep PUIG I CADAFALCH] «Artificialitat del problema suscitat pel Govern» (1929), (còpia mecanografiada), f. 4-5: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923-1928)* D2. 16.

385. [Josep PUIG I CADAFALCH] «Artificialitat del problema suscitat pel Govern» (1929), (còpia mecanografiada), f. 5: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923-1928)* D2. 16.

problema suscitado por el Gobierno”; això és, la versió en aquesta llengua del text català sobre el qual acabem de treballar. Hem de dir d’entrada que el document en castellà és més sintètic que el català. És, en realitat, com un guió traçat tenint en compte el text català, però amb alguna petita variant; en concret l’esment d’alguns noms i algunes xifres que no figuraven en la versió catalana. Llancem ara una altra hipòtesi respecte a aquests papers: els tres folis escrits en castellà no foren en realitat el resum que Puig i Cadafalch tenia preparat per a llegir-lo davant del pare Ledóchowski?

Fem ja nosaltres el resum final. És innegable, en suma, que els dos textos amb què ens hem entretingut fins ara, “Notes per a la conversa amb el P. General del jesuïtes” i “Artificialitat del problema suscitat pel Govern”, contenien moltes similituds. El primer escrit és ben segur de Puig i Cadafalch, i el segon, així ho sembla, també; tots dos contenen idees semblants a les exposades. Algunes són les mateixes que el doctor Lluís Carreras posarà per escrit poc després, ja en l’any 1930, en el seu “*Memorandum confidenziale*”. Es tracta de les que es refereixen a la imposició de la Dictadura de fer aprendre el catecisme a l’escola pública en llengua castellana, la idea de la *Kulturkampf*, el tema del «*vetus mos*», les distincions entre la llengua literària i la popular, la castellanització promoguda per les congregacions religioses, l’expressió «*instrumentum regni*», i la crítica a Tedeschini.

No deixà l’arquitecte Puig i Cadafalch després d’escriure les seves Notes i el seu eventual dictamen particular sobre els decrets romans, d’intervenir en aquest assumpte. De fet, en el Manifest d’Acció Republicana al Poble Català, del mes de gener de 1930, s’hi podia llegir el que recollia sobre unes declaracions del nostre polític respecte a la intervenció de la mateixa jerarquia catalana i l’elaboració d’aquelles disposicions romanes preses sota la recent Dictadura de Primo de Rivera. Segons aquestes esquerres, Puig i Cadafalch hauria escrit en algun diari les idees contingudes en el següent fragment de *La Publicitat*: «No podem oblidar que, en el passat període dictatorial, els cops contra Catalunya no vingueren únicament de Madrid; alguns, i dels més feridors, vingueren de Roma. L’esperit català, com ha dit Josep Puig i Cadafalch, ha estat combatut ensems pels representants dels poders del cel i de la terra. En l’obra anticatalana han col·laborat

també robes morades i púrpures».³⁸⁶ L'al·lusió als bisbes catalans «espanyolistes» –com en deia Tedeschini– i als cardenals de la Cúria romana –Gasparri i els prefectes de la Congregacions romanes– és ben palesa.

FRANCESC DE P. BULTÓ

Entrem ara en l'estudi de les accions empreses pel barceloní Francesc de P. Bultó, amb el fi de denunciar la injustícia que, segons ell, la Dictadura feia a l'Església catalana i a la mateixa Catalunya, amb la sola aparició de les resolucions preses per Roma sobre la pastoral de la província eclesiàstica tarraconense durant els anys 1928 i 1929.

A part de la incidència que hagués pogut tenir Francesc de P. Bultó en el camp professional, es tractava d'un personatge influent en la militància catòlica barcelonina. Bultó mantenia una relació especial amb la Companyia de Jesús, la qual venia ja del temps dels seus estudis al Col·legi del Sagrat Cor de Barcelona, regit per aquest orde religiós.³⁸⁷ De fet, Bultó féu molt pels seus ideals catalanistes movent-

386. «El manifest d'Acció Republicana al poble català»: *La Publicitat*, dimarts, 18 de gener de 1930. Aquest retall de premsa l'enviava el jesuïta Fernando Vives a l'assistent per a Espanya de la Companyia de Jesús, pare Camillo Crivelli. Barcelona, 21 de març de 1930: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930*.

387. *Francesc de Paula Bultó i Sert* (†Barcelona 1941), empresari i militant catòlic. No tenim gaires dades sobre la seva vida, solament que provenia de l'alta burgesia catalana dedicada al sector tèxtil, al qual pertanyia també la seva esposa. Estava emparentat amb la família del pintor Josep M. Sert i Badia, de qui era cosí, i l'arquitecte Josep Lluís Sert i López, el seu nebot. Estudià al Col·legi del Sagrat Cor dels jesuïtes del carrer Casp de Barcelona, d'on fou, en 1905, el primer prefecte de la Congregació de la Purificació i Sant Francesc de Borja. Manuel REVUELTA GONZÁLEZ, *La Compañía de Jesús en la España Contemporánea*, III, Madrid 2008, 584. Fou membre del Patronat del Foment de Pietat Catalana. Així ho diu ell mateix: carta escrita en llengua francesa de Francesc de P. Bultó al pare Ledóchowski. Barcelona, 6 de gener de 1929 (original mecanografiat): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalunica, 1927-1929, (Gubernium) IV*.

En 1932 es presentà per diputat a les eleccions al Parlament de Catalunya. *La Vanguardia*, 24 de novembre de 1932. En 1936 era vocal de la Junta Directiva d'Acció Catòlica i formà part amb el mateix càrrec del Consell general d'Acció Catòlica de la província eclesiàstica tarraconense. Fou el pare de Francesc Xavier Bultó i Marquès

se com un laic que coneixia bé l'ambient eclesiàstic de Catalunya, així com el de la cultura catalana.

Començarem l'estudi d'aquest militant catalanista fixant-nos en les seves dues grans iniciatives: el seu llarg article, «La Catalogne et le Vatican», que hem de relacionar amb un altre escrit seu, “Exposició en francès sobre la Qüestió catalana”.

“*La Catalogne et le Vatican*” 1929

Aquest extens article, aparegué en el primer número de *La Revue de Catalogne*,³⁸⁸ entre els mesos de maig i juny de 1929.³⁸⁹ Les paraules introductòries de l'escrit diuen que la redacció d'aquesta revista havia encarregat aquell article a «*une illustre personnalité catalane*». L'historiador Josep M. Roig Rosich pensa que hom pot atribuir-lo al doctor Carreras, o almenys considerar-lo com un inspirador directe d'alguns des seus fragments.³⁹⁰ Per part nostra, ja ho hem manifestat anteriorment, creiem que el seu autor és Francesc de P. Bultó tant perquè així ho mostra la crítica interna comparada dels seus escrits, com per motius externs de tipografia.

(1912-1998), el fundador de les empreses de motocicletes Montesa i Bultaco. Era pare igualment de Josep M. (1900-1977), assassinat en un atemptat terrorista a Barcelona en 1977. Dels seus càrrecs diocesans, n'hi ha notícies a *Flama*, 10 d'abril i a *Catalunya Social* del 25 d'abril de 1936. El jesuïta Casanovas el tenia, sense dir-ne el nom, per l'autor de «La Catalogne et le Vatican» i com «un hombre profundamente católico, sabio y prudente». Carta del pare Ignasi Casanovas al pare Camillo Crivelli. Barcelona, 5 d'agost de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930*. Deduïm del que diu Casanovas que es referia a Bultó.

388. El primer número de *La Revue de la Catalogne* sortí en 1929 i solament en tingué quatre més, fins l'agost del mateix any. La revista fou fundada a Marsella, dirigida i editada per Pierre Rouquette, el qual, pel que fa a l'àmbit català, comptà amb la col·laboració del polític i escriptor mallorquí Joan Estelrich i Artigues, vinculat a Francesc Cambó, que també finançava la revista per donar dimensió internacional a la vida social, cultural i política de Catalunya. Es difonia a París, Marsella i Barcelona. En la revista, al número 5, hi col·laborà amb un article Ferran Valls i Taberner.

389. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (Marsella-París), núm. 3, 25 de maig – 1 de juny de 1929) 1 (1929) 172-183.

390. Josep M. ROIG ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 414.

Comença referint-se a la circular de la Penitenciària Apostòlica en aquella seva primera part sobre el catalanisme, comuna, d'altra banda, a la resta dels altres quatre decrets. Del moviment catalanista, aquest dicasteri deia que, en els darrers temps, havia tingut una gran repercussió en l'àmbit religiós de la mateixa Catalunya. Aquesta consideració, junt amb el que donava a conèixer l'alt tribunal vaticà sobre abusos comesos en la confessió sacramental per sacerdots catalanistes –l'existència dels quals els bisbes catalans ignoraven– causà, segons l'article, una gran commoció a Catalunya. De totes aquestes coses, Francesc Bultó es preguntava si, qui havia assenyalat aquells suposats abusos, ¿no hauria estat potser el nunci Tedeschini durant la seva visita apostòlica de 1928? Vet aquí, un nou personatge que llançava més dubtes sobre l'actuació del visitador apostòlic respecte a la Qüestió catalana.

«*La Catalogne et le Vatican*» passa també revista al segon decret de Roma, el de la Congregació per als Seminaris. El catalanisme que hi descriu, arriba a identificar aquest moviment amb el separatisme i, encara, amb un separatisme revolucionari. Les mesures que prengué la Santa Seu, creia Bultó, en relació als seminaris catalans eren repressives i la informació que havia arribat a la Congregació sobre aquesta delicada qüestió, «incompleta i inexacta». Francesc Bultó, el qual diu de si mateix que coneixia «els fets i els problemes de la vida catalana», s'entretenia especialment a desfer el caràcter suposadament revolucionari i separatista del clergat catalanista: No podia pas ser-ho, d'independentista, segons que així ho descrivia la Congregació romana, quan la clerecia catalana havia estat tan fèrriamment vigilada per la Dictadura. Si hi havia clergues, en canvi, que sí que feien política sense escrúpols de cap mena, eren, per contra, aquells que el Govern havia protegit d'una manera tan singular i ells mateixos s'havien constituït en defensors d'«aquest sistema sanguinari».

Segueix després el comentari sobre la circular de la Congregació del Concili publicada a la premsa espanyola. L'autor, el primer que féu fou respondre a les acusacions del diari *ABC*, del 5 de febrer de 1929, on atacava el catalanisme, mereixedor, escrivia, de les resolucions romanes sobre la Qüestió catalana. El contraatac del nostre articulista consistia a dir que les afirmacions del diari madrileny eren «inexactes i llurs atacs injustificats», particularment el que dirigia contra el cardenal Vidal i Barraquer. Paraules fortes són les que sortien al final de l'anàlisi que feia Bultó del periòdic *ABC*. Les preparava dient que estava d'acord amb el diari de Madrid, quan assenyalava

que el Govern de Primo de Rivera havia arribat a assolir una bona concòrdia amb la Santa Seu, i saltava a continuació amb aquestes dues preguntes: Com havia aconseguit la Dictadura aquesta entesa amb Roma? I l'altre interrogant, més punyent encara: «*L'étroite amitié qui existe entre le dictateur et le Nonce Apostolique garde peut-être le secret de cette question?*».³⁹¹ Nova sospita sobre Tedeschini.

Recollia també les opinions d'un altre diari, aquesta vegada francès, *L'Indépendent des Pyrénées Orientales*, que es feia ressò igualment del decret de la Congregació del Concili. Bultó s'ocupava, doncs, de l'espai que el periòdic dedicava a les disposicions romanes sobre Catalunya. Jules Escarguel, que sabem que així es deia l'autor de l'article, creia que era de tot punt impossible que l'Església hagués sucumbit als fins de dominació de l'Estat dictatorial, per convertir-la en un instrument de la seva política lingüística, anant d'aquesta manera en contra de tota la seva tradició. Sols hi havia un explicació i era que la Cúria romana estigués insuficientment informada sobre la realitat de Catalunya, per mor d'unes informacions plenes d'equívocs –que l'articulista devia pensar que provenien del nunci. Francesc de P. Bultó recollia d'Escarguel els errors informatius en què havien caigut les Congregacions de Roma.³⁹²

El tema de l'ensenyament del catecisme en llengua materna, segons la doctrina de Trento, sortia en l'article que ens ocupa, «*La Catalogne et le Vatican*». Però en el que més insistia era en allò que la Congregació del Concili suggeria; és a dir, de fer introduir en els catecismes catalans algunes preguntes sobre els deures del cristià envers la pàtria, per desembocar així en la inculcació en els infants de l'obediència a les autoritats constituïdes, en aquell moment, és clar, les de la Dictadura.

El bisbe Miralles respongué de seguida, com ja ho sabem, a aquell suggeriment de la Santa Seu i, així, escriví les seves “*Fórmulas*

391. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (Paris) 1 (1929) 177-178.

392. Els errors, segons Escarguel, són: el que reporta la Congregació sobre el “català modern”, sobre el coneixement del català per part dels castellanoparlants i aquell altre de l’«antic costum» de predicar en castellà sermons de festa major, panegírics, etc., i que el periodista els fa remuntar solament als anys vuitanta o noranta del segle XIX, Escarguel afirma, en canvi, que tenien llur origen a Barcelona i altres grans ciutats sols per un lluíment buit. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (Paris) 1 (1929) 179-180.

catequístiques”,³⁹³ les quals, com ho reblava Bultó, contenien unes definicions «veritablement estranyes i que en general han causat una penosa impressió». La raó d’aquest judici negatiu era que les fórmules del doctor Miralles no podien agradar als amics del Dictador –Bultó deuria referir-se als generals Barrera i Milans del Bosch–, puix que parlaven de l’existència d’una “pàtria catalana”. Això, el fet que el Bisbe parlés també d’una pàtria catalana, contrastava per força, així ho feia constar Bultó, amb el que Primo de Rivera mateix havia declarat a Assembla Nacional, que: «Catalunya no existia pas i que aquest nom era una paraula buida i quasi bé subversiva».³⁹⁴

El nostre articulista té encara uns mots dedicats al Foment de Pietat Catalana, en ocasió d’haver-li estat llevat del seu títol l’epítet “catalana”.³⁹⁵ Ja sabem que foren les pressions de la Dictadura –abans ja ho havia demanat la Conferència de Bisbes de la Tarraconense, en 1923, per raons eclesiàstiques– i, definitivament, per la determinació de la Congregació del Concili, la qual imposà aquesta mesura, variant d’aquesta manera els fins fundacionals del Foment. No deixava de citar l’autor de l’article allò que sobre el canvi de nom publicava la revista del Foment de Pietat, *El Bon Pastor*,³⁹⁶ que –afegim nosaltres– era un exemple d’obediència sacerdotal a les ordres de Roma i del cardenal Vidal i Barraquer, que fou qui, finalment, hagué de demanar al Foment que bandegés l’adjectiu a què ens estem referint de la seva mateixa història.³⁹⁷

El caràcter secret que posseïen els decrets de les Congregacions romanes havia contribuït a produir «una enorme confusió espiritual en la massa social de Catalunya». Des del poder civil hom havia donat per definitives les normes romanes, les quals, explicitava, «han de ser obeïdes sense subterfugis i que cal executar-les». Contestava Bultó a

393. «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929)»: *AnalTar* 86 (2013) 459-469.

394. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) 1 (1929) 181-182.

395. D’això n’hem parlat en diversos indrets, en citarem sols dos: «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 839-870, «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *Íbid.* 85 (2012) 49-56.

396. Més avall tocarem aquest tema i de la revista *El Bon Pastor*.

397. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) 1 (1929) 182. De la supressió de l’adjectiu catalana del Foment de Pietat n’hem tractat ja en «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929)»: *AnalTar* 86 (2013) 339-349.

aquestes paraules retraient-los que l'autoritat militar volgués fer aplicar ara les lleis, sense «subterfugis», quan el Govern dictatorial abusava interpretant al seu gust les determinacions de la Santa Seu sobre l'ensenyament del catecisme, i quan aquest mateix Govern emprava el subterfugi més gran, que era el de la censura militar per fer complir la seva voluntat. Els catòlics catalans reconeixien l'autoritat del Papa, però creien també que havien de defensar la col·lectivitat catòlica de Catalunya contra les imputacions que li havien estat llançades, les quals recolzaven sobre errors i informacions manipulades. Era un deure de justícia, doncs, que els catòlics catalans fossin escoltats pel Sant Pare.

Francesc Bultó es referia igualment a «un nombre considerable» de catòlics catalans que havien signat una exposició sobre la situació creada a Catalunya arran de les disposicions pontificies i que pretenien d'enviar a Pius XI. Aquest document, en efecte, havia estat elaborat i signat. El seu portador, Ferran Valls i Taberner havia estat, tanmateix, tancat a la presó. Aquest episodi ja el coneixem. Ara només voldríem remarcar què reportava la *Révue de Catalogne* sobre un punt d'aquella declaració dels catòlics catalans al Papa; això és, la part que tractava de la visita apostòlica de monsenyor Tedeschini a Catalunya. Heus ací el que els signants de l'esmentada Exposició deien, segons el resum que en feia Bultó, sobre la decepció que havia causat entre els catòlics de Catalunya el que suposaven que devia contenir la “*Inchiesta*” del nunci:

*«Ils déclaraient loyalement la déception que leur avaient causée les résultats partiels de l'enquête pratiquée quelques mois auparavant par la Nonciature, enquête dont on avait alors eu l'illusion d'espérer que, par la connaissance directe des réalités catalanes, elle apporterait la solution adéquate au problème religieux qu'avaient soulevé en Catalogne les excès de l'Etat. Ils affirmaient que non seulement la totalité des fidèles qui vivent en contact journalier avec les réalités ignoraient l'existence de faits dont la gravité et l'importance eussent pu motiver le pénible état actuel de la situation religieuse en Catalogne, amis encore que même les personnes qui ont une plus grande responsabilité et qui sont les mieux situées pour connaître les ignoraient complètement».*³⁹⁸

398. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Révue de Catalogne* (Paris) núm. 1 (1929) 184.

Aquí és on Bultó feia sortir els diaris estrangers que havien donat compte de l'empresonament del professor Valls i Taberner, el *Comœdia* de París, el *Journal de Genève* i d'altres. La difusió d'aquell fet pels mitjans de comunicació havia estat la causa, opinava Bultó, per la qual el catedràtic de la Universitat de Barcelona hauria estat posat en llibertat.

Finalment, davant dels rumors que el nostre articulista sentia que circulaven sobre les amenaces de traslladar l'arquebisbe de Tarragona a Roma i la d'expulsar de Catalunya il·lustres religiosos, significats com a catalanistes, –arran, això darrer, de les visites apostòliques fetes per llurs generals a les diverses cases de cada orde–,³⁹⁹ Bultó restava tranquil. La seva serenor recolzava en el contingut de la lletra que Pius XI havia escrit al cardenal Vidal i Barraquer el dia de Reis de 1929 per intercanviar les felicitacions pel nou any que li havia presentat el purpurat.⁴⁰⁰ En la carta de resposta el Sant Pare desitjava, en definitiva, un fecund apostolat a l'arquebisbe en la seva arxidiòcesi. Vet aquí, per al nostre autor, el motiu de tranquil·litat, en augurar Pius XI a Vidal i Barraquer «un fecund apostolat» a Tarragona.

El mateix diu l'autor de «La Catalogne et le Vatican» respecte a un altre decret de la Santa Seu, el de la Congregació Consistorial, la que s'ocupava dels bisbes. Aquest document, que acabava de sortir, era el que, en el fons, defensava la llengua i les tradicions religioses catalanes.⁴⁰¹ Aquesta Congregació havia aportat, doncs, a les consciències contorbades, segons Francesc de P. Bultó, una serena confiança. Per tant, la circular de la Congregació Consistorial, així hom pot llegir-ho: «*Il a été une source d'espoir pour tous ceux fidèles de la Catalogne et pour leur langue maternelle et aux sentiments légitimes de justice et de liberté, un attachement inébranlable à la foi catholique et au Souverain Pontife*».⁴⁰²

399. Recordem que d'aquestes visites n'hem fet esment en «La visita del nunci Tedeschini de 1928-1929 a Montserrat»: *AnalTar* 84 (2011) 921-924, també en «La redacció del decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *Ibid.*, 85 (2012) 70-73.

400. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican» reproduïx algun fragment de la Carta de Pius XI al cardenal Vives i Tutó, del 6 de gener de 1929. El text llatí, així com la seva traducció al castellà, el trobareu en el *BOEAT* 65 (1929) 13-15.

401. Vegeu «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 58-61.

402. [Francesc de P. BULTÓ] «La Catalogne et le Vatican»: *La Revue de Catalogne* (París) núm. 1 (1929) 187.

El pare Ignasi Casanovas assenyalava, en correspondència destinada al general del seu orde, Wlodimir Ledóchowski, que l'article «La Catalogne et le Vatican» havia causat a Barcelona, «entre les persones prudentes una profunda impressió de veritat i de moderació, sense cap barreja d'escepticisme o de desengany religiós». Comunicava també, que creia que hom havia fet a mans un exemplar d'aquella revista a cada cardenal.⁴⁰³

“*Une information sur la Catalogne*”. 1929

A l'Arxiu romà de la Companyia de Jesús hem trobat un llarg i acuradíssim report anònim de trenta-cinc folis dactilografiats, “*Une information sur la Catalogne*”, datat a Barcelona el 31 de maig de 1929. A aquest text li hem d'afegir cinc grans al·legats que compten nombroses llistes i retalls de premsa: diaris, setmanaris, butlletins, periòdiques, revistes (entre elles d'alpinisme i de futbol, algunes de l'estranger, de Buenos Aires, de Santiago de Cuba), llibres i catàlegs de propaganda de qualsevulla mena de manifestacions culturals. Tot referit sempre a la llengua i cultura catalanes.⁴⁰⁴

Creiem que el seu autor és el mateix de l'article «La Catalogne et le Vatican», és a dir, Francesc de P. Bultó.⁴⁰⁵ I, que hem de situar aquesta “*Information*” en el context de la visita apostòlica del general de la Companyia a Catalunya, al final de 1928 i principi de l'any següent. No podem dir res sobre una eventual entrevista del senyor

403. «El artículo de la R. de C. [*Révue de Catalogne*] ha causado aquí, en la gente prudente, una profunda impresión de verdad y de moderación, sin mezcla ninguna de escepticismo o desengaño religiosos. Es lo que pretendió el autor, hombre profundamente católico, sabio y prudente. Creo que han enviado un número a cada cardenal». Barcelona, 5 d'agost de 1929 (original autògrafa): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*). Aquí mateix hi ha el primer exemplar de la *La Révue de Catalogne*.

404. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), 35 f.: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

405. Ho deduïm per l'estil literari, per la redacció en llengua francesa i pel tipus de mecanografiat, i fins per la creu, traçada a mà, amb què fa precedir “*Une information sur la Catalogne*”, que concorda, per exemple, amb la carta de Francesc Bultó al nunci Tedeschini. Barcelona, 18 de febrer de 1929 (original mecanografiat): ASV, *Arch. Nunz. Madrid 838, fasc. 4, f. 486*.

Bultó amb el pare Ledóchowski a Barcelona, solament que aquest Informe de l'empresari barceloní està entre els papers de la visita del general de la Companyia de Jesús, ja sia perquè fos el pas previ o el resultat de llur hipotètic o real encontre a la Ciutat Comtal, o ja fos que el seu autor l'hagués fet arribar a Roma per facilitar així la redacció del report final del preposít general respecte al seu orde a Catalunya.

Més aviat ens inclinem a pensar que aquesta Informació de Francesc de P. Bultó fou composta expressament per a ser llegida pel pare Ledóchowski. Ens sembla que constitueix en el fons una crida de Bultó a l'influent jesuïta perquè ajudés aquells fidels catalans que creien que eren víctimes de les conseqüències d'una mala informació, feta arribar al Vaticà i que, a més, se sentien atropellats en llurs drets pel que feia a llur llengua i cultura, ja sia per part del Govern de la Dictadura de Primo de Rivera, o ja sia de la banda de la mateixa Santa Seu, com a resultat d'aquells informes esbiaixats.

En la Introducció, ja s'hi llegeix que el text sencer fou compost després de l'arribada a Barcelona del decret de la Congregació del Concili, de principi, doncs, del mes de gener de 1929. Aquelles disposicions de Roma havien commogut fortament l'opinió pública, segons el nostre autor, perquè eren una mofa dels sentiments dels creients i de tots els qui feien seus els ideals catalanistes, per la pena i l'escàndol que havien causat a Catalunya.⁴⁰⁶

Vet aquí, doncs, el perquè de la Informació sobre Catalunya:

*«Ces dispositions montrent que la Sainte Siègne a voulu ignorer dans cette occasion le fait vivant de la Catalogne catalane. C'est pourquoi nous avons voulue ramasser une information, que nous regrettons n'être pas arrivés à faire bien complète, sur les publications dans les divers ordres et sur les manifestations culturelles issues en langue catalane».*⁴⁰⁷

406. «Au mois de janvier de cette année 1929 sont arrivées à Barcelone des dispositions de la Sacré Congrégation du Concile concernant l'emploi de la langue Catalane dans la prédication. Lesquelles ont fortement émue, en faisant de la peine, en causant le scandale, ou en suscitant des moqueries (d'après les croyances des gens), les sentiments de tous ceux qui tiennent à leur esprit catalan». [Francesc de P. BULTÓ] "Une information sur la Catalogne". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), s. f.: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

407. [Francesc de P. BULTÓ] "Une information sur la Catalogne". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. I: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

De les dades que conté el report que ens ocupa, hom podrà treure'n nombroses conclusions. Bultó n'assenyalava tres. La primera, que de la profusió de diaris, revistes, llibres, obres de teatre, etc., aparegudes en llengua catalana i que recull la "*Information sur la Catalogne*", demostra que hi havia un nombre molt gran, cinc milions de persones, que absorbia aquella producció. En conseqüència tots els qui consumien aquella cultura tenien dret que l'Església no ignorés llur existència i que, també, els fossin predicats els ensenyaments catòlics en llengua catalana. En definitiva, aquest conjunt de persones venia a ser tota Catalunya.

La segona conclusió és que aquell tast de producció literària expressada en el "català depurat" d'aleshores, que oferia la "*Information*", ja sia dins del seu mateix text o ja sia amb els nombrosos al·legats que porta, era, segons Bultó, del tot entenedora per als qui parlen aquella llengua: En suma, que aquest llenguatge literari "predicat i no pas entès", a què es referien els decrets del Vaticà, «no és res més que una fantasia dels enemics de l'esperit català que han suggerit a la Congregació del Concili la prohibició d'aquesta llengua fent-los així, simplement, el joc i ha ferit els sentiments legítims, sofrint ensem, lamentablement, la seriositat i el prestigi de la Santa Seu».⁴⁰⁸

Tercera i darrera conclusió: La llengua catalana ha fet i farà el seu camí, malgrat els obstacles que hom li vulgui posar. El paper de l'Església en el món és massa elevat perquè hagi de pensar a coaccionar «aquesta llengua nacional que és el català fent així un servei a un poder civil que li és hostil». L'Església havia resistit tothora i ho havia fet encara recentment davant de les imposicions «dels governs que voldrien la seva cooperació per anorrear les llengües nacionals». Francesc de P. Bultó a més de la idea de dret, aplicada a la llengua, feia sortir un altre concepte, el de «llengua nacional».

El clero de la Tarraconense no pot ser pas blasmat per la Congregació del Concili pel fet de predicar en llengua catalana, la qual és majoritàriament parlada a Catalunya. Ans al contrari, això mereixia lloança, puix que «el clergat ha d'ésser encoratjat a servir-se del català a la trona tant com sigui possible, perquè mai s'estableixi

408. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. II: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

cap separació entre ell i l'esperit del poble català. El fet que la producció catalana fora de les esglésies sigui tan gran posa el clero a cobert de tota acusació d'ésser la clerecia la que fa la propaganda de la llengua catalana.»⁴⁰⁹

Després d'aquestes tres conclusions, col·locades al bell inici de la "*Information sur la Catalogne*", Bultó inicia pròpiament la Introducció d'aquest escrit amb un apartat que porta el títol, «Alguns fets referents al decret de la Congregació del Concili i a la seva aplicació». Comença referint-se a la iniciativa de Ferran Valls i Taberner amb aquella "Exposició de catalans a Pius XI", de què n'hem tractat més amunt, presentada aquí com una protesta «reverent i submissa» al Papa pels documents romans. Rebla també l'incident de l'empresonament de Valls i el fet que el nunci de Madrid, en haver-li estat demanat que intercedís davant del Govern, per assolir l'excarceració del professor, «*Mgr. Tedeschini a réponde qu'il ne devait rien faire sans avoir la commande du Souverain Pontifie*». És com dir, que el nunci no féu cas de la urgència de la situació o fins i tot que no volgué fer res al respecte.⁴¹⁰

Dóna compte també de com aquell decret de la Congregació del Concili havia estat conegut a Barcelona per la intervenció d'intermediaris lligats amb les autoritats militars i civils, abans, fins i tot, de les explicacions ofertes per l'ordinari del lloc al seu presbiteri i als superiors de les cases religioses de la seva diòcesi.

Repasant tot seguit l'aplicació de la circular de la Congregació del Concili en algunes diòcesis de la Tarraconense, Bultó explica com els bisbes Miralles i Vila, de Barcelona i de Girona respectivament, havien privat la predicació en català en tots els pobles i ciutats importants de llurs demarcacions episcopals, i especificava també quines devocions populars havien estat modificades en relació a la llengua fent-les passar de la recitació en català a la del castellà. Igualment, esmentava casos concrets del canvi de costums introduït després dels decrets a Barcelona i a Girona.

Coses com les que acabem d'anunciar s'esdevingueren, segons

409. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. II: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

410. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. II: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

Bultó, a l'església dels dominics de la Ciutat Comtal. Així, en trobar-se els fidels que prenien part en un acte religiós en aquell temple, que la predicació els era oferta, contra tot costum, en castellà, els assistents començaren a desfilars del recinte sagrat, davant de l'astorament de nombrosos representants civils i militars del municipi, fins a deixar-lo buit; sols hi romangueren les autoritats. Una cosa semblant hom podria resseguir-la a les parròquies de Barcelona, de Sant Pere de les Puel·les i de la Puríssima Concepció,⁴¹¹ així com a la capella de Nostra Senyora de la Victòria o del Palau dels jesuïtes, sempre de la Ciutat Comtal. A més de tot això, quan algun rector gosava predicar en la llengua dels seus fidels era immediatament cridat pel doctor Josep Miralles per a renyar-lo.

Els retirs i els exercicis espirituals predicats a Barcelona eren guiats per sacerdots i religiosos, els quals havien estat obligats a pronunciar-los en espanyol. Conseqüències d'aquesta mesura: els exercitants i els participants a actes espirituals d'aquesta mena havien disminuït i en alguns llocs hom no havia volgut ni convocar-los. Més de deu mil persones, comptava Bultó, havien passat aquells mesos de 1928-1929 sense exercicis espirituals i recessos a Barcelona per mor de ser donats en castellà.

La informació que aquí donava l'industrial Bultó sobre l'obligació d'emprar la llengua castellana en la predicació dels exercicis espirituals era la mateixa que recollia el doctor Joan Tusquets, quan assegurava el mes de maig de 1929, que a la Parròquia de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona, el seu rector mossèn Pere Monfort deia que la tanda d'exercicis d'aquell any eren donats en castellà «*porque así le habían mandado*»⁴¹²

Continuem amb la nostra “*Information sur la Catalogne*”. Al Col·legi de les religioses del servei domèstic del carrer Consell de Cent de Barcelona, la mare superiora digué a una senyora que hom no hi predicaria més en català perquè la Santa Seu ho havia privat de fer;

411. D'aquesta darrera parròquia escriu : «À la paroisse de la Concepció [sic] à Barcelone, où l'on prêchait avant le décret en catalan les dimanches à la Messe du midi, on lue un livre en catalan, au lieu de prêcher, pour n'est pas être obligés de prêcher en espagnol.» [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. IX: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

412. Telegrama del doctor Joan Tusquets. Maig de 1929: ARSI, *Tarraconensis* 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

igualment succeïa amb el catecisme d'aquest centre, que, d'aleshores ençà, el donaria en castellà a les catequitzandes, «perquè el Papa ha prohibit el català».⁴¹³ També reportava el cas d'una colònia tèxtil de la vora de Barcelona que oferia un servei d'escola, dirigida per una congregació religiosa, a les noies obreres. Les religioses es planyeren a la direcció del patronat d'aquest centre de l'impacte que causà entre les treballadores el no poder sentir llur llengua en els actes de la capella de l'escola.

Fora de Barcelona, a les parròquies de Santa Maria i de la Santíssima Trinitat de Vilafranca del Penedès, i a la ciutat de Terrassa ocorregueren fets més o menys iguals als ja explicats de Barcelona. A la Garriga, el rector fou denunciat per la *Junta de Acción Ciudadana*, perquè continuava amb la pràctica prohibida d'usar el català en actes públics de la religió. A la Parròquia de Sant Anton de Vilanova i la Geltrú, hom experimentà una gran davallada de devots en alguns dels actes de pietat organitzats pel seu arxiprest, per mor de no poder-hi emprar la llengua del comú. Aquí mateix, el bisbe Miralles havia prohibit que el sermó de Sant Isidre fos predicat en català, contràriament al que sempre havia estat fet. En no cedir el prelat, no hi hagué sermó a la Missa major. L'administració de la confraria del sant escriví, però, al cardenal prefecte de la Congregació del Concili exposant el cas. No obtingué cap resposta. Ho féu també, afegim nosaltres, Francesc de P. Bultó.

El mateix Bultó no deixava d'esmentar les pressions sobre els bisbes de la Tarraconense que exercí aquella *Junta d'Acción Ciudadana* de Barcelona per llevar el famós adjectiu del Foment de Pietat Catalana, satisfent així, de passada, els desigs la Congregació del Concili.⁴¹⁴

Tot plegat havia estat causa d'emoció i de sorpresa entre molts

413. Relacionem aquesta referència a la comunitat del carrer Consell de Cent amb un altre informe, "*Efectos de la publicación de los decretos*", que tingué també a les mans el cardenal Vidal i Barraquer i que esmenta la mateixa situació que hem descrit, quan la superiora d'aquelles religioses diu: «Esto no lo podemos hacer porque el Papa lo ha prohibido». "*Efectos de la Publicación de los decretos*" (1929) (original mecanografiat) 2 f. Ve encapçalat per l'anagrama JHS: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, D2 16 (Informe del Decret de Congregacions 1929)*. Vegeu l'apartat DICTÀMENS I VINDICACIONS CONTRA ELS DECRETS.

414. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. III-X: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

dels catòlics catalans, amb motiu de l'aparició mateixa del decret del Concili i de la seva aplicació pel bisbe de Barcelona, a més de representar un gran desprestigi per la Santa Seu.⁴¹⁵

La Introducció de l'”*Information sur la Catalogne*” acaba amb un buidatge de diaris que s'endinsen en la distinció entre llengua usual i llengua literària, aquesta darrera prohibida a la trona, com ho sabem, per la Congregació del Concili. No són esmentats els noms dels diaris, però creiem que els retalls de premsa provenen de *La Publicitat*. Comença amb un article, al·legat a la “*Information*”, de Carles Soldevila, el qual, segons Bultó, «*peut être le premier stiliste catalan de ces jours*».⁴¹⁶ El seu títol és «Quina catàstrofe!», segurament que devia ser del gener o febrer de 1929, i anava dirigit, sense esmentar-ho, contra aquell dicasteri romà, per les seves opinions sobre la llengua literària catalana. Amb fina ironia, Soldevila escrivia: «Etic cada vegada més alarimat. Temo que tot i haver fet professió de literat, no escric en llengua literària. Per què? Doncs, molt senzill. Perquè tothom m'entén [...] Ésser literat i resultar que no escric en llengua literària!... Quina catàstrofe!... Quin desencís!...».⁴¹⁷

415. «L'émotion e la surprise ont été en effet grandes et générales à la suite de la connaissance et de l'application des décrets de la S. Congrégation du Concile. Les commentaires s'accordent, naturellement, avec les croyances des gens: mais nous tenons à dire que nous-mêmes nous avons dû en couper beaucoup pour son insolence et son impiété, faites mêmes par de gens fidèles, et que ce bien pénible de constater le scandale et le mal qui ont été causés en un nombre bien grand d'âmes» [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. X: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

416. *Carles Soldevila i Zubiburu* (Barcelona 1892 – 1967) escriptor. Renuncià a la plaça que havia obtingut a la Mancomunitat com a conseqüència de les intromissions dictatorials de Primo de Rivera, 1923. Escriví per a *La Publicitat*, la *Revista de Catalunya* i d'altres. Durant la guerra civil residí a París, d'on tornà en 1942. Continua escrivint per a la premsa, però ara en llengua castellana. Té nombroses obres literàries i novel·les. Contribuí a catalanitzar la burgesia i a desvetllar-li l'ambició europeista. Domènec GUANSÉ, *Carles Soldevila i Zubiburu: GEC, XIII*, Barcelona 1979, 731-732. Era el director de la revista *D'Ací d'allà*, i de la biblioteca “Univers”.

417. Continua encara escrivint en el mateix to: «Ah, Déu meu! Per què no m'hauré encomanat la prodigiosa facultat d'escriure com el difunt Antoni Maura o com l'encara vivent Sánchez Toca?... ¡No m'entendria ningú, i aleshores tothom admetria sense obstacle que sóc un literat, que escric en llengua literària!». Carles SOLDEVILA, «Quina catàstrofe!». [*La Publicitat*, 1929] : [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. XI: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

La iniciativa de Soldevila tingué seguidors, com hom pot veure-ho en altres retalls de diaris aportats per Bultó. Un, que semblava al·ludir a l'escrit de Carles Soldevila, era «Del matí i del vespre. Català vulgar? Català literari?», de Domènec Guansé.⁴¹⁸

La Introducció conté més buidatges de periòdics, dels quals no sabem a vegades els noms, tampoc el context que justifiqui que hi siguin aplegats. El mateix Carles Soldevila escriví encara, deduïm que a *La Publicitat*, una breu nota, provocativa, «Maurras tenia raó». Soldevila es referia a la condemna de l'*Action Française* per la Santa Seu i la comentava breument, encara que deia que el millor comentari havia estat el del canonge Carles Cardó en *La Paraula Cristiana*. Carles Soldevila s'alegrà de la prohibició del moviment francès; però ara creia, així ho deia, que Charles Maurras tenia raó d'acusar Roma, puix que «es convertia al briandisme, a canvi de tals o tals avantatges materials».

Aquest judici, que sona una mica estrany en llavis d'un catòlic com Soldevila, tindria també relació amb una editorial posterior a l'article «Maurras tenia raó», escrita pel periodista Antoni Rovira i Virgili, «Roma i la "rue de Rome».⁴¹⁹ Rovira i Virgili es mostrava aquí d'acord amb aquell títol donat per Soldevila no en un sentit directe i literal, aclaria, sinó, en el fons, perquè l'actuació de la Santa Seu en relació a la condemna de Charles Maurras «no fou sols religiosa, sinó també diplomàtica i política». I en aquests últims aspectes, hi ha un ample espai per a les transaccions i les condescendències humanes».

418. Domènec Guansé i Salesas (Tarragona 1894 – Barcelona 1978) periodista i novel·lista. S'establí a Barcelona en 1924, fou crític de la *Revista de Catalunya* de D'ací i d'Allà, redactor de *La Publicitat* i *La Nau*. En 1939 s'exilià a Xile i fou un dels promotors de les activitats del Centre Català. Té diverses novel·les i traduccions d'autors francesos. Albert MANENT, *Domènec Guansé i Salesas: GEC*, VIII, Barcelona 1975, 282. Fou també un il·lustre poeta i catòlic practicant.

419. Antoni Rovira i Virgili (Tarragona 1882 – Perpinyà 1949), periodista, polític i historiador. És el fundador de *La Nació*, 1914, l'any següent s'afilià a la Unió Catalanista, entrà al servei de la Mancomunitat i col·laborà en *La Veu de Catalunya* i *La Publicitat*, vicepresident de l'Acció Catalana. En temps de la Dictadura de Primo de Rivera fundà la *Revista de Catalunya* (1924-1929) i el seu propi diari *La Nau*, que esdevindria l'òrgan del partit d'Acció Republicana de Catalunya. En 1932 s'incorporà a Esquerra Republicana de Catalunya i entrà al Parlament, d'on fou vicepresident, 1938. Exiliat a França visqué a Montpeller i Perpinyà. Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, *Antoni Rovira i Virgili: Diccionari d'Història de Catalunya*. Direcció Jesús MESTRE I CAMPÍ, Barcelona 1962, 940-941. Aquí hom hi trobarà abundosa bibliografia. Vegeu també Artur BLADÉ I DESUMBRILLA, *Antoni Rovira i Virgili: GEC*, 12, Barcelona 1978, 788.

Gosariem dir que, en allò en què podien estar d'acord Soldevila i Rovira amb les apreciacions de Maurras, era que Roma s'havia servit de la condemna de l'*Action Française* per desautoritzar els autonomistes alsacians, tal com hi contribuï l'arquebisbe d'Estrasburg, monsenyor Charles-Joseph-Eugène Ruch.⁴²⁰ És el mateix que havia fet Roma, ho deduïm nosaltres del discurs de Rovira i Virgili, respecte de Catalunya amb els decrets sortits de les seves Congregacions.⁴²¹

Rovira i Virgili no volia endinsar-se més en el seu escrit editorial en el tema que acabava de tocar perquè, explicava, que ja en parlà amb una certa amplitud des de *Revista de Catalunya*, «en ocasió de la nostra polèmica cordial amb el P. Miquel d'Esplugues».

Francesc de P. Bultó aporta encara una altra editorial de Rovira i Virgili, «El llatí», que tenia a veure igualment amb el nostre tema. Referint-se a aquesta llengua clàssica, que es trobava ja en hores baixes, bo i dins de la mateixa Església; no tant, però, com fins a creure el que hom deia dels clergues, que amb prou feines entenien el llatí que empraven en la litúrgia, ni sense deixar-se suggestionar tampoc per la ironia d'un amic del mateix Rovira que havia viscut a Txecoslovàquia, el qual deia: «Allà totes les persones cultes saben el llatí; fins el saben el capellans!».

Se sorprenia Rovira i Virgili, en «El llatí», que haguessin sortit recentment, de la Santa Seu uns documents importants amb destinació

420. De monsenyor Ruch, n'hem parlat en «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 14-16. De l'arquebisbe Ruch, Antoni Rovira i Virgili n'escriu: «S'ha vist prou bé quin era, en aquest punt [sobre la qüestió alsasiana], la veritable política de Roma. El mateix cardenal secretari d'Estat [Pietro Gasparri], ha donat repetidament la seva aprovació a les paraules i als actes de Monsenyor Ruch, el famós bisbe d'Estrasburg». Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Roma i la "rue de Rome"», retall de premsa [*La Publicitat*] [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. XI: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

421. «Ens sembla que als governants francesos no els interessa gaire que Roma fulmini o deixi de fulminar els seus anatemes contra la *rue de Rome*, on té el seu estatge l'*Action Française*. Més que la feina de l'arquebisbe de Bordeus contra els reialistes francesos, els interessa la feina del bisbe d'Estrasburg contra els autonomistes alsacians [...] Per trobar els autèntics senyals de la diplomàcia romana cal fixar-se no pas en el local atrotinat de la *rue de Rome*, sinó en la fina agulla de la catedral d'Estrasburg.» [*La Publicitat*, 1929]: Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Roma i la "rue de Rome"», retall de premsa [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. XI: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

fora d'Itàlia, escrits en llengua italiana i no pas llatina. Que Roma fes servir cada vegada més la llengua italiana, es preguntava Rovira, era perquè l'Església volia emprar un llenguatge més entenedor que el llatí?: «En aquest cas, es responia Rovira a si mateix, el llatí litúrgic quedaria sota el pes d'una gran amenaça». Recollint Bultó, en la “*Information sur la Catalogne*”, l'editorial de Rovira, «El llatí», semblava que la intenció de Bultó tractant d'aquests punts, o la de tots dos personatges, fos una defensa, en el nostre cas del català en la devoció i en la predicació en la vida de l'Església, ensems que la de la llengua llatina en la seva litúrgia.⁴²²

Per a acabar amb aquest petit recull d'articles periodístics, en citem encara una altre; això és la crònica de Jaume Bofill, «Pols segur», datada al 8 de febrer de 1929.⁴²³ Es tracta d'una defensa bellament expressada del català literari prenent algunes aportacions de J. V. Foix i presentant la llengua literària catalana com «patrimoni efectiu de tots els estaments», puix que tothom l'entenia i fins s'hi expressava habitualment; i és «que totes les llengües, com totes les produccions naturals, tendeixen a perfeccionar-se». Aquesta tasca de dignificació la podia fer tothom, malgrat no ser d'ofici literat o filòleg: «La sabiduria ètnica de Moisès –conclou Bofill– fou bressada per una dida que no ho era d'ofici.»⁴²⁴

“*Information sur la Catalogne*” inicia el seu primer apartat, Premsa

422. Antoni ROVIRA I VIRGILI, «El llatí», editorial periodístic. [*La Publicitat*, 1929] [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. XI: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

423. *Jaume Bofill i Mates* (Olot, Garrotxa, 1878 – Barcelona 1933), escriptor i polític, el seu pseudònim com a poeta era “Guerau de Liost”. De jove s'afilià a la Lliga Regionalista. Regidor municipal barceloní i diputat de la Mancomunitat. En 1922 fou un dels fundadors de l'Acció Catalana, grup escindit de la Lliga. Decebut de la política anticlerical de la República, tornà en 1933 a la Lliga. Diputat a les corts espanyoles, publicà a *La Veu de Catalunya* i *La Publicitat*. Fou president de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, mantingué una gran amistat amb els caputxins Miquel d'Esplugues i Rupert de Manresa, i amb el bibliista Frederic Clascar. Albert MANENT I SEGIMON, *Jaume Bofill i Mates: DHEC, I*, Barcelona 1998, 321-322. Professà al Terç Orde dels Caputxins; vegeu Valentí SERRA DE MANRESA, *El Terç Orde dels Caputxins*, Barcelona 2004, 438-439.

424. Atemptar contra el català literari comportaria, segons Bofill, el següent: «Una regressió implicaria canvis de decoració tan sensacionals com la desaparició de les lligues del bon mot, del bell parlar, antiblasfemes, etc. No hi hauria fines orelles catalanes que suportessin aquell català de les “gatades” [...]». JAUME BOFILL,

catalana, aplegant publicacions periòdiques en aquesta llengua, per mostrar així la vitalitat del català i del català literari en la vida social de Catalunya. Comença per recollir, especificant-ne el nom sencer i el lloc d'edició, els diversos diaris. Avisa tanmateix que la llista que ofería era molt incompleta, particularment pel que feia als setmanaris, per mor que no existien estadístiques precises. Amb tot, era molt ric el report que presentava Bultó: tretze diaris en català,⁴²⁵ i deu escrits en castellà, però que, «per mantenir llur tiratge», hom havia hagut d'introduir-hi també articles en català fent-los així «bilingües».⁴²⁶ Segueixen després els setmanaris, els mensuals i els periòdics, sempre en català, que arribaven a sumar noranta-nou.⁴²⁷ Les revistes, amb un

«Pols segur» [La *Publicitat*, 1929] crònica periodística datada el 8 de febrer de 1929 [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. XI: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

425. Si no diem el contrari, els diaris de què parla Bultó són editats a Barcelona, els altres es poden deduir pel títol. De la resta n'assenyalarem el lloc d'aparició: *La Veu de Catalunya*, *Diari de Sabadell*, *La Publicitat*, *La Nau*, *Diari de Mataró*, *El Dia* (Terrassa), *La Veu de Sabadell*, Reus (suspès per la censura), *Diari de Granollers*, *Pàtria* (Manresa), *El Pla de Bages* (Manresa), suspès per la censura, *Gasetta de Vic*, *El Matí* («diari modern absolutament catòlic, la seva aparició és anunciada per al dia de la Mare de Déu de Montserrat, Patrona de Catalunya»). [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 1: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

426. *Diario de Gerona*, *Diario de Tarragona*, *Correo de Mallorca* (Palma de Mallorca), *El Correo catalán*, *El Diluvio*, *La Cruz* (Tarragona), *El Día* (Palma de Mallorca), *La Almudaina* (Palma de Mallorca), *Las Circunstancias* (Reus), *Crónica Social* (Terrassa). La censura, diu Bultó, permet solament que siguin bilingües aquells diaris catalans que ella mateixa ha prohibit, com és el cas de *La Crónica* de Manresa. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 1-2: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

427. D'alguns n'assenyala alguna característica, com el *Xut*, diari satíric de futbol, publicat a Barcelona, amb un tiratge de trenta-vuit mil exemplars setmanals; *Violet*, setmanari infantil, de Barcelona, amb disset mil exemplars, i el *Patufet* amb cinquanta-dos mil; *Cinópolis*, setmanari satíric dedicat al cinema, amb vint-i-dos mil; *La Mainada*, prohibit per la censura; *Jardí*, setmanari barceloní suspès també per la censura; *Papitu* i *Tuies*, de caràcter pornogràfic; *La Fulla Dominical* de Barcelona, amb vint-i-dos mil números; *La Fulla Dominical* de Vic, amb catorze mil, mentre que, abans de ser nomenat l'anterior bisbe, el valencià Francesc Muñoz Izquierdo, arribava als vint-i-quatre mil; *La Festa Santificada*, vint-i-set mil, i finalment Bultó fa observar que alguns periòdics escrits en espanyol han hagut de transformar-se en bilingües com *Ceretania*, de Puigcerdà, i *La Acción*, de Terrassa. D'inspiració reli-

nombre de seixanta-dues, algunes de tarannà religiós o apostòlic,⁴²⁸ vint-i-una sobre alpinisme,⁴²⁹ trenta-sis més de caràcter divers, entre les quals n'hi havia encara de religioses,⁴³⁰ i tres més a Amèrica, escrites igualment en català, *Catalònia* i *Resorgiment* a Buenos Aires i *Catalunya* a Santiago de Cuba.⁴³¹

En el segon apartat, el dedicat al llibre català, hom hi llegeix, que, durant 1928, hom publicava un llibre en català per dia.⁴³² Francesc de P. Bultó mostrava també l'èxit que estava tenint el llibre en aquesta llengua adjuntant al seu Informe catàlegs de vendes i de noves col·leccions de llibres i d'editorials que publicaven en català.⁴³³ Inclouïa

giosa hi ha *El Pensament Marià*, de Mataró; *Catalunya missionera*; *El Teatre Catòlic*; *Perseverància*, Manresa, i *La Bona Parla*. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 2-6: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

428. *La Paraula Cristiana*, *El Bon Pastor*, *L'Apostolat de l'Oració*, amb catorze mil exemplars, *Butlletí del Cercle Catòlic d'Obrers*, de Mataró i *Butlletí Catequístic*, *L'Amic del Papa*, aquestes tres darreres revistes eren publicades a Vic. Podríem afegir ací pel seu caràcter també apologètic catòlic, *Criterion*. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 6-9: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

429. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 9-10: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

430. *Montserrat*, de Terrassa, *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*, *Estudis Franciscans*, *Vida Cristiana*, *L'Estel de Núria*, la Seu d'Urgell, el setmanari *Vida Parroquial*, de Mollerussa, *Revista Franciscana*, de Vic, *Cultura Cristiana*, setmanari de Sabadell, *Or i Flama*, butlletí del Centre Moral de Gràcia, Barcelona, *Montserrat*, revista del santuari, les revistes *Juventus* i *Montesión*, de Barcelona i de Palma de Mallorca respectivament, de les Congregacions marianes, primer escrites en castellà i ara també en català. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 10-11: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

431. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 11: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

432. Esmenta també que aquest mateix any han estat venuts tretze mil exemplars de l'*Elogi de Catalunya*, de l'escriptor i polític, Joan Vallès i Pujals, encara que aquest estudi no hagués satisfet tothom, anota Francesc de P. Bultó, i que hagués estat judicat una mica severament. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 12: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

433. Es refereix a la Col·lecció de novel·les de la “Biblioteca A tot vent”, d'Edicions Proa, una editorial a penes fundada, ja que ho fou en 1928 a Badalona.

en la seva “*Information sur la Catalogne*” retalls de premsa que anunciaven aquestes col·leccions que feia poc temps que havien nascut, o que eren d'imminent aparició.⁴³⁴ Reblava que en aquells moments no sols eren editats llibres en llengua catalana, sinó que hom estava publicant traduccions al català de les principals obres de la literatura mundial, Victor Hugo, Goethe, Shakespeare, així com es reeditaven les dels clàssics catalans com Narcís Oller, Joan Maragall, Jacint Verdaguer i d'altres. Tot això ho demostrava Bultó presentant notícies de diaris i prospectes de les grans biblioteques.⁴³⁵

Segons que hom llegeix a “*Information sur la Catalogne*”, el seu mateix autor assegurava que no volia incloure en l'apartat que dedicava a les editorials la del Foment de Pietat. Aquesta institució tan activa, «veritablement admirable i digna d'honor», que havia vist mutilat el seu nom pel decret de la Congregació del Concili i de la qual havia rebut igualment una veritable “*Capitis deminutio*” de la seva gran obra, tothora espiritual. En parlava tanmateix, Bultó, del Foment de Pietat i adjuntava amb la seva Informació el catàleg de publicacions d'aquesta entitat, perquè el general dels jesuïtes s'adonés de com era de bo i de gran el valor del conjunt de les seves publicacions.

[Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 13: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

434. Es tracta de l'editorial valenciana “L'Estel”, que en 1928 havia publicat a València, *L'espill a trossos*, del poeta valencià, Francesc Almela i Vives; la col·lecció “Catalans d'ara”, de les recents “Edicions Gost”; la col·lecció “Esports i viatges”, dirigida per J. V. Foix, dins de les edicions de llibres de la *Nova Revista*, la qual té ja altres col·leccions d'ordre intel·lectual. Bultó cita igualment la *Révue de Catalogne*, que ell coneix bé per haver-hi publicat el seu article «La Catalogne et le Vatican», els col·laboradors de la qual preparaven una col·lecció d'excursionisme en llengua francesa i esmenta entre d'altres Gabriel Boissy, redactor en cap de *Comædia*, Paul Bringuier, col·laborador del *Journal*, L. Guérin-Ricard, redactor en cap de la pàgina marselesa de *L'Éclair* i fundador de *Midi-Universitaire*. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 13: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

435. Aporta els següents prospectes de col·leccions i editorials: Bernat Metge, Biblioteca Literària, Llibreria Catalònia, Univers, Col·lecció Popular Barcino, Publicacions de l'Escola Superior d'Agricultura, A Tot Vent, La Mirada, L'Estela [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 14-16: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

Bultó afegia que aquesta abundosa producció literària del Foment era absolutament necessària per a poder així oposar-se a tant de mal, com hauria pogut observar el pare Ledóchowski fullejant aquells altres catàlegs, ben diversos, per anticristians, dels del Foment de Pietat i que Bultó fornía a Ledóchowski, en forma d'al·legats al seu escrit. Aquest mal dels «malfactors literaris» es feia palès en teories heterodoxes, novel·les immorals, en les traduccions de Voltaire i de Diderot i d'altres autors estrangers que combatien contra la fe cristiana. Tota aquesta producció era la que proveïa després ideològicament les publicacions periòdiques i els mateixos diaris d'esquerra, «francament impius i d'altres de pornogràfics».⁴³⁶ Aquestes informacions de Bultó sobre el llibre impiu les recollirà més tard el visitador apostòlic dels jesuïtes a Catalunya en el seu report enviat a Roma.

Un nou apartat era consagrat al teatre en català, que tenia tres mil cinc-cents seus a Catalunya. Naturalment, Bultó no podia tractar de tots ells, es referia tan sols als de Barcelona, entre els quals assenyalava el Gran Teatre del Liceu,⁴³⁷ i parlava també dels teatres populars, com els del Paral·lel,⁴³⁸ dels amateurs⁴³⁹ i del teatre per a infants.⁴⁴⁰ No

436. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 16 bis: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

437. Aquest «teatre de l'aristocràcia» representà ja en 1927 una òpera, *Sor Beatriu*, del mestre Mestres; en 1928, *La princesa Marguerida*, de Pahissa i en 1929 *Emporium*, de Morera. Totes tres en català. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 17: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

438. Entre ells, que representen en català, Bultó parla del teatre del Paral·lel que cultiva el gènere revista, «de représentation très fastueuse, où sont alternés les ballets et les petits dialogues espagnols avec des “stecks” et des tableaux en catalan. Dans la dernière revue présentée on a substitué quelques-unes des fantaisies par des épisodes de l'histoire de la Catalogne. Comme par exemple le “Timbal del Bruch”». [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 17-18: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

439. «Il y a à Barcelone deux théâtres artistiques d'amateurs. Le Masriera, et le Íntim: dans le deux on joue exclusivement en catalan. Le Masriera à été avec de l'insistance à donner quelques représentations à Paris, et l'Íntim a été beaucoup et très justement loué par les publications théâtrales françaises». [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 18: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

440. Es tracta del Romea i del Novetats, tots dos representen sols en català. Bultó diu a més que entre l'octubre de 1928 i el març de 1929 han estat representades

deixava de citar en un Informe tan llarg l'actualitat teatral en català d'aquella temporada de 1929, i tot per mostrar la vitalitat de la llengua catalana en aquest camp.⁴⁴¹

Un tercer apartat era consagrat a la música, als concerts. Aquell any de 1929 hi havia solament a la ciutat de Barcelona cinc associacions que s'ocupaven dels concerts, a més de la presència de conservatoris de música a diversos indrets de Catalunya, ultra el de la Ciutat Comtal.⁴⁴² Tot aquest gran moviment musical, afirmava Bultó, es feia en català, tant els *lieder* que es cantaven com la seva vida corporativa. El Govern de la Dictadura havia prohibit també que els programes de concerts fossin escrits en llengua catalana, fins i tot quan es tractava de la interpretació d'obres escrites en aquesta llengua. La "*Information sur la Catalogne*" ofería a Ledóchoski alguns d'aquests textos forçats per la censura dels governadors de les diverses províncies catalanes.⁴⁴³

per primera vegada a Barcelona vint obres còmiques o dramàtiques en català, entre les quals traduccions de Shakespeare. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 18: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

441. De les obres modernes, en cita *La llar apagada*, d'Ignasi Iglesias; *Seny i amor*, *Amo i senyor*, d'Àvel·lí Artís, amb dues-centes representacions; *Fidelitat*, de Sagarra, igualment amb dues-centes representacions, *La font del gat*, quasi un *vaudeville*, d'*Amichatis*, un pseudònim, amb quatre-centes. Els drames de Guimerà, *Terra baixa*, *Mar i cel*, *Maria Rosa*, amb milers de representacions anuals; *Civilitzats tanmateix* de Carles Soldevila; *Sang blava*, de Pous i Pagès; *La dama enamorada*, de Puig i Ferrer. L'organització barcelonina Bonavia, que recollia la producció de les obres teatrals, en posava en 1929 dues-centes dotze en la seva guia. Al costat de Bonavia hi havia una organització semblant especialitzada en teatre català catòlic, que publicava la revista *El teatre catòlic*. I conclou: «Il n'existe pas d'organisations semblables por le théâtre espagnol en Espagne». [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 18: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

442. Les grans associacions de concerts de Barcelona són: Associació de Música de Càmera, Associació d'amics de la Música, Orquestra Pau Casals, Associació Íntima de Concerts, Associació Obrera de Concerts. D'altres ciutats, Bultó assenyala Sabadell, Tarragona, Girona, Mataró, Reus, Vic, la Bisbal, Olot, Sant Feliu de Guíxols i d'altres. Terrassa i Manresa tenen també conservatori de música com passa en altres indrets de Catalunya. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 20: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

443. «Notez l'invitation-programme d'un «Récital de Lieder» au Círculo Ecuestre, le cercle le plus chic de Barcelone. L'énoncé de la devanture est en espagnol,

A Catalunya existien setanta societats corals de prou categoria per a poder donar concerts públics; doncs bé, reblava Bultó, «ni una sola d'elles canta ni una sola vegada en espanyol». Remarcava també l'existència i l'obra de l'Orfeó Català i dels Cors de Clavé, així com les «societats de gramòfons i gramoles han gravat nombrosos discs o plaques amb cants corals o lieder catalans».⁴⁴⁴

I acabava aquest tercer apartat referint-se a la introducció a Barcelona, per obra del mestre Joan Llongueres, dels ensenyaments del mestre Jacques Dalcroze, amb la fundació de l'Institut Català de Rítmica i Plàstica, l'única existent a Espanya. Els prospectes al·legats a la Informació eren també escrits en català, com tot el que representava aquest Institut. Parlava encara de com en el món de l'òpera tant la clàssica com la moderna, incloses les composicions de Richard Wagner, havien estat traduïdes al català.⁴⁴⁵

Relacionat amb l'apartat anterior, n'hi ha un altre de nou sobre les edicions musicals. Recull els noms de catorze editorials especialitzades en aquesta classe de publicacions, els textos de les quals veien sempre la llum publica escrits en català.⁴⁴⁶

El moviment cultural a Catalunya plasmat en la proliferació de conferències seria el cinquè apartat. Les conferències, totes donades sense excepció en català –ni que, com en altres ocasions, els textos dels programes que els anunciaven haguessin de ser escrits en castellà–

mais les lettres des lidés sont en catalan. A remarqué aussi les prospectus au grand Théâtre Liceo, à Barcelone, avec la lettre du chant de la Neuvième Symphonie de Beethoven en catalan». [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), ff. 20-21: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

444. De l'Orfeó Català, Bultó en fa grans elogis: ha dignificat el gust musical de Catalunya i totes aquelles associacions més a munt citades s'han inspirat en l'Orfeó i en el que significa aquesta institució catalanista per a Catalunya. Dels Cors de Clavé, dels quals fa una petita ressenya històrica, diu que funcionen noranta cors amb milers de cantaires. Tot és en català. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 21: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

445. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 22: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

446. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 21bis: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

superaven en nombre els sermons pronunciats a les esglésies. Així ho demostrava Bultó adjuntant a la seva Informació diversos programes anunciadors d'aquelles activitats.⁴⁴⁷ Malgrat la vigilància del Govern, doncs, a Catalunya hi havia una gran activitat cultural, conferències, debats, taules rodones, i tot en català. Bastava veure l'exemple, proposa Bultó, de dues ciutats vives com Valls i Mataró, amb set i dotze associacions respectivament que organitzaven activitats culturals i conferències.⁴⁴⁸

De la vida artística plàstica, un nou apartat, lloava en primer lloc l'abundància que hi havia Barcelona de sales d'art, les quals expressaven llurs activitats realitzades tothora en català.⁴⁴⁹ Així mateix ho feien les entitats artístiques confessionals catòliques com el Círcol Artístic de Sant Lluç i els Amics de l'Art Litúrgic.

447. Es tracta dels programes del Centres Catòlics de Badalona, de Vilanova i la Geltrú, i de Roda; de l'Ateneu de Sant Lluís Gonçaga, de Sant Andreu de Palomar; del Centre Excursionista de Catalunya; de l'Ateneu Polytechnicum; de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, i de Conferència Club, recentment fundat i dirigit a l'aristocràcia i a reconeguts savis; la Joventut Hotelera, ubicada en el Majestic Hotel d'Anglaterra, «de primer orde», tot això darrer, a Barcelona. Hi ha també un programa del Centre Catòlic de Badalona amb un variat repertori de conferències, actes litúrgics i altres per a celebrar el cinquantenari de la seva fundació. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 24: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

448. Els programes de set associacions de Valls són: Centre de Lectura, Valls Esportiu, Associació Catalanista, Acadèmia de la Congregació Mariana, Casino de Valls, Centre d'Unió Republicana, Grup Excursionista Montagut. No és difícil, observa Bultó, de veure amb aquestes activitats, totes desenvolupades en català, la vida espiritual de la ciutat. Pel que fa al mateix tema, de Mataró esmenta els programes de les següents associacions: Associació de Música, Societat Artística i Literària, Societat Iris Excursionista, Grup Sardànica, Croada de les Flors, Societat Esbarjo Ateneu, Acadèmia Musical Mariana, Círcol Catòlic d'Obrers, Agrupació Científic Excursionista, Casal de l'Obrera, Congregació Mariana, Futbol Club Argentona. Fa notar, encara, el programa del IV Aplec d'Entitats Excursionistes de Mataró. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 25-26: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

449. Es tracta d'aquestes sales barcelonines: Sala Parés, Galeries Laietanes, Galeries Dalmau, Sala Busquets, Casa Areñas i La Pinacoteca, a aquest darrer negoci li havia esta prohibit feia poc la rotulació en català a l'exterior de la seva seu. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 27: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

Segueixen altres apartats com els que ofereixen referències sobre els cursos d'estudis complementaris i de divulgació, impartits en diverses ciutats de Catalunya, tant gran com petites, com seria el cas de la vila de Gelida, esmenta Bultó.⁴⁵⁰ Tots aquests cursos eren impartits en llengua catalana, a no ser que el professor convidat fos estranger. Així ho deixaven veure els programes dels cursos que aportava la "*Information sur la Catalogne*". L'autor d'aquest memoràndum recordava encara moltes altres activitats i conferències d'alta especialització científica, particularment mèdica, i que eren pronunciades en català.

Hi ha fins i tot un apartat que tractava dels esports. El futbol és l'esport rei. A Barcelona hi havia, especifica Bultó, un club espanyol sostingut «amb grans despeses de diner i de protecció governamental per gent inadaptada al país; el seu nom és "Espanyol"». Tots els altres clubs, sense excepció, menaven llur vida associativa en català. La importància d'aquest fenomen havia fet que el Govern hagués imposat la prohibició de jugar sense que una bandera espanyola fos hissada al costat del club quan jugava al camp.

Un altre esport, l'alpinisme amb dues-cents entitats repartides per tot Catalunya; doncs bé, ni una sola deixava d'utilitzar exclusivament el català ni de lluir en les ensenyes dels seus clubs la senyera catalana. També empraven el català en tota llur organització els clubs de natació i les entitats amateurs dels esports de mar.⁴⁵¹

Existien altres entitats esportives, l'acció social de les quals era expressada també en llengua catalana. Aquest era el cas dels comitès d'organització de les curses d'automòbils per la Penya del Rhin; el de la Federació Catalana de Tennis, encara que oficialment hom en digués "Real Asociación de Lawn-tennis de España", observava Bultó; el del Càmping-Club, que comptava amb molts visitants provinents d'altres

450. A Barcelona són organitzats els cursos anuals pels Estudis Universitaris Catalans, l'Ateneu Enciclopèdic Català, l'Institut de Cultura per a la Dona, el Centre Excursionista de Catalunya, la Federació d'Estudiants Catòlics. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 29: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

451. La seu del Club de Natació de Barcelona, diu Bultó, és una de les millors d'aquesta activitat en tot Europa. Aquesta organització i d'altres organitzen balls i altres activitats que són anunciades sempre en català. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 30: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

clubs germans; els comitès que organitzaven la pràctica de l'esquí, amb el modern refugi de la Molina; el club del rugbi, etc. L'Informe de Bultó recordava encara altres entitats com la Federació Catalana d'Atletisme, el club Penya de l'Aire, l'únic existent a Catalunya i l'únic a Espanya que era propietari d'un camp d'aviació particular, que, com altres tantes entitats a Catalunya, ho feia tot en català.⁴⁵²

Arribem ja al final d'aquesta llarga i prolixa "*Information sur la Catalogne*", amb l'apartat consagrat a les associacions professionals. Ací és reivindicat el caràcter heroic de la junta del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Aquest òrgan havia estat severament punit per la Dictadura per negar-se a abandonar la seva llengua habitual, abans que passar-se obligatòriament a l'espanyola, amb multes i amenaces. Com a coronament d'aquesta persecució, els membres del consell o comitè directiu foren exiliats a més de dos-cents quilòmetres de Barcelona, cada un en un lloc diferent, i substituïts per d'altres elegits pel governador civil, el general Milans del Bosch. Un d'aquells elegits per aquest govern provincial refusà d'acceptar el càrrec i fou condemnat a seixanta dies de presó. Es tractava d'Albert Bernis i Comas.⁴⁵³

El Sindicat de Metges, davant de les pressions de Milans del Bosch havia preferit de tancar oficialment, abans que abandonar l'ús del català. El mateix governador civil de Barcelona intentà la mateixa tàctica amb el consell de l'Associació d'Enginyers imposant a la seva junta altres membres disposats a fer servir l'espanyol. Aquesta iniciativa dels governants sols havia aconseguit, en opinió de Bultó, que molts haguessin renunciat a llurs càrrec i que l'associació estigués ara gairebé morta. En canvi, l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, que havia tingut prou cura de no convocar noves eleccions ni fer cap moviment, havia continuat escrivint la seva propaganda en català. Fins i tot, aquestes programes havien caigut bé als arquitectes de Madrid, que concorregueren amb un projecte per a Barcelona sobre una «Plaça de Braus», així ho escriu Bultó en el seu text en francès; el segon projecte, en realitat, de la llista de concursants.

L'Informe acaba portant a col·lació el cas del Centre Autonomista

452. [Francesc de P. BULTÓ] "*Une information sur la Catalogne*". Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), ff. 31-33: ARSI, *Tarraconensis, 1403, Quaestio catalaunica, 1925-1929*.

453. L'episodi del Col·legi d'Advocats de 1926 està molt ben explicat en Josep M. ROIG ROSSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 346-373.

dels Dependents del Comerç i de la Indústria: una magnífica organització, segons Bultó. El governador civil, en efecte, havia substituït per la seva pròpia autoritat el consell director, per mor de tenir aquell centre el català com a llengua de l'associació i el substituït per altres consellers triats per ell mateix.

La Federació d'Estudiants Universitaris era una altra organització que emprava únicament el català. El mateix feien els estudiants universitaris catòlics, així com els de les escoles professionals: els cursos que organitzaven i les publicacions que promovien, tot es feia en català.⁴⁵⁴

Hem acabat amb la nostra recensió de la “*Information sur la Catalogne*”. A part del descobriment del gran personatge que fou Francesc de P. Bultó, voldríem recalcar l'interès sociològic que té el seu report, desconegut fins ara, i el valor argumentari que posseeix a l'hora d'informar, pensem, al general de la Companyia de Jesús sobre la Qüestió catalana. Ultra aquests aspectes, no ens han pas passat per alt els atacs dirigits contra el nunci Federico Tedeschini, a qui Bultó veia al darrere de l'aparició dels decrets romans, i contra, també, de l'actuació força criticada del bisbe de Barcelona, Josep Miralles, del seu govern diocesà i, sobretot, de l'aplicació que féu de les resolucions de la Cúria romana.

Tornarem a trobar Francesc de P. Bultó en l'article que dedicarem al pare Ledóchowski i la seva visita apostòlica a Catalunya. Fou en aquell context que tant l'industrial barceloní com la cosina del comte de Godó i director del diari *La Vanguardia*, Mercedes de Godó, feren gestions prop del general dels jesuïtes per evitar l'allunyament de Barcelona del pare Ignasi Casanovas.⁴⁵⁵ Aquesta era una de les disposicions donades per la Congregació per a Religiosos, d'acord amb les informacions facilitades pel nunci Tedeschini en la seva *Inchiesta in Catalugna* de 1928.⁴⁵⁶

454. [Francesc de P. BULTÓ] “*Une information sur la Catalogne*”. Barcelona, 31 de maig de 1929 (original mecanografiat), f. 34-35: ARSI, *Tarraconensis*, 1403, *Quaestio catalaunica*, 1925-1929.

455. Dues cartes escrites en llengua francesa de Francesc de P. Bultó al pare Ledóchowski. Barcelona, 6 i 9 de gener de 1929 (originals mecanografiats). Carta de Mercedes Godó al pare Vilallonga. Sarrià, 10 de gener de 1929 (original autògraf): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalunica*, 1927-1929, (*Gubernium*) IV.

456. Despatx núm. 8121/28 del cardenal Laurenti al pare Wlodimir Ledóchowski. Roma, 13 de desembre de 1928, (original mecanografiat), f. 1: ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestione catalaunica*, 1927-1930, *Documenti Sanctae Sedis*/I.

JOAQUIMA CUNILL I BASTÚS

Seguidament tractarem d'una carta: la que escriví una dona, fervent catòlica de Barcelona, lliurada a l'actuació en el món de l'acció social femenina, al costat del doctor Ramon Balcells. Aquesta veritable militant era Joaquina M. Cunill,⁴⁵⁷ coneguda en els cercles eclesiàstics catalans, perquè es relacionà, a part de mossèn Balcells, amb el cardenal Vidal i Barraquer i amb el pare Ignasi Casanovas.⁴⁵⁸

En el context de la visita del pare Ledóchowski a Catalunya en 1929, apareix la còpia d'una lletra que Joaquina Cunill havia escrit al nunci Tedeschini, el 15 de gener de 1929, després d'un viatge d'aquesta apòstol social a Madrid, el mes de desembre de l'any anterior, en què s'entrevistà amb el titular de la Nunciatura Apostòlica.⁴⁵⁹ Estava ja malalta durant la seva visita a la capital del Regne i continuava així quan adreçà la seva lletra al nunci.⁴⁶⁰ De fet, morí mig any després.

457. *Joaquina M. Cunill i Bastús* († Barcelona 1929), militant catòlica en el camp social i col·laboradora, en l'àmbit de l'apostolat social i de la dona, del doctor Ramon Balcells. Amb altres noies de l'òrbita del doctor Balcells s'anomenaven «obreres de Crist». Secretària general de la Junta Diocesana de l'Acció Catòlica de la Dona, fundada per mossèn Balcells mateix i de la qual era el director general, presidenta de les Cases de Família de Santa Madrona i secretària general de l'Institut de la Dona Treballadora, de què era consiliari igualment mossèn Balcells. *Catalunya Social*, núm. 421, 6 de juliol de 1929. Sabem que morí 6 de juliol de 1929.

458. Hi ha una carta del secretari de cambra de Vidal i Barraquer en què mossèn Magí Albaigès es refereix a Joaquina Cunill com una coneguda del cardenal. Carta de Magí Albaigès al cardenal Vidal i Barraquer. Tarragona, 31 de juliol de 1928 (autògrafa): AHAT, *Francesc d'A. Vidal i Barraquer, (Correspondència familiars 1928) D 10 141*. De la relació del pare Casanovas amb Joaquina Cunill, en parlarem tot seguit.

Magí Albaigès i Escoda (L'Albi, les Garrigues, 1889 – Valls, Alt Camp, 1936), sacerdot de l'Arxidiòcesi de Tarragona, secretari de cambra del cardenal Vidal i Barraquer, amb qui vivia al palau episcopal, arxipreste de la catedral de Tarragona. Acompanyà el cardenal al monestir de Santa Maria de Poblet en esclatar la persecució religiosa de 1936. En tornar a Tarragona, fou fet presoner i portat al vaixell presó i després afusellat. Vicente CARCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 88. Visqué amb el cardenal i el seu bisbe auxiliar, Manuel Borràs, els darrers moments de llur permanència a Tarragona. El doctor Borràs i mossèn Albaigès han estat beatificats a Tarragona el 13 d'octubre de 2013.

459. Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*.

460. «Reverendísimo Señor: Hace un mes, tuve el consuelo de saludar a V. E. en

Com ho deia la mateixa «obrero de Crist», el motiu de les cartes que redactà per a la Nunciatura eren ocasionades per mor del caire que anava prenent la vida de l'Església a Barcelona. En concret, la repercussió dels rumors que corrien sobre el trasllat fora d'aquesta ciutat del pare Ignasi Casanovas, acusat de catalanisme, i d'altres religiosos. Al costat d'aquest temor, Joaquina Cunill assenyalava l'aparició dels decrets de les Congregacions romanes, els quals motivaven comentaris entre els mateixos catòlics; així com l'anunci de noves disposicions, sobre les quals, els contraris a l'Església, s'avançaven a criticar de bell antuvi i a preparar d'aquesta manera, és a dir negativament, l'estat d'ànim dels ciutadans i dels fidels catalans.⁴⁶¹

Referint-se a la situació creada durant la Dictadura, Joaquina Cunill feia patent al destinatari de la seva missiva, que «la fe del poble, a Catalunya, hom l'ha sotmès a una prova duríssima, de la qual Déu vulgui que se'n surti sense les gravíssimes conseqüències, que no són difícils de preveure, i que tots estem obligats a evitar, si *de veritat*

su palacio de Madrid. Salí de aquella entrevista con deseo de repetirla, porque el peso de su autoridad y mi timidez, me impidieron hablarle en aquella ocasión, como creía era mi deber hacerlo. No me fue posible realizar entonces mi deseo; tuve que regresar a los dos días enferma, y así continúo.

La paz y la quietud que suele Dios enviar con la enfermedad han contribuido durante este tiempo, a hacerme comprender más claramente la sinceridad con que debo dirigirme a V. E., como debe hacerlo una Obrera de Cristo cuando ve amenazados los intereses de la gloria de Dios y de la Santa Iglesia. Por eso no extrañará V. E., que aun desde la cama, me atreva a escribirle, y que lo haga con toda confianza, como una hija que se dirige a su padre». Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*.

461. «Me ha movido a ello, el ver el cariz que van tomando los acontecimientos en el terreno religioso, lo cual me tiene profundamente apenada; la insistencia con que circulan, estos días, el rumor de que serán trasladados como culpables, personas que tan *evangélicamente*, trabajan como el P. Ignacio Casanovas, el P. Pijoan S.J., etc., etc.; los comentarios que se hacen sin escrúpulo, a decretos venidos de la Santa Sede y el anuncio de nuevas disposiciones, como explosiones de un cataclismo mal ocultado por un secreto a voces, que los enemigos se adelantan a anunciar y a abultar en son de triunfo. Todo ello, repito, me ha movido a desahogar mi pena con V. E.». Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*.

anteposem [subratllat a mà per Tedeschini] el bé de les ànimes a totes les conveniències socials.»

No deixava d'assenyalar tampoc que, a Catalunya, l'Església patia una veritable persecució en els seus ministres i «en les seves més eficaces institucions de pietat». Amb aquesta darrera consideració es referia, així ho suposem, al Foment de Pietat Catalana, on actuava també el pare Casanovas. Aquesta persecució de l'Església catalana, encapçalada per les autoritats civils, prenia un aire de zel patriòtic i, d'aquesta manera, atacaven amb infàmies els qui no podien fer-ho per cap altre camí que no fos la difamació.⁴⁶² El judici de la nostra militant catòlica havia de ser per força dur en relació a aquelles autoritats polítiques que havien provocat tants durs atacs contra la clerecia a Catalunya.⁴⁶³

La carta d'aquesta dona valenta dirigida al nunci acabava també amb aquella mateixa disposició de fortalesa d'ànim, quan deia clarament a monsenyor Tedeschini:

«Los espíritus estaban bien dispuestos a recibir normas doctrinales y de conducta de la Santa Sede; pero nunca pudieron creer que llegarán tan alto, a lo menos que fuesen aceptadas

462. «Desgraciadamente nuestra santa religión sufre aquí una persecución verdadera, no en sus dogmas precisamente, sino —como recuerdo haber leído de una de las persecuciones romanas—, en los mejores de sus ministros y en las más eficaces instituciones de piedad. Agrava extraordinariamente la tribulación, el que esto se haga solapadamente, calumniosamente, disfrazando con celo patriótico verdaderas infamias. Un informe agregado de personas, de algunas de las cuales tiene bien de que *avergonzarse la fe y la moralidad* [subratllat] disfrazando con celo farisaico un odio repugnante, persiguen por caminos religiosos a los que por otras vías no pueden acusar». Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*. Amb aquells que la fe i la moralitat avergonyirien la fe i la moralitat, deuria al·ludir Cunill al general Emilio Barrera o fins i tot al general Primo de Rivera?

463. «Es posible, y así lo creo, que muchos de los que con sus insidias han provocado tan duros ataques contra clero y sus obras, en Cataluña, no han sospechado la gravedad del mal que han hecho y están haciendo, ni han comprendido la enorme responsabilidad que cae sobre ellos; pero “mirando tejas arriba”, claramente se ve que se han convertido en auxiliares del enemigo capital de Dios y de las almas, para destruir, o cuando menos impedir, el bien espiritual que éstas reciben». Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*.

*y dadas por hechos seguros, calumnias estúpidas que ninguna persona honrada cree, y que los mismos acusadores es difícil tengan por verosímiles. Reina la impresión de que las altas autoridades eclesiásticas son juguetes de una política cruel y que en ellas puede más la insidia vil de unos pocos, que la fe y la virtud probada de las almas rectas. Bien al revés de lo que se había esperado, es a saber, que el buen sentido religioso eclesiástico orientaría las tristes desviaciones de la política».*⁴⁶⁴

La nostra conclusió davant de l'escrit que hem analitzat és que es tracta d'una anàlisi diàfana de la realitat eclesiàstica i social a Catalunya, o almenys a Barcelona, després de l'impacte dels decrets romans. Joaquina Cunill hi reblava el desencís d'aquells que esperaven que la Santa Seu hagués orientat els excessos de la Dictadura en la qüestió eclesiàstica, quan, en realitat, aquells mateixos decrets semblava que haguessin estat posats al servei dels qui hom desitjava que haguessin estat desemascarats per Roma; és a dir, pels factòtums dels Governaments central i provincial.

Suposem que el contingut d'aquesta carta de la militant Cunill no era desconegut pel doctor Ramon Balcells, quan aquest eclesiàstic la tenia per col·laboradora estreta en els seus apostolats. Potser hom podria imaginar fins i tot que mossèn Balcells hagués intervingut en la seva redacció i que, en més d'un punt, hi estigués d'acord.

La carta de la senyora Cunill –com sembla que tampoc les altres que ella mateixa diu que escriví– no es conserva en l'arxiu de la Nunciatura de Madrid. Ja hem anotat que una còpia de la missiva del 15 de gener, aquesta mateixa que acabem de comentar, la tenia en el seu poder el pare Ledóchowski. Probablement la hi féu arribar el pare Ignasi Casanovas, bon amic de Cunill.

Però monsenyor Tedeschini sí que tingué ben segur a les seves mans aquesta carta. Volia enviar-la a la Secretaria d'Estat amb un despatx seu del 26 de febrer de 1929. L'objecte era informar el cardenal Gasparri de l'ambient d'inquietud que hi havia a Barcelona arran de les decisions de les Congregacions romanes i per la dispersió de coneguts religiosos considerats com a catalanistes. De la presidenta

464. Carta de Joaquina M. Cunill i Bastús al nunci Tedeschini. Barcelona, 15 de gener de 1929, (còpia mecanografiada): ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica, 1927-1930, Antecedentes II, (Doc. Sanct. Sede) VIII*.

de les «obrerres de Crist», que eren, segons el nunci, una espècie de religioses d'Acció Catòlica, deia: «que si la primera d'aquell moviment d'Església, davant de les ordres de la Santa Seu tenen disposicions com aquelles que han suggerit la lletra en qüestió, què hauran de pensar aquells que no tenen una vida tan espiritual i tan disciplinada, com per vocació i per consuetud de vida, ha de tenir una “Obrera de Crist”?». ⁴⁶⁵ En definitiva, a Tedeschini no li agradà gens ni l'actitud de Joaquina Cunill ni el contingut de la seva lletra.

En l'Arxiu romà de la Companyia de Jesús, s'hi conserva una mena de promemòria que forma part de papers aplegats entorn de la figura del cardenal Vidal i Barraquer. Es tracta d'un document que deu ser de 1929, en què és anotat que una senyora barcelonina, «*dedicada a las obras de celo y ajena por completo a toda política*», anà a visitar l'arquebisbe de Toledo, el cardenal Pedro Segura, «*para interesarle en favor de algunas de las empresas de los buenos católicos de Barcelona*». Creiem que es tracta de Joaquina Cunill, la mateixa «obrerres de Crist» de qui acabem de parlar. Aquesta militant catòlica, un cop finalitzada l'entrevista amb el primat d'Espanya, envià les seves impressions a l'arquebisbe de Tarragona. ⁴⁶⁶

En l'esmentada lletra es planyia de la idea que, a Toledo i el cardenal Segura tenien de Catalunya i, en concret, del cardenal Vidal i Barraquer, a qui devia tenir per catalanista o independentista:

«En cambio me causó grandísima pena ver personas tan buenas (como el Cardenal de Toledo) están tan equivocadas en el juicio que forman de las personas y cosas de aquí [Catalunya] Me afligió muchísimo oír la opinión que tienen de la dignísima actitud del Cardenal de Tarragona, suponiéndole intenciones y tendencias que nunca le han dominado, al contrario».

Però, hi afegia, que el que més l'entristí, fou la manera «com Roma era informada» sobre la realitat de Catalunya. Relacionat amb aquest

465. Despatx núm. 3775, Situazione in Cataluña [sic], del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929 (minuta mecanografiada): ASV, *Arch. Nunz. Madrid*, 838, *fasc 4*, 478-478. Aquest despatx no fou finalment enviat a Roma. N'hem parlat a L'AMBIENT A CATALUNYA.

466. “Defensa de la senyora (Joaquina Cunill) del cardenal Vidal i Barraquer” [1929]: ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestione catalaunica, 1927-1930 (Episcopi et clero) Cardenal Vidal III*.

judici es referia al primer decret que havia sortit de Roma, el de la Penitenciaria Apostòlica. Temia encara, segons el que hom deia per Toledo, que en vindrien de més greus. De fet, ho encertà:

«El decreto que vino hace poco de la Sagda. Penitenciaria y otros quizás más graves que me anunciaron, quienes pueden saberlo, pone de manifiesto la tristísima evidencia de que han pesado más en las altas esferas del Vaticano las denuncias apasionadas y completamente falsas, que la verdad de los hechos» [text subratllat, segurament que de per la mà del pare Ledóchowski].⁴⁶⁷

I així mateix ho digué al cardenal Segura *«manifestándole al mismo tiempo la impresión deplorable y el gran perjuicio espiritual que sufren muchos, al comprobar cómo las amenazas que en un momento de apasionamiento hace un político, se convierten luego en un decreto eclesiástico (como ha ocurrido con el citado)»*.⁴⁶⁸ De segur que el polític a què es referia la informant es tractava del mateix general Primo de Rivera i el decret al·ludit, el de la Penitenciaria apostòlica.

Es veu que el cardenal Segura, per tota resposta, havia dit a Joaquina Cunill: *«Viniendo las cosas de Roma, ¿cómo podemos oponernos?»*. A la qual cosa aquella intrèpida dona es preguntava si hom no podia fer quelcom per evitar la intromissió del govern de la Dictadura en els afers religiosos? I, encara continuava preguntant-se, ¿no hi havia obligació de conèixer la veritat i de procurar que la Santa Seu la conegués, perquè els superiors no fossin víctimes del producte de les males informacions que li arribaven sobre Catalunya; en definitiva, que Roma no fos víctima d'un engany?

Tot això ho explicava Joaquina Cunill al cardenal Vidal i Barraquer, que la podia comprendre molt bé.

467. "Defensa de la senyora (Joaquina Cunill) del cardenal Vidal i Barraquer" [1929]: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestione catalaunica, 1927-1930 (Episcopi et clero) Cardenal Vidal III*.

468. I continua aquest text: «"Se necesita tener mucha fe, para no escandalizarse con estas ocasiones. ¿No puede este peligro evitarse? Como sierva de Cristo siento con toda mi alma la gravedad de estos momentos, y no sé qué haría por los intereses de la Sta. Iglesia, tan amenazados»: "Defensa de la senyora (Joaquina Cunill) del cardenal Vidal i Barraquer" [1929]: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestione catalaunica, 1927-1930 (Episcopi et clero) Cardenal Vidal III*.

RAFAEL PATXOT I JUBERT

Encara que amb un considerable retard respecte als fets esdevinguts en aquell tombant dels anys vint del segle passat, en relació a la intervenció de Roma en la pastoral catalana, caldria que esmentéssim un altre personatge de primer ordre en la vida cultural i política de Catalunya. Ens referim a Rafael Patxot i Jubert.⁴⁶⁹ En efecte, en 1952, quan aquest mecenes publicà les seves memòries, es referí a l'assumpte que ens ocupa.⁴⁷⁰

Rafael Patxot, doncs, setanta-set anys després de l'aparició del primer document de la Santa Seu, publicà en el seu llibre *Adéu a Catalunya* les decisions de les Congregacions del Concili i la Consistorial. El mateix Patxot deia que d'ambdues circulars en tingué esment al mateix temps que aparegueren i que, ara en 1952, gràcies a un català expatriat, els podia lliurar a la llum pública. Agraïa després la gentilesa del seu informador desitjant que per molts anys poguéssim continuar les seves nobles recerques «a la defensa des drets de Catalunya.» Una nova referència, doncs, als drets de Catalunya que ja hem trobat en altres autors.

Pròpiament els decrets d'aquells dos dicasteris, «de motivació i finalitat polítiques, semblen –diu Patxot– esborranys de Madrid referendats per Roma, amb vocabulari espiritual.» Hi afegia encara, que feien «ressortir la fermesa espiritual i cristiana del cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, d'exemplar memòria i contra el qual eren inspirats».⁴⁷¹

469. *Rafael Patxot i Jubert* (Sant Feliu de Guixols, Baix Empordà, 1872 – Ginebra 1964), meteoròleg, mecenes, escriptor. Durant la Dictadura de Primo fundà la Institució Patxot. Es traslladà a Barcelona, on es dedicà a la meteorologia. Difongué l'estudi sobre la cançó popular catalana. L'any 1936 hagué d'exiliar-se a Suïssa, on es relacionà amb el cardenal Vidal i Barraquer, Carles Cardó, Ramon Sugranyes de Franch i Ventura i Gassol. Mantingué una irreductible actitud contra el franquisme. Josep IGLÉSIES, *GEC*, 17, Barcelona 1978, 372. Vegeu també Josep M. ROIG I ROSICH, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Publicacions Abadia de Montserrat, 1992, 599-506.

470. RAFAEL PATXOT I JUBERT, *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octagenari*, per ... *Català empordanès, expatriat voluntari per amor de la consciència, del sentiment i de la personalitat humana*, edició privada, Ginebra 1952, 882-886.

471. RAFAEL PATXOT I JUBERT, *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octogenari*, per ... *Català empordanès, expatriat voluntari per amor de*

L'autor d'aquestes reflexions creia que els decrets romans ho confonien volgudament tot: les nocions de pàtria i d'estat, la del català literari i el comú, i la de la pàtria gran i de la xica. D'aquesta manera «arraconen la nostra llengua a “*privado*” i tot a favor dels castellans.» Contenen ensems «una falsia intolerable» contra la clerecia catalana, els membres de la qual, des de llur infantesa, foren ensenyats exclusivament en castellà, mentre hom perseguia el català: «Mala feina antinatural, antipedagògica» concloïa Patxot. Tots els disbarats que contenen els decret, així ho interpretem nosaltres seguint aquest escriptor, havien estat comesos sols per a complaure i servir la Dictadura, «parlant per boca del general Barrera, peticionari delator, ben acollit contra l'ànima catalana.»

Continuen encara les consideracions de Patxot, el qual contraposava una Església política temporal amb una d'altra més espiritual. D'aquesta manera volia fer anar a parar les seves aportacions cap a la nova dictadura del general Franco, com si la de Primo de Rivera i el sotmetiment de l'Església haguessin estat sols, entre 1923 i 1930, com un tast del que s'esdevingué després de 1939.⁴⁷²

V. MANIFESTOS CONTRA ELS DECRETS

El bisbe Josep Miralles de Barcelona i després arquebisbe de Mallorca continuava amb el costum que tenia de quan era arxiver a Palma abans de la seva elevació episcopal; això és, la de guardar molts papers en el seu arxiu particular, el qual diposità finalment a Palma de Ma-

la consciència, del sentiment i de la personalitat humana, edició privada, Ginebra 1952, 885.

472. «Entre la data d'aquests documents [romans] (1929) i la *Carta Colectiva* (1938), l'Església Cremada hagué de tornar a parlar (1936) a l'Església política temporal, però fou altre cop endebades. I ara, l'Església terrassana, encisada, brandant els incensers en una atmosfera plena d'adulació i afeixugada de servilisme. Què hi diria el Crist, Ell, ensems tan espiritual i tant bellament humà?...». Segueix l'anagrama adoptat a la seva manera pel franquisme, del “*Viva Cristo Rey*” i Patxot, a sota hi escriu: «Signe cabalistic que conté la *causa prima* d'aquest capítol»: Rafael PATXOT I JUBERT, *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octogenari*, per ... *Català empordanès, expatriat voluntari per amor de la consciència, del sentiment i de la personalitat humana*, edició privada, Ginebra 1952, 886.

Ilorca. Aquí, doncs, hi són conservats dos textos, l'un imprès i l'altre manuscrit, ambdós redactats en forma de carta i dirigits a l'ordinari de Barcelona. Deuen ser de 1929 i són com una espècie de manifestos compostos particularment contra el decret de la Congregació del Concili i les seves determinacions sobre la llengua catalana. Els analitzarem breument tos dos.

AL POBLE

És un full volant imprès, encapçalat per les paraules *Al Poble*, de dues pàgines, i de caràcter més aviat nacionalista, expressat en un llenguatge –que sembla en alguns moments d'un clergue abrandat del catalanisme tan solemne, com críptic sota la seva, diguem-ne, ampul·lositat.⁴⁷³

Té una espècie de pròleg en què els seus ignots signants, que es professaven catòlics catalans, començaven manifestant que enyoraven el fet «que no se'ns reconeguïn els atributs de sobirania, l'ús de de la nostra llengua trepitjada i el respecte de la llibertat que deriva d'una personalitat diversa i certíssima».⁴⁷⁴ Es planyien després, així ho sembla, dels decrets romans: «Vet aquí que a les disposicions reguladores de la nostra llengua com expressió de fe religiosa, dictades ferint uns sentiments que venerem cordialment, responem afirmant la simpatia ardent pel que representa afany d'èsser consagració de gràcia».⁴⁷⁵ Manifestaven en conseqüència que, com a catòlics, havien

473. *Al Poble*, full volant imprès, 2 f.: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

474. «Els catòlics catalans. Que no som ni cecs ni sords per motius de convivència, coneixem bé les aspiracions que animen la gran majoria dels nostres compatricis, i sentim d'una manera intensa les necessitats que brutalment es priven de satisfer a tothom. Sempre havem viscut de cara a l'avenir renaixent de la Pàtria, que endevinem gravita dins nostra com prometensa floridora, i enyorem per tant que no se'ns reconeguïn els atributs de sobirania, l'ús de de la nostra llengua trepitjada i el respecte de la llibertat que deriva d'una personalitat diversa i certíssima». *Al Poble*, full volant imprès, f. 1: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

475. «Evocant l'època d'or de les nostres gestes memorables, nosaltres ens posem al costat dels que breguen per la reconstrucció de la Nació Catalana, mantenint-nos addictes a l'essència que ens dibuixa amb trets ostensibles. Sabem distingir perfectament el que és substància i el que és accident, el que pertany al judici dels

de lluitar primer de tot contra la Dictadura.⁴⁷⁶ No podien callar davant d'aquell sistema de govern i sumir-se «com a catòlics i bons fills de la Nació Catalana en un silenci monstuós». Finalment, exposaven de manera decidida i velada alhora el que devia ser la crítica als decrets romans, particularment al de la Congregació del Concili:

«Aquest manament que se'ns fa perquè ens valguem d'una llengua que no és la nostra, d'una llengua mistificada i entorpida per desgranar pensaments immaculats, demostra l'empleu [sic] d'unes mesures que no són les inveterades de l'Església la primera, contràries al que proposen Concilis ecumènics [per ecumènics] d'antany, al fet que el Diví Mestre no mensyress [sic] la seva llengua nadiua i al que han proveït eminents Prelats d'un zel notori, i l'altra com senyal que desconeix l'íntima es-

homes i el que entra dins dels límits de la creença, el que es mou en l'esfera dogmàtica i el que se n'aparta per mor de la seva natura discutible, el que irradia de l'esperit que aglutina i el que deu origen a la passió disassociadora [sic]. Encara que ens diferenciem pertocant a formes de govern i sistemes d'organització social, seguint les preferències especials de cadascú, nosaltres estem plenament convençuts que la nostra bandera és la del Poble, i vet ací que a les disposicions reguladores de la nostra llengua com expressió de fe religiosa, dictades ferint uns sentiments que venerem cordialment, responem afirmant la simpatia ardenta [sic] pel que representa afany d'ésser consagració de gràcia». *Al Poble*, full volant imprès, f. 1: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

476. «Les qüestions actuals de la nostra Pàtria, víctima de l'abúlia que per tants anys s'ha cercat de fomentar exigeixen que nosaltres fem una manifestació explícita declarant que la nostra passivitat fóra un suïcidi que repugna per complet la nostra consciència. La tirania que plana damunt dels catalans, hipòcrita o descarnada segons els capricis dels qui regeixen l'Estat espanyol, ens força a col·laborar amb els que malden per enderrocar-la, dolorosament impressionats per una realitat que significa escarni de costums i tradicions volgudes. Nosaltres manifestem el nostre parer que les reivindicacions catalanes són les nostres, que és convenient que la nostra Pàtria inspire les seves activitats en normes que no li contradiguin la fesomia peculiar. Considerem també la dictadura estúpida com una calamitat, apta per enlluernar vanitosos, incautes o desarelats, i observant la corrua immensa de crims i immoralitats que l'acompanyen la poca vàlua que es dóna a l'home com conscient, lliure i responsable, la manera com es reproduïxen pràctiques de turment en les presons la revifalla de sancions que els còdexs moderns han esborrat dels articulats, la inconsideració amb què són tractats el dret i la justícia immutables, nosaltres afirmem la nostra repugnància per un règim que repudiem per atemptatori a la dignitat cívica». *Al Poble*, full volant imprès, f. 1: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

tractura del verb de relació el que la formula. Considerem nosaltres l'amor a la llengua pròpia com part inseparable nostra, l'estimem per haver-nos-la infosa la nostra mare amb la llet que d'ella mamàrem, i si la desitgem neta i plena de beutat és perquè és un dels amors més mes dolços i més meravellosos que posseïm, un fort amor i molt vehement que ens mena a comprendre la veritat i els seus accents submergint-nos en la correntia dels misteris inefables». ⁴⁷⁷

Els catòlics catalans de què parlem «no volen ser mesells» i per això s'havien d'adherir a la lluita, com ja ho hem reblat, contra els homes de la Dictadura. No creien que en aquella contesa, «cap germà esgarriat no gosarà apoiar [*sic*] la predicació en llengua estrangera, per aprovar que es barregin conceptes de fràgil temporalitat en els d'espiritualitat cepada, per trobar pertinent el criteri mesquí que mana es mantingui un dialecte indigne, que fuig a l'embranchida i vigoria de la renacionalització, per exposar la magnificència del concepte de Déu que és puresa, elevació i formosor supremes.»

Al Poble acaba amb una crida a la unitat entre tots els catòlics i tots els opositors al règim de Primo de Rivera, que era el causant també de les disposicions sortides de Roma. Vet aquí els mots finals: «Fem vots per tal que les nostres ànimes es trempin amb l'acer de la fidelitat, perquè la cugula de la malícia, la discòrdia i l'enveja no mustiguin la unió que pactem i per aconseguir que aquella llum esponerosa que ha de coronar una epopeia alliberadora, brilli quan més aviat millor amb claredat d'or que no s'extingeix.» ⁴⁷⁸

“GRUP DE CATÒLICS I HOMES DE CARRERA”

En realitat l'escrit que elevaren al bisbe Josep Miralles un “Grup de catòlics i homes de Carrera” o professionals, es tracta d'una simple i respectuosa carta, que pren com un cert aire de manifest. No en tenim cap informació més ni de l'any, ni d'on provenia, ni dels noms

477. *Al Poble*, full volant imprès, f. 1-2: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

478. *Al Poble*, full volant imprès, f. 2: ADM, fons Bisbe Miralles, C. 4, llig. 39, núm. 12, *Separatisme catalán*.

dels qui formaven aquell grup. Pensem, tanmateix, que deuria haver estat confegida a Barcelona i que l'any havia de ser el de 1929.⁴⁷⁹

La lletra dirigida al doctor Miralles pressuposava que els qui l'havien escrit, haurien pogut llegir almenys el decret de la Congregació del Concili, que, com ja ho sabem, era del quatre de gener de 1929. Començava dient que les decisions romanes «obeeixen més a interessos del poder civil espanyol que als de la religió catòlica, la qual sempre s'ha distingit per defensar els oprimits i mai per ajudar els tirans».

L'Església a Catalunya era tractada no pas com formant part d'una província eclesiàstica de l'Església universal, posada sota l'autoritat del Papa, sinó com si el poder públic espanyol fos el d'un estat protestant, en el sentit de dominar l'Església. Els signants es queixaven del tracte de favor que la Congregació del Concili donava als castellans, en detriment dels naturals de Catalunya, i resumien amb la popular frase: «de fora vingueren que de casa ens tragueren».

Per defensar la llengua de Catalunya en la predicació, aquests professionals catòlics oferien fins i tot un argument quasi bé teològic: “Jesús predicà durant tres anys en la seva llengua materna, l'hebreu, puix no dominava l'oficial de l'imperi, el llatí, ni la grega, com tampoc, els seus deixebles”. És per això, que demanaven que la Santa Seu retirés la seva normativa sobre la llengua en la predicació i en l'ensenyament del catecisme que havia elaborat per a la Tarraconense.

També aquí, semblava haver-hi la mà d'algun eclesiàstic o, almenys, que algun d'aquest estament hagués donat qualche eventual consell als qui se sentien representats en la carta enviada al doctor Miralles.

No sabem quina diligència féu el prelat o si n'emprengué alguna respecte a la lletra del Grup de catòlics i homes de Carrera.

«UN GRUP DE CATÒLICS QUE SOM, VOLEM SER I VOLEM MORIR CATÒLICS
ABANS QUE ESPANYOLS»

La “Lletra oberta al Sr. Ángel Herrera, director de *El Debate*, de Madrid i propagandista catòlic, que ve a donar conferències a Barce-

479. Carta del “Grup de catòlics i homes de Carrera” al bisbe Miralles [s. l., s. d.] (original manuscrit) (Barcelona, 1929): ADM, *fons Bisbe Miralles*, C. 4, llig. 39, nùm. 12, *Separatismo catalán*.

lona”, signada per «Un grup de catòlics que som, volem ser i morir catòlics abans que espanyols», datada al 8 de maig de 1929, és un full volant que deuria circular per Barcelona. No es troba en els arxius del bisbe Miralles ni del cardenal Vidal i Barraquer, sinó en el de la Companyia de Jesús a Roma. Fou aplegat amb els papers que tingué a la seva disposició el pare Ledóchowski en la seva visita a Catalunya.⁴⁸⁰ Probablement aquest full fou presentat al general dels jesuïtes a fi que es fes una idea de l’existència d’alguns sectors que s’oposaven al Govern tant des del punt de vista polític com religiós.

El motiu de la Lletra, ho diu el seu mateix encapçalament, fou arran d’una visita a Barcelona del periodista Ángel Herrera Oria, director de l’*Asociación Católica Nacional de Propagandistas* –alguns membres de la qual col·laboraven amb la Dictadura– i fundador i director aleshores del diari de Madrid, *El Debate*. És un text una mica barroer, els autors del qual es queixaven de la política i, en concret, de la política religiosa del Govern i, de retruc, dels decrets romans que ja coneixem. Així, referint-se a les conferències que venia a donar Herrera Oria als Propagandistes de la Ciutat Comtal, hom pot llegir en la Lletra a ell adreçada:

«Valdria més que les anés a donar als seus amics de Madrid, perquè aquí ja coneixem el seu catolicisme. Ja sabem que l’han convertit en unes crosses per a sostenir Espanya, que pel que es veu està tant desfeta i podrida que ja no pot viure sense arruïnar la fe de Catalunya.

Aquí no podem pregar públicament a Déu, ni predicar la divina paraula més que a benefici del sindicat de monopolis, mentides oficials o negocis bruts que ens desgovernen. La major glòria de Déu es un conte tàrtar i tot ha de ser per a major profit d’un interès humà tant baix com la política dels que viuen d’explotar–nos a nosaltres. Vagi on se’l creguin, sant varó, que nosaltres volem ser primer catòlics que espanyols».

La conseqüència del capteniment del Govern envers la vida religiosa de Catalunya –i, al darrera seu, sense dir-ho, el suport de Roma

480. “Lletra oberta al Sr. Ángel Herrera, Director de “El Debate”, de Madrid i propagandista catòlic, que ve a donar conferències a Barcelona”. (Barcelona?) 8 de maig de 1929 (còpia dactilografiada), 1 f.: ARSI, *Tarraconensis*, 1404, *Quaestio catalaunica*, 1927-1930 (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

aconseguit per Primo de Rivera– havia estat la disminució de la pràctica cristiana; més exactament, la davallada del nombre dels qui prenien part en els Exercicis espirituals que es predicaven a Barcelona i a altres indrets durant el temps de Quaresma, per mor que havien de ser donats en castellà. Així ho expressava la Lletra que comentem referint-se encara a Herrera Oria:

«I sap quin resultat ha donat el seu catolicisme de disfressa?: No han pogut fer exercicis un grapat de milers de persones, s’ha tingut de suprimir dotzenes de sermons, i no hi ha fa res que els nostres Bisbes quedin en descobert i mentrestant ¡Viva Españaaaa! [sic] I que reventi la religió a Catalunya».⁴⁸¹

I el full acabava signat pels qui ja sabem, pels qui constitueien: «Un grup de catòlics que som, volem ser i volem morir catòlics abans que espanyols».

“EXPOSICIÓ A PIUS XI DEL CENTRE CATALÀ I DE LA REVISTA LA NOVA CATALUNYA DE L’HAVANA, I DEL GRUP NACIONALISTA RADICAL CATALUNYA, DE SANTIAGO DE CUBA”.

No oblidem de col·locar ací aquella “Exposició a Pius XI del Centre Català i de la revista *La Nova Catalunya* de L’Havana, i del Grup Nacionalista Radical Catalunya, de Santiago de Cuba”, puix que constitueix un veritable manifest elevat al Sant Pare contra els decrets eixits de la seva Cúria en relació a la Qüestió catalana.⁴⁸²

481. La citació continua: «I ara, no acabi amb la temptació de dir-nos cobarts perquè no signem: és que no tenim ni esma en el seu catolicisme, i no volem fer la criaturada d’exposar-nos al zel del seu espanyolisme. Al capdevall no arribem a fer com la seva “gente de orden”, que sosté als “hidalgos” que ens lliguen, ens tapen la boca, ens agarroten i després a mansalva menteixen “super nos” i ens prenen fins la religió». “Lletra oberta al Sr. Ángel Herrera, Director de “El Debate”, de Madrid i propagandista catòlic, que ve a donar conferències a Barcelona”. (Barcelona?) 8 de maig de 1929 (còpia dactilografiada), 1 f.: ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930* (P. Casanovas, *Foment de Pietat*).

482. “Exposició a Pius XI del Centre Català i de la revista *La Nova Catalunya* de L’Havana, i del Grup Nacionalista radical Catalunya, de Santiago de Cuba”. L’Havana, 20 de juny de 1929 (original mecanografiat): AA.EE.SS., *Spagna, pos. 589, 1928-1929, fasc. 19, f. 15v.-16*.

Però de tot això, ja n'hem tractat en el nostre primer apartat sobre la Premsa, en concret al dedicat a la premsa cubana.

VI. DICTÀMENS I VINDICACIONS CONTRA ELS DECRETS

Hem deixat per al final un conjunt de sis documents que hem qualificat com a dictàmens i vindicacions. Tots sis es troben en el fons de l'arxiu del cardenal Vidal i Barraquer. Són desiguals en contingut i en extensió, tots, però, interessants. Ignorem quins són llurs autors. Tampoc podem dir que, almenys tots, siguin exactament dictàmens encarregats pel cardenal. De vegades semblen adoptar un aire de vindicació més que no pas d'informe jurídic. En tot cas, aquests papers estan aplegats en unitats arxivístiques que mostren que havien estat compostos ja sia per a assessorar el cardenal en el tema dels decrets de les Congregacions romanes o ja sia que li haguessin pervingut simplement com a protestes.

Els papers de què parlem, uns es refereixen a la Congregació del Concili i altres a les quatre Congregacions restants, i, de fet, així estan arxivats. Els estudiarem a continuació oferint-ne de manera general llur contingut.

DICTÀMENS SOBRE LA CONGREGACIÓ DEL CONCILI

“Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio presentadas al cardenal de Tarragona” (1929).

Es tracta d'un manuscrit bastant extens.⁴⁸³ Té un caràcter eminentment jurídic. Podríem pensar que provenia de la Universitat de Tarragona i fins que l'hagués encarregat el mateix cardenal primat per preparar la seva pròpia resposta a aquesta Congregació.⁴⁸⁴ Són sols conjectures.

483. *“Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio presentadas al Emmo. Sr. Arzobispo de Tarragona, cardenal de la Santa Iglesia Romana”* (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), 14 f.: AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D 2 13.

484. A aquest escrit i a d'altres del mateix gènere ens hem referit en el nostre article «La recepció dels bisbes de la Tarraconense dels decrets de la Santa Seu (1928-1929) sobre la “Qüestió catalana”»: *AnalTar* 86 (2013) 349.

Consta de tres parts. La inicial contempla analíticament tot el decret de la Congregació del Concili en el seu conjunt.⁴⁸⁵ Conté tres conclusions. La primera és que aquell decret pretenia en general que «no entressin en el sagrat ministeri abusos» que poguessin impedir el fi propi de la missió del sacerdoci. Aquest objectiu és així presentat positivament per les “*Observaciones*”. Les disposicions referents a prohibir l’adoctrinament catalanista des de la trona i les encaminades a divulgar a través dels catecismes les nocions de “pàtria gran” i de “pàtria xica”, tot plegat era entès per l’autor d’aquesta mena de dictamen com un intent de Roma per evitar el separatisme catalanista. Immediatament, però, plantejava diversos dubtes: a quina classe de propaganda separatista es referia la Congregació del Concili, quan prohibia de fer-la al temple? Per què tothom deia que hi havia dos separatismes, un que insultava Castella i un altre Catalunya? Atacar-ne un i no l’altre, com semblava propugnar-ho Roma, no era potser fer «manifestament una política partidista?».

Un altre interrogant encara, que recollim i traduïm a continuació:

«Què fer amb aquells catòlics que hagin format conscientment llurs idees i llurs sentiments en la política separatista, fonamentada en teories jurídiques i amb plena consciència que el separatisme cap perfectament dins de les doctrines catòliques?».⁴⁸⁶

Una pregunta que surt ja del marc exclusivament de la defensa de la llengua materna en la pastoral de la Tarraconense i que tornarà a plantejar-se en altres dictàmens o vindicacions. Era, doncs, una pregunta molt més radical que les plantejades en altres documents que hem trobat, puix que aquestes “*Observaciones*” defensaven palesament l’ndependentisme i, a més, sostenien que aquesta tendència era compatible amb la doctrina moral catòlica

Tornem nosaltres al text de les “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio presentadas al cardenal de*

485. Vegeu el contingut del decret de la Congregació del Concili en el nostre article «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 51-56.

486. “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio presentadas al Emmo. Sr. Arzobispo de Tarragona, cardenal de la Santa Iglesia Romana*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), f. 1: AHAT, *Arxiu Francisc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D 2 13.

Tarragona”. Segons aquesta exposició, entrar en el tema de la predicació, com ho demanava de fer la disposició del Concili, ordenant que fos ensenyat en el catecisme quins eren els deures del cristià envers les dues pàtries de què hem parlat més amunt, «és entrar manifestament –Roma– en una lluita política». Així ho provava la «lluita política apassionadíssima que estan provocant els decrets de les Congregacions romanes». Als sacerdots catalans, doncs, escrivia el nostre autor o autors, sols els quedava l’opció de continuar predicant prudentment, com fins aleshores, els continguts de la doctrina cristiana, per evitar precisament aquelles lluites apassionades.⁴⁸⁷

En la segona conclusió de la primera part, hom insistia novament en l’aspecte “polític” que prenen les disposicions de Roma ideades contra el fi explícit d’apartar els sacerdots d’aquesta mena d’activitat, fins i tot de tota aparença “*larvata*” i indirecta d’acció política, en expressió de la Congregació romana. Vet aquí com reaccionaven les “*Observaciones*” a aquell intent de la Cúria:

*«Todos los decretos dan la sensación, no de un fallo supremo entre dos litigantes, sino de una coacción del pueblo religioso en favor de una fuerza dictatorial, que se confiesa, a lo menos, en un punto, que ataca los sagrados cánones. Se dice repetidamente que el clero de Cataluña comete muchas y graves faltas contra la autoridad política; en cambio, nada se dice de las vejaciones que inflige la misma autoridad, siendo así que estas son mucho más ciertas y graves que aquellas».*⁴⁸⁸

La mateixa conclusió continuava amb una altra constatació sobre el tractament que les decisions romanes donen a la llengua catalana:

«Se vela mucho porque los derechos, prestigio y difusión de la lengua castellana sean tutelados, defendidos y fomentados;

487. «Pues, si cada sacerdote en su propia parroquia ha de provocar una lucha semejante a la que estos días agita a toda la opinión por los decretos de Roma, ¿qué va a quedar de la autoridad religiosa de los párrocos y de la unión cristiana de los fieles?». “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

488. “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), ff. 3-4: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

*en cambio nada de esto se ve en favor de la lengua catalana, sino que se le imponen todo género de limitaciones y hasta parece que se censura una gran obra apostólica de una transcendencia innegable en la vida religiosa de nuestro pueblo, sólo porque se hace en lengua catalana».*⁴⁸⁹

Hom s'adona que la darrera referència del text suara transcrit, quan parla d'una institució de gran transcendència, es referia, com en altres vindicacions que hem vist, al Foment de Pietat Catalana.

No acaba encara aquesta segona conclusió, puix que les “*Observaciones*” insistien en la parcialitat de la normativa vaticana en relació a la doble manera de dictaminar sobre com calia fer el conreu, per part de la clerecia de la Tarraconense, de les llengües catalana i castellana: mentre que als mateixos sacerdots els era recomanat que llur estudi del castellà pogués manifestar-se en treballs literaris de caràcter públic; el cultiu del català, en canvi, sols era admès que fos fet en privat.

D'altra banda, el decret de la Congregació del Concili ordenava que el poble fidel de llengua castellana fos instruït en la predicació no sols en la llengua que entenia, sinó també en la que parlava; els catalans, en canvi, havien d'accontentar-se amb que els fos predicat en castellà, que hom suposava que ja l'entenien, encara que no el parlessin. D'aquí la pregunta que segueix: «¿*Quién puede negar a esto una tendencia política a lo menos larvata et indirecta?*».⁴⁹⁰ No podem negar nosaltres, que ens trobem davant d'un altre interrogant punyent, per no dir desafiant, en relació als dictàmens de Roma, en concret de la Congregació del Concili.

La tercera i última conclusió a què arribaven les “*Observaciones*” és que els decrets romans *de iure* es mantenien secrets, però hom sabia clarament que la voluntat del Govern, «i de tothom», era que llur contingut fos publicat. I novament sorgia una altra pregunta: per què l'Església no feia públics els decrets? Si ho fes, lluny d'excitar l'apassionament que hi havia en aquells moments, el calmarien tenint,

489. “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), ff. 4-5: AHAT, Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928), D2 13.

490. Aquesta expressió, «*larvata et indirecta*», apareix en el decret de la Congregació del Concili, III, b. Vegeu encara el nostre article «La redacció dels decrets de la Cúria romana (1928-1929)»: *AnalTar* 85 (2012) 126.

tanmateix, en compte que «la part de *fets* que contenen, certament ofendran el nostre poble, però això mateix és un indicatiu que aquells fets no són reals.»⁴⁹¹

Arribem així, seguint el nostre comentari a les “*Observaciones*”, a les disposicions del decret de la Congregació del Concili sobre el catecisme. Seria el segon apartat. Reflexiona entorn del que ja havia determinat aquell dicasteri sobre el fet que l’Església a Espanya “podia tolerar” a les escoles públiques l’ensenyament de la doctrina catòlica en castellà als infants de famílies catalanes, tot i que la mateixa Congregació qualificava aquesta mesura de contrària al dret canònic. La queixa de les “*Observaciones*” ve també expressada en forma de preguntes: «Què cal fer, doncs, amb tantíssims col·legis catòlics, de religiosos i de religioses, que fan el contrari? No és urgent, es demana, que el principi canònic i l’autoritat de Congregació exigeixin en aquells centres, que els nens catalans rebessin el catecisme en llur llengua materna? [...] Què podem contestar als fidels escandalitzats?».⁴⁹²

No deixen d’aparèixer, doncs, en les “*Observaciones*” preguntes incisives que recolzaven sobre la defensa que el seu o els seus autors feien, no ja de costums, sinó dels drets dels catalans a emprar llur llengua en la pastoral i també a mantenir i a difondre llur mateixa cultura.

L’última part de les “*Observaciones*” era consagrada a la predicació en català. Hi entrava transitant per la relliscosa via de les consideracions sobre la lletra i l’«esperit» dels decrets de Roma. Per a avançar en aquest camí, primer calia, segons el redactor d’aquell escrit, conèixer bé els fets. Així, la Congregació pressuposava tres fets capitals que eren sobre els que especulava la seva circular; això és, que, a Catalunya, existien dues llengües, una que anomenava «*recens et litteraria*» i l’altra «*antiqua seu popularis*»; segon, que les famílies catalanes entenien la llengua castellana i que moltes de castellaneres no comprenien la catalana, i, tercer, que hi havia un costum antic de predicar els tridus, novenaris, etc., en castellà.

491. “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), ff. 5-6: AHAT, Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928), D2 13.

492. “*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*” (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), ff. 7-8: AHAT, Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928), D2 13.

No cal ni dir que, vista la jeia que anava prenent l'escrit o dictamen que estem treballant, tots tres pressupòsits acabats d'exposar eren contestats. D'aquestes anàlisis, el que quedava demostrat, segons les "*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio presentadas al cardenal de Tarragona*", era la manca de veracitat dels «fets» que al·legava la Congregació del Concili. L'«esperit», en cavi, d'aquest dicasteri seria que, en realitat, aquell organisme romà no volia que hom prediqués mai en català:

*«¿Cabe esto en la mente y espíritu de la S. Congregación? ¿No se vulneraría de alguna manera el principio canónico que se establece o se supone como ley del catecismo y de la predicación? ¿No sería esto escandaloso y expuesto a ser mirado como una gravísima ofensa al pueblo de Cataluña?».*⁴⁹³

Quin camí quedava per seguir a l'Església de Catalunya, davant de l'«esperit» de la Congregació del Concili, que anava –segons les "*Observaciones*"– contra l'esperit i la tradició de l'Església?, ens preguntem nosaltres. Doncs, ens sembla que la resposta que volia donar aquesta mena de dictamen era que, a la Tarraconense, les normes impartides per la Santa Seu no fossin aplicades per la seva jerarquia eclesiàstica.

"*VINDICACIÓN CONTRA EL DECRETO DE LA CONGREGACIÓN DEL CONCILIO*" (1929).

Amb el primer mot d'aquest títol que li hem donat, el de "vindicació", comença un dels escrits del fons Vidal i Barraquer sobre la Santa Seu i l'anomenada Qüestió catalana. És un manuscrit més breu que els anteriors i, igualment, de caràcter jurídic.⁴⁹⁴ Reivindica sobretot el dret de poder fer servir la llengua catalana a Catalunya en el camp de la pastoral. Vet aquí, doncs, el que pretenen aquestes

493. "*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*" (s. d. ni l.) (1929) (text manuscrit), ff. 9-14: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

494. "*Vindicación contra el decret de la Congregación del Concili*" (1929) (s. ll. ni data), (text manuscrit) in 4º, 3 p.: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

escadusseres notes elaborades, com ja ho hem assenyalat, per una ment formada en els principis jurídics.

La “*Vindicación*” dona un crític esguard a les disposicions de la Congregació del Concili. Com l’escrit anterior, les “*Observaciones*”, també comença dient que la circular d’aquest organisme establia principis i fets, “esperit” i “lletra”. Els fets van contra la història, i els principis, contra els ensenyaments de la mateixa Congregació. Mostra a continuació tant una cosa com l’altra comparant els diversos articles del text, incloses llurs contradiccions.⁴⁹⁵

On la *Vindicación* descarregava potser els seus arguments més crítics era en la part del decret de la Congregació del Concili que pretenia d’evitar la politització del clergat català. Per contra, l’autor d’aquest escrit, on veia la contradicció era en els ensenyaments d’aquell mateix dicasteri romà sobre l’amor filial a dues pàtries, la «*patria grande y chica*», puix que això darrer constituïa ja una presa de posició política.

Hi ha dos separatismes: el que odia a Castella i el que fa el mateix amb Catalunya. Així el nostre autor es preguntava: i els que han fonamentat llur pensament independentista en raons jurídiques? La pregunta queda sense resposta. Suposem que es referia a un catalanisme que recolzava les seves reivindicacions en bases d’ordre jurídic. Tocar, diu la *Vindicación*, aquest tema de la pàtria gran i de la pàtria petita, circumscribint-lo al marc moral dels deures del cristià, tal com ho feia la Congregació del Concili, era introduir una lluita política.

Hom diu, continua la “*Vindicación*”, que els decrets de Roma «són efecte d’una coacció, però hom mai no deia res dels abusos del Govern i de la seva tendència d’afavorir sempre els castellans i a llur llengua». *De jure*, els decrets de la Santa Seu «es mantenen secrets i la passió els exagera».

La darrera pregunta que es fa aquesta reivindicació de la llengua catalana i que, també, quedava sols apuntada anava dirigida contra

495. «Tres hechos: a) dos lenguas, b) todas las familias catalanas entienden el castellano, c) costumbre antigua en la predicación de novenarios, etc. Si es falso a) queda inútil III d), si el b), inútil III d). La predicación de misiones, ejercicios, retiros, novenarios de misión han de regirse por las normas de predicación de oficios parroquiales o por el III d)? Todos los grandes misioneros han hecho [la predicación] en catalán --- C-16-17-18-19-21-25». “*Vindicación contra el decreto de la Congregación del Concilio*” (1929) (s. ll. ni data), (text manuscrit) in 4º, 3 p.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer, Congregació del Concili (1923 i 1928)*, D2 13.

les escoles catòliques privades. Roma tolerava que, a l'escola pública, hom ensenyés la doctrina cristiana en castellà i, en conseqüència, prohibia de fer-ho en la natural del lloc; mentre callava davant de l'abús perpetrat per les congregacions religioses, els membres de les quals, bo i coneixent les lleis eclesiàstiques que manaven l'aprenentatge d'aquella doctrina en llengua materna, els religiosos i les religioses, les desobeïen contumaçment.

Havent presentat ja la "*Vindicación contra el decreto de la Congregación del Concilio*" no podem deixar de recalcar –com és patent– les similituds d'aquest escrit amb les "*Observaciones al decreto de la Sagrada Congregación del Concilio*", que hem tractat immediatament abans de la "*Vindicación*". Com poden ser tan semblants? No ho sabríem dir, sols podem observar que l'extensió, com ja ho hem indicat, dels dos manuscrits i llur cal·ligrafia són diferents; a part, és clar, del seu contingut en conjunt.

Tots dos escrits són més radicals que els altres que hem vist respecte de l'independentisme català; de fet, el plantejaven, el consideraven i insinuaven la seva base jurídica i moral. Pujaven així mateix el to de la crítica envers el govern de la Dictadura que, segons ells, era el que havia promogut els decrets; però, també, envers la mateixa Cúria romana. I eren molt crítics amb les congregacions religioses establertes a Catalunya, les quals ignoraven les disposicions dels bisbes catalans sobre l'ensenyament en llengua materna, el català; sense que, per contra, haguessin estat mai advertits per la Santa Seu.

DICTÀMENS SOBRE ALTRES CONGREGACIONS

Hem vist fins ara els dictàmens o impugnacions sobre la Congregació del Concili. Al fons Vidal i Barraquer de l'Arxiu Històric de l'Arquebisbat de Tarragona hi ha encara tres altres escrits que fan referència al altres decrets emesos per la resta de les Congregacions romanes que ja coneixem. És d'aquests documents, doncs, sobre el que tractarem a continuació. Diguem encara que els papers tenen les mateixes característiques que ja hem observat més amunt; és a dir, que ignorem llurs autors i, també, si aquests dictàmens foren realitzats o no per encàrrec del cardenal arquebisbe de Tarragona.

Començarem per l'anàlisi de dos d'aquests escrits, "*Conceptos*

sobre el problema catalán” i “*Efectos de la publicación de los decretos*”. Tots dos foren compostos probablement en 1929, i, ens sembla, que pel jesuïta Ignasi Casanovas, des del Foment de Pietat Catalana.⁴⁹⁶ No ho podem, tanmateix, assegurar del tot.

“*CONCEPTOS SOBRE EL PROBLEMA CATALÁN*” (1929)

L’escrit, “*Conceptos sobre el problema catalán*”, que, com ho acabem d’assenyalar, es troba entre els papers del fons Vidal i Barraquer de Tarragona.⁴⁹⁷ Conté vint-i-nou punts que van comentant els decrets de les Congregacions romanes sobre la Qüestió catalana. Els quinze primers tracten en general del patriotisme espanyol i de la fredor catalana envers aquest sentiment i a l’idioma espanyol com a llengua, així com de l’antipatia dels catalans envers l’«absolutisme del govern central» en matèria lingüística.

Seguien després les solucions. Així, a la desaparició d’aquells sentiments dels catalans, contraposats als de la “pàtria espanyola”, hi contribuiria que hom declarés la cooficialitat del català i del castellà.⁴⁹⁸ D’aquí ve que l’autor dels “*Conceptos sobre el problema catalán*” es

496. Emetem aquesta hipòtesi perquè, a més d’assemblar-se tots dos escrits i correspondre a les idees del pare Casanovas, semblen que foren dactilografiats amb la mateixa màquina d’escriure del Foment de Pietat Catalana que utilitzava el pare Casanovas, i perquè encapçalava els seus escrits amb l’anagrama JHS. Algun exemple, en AHAT, *Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Foment de Pietat Catalana 1919-1939) D 12 178*. El que acabem de dir és solament una possibilitat.

497. “*Conceptos sobre el problema catalán*” (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) 3 f., encapçalat per l’anagrama JHS i acabat amb l’abreviació A.M.D.G. et B.V.M.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

498. «6. Es interés de la mayoría de los catalanes saber el castellano. Pero mientras esta lengua, so capa de oficialidad, venga con aires de dominadora y se sienta ofendida con el progreso del catalán como lengua literaria, el instinto natural de conservación y el amor a la propia lengua harán que se la mire con recelo, y se reaccione para mantener la incolumidad del catalán [...] 9. La paz vendría más aprisa y sería más estable si se reconociese la igualdad de las lenguas. La unidad española puede subsistir muy bien sin la uniformidad rígida que aspira a la desaparición de la lengua, usos y tradiciones regionales. Pero esto es muy difícil de entender al Gobierno central obsesionado por la hegemonía del castellano». “*Conceptos sobre el problema catalán*” (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) f. 1: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

mostri partidaris d'un ensenyament bilingüe a Catalunya, seguint en això l'experiència pedagògica feta a València pel canonge Roc Chabàs.⁴⁹⁹ Fer-ho diversament, solament portaria que els infants catalans, a l'escola, mai no arribessin a dominar bé el castellà i no cal ni dir-ho llur llengua nadiua.⁵⁰⁰

Sobre la catalanofòbia que mostraven alguns espanyols, en concret envers la llengua catalana, els "Conceptos" s'expressaven així: «13. *La antipatía contra el castellano, que en los catalanes es solo refleja es tildada de separatismo y perseguida como de mal espíritu.* 14. *Pero la antipatía contra el catalán, que en muchos es directa, nacida de emulación o de envidia, nadie la denuncia y es tomada como cosa legítima*». I, amb una al·lusió a la Dictadura de Primo de Rivera en la seva política d'ensenyament, hi afegia: «15. *Hay quien cree hacer obra meritoria patrocinando la difusión del castellano para asegurar la paz interna de España, y por esta razón lleva a mal el progreso del catalán*».⁵⁰¹

499. Roc Chabàs i Llorens (Dénia, Marina Alta, 1844 – 1912), eclesiàstic, erudit, estudià al Seminari de València. Doctor en teologia, fou fundador de la revista *El Archivo*, especialitzada en els estudis sobre Dénia. Membre corresponent de l'Acadèmia de la Història de Madrid (1877), membre de la societat *Lo Rat Penat* (1878). Des de la seva canongia de València es dedicà a l'arxiu catedralici. És considerat com un dels protagonistes de la Renaixença valenciana. Té moltes obres, entre les quals sobresurten la *Historia de Denia* i l'*Episcopologio valentino* (1909). Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Diccionario de sacerdotes diocesanos españoles del siglo XX*, Madrid 2006, 332-334. Amb Carreras Candi, fou l'iniciador dels Congressos d'Història de la Corona d'Aragó.

500. «10. El empeño oficial de que en las Escuelas primarias y secundarias solo se enseñe en castellano en Cataluña, Valencia y Baleares, donde esa lengua no es la natural del niño. El docto canónigo de Valencia Dr. Roque Chavás, en 1886 y 1887 abogó en una serie de artículos para que en las Escuelas se enseñara el castellano basándolo sobre el estudio de la lengua valenciana para asegurar un poco más de éxito en la masa del pueblo u el aprendizaje de la lengua oficial. En Cataluña se hizo este ensayo hace unos treinta años y los alumnos podían desafiar a los de las demás escuelas en el mejor conocimiento del castellano. 11. Enseñando solo el castellano a los niños catalanes se logra que una gran mayoría de catalanes no sepan escribir correctamente ni el catalán, porque no lo han aprendido, ni el castellano porque nunca llegan a dominar esta lengua con el poco uso que hacen de ella fuera de la escuela». "Conceptos sobre el problema catalán" (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) ff. 1-2: AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer, Informe del Decret de Congregacions 1929, D2 16*.

501. "Conceptos sobre el problema catalán" (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) f. 2: AHAT, *Arxiu Francisc d'A. Vidal i Barraquer, Informe del Decret de Congregacions 1929, D2 16*.

La resta de punts dels “*Conceptos sobre el problema catalán*”, fins arribar a l’últim, el vint-i-nou, pivotaven sobre el clergat i la llengua. El consell que aquest escrit donava era que els sacerdots i els religiosos es mantinguessin neutrals, sense afavorir ni la difusió del català en detriment del castellà, ni la del castellà en perjudici del català, i que en llur exercici ministerial atenguessin, en cada cas particular, allò que havia de ser més profitós per assolir els fruits propis de llur missió.

En la predicació, la llengua –en aquest cas la catalana– havia de ser utilitzada sols com a mitjà per a aconseguir la “*captatio benevolentiae*” dels oients: «*Así, aunque los oyentes entiendan bien el castellano, si han de oír con más gusto o más provecho la predicación en catalán, el predicador debe hacerla en esta lengua, pasando por encima de todo interés político.*» Tampoc, afegien els “*Conceptos*”, era lloc la trona «per promoure la depuració literària del català.»⁵⁰²

Ja es veu, doncs, com aquest escrit no considerava pas la llengua catalana com un “dret” a ser emprada entre els qui els era comuna, sinó que la reduïa simplement a un mitjà.

Sobre l’ús de la llengua en la confessió sacramental, els “*Conceptos*” sembla que es mostren més equànimes a l’hora de donar aquests consells: «*Mal hace el confesor que obliga a confesarse en catalán a los penitentes que prefieren hacerlo en castellano, pero es igualmente reprehensible el confesor que obliga a confesar en castellano a los que prefieren hacerlo en catalán. Y obliga moralmente quien muestra mal rostro o se desdeña de responder en catalán, aun después de mucho años de vivir en Cataluña.*»⁵⁰³

El punt vint-i-quatre conté una idea interessant. Els mateixos “*Conceptos*” recomanaven d’abandonar la solució de cedir, sense més, a les imposicions de l’autoritat civil, «*máxime si esto se sospecha ser*

502. «17. Es criterio errado medir el uso del catalán en el ministerio sagrado por la sola necesidad de entenderse. El ministro evangélico ha de hacerse todo a todos para ganarlos a todos, empleando todos los medios para ganar la simpatía de los oyentes, mientras en si no sean malos. Y uno de los que más contribuyen a ello es el uso de la lengua, aun cuando entiendan la lengua del predicador [...] 21. Quien en esto vea algo reprehensible, por lo mismo demuestra que está tocado de partidismo. El ver espíritu tendencioso en todo es señal de predisposición en contra». “*Conceptos sobre el problema catalán*” (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

503. “*Conceptos sobre el problema catalán*” (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) ff. 2-3: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

debido a los informes de quien vino halagándonos a inquirir sobre el problema actual. Esto sería razón de escándalo para muchas almas catalanas». L'al·lusió al nunci Federico Tedeschini era claríssima, com en tants altres escrits. Resulta igualment interessant la reflexió que feia de no obeir cegament el Govern. La raó esgrimida és que l'Executiu era l'autor de l'enfrontament entre els catalans i els vinguts d'altres indrets, amb la seva política espanyolista i, a més, pel fet de ser la mateixa Dictadura la que era al darrere de l'aparició dels decrets romans. És ben clar, doncs, el que pensava del Govern de Primo de Rivera qui escriví els "*Conceptos sobre el problema catalán.*"

Havent sortit la imposició de l'«espanyolisme» per part de la Dictadura, els "*Conceptos*" reblaven que això no podia fer-se si no era a costa de reprimir injustament la llengua catalana. El «nacionalisme» català no podia ser atacat de front, sinó que calia, per part del poder constituït, entendre'l i avançar en aquest camí per la via del diàleg.⁵⁰⁴ La tasca del clergat en aquest camp havia de ser la de «*deshacer prejuicios, acortar distancias, acallar apasionamientos y preparar así el camino a una solución razonable*». Una solució, però, que havia de tenir en compte els drets de tothom. Aquesta eventual actuació de la clerecia catalana seria molt apreciada per tots els qui havien entrat en aquella lliça entre l'espanyolisme i el catalanisme.⁵⁰⁵

504. «25. Aun fuera del ministerio sagrado el promover el españolismo con la difusión del castellano ha de ser sin hacer violencia injusta al uso del catalán. Porque así lo ha dispuesto la Providencia, la lengua natural de los catalanes es el catalán; y no es lícito a nadie hacer violencia al derecho natural que tienen de amar y cultivar la lengua que Dios les ha dado, aunque sea con la esperanza de que dominando el castellano, se aseguraría la paz interna de España [...] 26. Cuando se despierta un gran movimiento nacionalista, cultural, social, etc., es inútil atacarlo de frente para extinguirlo. Solo se logrará con ello excitarlo más y más y convertirlo en adverso a la causa de quienes lo impugnan. 27. Si hay peligro de que se desvíe, o entre ya por caminos torcidos, más racional es tratar de encauzarlo; pero para ello es necesario mostrar comprensión y no antipatía, entrar en él de lleno, y desde dentro esparcir buenas orientaciones y desviar malas tendencias. 28. El clero católico puede entonces laudablemente entrar a trabajar con los un partido político, pero sin hacerse solidario de sus tendencias; y tiene derecho a que se interpreten bien sus rectas intenciones». "*Conceptos sobre el problema catalán*" (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) f. 3: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

505. "*Conceptos sobre el problema catalán*" (s. lloc i s. d.) (1929) (text mecanografiat) f. 3: AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

El que en els “Conceptos» era anomenat «nacionalisme» no sembla que fos vist amb bons ulls pel seu desconegut autor, puix que era una noció que, per via negativa, calia atacar. És una ambigüïtat més d’un text que ara sembla catalanista i després apareix com el contrari.

“EFECTOS DE LA PUBLICACIÓN DE LOS DECRETOS” (1929)

Aquests punts o dictamen, “*Efectos de la publicación de los decretos*”, eren adreçats segurament al cardenal Vidal i Barraquer, sense que tinguem cap indicació del seu autor. Podrien haver estat escrits per la mateixa mà dels anteriors “*Conceptos sobre el problema catalán*”, que acabem de veure o, almenys, tots dos textos s’assemblen bastant.⁵⁰⁶

Contenen quatre notes. La primera remarcava l’error que suposava el fet que els decrets tinguessin caràcter secret, perquè el poble «sap que hom ha manat quelcom contra Catalunya» i això feia augmentar la inquietud tant per part dels «enemics, com pels amics de Catalunya». A aquest error, calia afegir-hi la manera de procedir d’alguns bisbes que manaven de fer en castellà coses que no havien estat pas ordenades per la Santa Seu. Aquí és on surt l’exemple de les religioses del Servei Domèstic de Barcelona, les quals a una senyora que els demanava que fossin catequitzades en català unes minyones que no sabien el castellà, li contestaren així: «*Esto no lo podemos hacer, porque el Papa lo ha prohibido*».⁵⁰⁷ Això mostra com percebé, almenys una part dels fidels de Barcelona, les instruccions donades per l’ordinari del lloc a l’hora d’aplicar els coneguts decrets.

Les disposicions romanes, com ho reblaven ja altres dictàmens, suposaven, sempre segons els “*Efectos de la publicación de los de-*

506. “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) 2 f.: AHAT, Arxiu Francisc d’A. Vidal i Barraquer (*Informe del Decret de Congregacions 1929*) D2 16. Vénen, com els “*Conceptos sobre el problema catalán*”, encapçalats per l’anagrama JHS.

507. “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) f 1.: AHAT, Arxiu Francisc d’A. Vidal i Barraquer (*Informe del Decret de Congregacions 1929*) D2 16. Vegeu el nostre subapartat “*Une information sur la Catalogne*”, de Francisc de Paula Bultó, que es refereix també a aquest episodi de les religioses de Maria Immaculada, conegudes com les religioses del Servei Domèstic, del carrer Consell de Cent de Barcelona.

cretos”, un apartament de l’Església dels catòlics catalans. De fet, ja ho feien alguns en un cert sentit, quan, en oir predicar en castellà en els temples, els abandonaven. N’hi havia fins i tot que ja no hi anaven fent-se així cadascú un cristianisme a la carta.⁵⁰⁸ Era enorme el nombre de persones que aquell any de 1929 deixaren de prendre part a Barcelona als exercicis espirituals. Als col·legis religiosos hi havia també inquietud, ja que llurs titulars sols ensenyaven la Doctrina en castellà. Aquesta era la causa que hi hagués pares enfadats amb l’escola confessional i que acabessin a la fi traient llurs fills d’aquells centres.⁵⁰⁹

Conseqüència de tot plegat no era sinó el desprestigi de la jerarquia, del Papa i de l’Església en general. I, a més, cada dia es feia més difícil als fidels catalans de sentir les coses de llur fe catòlica en la llengua que els era pròpia.⁵¹⁰

Els “*Efectos de la publicación de los decretos*” en el seu quart i últim punt afirmaven encara, que dels decrets romans sols era observat allò que anava contra Catalunya, i les autoritats civils invocaven el criteri de l’Església per a totes aquelles coses que atemptaven contra la llengua catalana, fins i tot fora del temple.⁵¹¹ Les disposicions romanes havien estat, en efecte, enteses i aplicades per la Dictadura com un trumfo seu.

508. «Va cundiendo cierto espíritu resabiado de espíritu protestante de arreglar-se cada uno las cosas de Dios». “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) f. 1.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

509. «Se han publicado, como siempre las hojas semioficiales anunciando las tandas (d’exercicis): las ha habido en todas las lenguas, menos en catalán, *contra veterem morem*. Hay padres que ha retirado a sus hijos de los colegios religiosos y les hablan mal de la Iglesia. Un protestante muy culto, que estaba a punto de bautizarse católicamente desistió, porque dijo que veía que tan sujeta a los poderes civiles estaba la Iglesia católica como la protestante». “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) f. 1.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

510. «Desprestigio de la autoridades religiosas, del Papa y de la Iglesia. Causa pensa inmensa oír lo que se dice en las conversaciones, y cada día de hace más difícil confesar de manera que los fieles se vayan con buena consciencia de este punto». “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) f. 1.: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

511. “*Efectos de la Publicación de los decretos*” (1929) (original mecanografiat) f. 1-2: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*.

“CAUSES DE RUÏNA ESPIRITUAL EN MOLTS FIDELS” O L’INDEPENDENTISME NO ÉS PECAT. (1929)

Les idees de catalanisme i de nacionalisme català que havíem trobat en “*Conceptos sobre el problema catalán*” i en la “*Vindicación contra el decreto de la Congregación del Concilio*” pujaven més de to, en parlar clarament d’independentisme respecte d’Espanya i eren justificades en un full manuscrit, redactat en català, també de l’arxiu del cardenal Vidal i Barraquer, que portava el títol “Causas de ruina espiritual en muchos fieles.”⁵¹²

Segons aquest paper, els efectes que tindran les disposicions de la Santa Seu de 1928-1929 sobre els fidels catòlics catalans seran aquests: «fer creure que l’Església es fa solidària de l’Estat opressor, fer discutible la “Doctrina cristiana” i fer-la odiosa contrariant opinions polítiques d’uns i d’altres». Naturalment, aquest full es referia al contingut dels decrets romans que circulaven públicament de diverses maneres.

Vet aquí l’opinió global i última continguda en les “Causas de ruina espiritual en muchos fieles.”:

«Als *laics* els és lícita, *per dret natural*, tota opinió i fins tota acció separatista contra un Estat qualsevol; perquè l’Estat en sos límits, règim, forma, etc., dependeix [sic] de la voluntat humana. (Solament no es pot exercir aquest dret quan se’n seguirien mals de més pes que l’obtingut). Per això ningú s’atrevirà a dir que hagin *pecat* els separatistes triomfants = Portugal i totes les repúbliques americanes-castellanes. És més: l’Església s’associa a la festa de la llur independència = separatisme triomfant... ».⁵¹³

Hom ja veu de seguida la intenció del text que acabem de recollir: presentar l’independentisme com moralment bo. En altres paraules, parafrasejant un historiador contemporani nostre, ser independentista no és pecat.⁵¹⁴

512. “Causas de ruina espiritual en muchos fieles” [s. d. ni lloc] (text manuscrit in-4º) f. 2: AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

513. “Causas de ruina espiritual en muchos fieles” [s. d. ni lloc] (text manuscrit in-4º): AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929)* D2 16.

514. Hilari RAGUER, *Ser independentista no és cap pecat. L’Església i el nacionalisme català*, Barcelona 2012.

Hem arribat al final del nostre estudi. A tall de conclusió, podríem dir que el desacord que insinuaven el bisbes catalans, que hem vist en l'article anterior, respecte als decrets romans sobre la Qüestió catalana, es palesa diàfanament en la quasi totalitat dels clergues i dels laics, els testimonis dels qual acabem de recollir.

Molts dels documents que hem aplegat provenen de l'arxiu Vidal i Barraquer, de l'Arxiu Històric de l'Arxidiòcesi de Tarragona. Al metropolità de la Tarraconense anaren a parar escrits, dictàmens i vindicacions contra les disposicions de la Santa Seu referides a Catalunya. Això ens sembla que podria demostrar el poder aglutinador que tenia el metropolità a l'hora, en el nostre cas, de catalitzar l'oposició respectuosa a Roma en el tractament que donà a la Qüestió catalana i l'oposició, també, al Govern de la Dictadura de Primo de Rivera, almenys en la seva política religiosa i cultural envers Catalunya.

En altres treballs nostres hem pogut adonar-nos de les opinions de Vidal i Barraquer sobre l'autonomia de Catalunya i, més tard, al seu Estatut d'autonomia. Laics i clergues podien tractar amb el cardenal d'aquell catalanisme que entrava en el terreny del catalanisme polític, tot i que el purpurat no anà més enllà de l'acceptació de fórmules de més autonomia per a Catalunya. D'aquí, segurament, l'existència dels papers del seu arxiu que s'ocupaven d'aquest tema. De fet, a l'hora d'esbrinar per part nostra la reacció del laïcat i de la clerecia han aparegut com a novetat en el nostre estudi una articulació clara del catalanisme –parlant de drets de la llengua i de nació–, amb el seu epígon, l'independentisme català. Roma, d'altra banda, estava convençuda que alguns laics i també clergues seculars i religiosos eren independentistes.

Hem pogut veure igualment, amb una certa sorpresa, quin fou l'impacte de les decisions de la Santa Seu sobre la pastoral en català, en la reacció de la premsa, particularment la de fora d'Espanya. Un tema –el de les disposicions romanes– que depassà l'estricta àmbit eclesiàstic. En efecte, l'aparició i la consegüent aplicació per part dels bisbes d'aquells cinc decrets en les diòcesis de la Tarraconense tingué una certa repercussió en aquells països amb presència de llengües minoritàries o de nuclis amb exigències nacionalistes. De tots aquestes aspectes o d'alguns d'ells, relacionats sempre amb els decrets romans, se n'ocuparen particularment alguns diaris francesos, i, també, altres de diversos països europeus. Podríem ací afegir encara algun de les Antilles.

Una de les coses que apareixen en les nostres pàgines és l'escàndol que els decrets causaren entre els sacerdots i els fidels, ja sia pels decrets en si mateixos, ja sia per la connivència que creien descobrir entre la Santa Seu i la Dictadura a l'hora de publicar-los. En efecte, hom parlava per mor d'això darrer del desprestigi de l'Església tant a Espanya, com a l'Església universal. Font, tot plegat, de certes formes de defecció envers les pràctiques religioses dels mateixos catòlics, si és que la cosa no anà més enllà, almenys en alguns casos, com ho hem vist; ens referim a l'abandó de la fe.

En definitiva, en aquella repressió de la llengua catalana, particularment aplicada a l'acció pastoral, Roma hi aportà la seva col·laboració a assolir aquell intent de la dictadura de Primo de Rivera. És això mateix que digué el pare Miquel Batllori 2002 en el marc de la seva investidura com a doctor *honoris causa* per onze universitats de l'àmbit català. Aleshores, adreçant-se en castellà al cardenal d'origen argentí, Jorge María Mejía, que representava la Santa Seu, el guardonat li recordà que la seva llengua «*había sido casi proscrita durante la primera Dictadura en 1923-1930, en lamentable, y lamentada connivencia con Roma*».⁵¹⁵

I resta la pregunta final per respondre, com és que, malgrat l'entesa existent entre Dictadura i Santa Seu no foren mai publicats els cinc decrets en l'*Acta Apostolicæ Sedis*?; és a dir, per què no foren declarats oficials? Vet aquí el que creiem: perquè intervingueren per evitar-ho homes com el cardenal Vidal i Barraquer i el pare Ledóchowski, els millors bisbes, clergues i seglars catalans, i, finalment, perquè la Santa Seu, parlant per boca del nunci Tedeschini reconeixia que l'Església a Espanya sota la Dictadura de Primo de Rivera havia conservat «una posició privilegiada», i que no havia estat disposada a perdre-la desairant els seus representants; en el nostre cas, hi afegim nosaltres, en la “Qüestió catalana.”

Creiem que aquestes nostres aportacions, moltes d'inèdites, ajuden a mostrar l'ambient que hi havia a l'Església i a la societat civil de

515. Vegeu Ramon CORTS I BLAY, «"Obra completa" del pare Miquel Batllori»: *AnalTar* 600. El text sencer de les paraules de Miquel Batllori, «Lliçó magistral en l'acte d'investidura com a doctor honoris causa per onze universitats de l'àmbit català (Barcelona, Santa Maria del Mar, 23 de maig de 2002)», dins: Miquel BATLLORI, *Obra completa*, vol. XIX, *Records personals i últims escrits*. Edició a cura d'Eulàlia Duran (dir.) i Josep Solervicens (coord.). Pròleg de Cristina GATELL i Glòria SOLER, València 2003, 503-511.

Catalunya respecte al l'embranchida catalanista en aquell tombant dels anys vint i principis dels trenta del segle passat.

Per tots aquests motius, el nostre treball pot interessar eventualment no sols als historiadors de la història eclesiàstica, sinó també als de la civil, per mor de les dades que ofereix sobre la sensibilitat de la població i les seves iniciatives respecte al catalanisme cultural i polític; i, és clar, dins de la mateixa Església pel paper que ella mateixa jugà en aquest corrent d'idees.

I de l'Església, més en concret de la Santa Seu, els seus més fidels servidors de la clerecia i del laïcat no deixaren d'expressar llur apesarat sentiment per unes mesures considerades errònies, imposades per la pressió de la Dictadura de Primo de Rivera i obtingues a través d'esbiaixades informacions. Aquí, un nombre molt significatiu dels nostres personatges assenyalen amb el dit monsenyor Federico Tedeschini en la transmissió de notícies sobre l'Església de la Tarraconense que feia arribar a la Secretaria d'Estat, de manera especial amb l'Informe –que no coneixien, però que intuïen el seu contingut– que escriví el nunci després de la seva visita apostòlica a Catalunya en 1928. Tampoc s'escapa d'aquesta acció acusadora el cardenal secretari d'Estat Pietro Gasparri tant pel que fa a la seva política en relació a Espanya, com en l'àmbit polític més general.

En un altre ordre de coses, també els personatges, les idees i els documents que hem estudiat discrepen del judici negatiu que feien les Congregacions romanes respecte a una institució que tothom admirava i respectava, el Foment de Pietat Catalana.

Una reacció semblant a la que hem vist plasmada en aquest article nostre, la tornarem a trobar en aquells que tingueren algun paper en una altra visita apostòlica a Catalunya a final de 1928 i principi de l'any següent. Ens referim a la que féu el general de la Companyia de Jesús, Wlodimir Ledóchowski, als seus establiments amb seu a Catalunya, en el transcurs de la qual intervingueren tants clergues i laics. Esperem que tot això ho puguem exposar en un pròxim article.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 1

Despatx núm 3775 del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri. Madrid, 26 de febrer de 1929.

Despatx del nunci Tedeschini al cardenal Gasparri, del 26 de febrer de 1929, que no fou mai enviat a la Secretaria d'Estat. Es refereix a la inquietud que hom viu a Barcelona després de l'aparició del cinc decrets romans, particularment per mor del que es referia a la predicació en llengua catalana i per l'eventual trasllat de religiosos que s'havien significat per llur catalanisme. Es refereix també al capteniment, en aquest darrer sentit, de l'obrero de Crist, Joaquina Cunill, del cardenal Vidal i Barraquer i del bisbe Justí Guitart.

ASV, Arch. Nunz. Madrid, 838, fasc. 4, ff. 478-480. Original dactilografiat.

NUNCIATURA APOSTÓLICA
EN ESPAÑA
N. 3775

Situazione in Cataluña
Madrid, 26 Febbraio 1929.

Non mandato [escrit da la mà de Tedeschini]
A Sua Eminenza-Reverendissima
II Signor Cardinale PIETRO GASPARRI
Segretario di Stato di SUA SANTITÀ
R O M A

(con 2 allegati)

Eminenza Reverendissima,

La Cataluña è inquieta, e la inquietudine è venuta aumentando man mano che da Roma sono giunte le opportunissime disposizioni delle Sacre Congregazioni miranti a ricondurre fra il Clero e fra i fedeli la disciplina religiosa e ad escludere la troppo conosciute e mai abbastanza deplorate infiltrazioni politiche nella vita della Chiesa, nel Clero e nei religiosi.

Le disposizioni circa la sacra predicazione e quelle sul trasferimento di capi di ordini religiosi sono quelle che più delle altre hanno trovato maldisposti gli animi e che hanno lasciato dietro di sé una lunga sequela di recriminazioni, che partono perfino da chi dovrebbe essere modello di sommissione alla Somma Autorità, della Chiesa. Mi permetto di unire qui copia di una lettera della Presidente de las «Obreras de Cristo», che sono una sorta di religiose dell’Azione Cattolica; e se le prime fra le religiose dell’Azione Cattolica dinnanzi a ordini della Santa Sede hanno disposizioni come quelle, che hanno suggerito la lettera in parola, che dovrà pensarsi di coloro che non hanno una vita così spirituale e così disciplinata come per vocazione e per consuetudine di vita deve averla una «Obrera de Cristo»?

In occasione della morte della compianta Regina Maria Cristina si sono affrettati a venire a Madrid, per assistere ai funerali, i due corifei fra l’Episcopato del Catalanismo, e cioè l’Emo Signor Cardinale Vidal y Barraquer, Arcivescovo di Tarragona, e Monsignor Vescovo di Urgel.

I due egregi Prelati, dopo il rito funebre, hanno tenuto moltissimo a farmi notare questa loro dimostrazione di fede religiosa e di sentimenti monarchici-nazionali, e sono venuti in Nunziatura conservando però un atteggiamento di tanta riservatezza e freddezza, che bene ne traspariva il malcontento ed il dispetto. E mentre nella visita non fecero neppure una parola su Cataluña, nel congedarsi il Cardinale volle ripetere come unico rimedio alla situazione della regione, la nomina di Vescovi unicamente catalani.

Ma un fatto ben curioso mi accade in questo momento. Ricevo da Barcellona una lettera dell’ex Ministro J. Bertan [sic] Musitu che credo valga la pena che io rimetta in copia alla Em.za Vostra Rev.ma. (allegato n.2). - In essa mi si dice che mentre il Professore D. Fernando Valls Taberner, della Università di Barcellona e catalanista acceso, stava imprendendo un viaggio per Roma a fine di presentare al Santo Padre un esposto di un gruppo di cattolici catalani, è stato sorpreso dalla Polizia che gli ha sequestrato i documenti che aveva addosso, e tra gli altri il suddetto esposto, e lo ha rinchiuso in carcere, mentre si inizia contro di lui una istruttoria.

Il Signor Bertrand mi invita a chiedere la liberazione del Professor Taberner e la restituzione dei documenti, perchè, dice egli, in questo caso sono state violate le prerogative del Sommo Pontefice e la libertà dei cattolici di comunicare con la Santa Sede, ed io, per missione, sono il vindice naturale di questi diritti. E affinchè io non tentenni, il Signor Bertan mi avvisa che di questo richiamo alla Nunziatura ha dato notizia al Santo Padre e alla Sacra Congregazione per gli Affari straordinari.

Ho risposto semplicemente che tutti i cattolici di Spagna, e specialmente quelli dell’amata Cataluña, hanno il Nunzio a loro

disposizione, sia per la salvaguardia dei diritti della Santa Sede e dei fedeli, come per non far mancare il contatto fra il Sommo Pontefice e questa nazione Cattolica. Per il caso che forma oggetto delle sue premure e che nei termini in cui è esposto non posso che lamentare, io ben volentieri mi presterei a fare tutte le gestioni che la Santa Sede indicasse quando il Prelato diocesano si rivolgesse alla stessa o facesse alla Nunziatura la esposizione dei fatti che stimasse lesivi dei diritti della Santa Sede. Aggiungeva che sarebbe utile sapere se sono state impedito anche le comunicazioni con le quali si avvisava la Santa Sede e la Congregazione degli Affari straordinari che si era ricorso alla Nunziatura per il caso del Professore Valls Taberner e si è verificato il caso di sequestro di corrispondenza per posta.

Altra lettera, anonima, sullo stesso tema, aggiunge questa parola molto sintomatica, non solo per riguardo a me, ma più ancora per riguardo alla Santa Sede: “No extranyi que aquesta nota sigui anonima; deprés de que ha succeït no ha d’extranyar que hagen perdut la confiança amb vosté i Deu faci que no acaben perdent-la en quecom més alt.....”

Come vede Vostra Em.za la Cataluña è inquieta e mal si piega alle sagge norme della Santa Sede, per i maneggi di un gruppo di politicanti *separatisti* [*corregit de la mà de Tedeschini sobre el mot superstiti*]: il che, se ve ne fosse necessità, conferma che adottando il correttivo, la Santa Sede ha colto nel segno.

Inchinato al bacio della Sacra Porpora ho l’onore di confermarvi con sensi di profonda venerazione

dell’Eminenza Vostra Reverendissima

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 2

Despatx núm 4233 del nunci Tedeschini al cardenal Pacelli, Madrid, 4 de març de 1930.

Despatx del nunci Tedeschini al nou secretari d'Estat, cardenal Eugenio Pacelli, del 4 de març de 1930, fent-li a mans una carta que li havia adreçat l'arquebisbe preconitzat de Mallorca, Josep Miralles, del 26 de febrer de 1920, en què informava a Tedeschini de la situació ocasionada a Barcelona després de la caiguda de Primo de Rivera i arran, encara, de la repercussió dels documents romans dels anys 1928-1929. El nunci justifica la seva previsió de futur respecte del catalanisme.

AA.EE.SS, *Spagna, pos. 589, fasc. 15, f. 21*. Original mecanografiat. Al damunt hi ha escrit a mà: *risposto col n. 384/30*.

NUNCIATURA APOSTÓLICA
EN ESPAÑA
N° 4233

Catalanismo e suoi recenti sviluppi

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale EUGENIO PACELLI
Segretario di Stato di SUA SANTITÀ
CITTÀ DEL VATICANO
(con allegato)
1441/30

Eminenza Reverendissima,

Mi reco a dovere di comunicare all'Em.za Vostra Rev.ma copia di una lettera di Mgr Miralles, Vescovo di Barcellona, recentemente trasferito alla Diocesi di Mallorca, e testimone certo non sospetto in fatto di Catalanismo.

La lettera, come vedrà Vostra Em.za, non prospetta solo un rinacente stato di cose, meritevole di tenersi in maggior conto dopo le disposizioni date dalla Santa Sede in quella regione, ma giustifica pur troppo le previsioni fatte in ripetuti rapporti di questa Nunziatura.

Profitto dell'incontro per chinarmi al bacio della Sacra Porpora, mentre ho l'onore di raffermarmi con sensi di profonda venerazione

Allegato al'Rapporto n° 4233

OBISPADO DE BARCELONA
26 de Febrero de 1930

Excmo e Ilmo Señor Nuncio Apostólico

Excelentísimo Señor: Considero obligación mía manifestar a V. E., en el seno de la confianza y para que pueda informar a la Santa Sede con conocimiento perfecto de la verdad, que aquí desde el cambio de régimen político, todo se encamina a la exageración del regionalismo, catalanismo y aún separatismo (llámese como se llame) y que esto es corrosivo para el Clero y crea una animadversión contra Roma del todo punto deplorable.

La adjunta traducción de un suelto de un periódico de Puigcerdá, (diócesis de Urgel y Provincia de Gerona) reproducido por un periódico republicano de aquí, bastare para que pueda V.E. entrever lo que acontecerá apenas se suprima la censura de la Prensa. Ya voy percibiendo sordas manifestaciones sobre predicación en castellano, las cuales procuro redimir, pero que preveo aumentaran si las Corporaciones oficiales siguen por el camino que han emprendido sin rebozo alguno.

Ayer se renovó esta Diputación Provincial, para cuya Presidencia designa el Gobierno al más que septuagenario Excmo Sr. Don Juan Maluquer y Viladot, ex Fiscal del Tribunal Supremo y Miembro del Consejo Nacional de Previsión. El Gobernador Civil, General Despujol, se presentó a dar posesión a los Diputados: habló en castellano y el Sr Maluquer le contestó en la misma lengua. Apenas hubo salido el General, reuniéronse los Diputados, y el Sr Presidente, en catalán, les dijo que renunciaba si ellos no confirmaban la elección del Gobierno, pues quería ser Presidente a gusto de todos. En catalán se le reeligió, en catalán continuó toda la sesión, y en catalán se presentó una proposición, aceptada por 19 votos contra 1, pidiendo el restablecimiento de la Mancomunidad de Cataluña. Y no crea V. E. que haya en ellos anticlericales; por lo contrario, ayer mismo se acordó que, desde hoy, en el Oratorio que V. E. conoce, el Prior diga la Misa del Espíritu Santo.

Si esto hace la Corporación aristocrática, calcule lo que va a pasar en las que no lo son. Todo esto es la comidilla del día, e influye en el Clero en forma facilísima de suponer.

Antes que nadie pueda informarle tendenciosamente, he considerado yo -que ya no me tengo por de aquí- que debía informarle de verdad. Piense Roma que el poder coercitivo de los Obispos es del todo nulo, y más cuando las corrientes van por el lado opuesto, y pre-

párese para cualquier mensaje descabellado o cualquier petición extemporánea.

de V.E.I. afmo s.s. y Capellán

El Obispo

«La Nau» periódico republicano federal de la noche, que se publica en Barcelona, en su número de 20/2/1930, p. 1ª, col. 3ª dice lo que, traducido a la letra del original catalán es como sigue:

El Episcopado

En «Secretaría» de Puigcerdà, Ll. G. comenta las censuras de Unamuno a la actitud del Episcopado ante la Dictadura, y añade:

«Concretándonos a Cataluña, nunca olvidaremos lo acaecido en los sermones, las solemnidades religiosas, las Asociaciones católicas y el estúpido intento de reformar el catecismo. Piensen que las deserciones no quedan jamás sin castigo».

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 3

Lluís CARRERAS, “*Memorandum Confidenziale*”. Any 1930.

El “Memorandum Confidenziale” de Lluís Carreras, que porta la data del 15 de novembre de 1930, conté principalment la descripció de la situació político-religiosa d’Espanya, particularment la de Catalunya, després de la caiguda de la Dictadura. Assenyala l’augment de l’anticlericalisme, en què hi entra també el capteniment de la clerecia durant el període dictatorial i, a Catalunya per mor, també, dels decrets romans de 1928-1929. S’esmenta de passada la repercussió que han tingut fora de les fronteres d’Espanya. Recull igualment l’opinió d’Antoni Maura sobre la política religiosa de Primo de Rivera, de manera especial a Catalunya.

ADB, *Arxiu Dr. Carreras, Documents varis 1926-1937, capsa 37*. La data és sobreafegida i autògrafa del doctor Carreras. Text mecanografiat de 16 folis. Els subratllats els posem en cursiva.

Hem deixat el text tal com l’hem trobat, sense fer cap correcció, sols alguna d’escadussera quant hem vist que es tractava d’un error tipogràfic.

A Monsenyor Pizzardo (escrit a mà)

Memorandum confidenziale

Situazione politica generale. El Sínode diocesà de 1929 (afegit a mà)

La sostituzione pacifica della Dittatura impedi nella Spagna la rivoluzione, gli effetti però del suo malgoverno, necessariamente alquanto despotico durante sette anni hanno lasciato nella opinione generale, nella pubblica economia e nelle istituzioni una irrequietezza ed un retrocesso difficilmente superabili. La vita politica della Spagna è entrata di fatto in un periodo costituente da revisione generale.

Il Ministero Berenguer, malgrado certuni atti pacificatori ben riusciti, non può dare soluzione alla crisi, poichè, una volta eletto il Parlamento, se non prima, la sua situazione è insostenibile per mancata personalità. Daltronde non si può augurare al futuro Parlamento, composto da una maggioranza monarchica, sebbene molto eterogenea, da un importante nucleo di deputati repubblicani battaglieri, vita prospera e lunga, e molto

meno può essere considerato atto a produrre un Ministero fermo, solido e capace.

Avendo in vista tali prospettive, si prevede che la Corona tenderà alla designazione di un Governo politico, il quale, poiché nelle attuali circostanze è molto difficile che possa avere carattere conservatore, sarà liberale fortemente influenzato da Alba, oppure di congiunzione più o meno di sinistra, ed in ambidue i casi effimero e perturbatore.

L'effetto perturbatore della Dittatura, la quale affievolì seriamente il prestigio della Corona, si costata non solo per l'avanzo e specialmente per l'ambiente di sinistra, ma anche negli stessi partiti di diritta. È sicuramente certo che il Re, molto discusso e generalmente non apprezzato, si trova in situazione molto inferiore e molto più sfavorevole che prima dell'anno 1923. E gli elementi di politica conservatore invece di prendere una franca posizione di difesa, è proprio da questo lato che prestigiose personalità si sono fatte paladini di una Reppubblica di ordine, oppure partigiani della Monarchia, ma però con mutamento di gerarca, soluzione questa, che molti adottano per risolvere insieme e presto il difficile problema della successione familiare alla Corona.

In questo stato le cose, sarebbe insensatezza il credere che un nuovo partito formato principalmente dagli elementi screditati della Dittatura costituisce una difesa della Monarchia, e sarebbe pericolosissimo che, pur di associare il tale partito alla difesa della Religione, vi fossero dei cattolici che vi si inchinassero. Ogni propensione a procedure e tendenze dittatoriali non farebbe altro che precipitare le soluzioni streme assolutamente indesiderabili.

Dagli elementi cattolici, come tali nella politica, non si può sperare veruna soluzione. Il lavoro integrista di *El Siglo Futuro* è un grido nel deserto; ed il criterio di *El Debate*, poco fermo e fisso nell'orientamento, e tacciato per il suo filo-dittatorialismo, piuttosto ha compromesso nella politica spagnuola l'attitudine cattolica, la quale uscì sprestigiata dalla Dittatura, appoggiata al meno con visibile simpatia dagli elementi ecclesiastici.

D'altra parte, vi è una agitazione repubblicana, non mica negligibile, la quale prende ambiente e dalle convinzioni e dalla forza dei partiti repubblicani, sebbene molto divisi, e specialmente da un certo sentimentalismo anti-Re. Non è da credere in un immediato avvenimento della Repubblica. Però per l'avvenire il pericolo stà proprio nella indefensione delle istituzioni. Forse la più esatta impressione dello stato attuale delle cose sarebbe questa: Non ha fiducia nel Re, e la Repubblica fa paura. Ma però è pur certo che mentre la Monarchia ritrocede, la Repubblica avanza. Per tanto, quelli che sostengono interessi superiori della Religione e della Patria non possono tralasciare il prendere in considerazione la

possibilità di un cambio di reggimento in un periodo di tempo più o meno lontano. Nelle attuali circostanze, non è da prevedersi una reazione suprema capace di consolidare la Monarchia. L'Isogna tradizionale vive sopita o impaurita, tanto che se non vi fosse la sensibilità della gente possidente e negoziante di fronte al pericolo sidicalista di una rivoluzione, il mutamento di reggimento non recarebbe allarme nella generalità degli spagnuoli.

Ma la maggior gravità della situazione proviene da che non c'è in Isogna una vera vita politica e cittadina. Il reggime costituzionale altro non è che una carta scritta, e, tranne alcune regioni come la Catalogna e la Basconia e certune capitali, non esiste affatto opinione attuante. Ed è per questo che le riserve conservatore altro non sono che una inerzia inoperante, ed i partiti del reggime hanno vissuto sempre da un artificio politico diretto dal potere col fine di simulare la volontà nazionale, la quale si è prodotta precisamente nel seno dei partiti e delle masse sfavorevoli al reggime o propizie ad allontanarsene.

Eppure il ritorno alla normalità costituzionale –soluzione unica per la Monarchia– non si vede che provochi una vera rinovazione, ed è proprio da voci conservatrici che è uscita questa esatta previsione del prossimo avvenire: O Dittatura, oppure fizione costituzionale, ed in uno ed in altro caso preparazione certa verso la catastrofe tra un tempo più o meno lontano.

Cotesta impressione sulla situazione spagnuola, cavata dall'osservazione obbiettiva ed immediata, è anche la dominante nei mezzi internazionali, più allontanati dalle influenze antispagnole; la riflettono i commenti documentati del *Journal de Genève* ed uno degli ultimi *Dossiers de l'Action Populaire* di Parigi.

La politica catalana

L'attitudine persecutoria della Dittatura contra il catalanismo, il chiericato, e le istituzioni culturali e politiche della Catalogna, ha fatto più sensibile qui che nel resto della Spagna il cambio dei valori politici.

Gli elementi dittatoriali sono stati totalmente spulsi dalla vita pubblica ed il catalanismo è diventato oggi il denominatore comune di tutti quanti i partiti, non essendo possibile nessun atteggiamento politico avverso all'autonomia catalana. È anche generale l'allontanamento e la sfiducia dei catalani verso i Re, il quale si fece solidario della Dittatura nella persecuzione contra Catalogna ed arrivò a farne pubblica ostensione in un discorso ufficiale nello storico Palazzo del governo provinciale di Barcellona.

Le gioventù si sono inchinate decisamente verso l'affermazione repubblicana esplicita ed attiva, ed il crescimento considerevole di uno dei grandi settori del catalanismo militante –*Acció Catalana*– si deve proprio a questo: che ha iscritto nel suo programma la Repubblica. L'unico attenuante di tale ambiente repubblicano è l'attitudine dell'altro grande e più antico settore catalanista –*Lliga Regionalista*– la quale, pur non essendo monarchica né nella sua attuazione né nei suoi componenti, antepone alla questione della forma di reggimento la lotta costante per l'autonomia.

Dopo la Dittatura, il catalanismo si è intensificato enormemente nella coscienza generale e nel movimento culturale della lingua, potendosi affermare che è l'unico movimento collettivo che è uscito rafforzato dal periodo persecutorio. Ne sono una chiara rivelazione i seguenti fatti importanti: a) la produzione editoriale catalana si è quintuplicata durante questo tempo; b) la lingua catalana, anche col riconoscimento ufficiale del governo, è divenuta nuovamente la lingua usuale negli atti e documenti pubblici, non relazionati collo Stato, di tutte le corporazioni ufficiali e sociali del paese; c) è stata fatta la riparazione di tutte quante le ingiustizie realizzate contro persone ed istituzioni dalla Dittatura in quanto dipendevano dalla Deputazioni e dai Municipi catalani, e sono ricostruite con migliori garanzie le opere culturali create dal rinascimento autonomista; d) la stessa attitudine del Governo è propizia ad ogni rettificazione dipendente da Lui, poichè capisce che la benevolenza verso il catalanismo è condizione essenziale della normalità politica della Spagna: due esempi rimarchevoli sono il riconoscimento dell'autonomia del Municipio di Barcellona nella creazione e direzione delle sue istituzioni scolari, e la prossima promulgazione dello Statuto del Diritto Catalano come appendice del Codice Civile d'Ispagna.

Da questa attuazione riparatrice appariscono esente soltanto le disposizioni ecclesiastiche dettate durante il periodo dittatoriale, ben chè le autorità civili e militari attuali non si ingeriscono affatto nel governo ecclesiastico della Catalogna.

Due altri vantaggi caratterizzano e consolidano per l'avvenire l'evoluzione del catalanismo: a) la negazione del separatismo come possibile soluzione del problema catalano, negazione che i dirigenti dell'opinione hanno fatto con più energia di fronte al sentimentalismo protestario, il quale era stato l'effetto rivulsivo del periodo dittatoriale; b) L'orientamento accentuato verso l'intervenzione e collaborazione dei partiti catalani nella politica spagnuola, il quale farà dei diversi settori del catalanismo un elemento importante d'influenza e nei lavori di governo e nei movimenti di generale opposizione.

Frutto di queste tendenze chiare e vive del catalanismo attuale si è

l'apparizione di un ambiente di maggior simpatia verso i catalani nel resto della Spagna, specialmente a Madrid, ed un inizio di contatti tra i diversi elementi dirigenti di Barcellona e Madrid, favorevole in ultimo termine alla vita catalana ed in genere a quella di Ispagna. Ed è da lamentari che in cotesto avvicinamento non abbiano preso una rimarchevole parte gli elementi cattolici spagnuoli.

Tendenze ideologiche

Bisogna confessare che l'inclinazione di molti verso la formola repubblicana e la critica molto generale sull'attitudine dell'elemento ecclesiastico e regolare a favore della Dittatura durante gli scorsi anni, fanno intrare una considerevole parte dell'opinione nella orbita d'influenza di sinistra nella soluzione di parecchi problemi pubblici di mista relazione, come per esempio la separazione della Chiesa e dello Stato e la riforma dell'insegnamento.

Il crescimento dell'ideologia sinistra viene favorita da lontano dal predominio razionalista in una parte considerevole degli intellettuali di Madrid e della Università, come si dimostra dalla rimarchevole intervencioni degli studenti nelle agitazioni politiche e rivoluzionarie, riportandovi l'affermazione di una mentalità neutra oppure apertamente anticattolica. La reazione intellettuale cattolica, malgrado alcuni sintomi [f. 3] ottimisti, per esemple la Federazione di Studenti Cattolici, non presenta alle volte né la qualità né la potenza numerica sufficiente.

Nella Catalogna fin ora la tradizione cristiana impera nell'insieme della produzione intellettuale, il ché non significa che non si rimarchino individualità di tendenza arreligiosa. Specialmente nelle ripercussioni sociali e politiche della cultura superiore, il prestigio e l'attività del clero intellettuale e delle istituzioni strettamente cattoliche permettono una intervencione d'efficacità decisiva per impedire la riuscita delle ideologie erronee. A questo prestigio di decisiva efficacia molto ha contribuito la generale attitudine [d'una parte] [afegit a mà per Carreras] dell'Episcopato e del clero catalani, i quali non si fecero solidari della Dittatura. Una prova di questo stato migliore dell'intellettualità in rapporto colla politica si è che un grande partito repubblicano -Acció Catalana- difende la mutua indipendenza ed armonia delle due potestà, senza pervenire alla separazione della Chiesa e dello Stato.

E però inutile il nascondere che i decreti Romani sulla questione della lingua nella predicazione ed altri aspetti del catalanismo hanno messo in situazione sfavorevole la difeesa delle posizioni cattoliche per la crisi di fiducia e l'ambiente di pessimismo divenuti nel popolo catalano, poichè

si considera non sufficientemente assistito dalla Chiesa in materia riguardata screeva dalle influenze del potere civile e completamente all'infuori della lotta per l'autonomia, che la Catalogna sostenne contro lo Stato Spagnuolo. Codesto stato d'animo collettivo, malgrado la condotta zelante e nobile [*d'una parte*] [*afegit a mà*] dell' Episcopato e del clero col fine di attenuarlo, fu rafforzato ed aggravato dall'abuso triomfante che di tali decreti fecero le autorità dittatoriali, persecutorie anche crudelmente delle persone ed istituzioni ecclesiastiche, occasionando delle ingiustizie che ancora non sono state riparate. Stato d'animo depresso, il quale continua innanzi alla persistenza della Corona nel proporre per le diocesi catalane Vescovi non catalani, da dove sono pervenuti conflitti ed incomprensioni lamentabili. È generale sensazione che il regalismo tradizionale della Monarchia spagnuola non tralascia neppur oggi di voler servirsi delle istituzioni ecclesiastiche come *instrumentum regni* [*subratllat a mà*] nella questione catalana [*f. 3v.*] Tale proposito acutamente costatato durante il periodo dittatoriale o non è ancora sparito o al meno impedisce, per i suoi pericoli ed esperienze, il libero movimento de la gerarchia. Ben recentemente – il 24 dello scorso settembre – il Municipio de Barcellona domandó in forma privata che il *panegirico* della Madonna delle Mercedi –Patrona della Città– fosse detto in lingua catalana, come si fece prima della Dittatura, col pieno consenso degli stessi i quali in quei tempi erano autorità di Barcellona e più tardi furono i dittatori: la risposta si fu che era preciso dare adempimento al Decreto della S. C. del Concilio, di cui ne fu datta copia nella parte dispositiva, come comprovante.

L'importanza che per la pacificazione della Catalogna ha la questione di siffatti decreti, è più da considerare, se si tien conto che mentre qui, in Catalogna, si ha potuto ottenere una grande e lodevole prudenza nel non agitarla affatto, a Madrid ed all Estero le si diede e le si dà ancora grande valore. A Madrid fu pubblicato per la prima volta il testo dispositivo dei suddetti decreti, e tanto in giornali dediti al Governo Francese, quanto nella questione di Malta da parte delle autorità britannica, se ne è stato fatto un uso malevolo, il quale ha fatto più sentire in Catalogna la gravità della sua esistenza. In uno scritto notevole di *Etudes* (20 avril, 1930, p. 187), dei P.P. Gesuiti Francesi, sull'opera della Dittatura c'è la seguente allusione, pienamente coincidente col criterio qui esposto: “quand le directoire est intervenu en Catalogne, ç'a été pour supprimer la bannière catalane, pour faire a la langue catalane una guerre au couteau, par une serie toujours grandissante de mesures dans la complicité desquelles, a la fin, le général a essayé d'entraîner l'Eglise elle-même”.

Ed è pure certo che i giudizi e gli apprezzamenti di cotesto Memorandum potrebbero facilmente essere confermati dai risultati

dell'inchiesta praticata dalla Nunziatura Spagnuola nell'aprile 1928 a Catalogna, e dai documenti elevati alla Santa Sede da significati elementi cattolici di questa regione durante il tempo della Dittatura. Ed è significativo come la pensi in questo riguardo il Duca di Maura, uno degli uomini più in vista tra le forze monarchiche di dritta e, al dire di molti, candidato al Ministero degli Esteri in un Governo di dritta o di coalizione conservatore integrato anche da personalità regionaliste. Ecco che ne dice nel secondo volume della sua opera "Bosquejo histórico de la Dictadura", la quale, per quanto è l'esposizione del periodo dittatoriale fatta da uno storico così competente e così spiccato nel campo conservatore, è (forse la critica più severa del Governo di Primo di Rivera.) Lascio il testo nella lingua originale. "Pag. 125, ss. : En los primeros días de febrero de 1928 congregaronse los Obispos de Cataluña, presididos por el Card. Vidal y Barraquer, y acordaron ratificar su riterio favorable al uso normal del catalán en la predicación, si bien autorizando a los párrocos para el empleo del castellano en las iglesias y ocasiones en que las circunstancias lo aconsejasen a juicio de ellos". Prohibieron, además, la enseñanza del catecismo en francés e inglés, como se practicaba desde hacia poco en algunos colegios de la región y ordenaron que se diese esta enseñanza "en catalán o en castellano, a voluntad de los padres o encargados de los alumnos".

"Produjo este sínodo la recrudescencia de apasionados comentarios, y resuelto a impedir que trascendiesen ellos a la prensa, escribió así el dictador en nota oficiosa de 20 de febrero: "El hecho es que, en efecto, parece que se pasa por un momento de mala inteligencia sobre la aplicación del idioma oficial a enseñanza religiosa, dificultad que han de resolver con la mayor prudencia y deseo de acierto las potestades llamadas a ello, y nada se gana con abrir cauce a discusiones, aunque las avalen prestigiosas firmas o periódicos de justificado renombre."

"Pero en el interin que *estas potestades llamadas a ello* resolvían la dificultad, no se avino a permanecer silenciosa la impaciencia dictatorial. El reciente creador de numerarios regionales en la Real Academia Española, perorando en un mitin que convocó la U. P. barcelonesa, el 8 de marzo, exclamaba así:

"En *la intimidad de la familia*, puede admitirse el idioma materno, pero en la exteriorización de nuestra vida común no puede haber más que un idioma único de expresión, que es el español, con el cual hemos de presentarnos [*f. 4v.*] ante el mundo entero, para merecer el respeto y la consideración que se guarda en todos sitios a España".

"Una remachadora nota oficiosa, escrita poco después, luego de calificar al catalán, como al vasco, valenciano y gallego, de "lenguas vernáculos e idiomas literarios", precisó: ""Tienen su campo en el hogar,

y un valor filológico y etimológico que fuera incultura desconocer””, sentencia que relegaba a todos ellos a una doble, aunque modestísima e incongruente función: la de jerga familiar y la de curiosidad arqueológica propia de un museo lingüístico que solo algunos eruditos académicos tenían derecho y obligación de limpiar y fijar...”

“Pag. 221, ss. “Su reciente conversión (di Primo de Rivera) al credo asimilista le alentaba a sofocar con ardor de catecúmeno cualesquiera exteriorizaciones del signo diferencial catalán; y en esta campaña acababa de obtener un señalado triunfo, que no debió de resultarle menos grato porqué motivos de prudencia le impidiesen cacarearlo. Hacia mediados de diciembre de 1928 recibieron los preladados de Cataluña una mónica secreta de la Penitenciaría Apostólica para que prohibiesen al clero de sus respectivas diócesis, encargado de recibir la confesión sacramental, la imposición a los penitentes del uso de la lengua vernácula. Pocas semanas después, en enero de 1929, la Sca. Congregación de Seminarios se dirigía a los propios pastores de almas, exhortándoles a impedir las infiltraciones del catalanismo y otras análogas corrosiones, así entre el profesorado como entre el alumnado de los establecimientos de enseñanza y formación eclesiásticas. Y el 4 del mismo mes la S. Congregación del Concilio les enviaba otro decreto donde se contenían reglas de conducta dictadas al clero en asuntos de índole política y para la predicación de la palabra divina. Según ellas, los Obispos catalanes deberían velar cuidadosamente a fin de que ni en actos ni en publicaciones persona ninguna de hábito sacerdotal o religioso transgrediese las funciones peculiares de su ministerio, emplease en el púlpito el catalán literario o dejase de predicar en castellano triduos, novenas y panegíricos” [f. 5]

“Así, pues, la sentencia recaída en el pleito que de meses atrás se sustanciaba en Roma, sin condenar explícitamente a ninguna de las partes, más bien confirmaba la tesis gubernamental, denunciadora de supuestos abusos en el empleo sacerdotal del habla catalana, que no la eclesiástica, invocadora de prácticas que ella afirmaba consuetudinarias, y, por ende, inocentes y lícitas”.

“No pocos católicos catalanes atribuyeron esta actitud de la Curia Romana a defectuosa información de propósitos y miembros de las diversas Congregaciones de quienes manaban esas órdenes, y acordaron elevar al Santo Padre un respetuoso escrito, donde se restableciese la verdad de los hechos, tal como ellos la apreciaban. Pero antes de que el profesor y ex-diputado provincial Valls y Taberner acabase de recoger las firmas de los que en gran número se adherían al designio, se le detuvo por orden de la autoridad y se le encarceló durante seis días, despojándole de sus papeles, que se confiscaron. Mas como algunos religiosos de diversas órdenes, cuya conducta habían denunciado a sus respectivos superiores

los agentes del gobierno, fueron canonicamente trasladados de residencia y aún alejados de Cataluña, como lo fue meses después, el propio Obispo de Barcelona, Doctor Miralles, bien pudo imaginar Primo de Rivera que estaba riñendo y ganando decisiva batalla en pro de la unidad nacional”.

“No faltaria tal vez quien le señalara la creciente prosperidad de las casas editoriales, que publicaban e catalán, no sólo obras modernas, sino traducciones de otras clásicas, poco idóneas para merecer la aceptación del vulgo, pero cuya rápida y considerable venta era indicio sintomático de la exacerbada predilección lingüística de los lectores. Este y otros síntomas del aferramiento regionalista al signo diferencial perdieron en el espíritu del Marqués de Estella su aleccionadora eficacia, merced a la tregua política impuesta a la sazón a las ideas, en Cataluña más señaladamente aún que en resto de España...”

La citazione è forse un po troppo lunga, ma ho creduto interessante far conoscere il pensiero del Duca di Maura a questo rispetto, ed è pure lo stesso [f. 5v.] che commenta l’ideologia politico-nazionalista di Primo di Rivera, la quale indusse il Dittatore al tentativo di aggiogare la Chiesa al suo atteggiamento verso la Catalogna, come abbiám detto in questo Memorandum. Ecce che cosa scrive nelle pag. 155 e ss. del citato volume: “El lema ”Patria, Religión, Monarquía” –escribía el Marqués de Estella– tiene una fuerza de expresión suficientemente clara y un bien enlazado orden de conceptos fundamentales para que se interprete en el verdadero sentido de que *por y para la Patria* se han de mantener el respeto y el culto a la Religión Católica y el acatamiento a la forma monárquica, representada por la dinstía reinante.”

“El programa inicial de Medina del Campo, cifrado así: “Religión, Monarquía y Constitución de 1876”... reaparecía ahora adulterado e influido por un nacionalismo, incompatible con la catolicidad de la Iglesia Romana, y sospechoso, cuando menos, de heterodoxia, puesto que su propagación en Francia e Italia había determinado ya repetidas protestas y hasta excomuniones del Pontífice, quien no admitió jamás que “el respeto y culto a la Religión” se hubiesen de mantener única ni siquiera principalmente “por y para la Patria” sino por y para Dios y la salvación de los hombres, hermanos todos ante Dios”.

L'insegnamento

Il problema dell’insegnamento nella Spagna e forse il piu grave problema pubblico in certuni riguardi. La legislazione di *Instrucción Pública* è certamente cattolica, per quanto antiquata ed incompleta e nella pratica poco efficiente. Nel Magistero ufficiale della Università, Licei e

Scuole primarie non è mica raro il professore razionalista, indifferente oppure negligente per l'insegnamento religioso. La competenza media del magisterio è piuttosto mediocre, i piani ed i testi dell'insegnamento superiore sono incoerenti, arretrati e varianti con una rapidità inaudita: si è dato il caso di avere il Governo promulgato cinque piani per l'insegnamento nei Licei in sei anni. E per quel che riguarda l'insegnamento primario, vi sono ancora migliaia di paesetti e borgate senza scuola, con circa 3 milioni di figliuoli senza veruna istruzione [f. 6]

Quanto poi alla lotta ideologica nell'insegnamento, esiste a Madrid da circa 50 anni *La Institución Libre de Enseñanza*, vera promotrice dell'orientamento laico, la quale con una politica molta abile d'infiltrazione in tutte le sfere docenti dello Stato sotto il prestigio della propulsione dei metodi moderni d'investigazione e di tecnica pedagogica, esercita una considerevole influenza nello Stato e negli ambienti universitari; nessun governo ha avuto l'ardire di negarle la protezione, la quale, nell'anno 1919, si manifestò con una sovvenzione di circa 1.500.000 pesete. Una prova della sua influenza è quella che nei tumulti universitari di 1928-29, vero pericolo per la Dittatura, -ottenne che una delle finalità si fosse quella di protestare contro il Governo per l'accordata permissione di concedere titoli accademici fatta alle Facoltà di Diritti di Deusto (P. P. Gesuiti) e dell'Escoriale (Agostiniani).

Lo spirito della *Institución Libre de Enseñanza*, raccolto dalle dichiarazioni dei suoi uomini più caratterizzati, si può riassumere nelle seguenti aspirazioni, riguardanti l'ideologia educativa: abolizione dell'insegnamento religioso nella scuola; assoluta e piena libertà del maestro nella dottrina; generalizzazione della coeducazione; diffusione d'un umanitarismo internazionale e di un'etica razionalista.

Di fronte a questa *Institución Libre de Enseñanza*, tendente al monopolio docente dello Stato con pericolo laicista, i cattolici non posseggono istituzioni assai forti d'influenza reivindicativa a favore del *libero insegnamento* inteso nel senso giusto e completo esistente in altre nazioni. In Spagna il libero insegnamento altro non è che la facoltà di aprire scuole primarie con piena libertà, ma però nell'insegnamento secondario è precisa la totale subordinazione ai piani ufficiali e c'è pure l'obbligo di sottoporsi agli esami annui dinanzi i professori dei Licei statali.

È vero che, malgrado questa sottomissione degradante in ogni senso, gli allievi dell'insegnamento secondario che frequentano le Congregazioni Religiose sono più numerosi, il triplo, degli alunni ufficiali dei Licei (*Institutos*). Ma però è pure significativo questo fatto. La Religione come disciplina ufficiale [f. 6v.] dell'insegnamento secondario è stata durante parecchi anni dichiarata esenta dalla prova degli esami, e si diede il caso che le stesse Congregazioni Religiose si accoglievano a siffatta esenzione,

poichè non vi iscrivevano i loro allievi, donde ne proveniva che in una nazione cattolica di fatto e di diritto restava deserta la Religione nella ufficialità dell'insegnamento. E quello che ancora è peggio, dato l'insieme delle circostanze dell'insegnamento, secondario ed universitario, si è che di fatto la formazione religiosa superiore nella Spagna è quasi nulla.

Il rimedio non si può trovare che nell'impulsione congiunta a favore della conservazione della vigente legislazione perfezionata dall'insegnamento libero con tutte quante le sue conseguenze ed in tutti gli ordini. *Il pendio [escrit a mà sobre la propensione] è forte [a mà]* verso lo statismo docente più acuito ancora di quello esistente, se non si oppone all'egemonia universitaria e secondaria delle istituzioni di stato, il sistema completo del libero insegnamento come riforma generale da promuovere, e come fatto iniziato dalla Chiesa, il quale dovrebbe essere l'istituzione fatta dall'Episcopato a Madrid e a Barcellona di Licei cattolici somiglianti a quelli francesi, con magistero misto laico, ecclesiastico e regolare. La qual cosa forse a Barcellona non sarebbe mica difficile, se la Provincia Ecclesiastica Tarraconense ne fosse incaricata, mediante un suggerimento di Roma. Non sarebbe daltronde conveniente lasciare l'insegnamento universitario in mano degli Ordini Religiosi, per quanto l'impugnazione tromfante non sarebbe tanto difficile agli avversari negli ambienti generali e nelle sfere del Governo; e gli Ordini avrebbero un bel lavoro da compiere nella cura dell'insegnamento secondario e libero.

Bisogna confessare che, nell'insegnamento primario, se non vi fosse la primazia delle Corporazioni docenti, le quali hanno la maggioranza della popolazione scolare nelle città ed i paesi importanti, sarebbe lamentabilissimo l'insegnamento catechistico, che è molto rudimentario e sempre insufficiente nella scuola pubblica o ufficiale. In questa, di fatto, l'insegnamento e la pratica religiosa dipende dalla buona volontà e dalle idee particolari dei [f. 7] maestri, i quali coll'adempimento formulario di poche risposte imperate a memoria, appariscono come fedeli osservanti della vigente legislazione; l'abbadono pratico da parte del clero del diritto d'ispezione ed spiegazione religiose nelle scuole pubbliche, specie nelle città, è altre sí causa della quasi inesistente istruzione religiosa seria. In nessun altro paese come in Ispagna, il clero secolare è meno preparato ed esercita meno nella scuola l'insegnamento esteso e metodico della Religione. Ed è appunto questo uno dei più lamentabili vuoti della situazione spirituale della Spagna.

.....

Nella Catalogna in alcuni riguardi la situazione è alquanto migliore. La *Institución Libre de Enseñanza* non ha una influenza diretta, e l'avanzo

pedagogico riceve l'impulso dalle Corporazioni ufficiali e da personalità molto qualificate, le quali intrano nell'orbita d'influenza del clero intellettuale, e si beneficiano dal fatto, già esposto, del criterio tradizionale cristiano dominante nelle selezioni catalane. Le stesse Congregazioni docenti sono sovente influite beneficosamente dalla rinnovazione pedagogica promossa dal movimento culturale catalano. Bisogna però pur dire che, l'avanzo educativo congregazionista non segue sempre il ritmo accelerato delle migliori tra le istituzioni pedagogiche sí ufficiali che private, le quali godono meritato prestigio in Catalogna.

Questi due punti di vista ora esposti sono palesti nelle istituzioni scolari, di multiple finalità, create dal Municipio di Barcellona. Lo stesso in Ispagna che all'Estero, queste istituzioni sono considerate come veramente modeliche tanto per gli edificzi scolari quanto per i metodi d'insegnamento. In esse, prima e dopo la Dittatura, l'influenza del clero più scelto ha potuto assicurarvi l'insegnamento religioso in forma molto perfetta ed esemplare. L'importanza di questo doppio fatto stà che colle orgaginazioni scolari in procinto di essere inaugurate, esse saranno sufficienti per 5.000 allievi, ed il piano sarà portato innansi vigorosamente.

È pure da osservarsi che nel rinnovamento pedagogico di Catalogna si [f. 7v.] parte dal principio della lingua materna come veicolo per l'insegnamento, e che non è lontano il riconoscimento da parte del Governo del principio del bilinguismo –catalano e castigliano– nella scuola ufficiale in Catalogna, questione questa posta al primo piano delle rivendicazioni immediate del catalanismo e difesa favoravilmente nello stesso Madrid da egregi scrittori, ed il primo, il Presidente della Regia Accademia della Lingua Spagnuola, D. Ramón Menedez Pidal.

Questa questione, però, così viva nella coscienza catalana, non è sentita ne apprezzata debitamente dalle Congregazioni Religiose, le quali nelle principali città in modo particolare, non hanno atteso i desideri dei parenti neppure, quello che è peggio, le ripetute oridinazioni dell'Episcopato della Provincia Ecclesiastica sull'uso della lingua materna nell'insegnamento e nelle pratiche religiose. Durante la Dittatura si sottomessero forse troppo facilmente ai suggerimenti persecutori, e non si può nascondere che l'esclusione sistematica della lingua catalana nell'insegnamento, anche catechistico, arreca loro uno sprestigio che diventa allarmante, ed il quale potrebbe condurre a conseguenze da lamentare, se, un giorno forse non tanto lontano, mutasse la situazione politica generale.

È invece indubitabile che la concordanza delle Congregazioni docenti coi sentimenti del paese, farebbe quelle invicibili in ogni momento turbinoso in vero profitto della Religione e della Patria, e lo stesso accadrebbe colla Monarchia se la Corona si mostra propizia alla soluzione rapida della questione catalana: allora in Catalogna e per la Catalogna

trovarebbe la Monarchia la sua salvezza in bene non minore della Religione e della Patria. Nella Catalogna, le riserve conservatrici attuano con efficacia viva e generale, se si vedono trattate con giustizia ed amore le leggitime rievindicazioni della sua personalità collettiva. Ma però non si deve più provare questo popolo peccato e nobile, dopo le meste esperienze degli ultimi anni non mica propizi all'ottimismo per l'avvenire, senza un serio mutamento ed una comprensione sincera.

15 Novembre 1930 [escrit de la mà de Lluís Carreras]

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 4

Lluís CARRERAS, “*Situazione politico-religiosa dopo la caduta di Primo di Rivera*”. Any 1931.

Text de Lluís Carreras escrit un any després de la caiguda de Primo de Rivera, en què analitza la situació política, cultural i religiosa d'Espanya, particularment la de Catalunya. Referint-se més detalladament a aquest darrer país, posa en contrast el canvi produït en diversos camps, de manera especial en el de la llengua i de la cultura catalanes, amb la vinguda de la “Dictablanda”, i, per contra, l'immobilisme de la jerarquia de la Tarraconense en aquest mateix àmbit. Analitza sota la mirada d'aquest prisma l'actuació dels bisbes de Girona, Vic i Barcelona. Es plany de la provisió de les diòcesis de Catalunya amb bisbes no naturals del lloc. Finalment, augura un futur obscur per a Espanya.

ADB, *Arxiu Dr. Carreras, Documents varis 1926-1937, capsa 37*. Text mecanografiat de 16 folis. Els subratllats els posem en cursiva. No fem cap correcció al text.

10 febrer 1931 [escrit a mà]

Il movimento della Catalogna. – Un anno preciso è scorso dalla caduta della Dittatura, e malgrado di non esistere ancora una vera normalità giuridica e politica, il movimento culturale e sociale ha ripreso nella Catalogna la sua abituale potenza, anzi si è intinsificato. Durante quest'anno sono da ritenersi come rimarchevoli i seguenti fatti:

a) Il Ristabilimento delle istituzioni di cultura superiore, come, p. e., *l'Institut d'Estudis Catalans*, il quale, per l'azione congiunta della Deputazione Provinciale e del Municipio di Barcellona, si sta riorganizzando in uno splendido edificio, e fornirà la sensazione che, per il suo prestigio e per la sua organizzazione, dà a Parigi l'Institut de France. La magnifica *Biblioteca de Catalunya*, annessa a quello, è stata dotata di bilancio annuo di pessetes 500.000, per il solo acquisto di libri. Le precipue istituzioni particolari, come *Institució Patxot*, *Fundació Bernat Metge*, *Fundació Cambó de Paris* il compito specifico delle quali si è quello della pubblicazione dei classici greci e latini, versione catalana della Bibbia, classici catalani e storia dell'arte catalana, hanno ripreso con maggiore intensità le pubblicazioni loro. La Deputazione Provinciale restaura rapidamente la rete delle sue

istituzioni culturali, la distruzione delle quali fu il primo ideale realizzato dalla Dittatura.

b) Il movimento per l'insegnamento catalano nelle scuole prende il carattere della primordiale attuazione presente. È ritornata alla sua attività l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* (15.000 soci) editrice pedagogica, provveditrice di sussidi alle scuole, promotrice della pedagogia in lingua materna; la sua azione è possente e introduce ogni giorno più, mediante una pressione sociale ogni volta più larga, il catalano anche in molte scuole congregazioniste. Il Municipio di Barcellona è in procinto di inaugurare *Grupos Escolares*, modernissimi, certamente i migliori della Spagna, il funzionamento dei quali fu impedito dalla Dittatura. Queste scuole saranno sufficienti per più di 5.000 allievi. Adesso si fanno gli esercizi per la nomina di ben 200 maestri. È questa la prova più chiara della via del movimento catalano [f. I] verso l'autonomia pedagogica. Altre due grandi istituzioni scolari *Blanquerna* (per i ragazzi) e *Institut de Cultura per la Dona* (per signorine), questa con più di 2.500 alunne, sono ritornate alla loro azione predominante nell'ordine educativo. Tutte queste istituzioni sono in Catalogna le direttrici dell'elevazione tecnica del movimento pedagogico, sino al punto d'influire pure gli Ordini Religiosi docenti, quando non si mostrano restii al progresso dei metodi. L'intervento del clero culto assicura il carattere religioso di siffatto movimento catalano nel campo dell'insegnamento.

c) – Recentissima è una istituzione già molt [sic] fiorente, *Palestra*, la quale si propone la formazione della gioventù nello spirito, carattere e coltura catalana, e tende ad una maggiore coesione nell'azione civile dei giovani. Ha acquistato un grande prestigio, e si sostituisce socialmente come il centro catalanista delle nuove promozioni.

È stata pure creata quest'anno *Unió Catalana*, centro di Studi Politici, Sociali ed Economici, nel quale si radunano elementi sceltissimi della politica dell'Università e della coltura, collo scopo d'influire il movimento delle soluzioni di governo nei diversi ordini e preparare e giovare le attitudini tecniche di quelli che dovranno effettuarle.

d) Mentre oggi non ha essito, e quasi non è possibile, una nuova pubblicazione in castigliano, durante lo scorso anno quelle periodiche catalane si sono rinvigorite e ne sono apparse 9 o 10 nuove. Anche nell'ordine cattolico le pubblicazioni di coltura e di volgarizzazione sono in gran parte in catalano: un grande giornale cattolico *El Mati* si è consolidato; pare che nuove pubblicazioni in castigliano non riuscirebbero. Questa posizione sembra definitivamente acquistata.

Il Governo e la Catalogna. – Durante quest'anno una delle precipue preoccupazione del Governo si è stata quella della riconciliazione colla Catalogna. Con dei decreti Ufficiali, con degli atti delle autorità, con una

benevolenza pratica vivissima, il Governo ha collaborato direttamente alla ristaurazione di quanto era stato distrutto dalla Dittatura; ha reso facile il movimento ora accennato, ed ha curato di non perdere mai il contatto colla Catalogna per averne la simpatia. Il riconoscimento del Diritto Catalano, oggetto di dibattito durante quarant'anni ed ora prossimo ad avere stato ufficiale, ebbe inizio da una disposizione del Ministero, che diede incarico di redigerlo ai più eminenti tra i giuristi, e lo Statuto Giuridico Catalano è stato già presentato al Governo. Questo si è pure mostrato favorevole agli ideali catalani nell'ordine dell'insegnamento organizzato dal Municipio di Barcellona e nel riconoscere valore legale all'uso pubblico della lingua catalana negli atti e nei documenti delle Pubbliche Corporazioni, dentro però della Catalogna. Questo è forse il più rimarchevole fatto politico della post-Dittatura, poiché mai non si era data una maniera così chiara e costante. Tale atteggiamento del Governo ha trovato ambiente propizio in quello degli intellettuali di Madrid, e nel movimento regionalista delle altre regioni spagnuole che si svegliano, ed il quale si è manifestato nella recente Assemblea delle Deputazioni, tenuta a Madrid, dove è stata proclamata la necessità di riconoscere ufficialmente le Regioni.

I Partiti Politici – In Catalogna i partiti politici più potenti sono la *Lliga Regionalista*, la quale durante trent'anni ha diretto il movimento catalanista, e *Acció Catalana*, costituito nel 1922. Ma, se al di là della *Lliga Regionalista*, partito di centro, non vi sono nuclei di destra veramente influenti (i carlisti tendono a sparire ed i monarchici sono dittatoriali e quasi senza partito), al di là di *Acció Catalana* vi sono forti nuclei come *Acció Republicana*, *Estat Català* ed un incipiente *Partit Socialista*. Questa serie di raggruppamenti con gradazioni progressive di sinistra, congiungono catalanismo, repubblica e soluzioni sociali e politiche di maggior o minor radicalismo.

Il movimento politico catalano tende, dunque, a differenziarsi, dentro però il comune denominatore catalanista, verso programmi concreti che abbracciano le soluzioni politiche di carattere spagnuolo nell'interno della Spagna e le ideologie d'ogni ordine che muovono le democrazie europee. Benchè la *Lliga* [f. 3] *Regionalista* che è il più forte ed unico sostegno della destra conservatrice, si mantiene possente, bisogna pur confessare che le tendenze verso la sinistra delle generazioni giovanili debbono ispirare inquietudine. Tali tendenze sono favorite da quella repubblicana, che ha un predominio ed in molti è convinzione ferma, in parecchi uno stato sentimentale, ed in tutti una preoccupazione per la diffidenza nella regia attuazione.

È da notarsi che durante quest'anno l'evoluzione della politica catalana presenta queste due caratteri: annullazione del separatismo come ideale

politico, e intervento intensissimo e crescente nella politica spagnuola.

I dirigenti la Lliga Regionalista non hanno lasciato i loro contatti col Governo per influire su di Lui, ispirare la sua azione ed averne un profitto in bene della Catalogna. Restando sempre come partito catalano, aspirano ad intervenire nei Governi futuri, e Cambó ha chiaramente definito il suo personale atteggiamento di produrre un movimento generale di politici ed elementi indipendenti di tutta la Spagna allo scopo di costituire un Governo di concentrazione cittadina, capace di risolvere i gravissimi problemi dello Stato, il cui aggiornamento non è mica possibile. Il programma presentato da Cambó è evidentemente l'unico ideario e formula di soluzione prodotto nella Spagna contemporanea, benché questo programma sia in certi punti alquanto deficiente. Malgrado il carattere catalano di questo uomo di stato, che procede d'accordo col Duca di Maura e che gode incomparabile prestigio nazionale ed internazionale, e malgrado che il suo programma presenta soluzioni regionaliste, bisogna pur confessare che sono innumerevoli e di alto valore le adesioni ricevute da tutta la Spagna, ed i suoi nemici stessi non tralasciano di riconoscere che lui è era l'unico vero statista capace di regenerare lo Stato Spagnuolo; non è però detto che possa riuscire, il che porterebbe in questi momenti veramente storici una situazione difficile.

Dalla loro parte, gli altri partiti catalani, repubblicani, hanno entrati in collaborazione coi partiti spagnuoli collo scopo di promuovere il movimento popolare della nuova democrazia verso il mutamento di regime. Si può [f. 4] affermare che, oltre la mancanza di difensori attivi della monarchia, quello che dà più valore al movimento repubblicano attuale, è l'*entente* effettiva tra i catalani e gli elementi di destra che a Madrid si sono fatti i capi de l'attivismo repubblicano (Alcalà Zamora, Miguel Maura, Rafael Sanchez Guerra). I partiti repubblicani catalani cercano in questa intelligenza non solo il cambiamento di regime, ma principalmente il rispetto ed il riconoscimento de l'autonomia della Catalogna, a favore della quale hanno inchinato i migliori tra gli elementi intellettuali e repubblicani di Madrid.

La situazione generale e le Elezioni

Mai non si era dato lo stato attuale delle cose, così oscuro e nella presente forma di sospetti e di minacce. (È significativo a questo riguardo il recentissimo Decreto del Ministero della Pubblica Istruzione chiudendo per un mese tutte le Università, col fine di evitare che gli studenti, i quali durante lo scorso mese di Gennaio, oggi quà, domani là avevano ripresi i suoi scioperi rivoluzionari –secondo la propria confessione del Ministro nel detto Decreto– tentassero, uniti ad altri elementi più nettamente

rivoluzionari di disturbare le elezioni). Il Ministero da del suo meglio per portare a tutti il pieno convincimento che lui vuole davvero ritornare la normalità alla vita politica spagnuola, e tutti confessano che un Parlamento eletto dal popolo ne è il mezzo adeguato ed unico, e nondimeno, proprio alla vigilia della convocazioni ai comizi si manifestano in molti partiti ed in gran parte dell'ambiente cittadino resistenze fortissime a compromettere la propria responsabilità nella consumazione di tale fatto: tant'è vero che tutti capiscono che questo Parlamento può diventare storico per l'avvenire.

Sono diversi i partiti e gli aggruppamenti che hanno dichiarato apertamente, oppure manifestano tendenze, di non voler prendere parte nei comizi: I partiti repubblicani, in generale, il partito socialista, il partito reformista (partito precariamente monarchico e possibilmente repubblicano; aveva un ventina tra deputati e senatori ed ha per capo Melchiade Alvarez, transfuga del repubblicanismo), ed il blocco dei non conformisti, formato dal [f. 5] nominato Alvarez, de Villanueva, liberale, Burgos Mazo, Bergamín, conservatori e probabilmente da Sanchez Guerra, conservatore ed ex-capo del governo, il cui atteggiamento non è tanto chiaro quanto lui dice. Tra questi elementi ed i loro aderenti vi sono delle persone scelte e capaci. I sindacalisti in genere, ed i sindacalisti liberi specialmente, hanno dichiarato che non vogliono saperne nulla di politica; sono partiti sociali.

Due cause sono state pubblicamente allegare per giustificare l'attitudine astensionista: a) il criterio da molti compartito, tra i quali i conservatori non conformisti, che si deve fare la convocazione per *Cortes Constitutive*; b) l'esigenza di garanzie effettive da parte del governo affinché le Cortes non siano frutto della coazione, aperta o dissimulata, del pubblico Potere, non considerandosi sufficienti i fatti e le assicuranze del Ministero. La prima causa proviene dall'opinione assai generale che il prossimo Parlamento dovrà ricostruire con nuove forme la legalità costituzionale. La seconda, che è impossibile allegare in un paese di normale esercizio della vita cittadina, risponde piuttosto al timore che l'*entente* tra due o tre aggruppamenti degli antichi politici più caduci aspira alla restaurazione delle vecchia politica poggiando su una maggioranza monarchica senza criterio e senza indipendenza, la quale vorrà affogare la revisione della politica spagnuola e continuare la situazione anteriore a 1923, che generò la Dittatura.

È difficile a prevedere quale sarà il risultato finale della lotta ingaggiata tra i due criteri opposti; ma però non è temerario di affermare che tre possono essere i risultati, certo non favorevoli alla vera normalità: a) Crisi del Governo anteriore alla celebrazione dei comizi, come si è già tentato vivamente, e allora debilitazione maggiore del Governo che dovrebbe effettuarli, poiché sarebbe un governo più di partito dell'attuale; b)

Concessioni maggiori da parte del Governo per dare la sensazione di sincerità nelle elezioni ed attirare gli astensionisti, ed in questo caso, se essi vi prendono parte, guadagno dell'opposizioni nel numero dei deputati, e soprattutto trionfo rissuonante degli atteggiamenti minacciosi; in parte questo si è già verificato, poiché se il Governo ha dato tutte quante le sicurezze e le garantigie richieste da Cambó ed altri per provvedere alla sincerità del suffragio, la chiusura delle Università per le ragioni sposte dallo stesso Ministro (che si ritiene virtualmente dimissionario) nella prefazione del R. D. è una debilitazione dell'autorità del Ministero ed in parte, al meno, una vittoria dei minacciosi studenti; c) tenacità da parte del Governo nel mantenere il suo atteggiamento, ed allora astensione definitiva di molti elementi, ed il Parlamento non avrebbe piena autorità, restando fuori della legalità molte forze d'opinione, che così darebbero un guadagno ai fermenti rivoluzionari.

I partiti catalanisti, e specialmente la *Lliga Regionalista* (che è fino al presente l'unico partito che abbia nominato i suoi candidati) andranno certamente ai comizi, spinti dal criterio catalanista e dalla speranza di una futura vita democratica autentica; ma quelli che, oltre ad essere catalanisti sono repubblicani, come *Acció Catalana ed Acció Republicana*, non si sa ancora se prenderanno parte ai comizi, e se vi partecipano, mossi dal criterio catalanista, probabilmente non faranno uso del mandato parlamentare finché non si convinceranno che le Cortes, tanto in Catalogna che nel resto della Spagna, sono figlie del suffragio liberamente e sinceramente emesso e avuta anche ragione del numero dei deputati opposti al Governo, o meglio al regime, eletti.

Per meglio capire questa difficile situazione nella sua vera sostanza bisogna non dimenticare il fallito alzamento repubblicano dello scorso Dicembre: senza tale alzamento non sarebbe così fermo l'ardimento degli opposizionisti né la traiettoria del Governo. Qual tentativo, il quale per fortuna fallì, ha prodotto nondimeno un bene: l'allontanamento, pare per un lungo periodo di tempo, di una nuova Dittatura, che, al dire d'informati che si ritengono veraci e ben informati, si preparava colla benevolenza della stessa Corona. D'altronde, malgrado il rapido suo fallimento, ha messo all'aperto la profonda divisione dell'Esercito, ed un ambiente di animadversione contra la Monarchia, maggiore di quanto molti credevano. Gli attuali atteggiamenti [f. 7] sono negli uni una continuazione dell'agitazione repubblicana, negli altri una bramosia patriottica di cercare una soluzione intermedia, la quale assicuri solidamente la normalità costituzionale, e nel Governo, più cosciente dei pericoli di una Dittatura, affanno di costituire, come sia, un Parlamento col fine di far fronte ed alla Repubblica ed alla Dittatura.

Atteggiamenti tra i cattolici. – È sintomatico il fatto che a Madrid si discuta tra cattolici, ed anche preti, se è lecito o no nelle attuali circostanze per un cattolico il dichiararsi repubblicano. Sono stati allegati testi delle Encicliche di Leone XIII, ed il *Debate*, a quanto pare, sembra che abbia voluto dire che non è applicabile alla Spagna il criterio della giusta libertà di opinioni quanto alla forma di governo, al meno nei momenti presenti; in fondo, pare che altro non sia il senso del pericoloso dibattito ingaggiato tra il *Debate*, da una parte, e dall'altra Paraula Cristiana ed altri giornali e riviste cattoliche, che in questo caso hanno la simpatia di giornali liberali o anche di sinistra. Ha dato più valore a questa discussione il fatto di dichiararsi ed essere cattolici gli elementi conservatori capi del fallito intento repubblicano (Alcalá Zamora, Miguel Maura, Rafael Sanchez Guerra); quando la polizia andò da Alcalá Zamora per prenderlo, lui, titolato Presidente del Governo Repubblicano, chiese ed ottenne di essere portato in chiesa per sentire la Messa, poichè era domenica quel giorno. Nella Catalogna questa questione o non si discute o si discute poco, ma però è giusto confessare che cattolici notori, ed in grande numero, si dichiarano apertamente repubblicani.

Un fatto importante si è prodotto da un mese in quà, ed il quale è stato interpretato e commentato diversamente, secondo la diversità di criteri e luoghi nello stesso campo cattolico. Veramente il fatto è importante e può avere derivazioni di grande trascendenza. S. E. Il Signor Car. Arcivescovo di Toledo, come direttore e capo dell'Azione Cattolica, “avuto riguardo alle gravissime circostanze che traversa la Patria, con gli imminenti pericoli di scioperi rivoluzionari e coazioni di ogni indole; stimando che può essere benefica l'unione “circostanziale” degli operai dei Sindacati Cattolici con quelli dei [f. 8] Sindacati liberi, per contraporsi alla rivoluzione.... Per tanto, nella qualità di Direttore Pontificio Nazionale dell'Azione Cattolica, concediamo la Nostra autorizzazione perchè questa “unione circostanziale” possa portarsi ad effetto in tutta la Spagna, rimanendo sempre salva l'organizzazione, il funzionamento ed i principi, nella loro integrità, della sindacazione cattolica, ed adottando le devute cauzioni ed esigendo le condizioni que [sic] si crederanno opportuno; ed a tale scopo diamo incarico a la Giunta Centrale dell'Azione Cattolica di entrare in trattative coll'Associazione di *Reacción Ciudadana*...”

Ora, quando no si conosceva il teste di questa autorizzazione, datata il 31 Dicembre e pubblicata dal *Siglo Futuro* il 31 Gennaio, senza farne nessun commento, si credeva, al meno in Catalogna, che questa “unione circostanziale” avrebbe effetti politici ed elettorali, ora però, da pochi giorni, i Sindacati Liberi hanno decisamente dichiarato che non vogliono saperne di politica. Nondimeno, questa autorizzazione è stata, come dicevamo, diversamente interpretata; essa fu accordata dietro domanda di *Reacción Ciudadana*, sconosciuta in Catalogna. Proprio uno di questi

giorni, *El Debate* ha fatto l'elogio di tale "unione", per quanto crede che i Sindacati Liberi, da una parte, tendono verso una evoluzione in senso più moderato e verso una legalità, e dall'altra, al dire del Debate, sono numericamente più potenti del Sindacato Unico, in modo che alleati coi Sindacati Cattolici ed i Sindacati Baschi e Navarri possono far fronte all'esigenza degli elementi acitati di quelli del Sindacato Unico.

Ma però, bisogna pur confessare che, in realtà, i numeri di aderenti dei Sindacati Liberi non rispondono efficacemente al valore che si concede agli stessi, poichè è un fatto innegabile che gli scioperi rivoluzionari dei mesi scorsi sono stati promossi e portati avanti dal Sindacato Unico, vero antagonista del Libero, malgrado la recisa opposizione di questo.

Poi in Catalogna, se ne ha brutto ricordo di siffatti Sindacati; si ricorda la loro non edificante storia prima dell'avvenimento della Dittatura e durante questa, della quale, e specialmente di Martinez Anido, il personaggio più odiato in Catalogna ed anche in tutta la Spagna tra i Dittatori, fu l'istrumento più efficace, nel campo sociale. Come il suo opposto, ed in realtà più possente, al meno al nostro parere, il Sindacato Unico, finora il Sindacato Libero è stato in Catalogna, precipuo campo della sua azione, un organismo perturbatore, nel suo lessico e nel suo agire è partigiano della violenza e della chiamata azione diretta, non ha, o non aveva, affatto ideario cristiano. Perciò, la mentovata "unione" ha causato meraviglia in Catalogna, poichè ha dato l'impressione, giustificata o meno, di una sconoscenza della realtà come si presenta in questa regione, di forte ed intensa vita sociale e politica, da parte dei dirigenti nazionali dell'Azione Cattolica; cosa che, d'altronde, accade spesso in tutti gli ordini della vita di questa regione. Perciò, per quanto sappiamo, i Vescovi Catalani nulla hanno detto intorno a tale "unione". Certamente sembra che una propaganda, o meglio ancora una incitazione da parte delle autorità ecclesiastiche, fosse pure piccola, in favore di tale "unione" avrebbe prodotto un effetto contrario in Catalogna, dove si è dato proprio in questi giorni il seguente fatto: La Dittatura aveva trasferito l'edifizio ed i danari del "*Centre del Dependents del Comers i de la Industria* possente associazione (più di 10.000 soci) organica degli impiegati commerciali ed industriali, perchè tacciata di catalanismo dalla Dittatura, al Sindacato Libero. Durante tutto lo scorso anno si sono levate voci da tutti quanti i settori sociali e politici di Catalogna chiedendo al Governo di ritornare al legittimo padrone, *El Centre dels Dependents...*" quanto aveva in mano il Sindacato Libero; ed è significativo che, *el Centre*, benchè una volta tacciato di socializzante, abbia avuto l'appoggio di una rivista cattolica così nettamente anti-socialista come *Catalunya Social* ed del suo più caratterizzato redattore Rucabado. Ora il governo ha fatto giustizia ed ha ordinato la devoluzione del *Centre* ai legittimi proprietari; è stato questo l'ultimo atto riparatore del Governo fatto a Catalogna. Sarà per questo

che il Sindacato Libero appunto in questi giorni si è messo di fronte al Governo, non volendo partecipare ai comizi per i *Comités Paritarios* della provincia di Barcellona, che avevano quasi in mano durante il regime dittatoriale? [f. 10]

La Situazione religiosa in Catalogna – Questa non è migliorata e continua la sensazione di diffidenza. Durante quest'anno, che il Governo tanto cose ha rettificato, nessuna rettificazione è avvenuta nelle cose della Chiesa. Politici e popolo si occupano della questione, sempre attuale, dei vescovi forestieri, che rende più inquietante il ritardo nella nomina del Vescovo di Lerida. A Gerona, nè in documenti, nè in atti si tien conto del fatto catalano. Anzi, si crede da molti che il Vescovo sente la nostalgia della Dittatura. Si è dato il caso, certamente riprovevole, che il Vescovo sia portato in bocca di politici in un meeting di *Acció Catalana*, e che giornali repubblicani e catalanisti, sicuramente a torto, abbiano impugnata la dottrina sposta da Sua Eccellenza nella Pastorale di Avvento. Ma bisogna confessare che, anche molti sacerdoti, pienamente aderenti al Vescovo, lo credono preoccupato dal pensiero di una politica assimilista spagnuola, che le indurrebbe a far sí che si estenda il più possibile la predicazione in lingua castigliana, benchè Lui mai non ha promulgato i Decreti del Concilio riguardanti la predicazione e l'istruzione catechetica in lingua spagnuola o catalana, secondo i casi. A Vice, la sconoscenza della realtà politica da parte del Vescovo ha portato e creato dei gravi conflitti colle attuali autorità, benché adesso pare che vi sia un pò di miglioramento; ed anche in quella diocesi si affaccia il problema dei Decreti del Concilio in rapporto al prossimo Sinodo; ma anche questo problema forse sarà svanito. A Barcellona ha fatto impressione che Mar. Vescovo, che conosce bene il catalano, mai non ne ha usato durante la Visita Pastorale mentre ha parlato catalano al Presidente del Municipio di Barcellona in un atto pubblico. Neppure è stata dimenticata la crisi motivata dalla Dittatura ne l'ordine ecclesiastico: una Istituzione importante, prendendo motivo da questa crisi ha dato un premio di pesetas 5.000 al tema *La Llibertat Religiosa i l'Estatisme Ecclesiastic*, ed intanto clero e fedeli ritornano con spontanea e viva unanimità l'uso del catalano in chiesa: questo è l'unico fatto rievindicativo.

Pare che si possa prevedere un rissonante triomfo dei catalanisti nelle prossime elezioni – benchè la preveggenza in *subiecta materia* o più ancora in questo paese sia sempre arrischiata -, e l'attuazione dei suoi rappresentanti al Parlamento, metterà più in rilievo la situazione religiosa della Catalogna, e toglierà il valore spontaneo alle posteriori modificazioni, che potrebbero portarle un miglioramento; miglioramento facile ed agevole quando i capi diocesani – d'altra parte, stimati ed esemplari nel senso ecclesiastico – sapessero capire la realtà del paese e riuscissero a

liberarsi dall'ingiustificato timore *ufficiale* ed a mantenersi, diciamo così, neutrali; perciò si fa sempre più fermo il convincimento che i Vescovi della Catalogna, in quanto sia possibile, debbono essere scelti tra il clero secolare catalano, il quale, grazie al Signore, conta nel suo grembo sacerdoti dotti, prudenti, zelanti ed esemplari.

.....

Nota Finale. – Redatte queste note, incominciate tre o quattro giorni fa, il Governo ha pubblicato il Decreto Convocando le Cortes per il 25 Marzo, ed i comizi per l'elezione dei deputati per il 1 Marzo e per quella dei Senatori il 15 dello stesso mese. – I partiti astensionisti; anche D. Santiago Alba si è manifestato, in una lunga dichiarazione assai oscura e di forte opposizione al Governo – il che non era da prevedere – costituzionalista e per tanto astensionista. La situazione che tale atteggiamento dei partiti di sinistra e dei non conformisti crea al Governo è disagiata; si diffonde molto la credenza che il futuro Parlamento, mancato delle vere opposizioni, non avrà prestigio sufficiente per risolvere i gravi problemi richiamanti una rapida e prudente soluzione; perciò, e perché vi saranno solo candidati monarchici degli antichi partiti conservatore e liberale, oltre a quelli della *Lliga Regionalista* in Catalogna – dove quindi la lotta elettorale sarà più vivace – il numero dei votanti sarà piccolo; in questi momenti storici regnerà l'apatia ed il desiderio di non compromettere la propria responsabilità di fronte all'oscuro avvenire.

10 febbraio – 1931 [*manuscrit de la mà del mateix Carreras*]

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 5

Francesc CAMBÓ, “Memoràndum” (1928).

“Memoràndum” de Francesc Cambó per a una entrevista que volia sostenir a Roma, a finals de desembre de 1928, amb algun eclesiàstic de la Cúria per tractar de la Qüestió catalana després de l’aparició dels primers decrets romans.

Junt amb el “Memoràndum” hi ha dos folis que hem anomenat “Punts sobre els decrets romans” i que, sembla, que siguin els que Cambó exposà davant del cardenal Gasparri en l’audiència que el secretari d’Estat li concedí en aquella mateixa data de finals de l’any 1928. Es tracta d’uns punts en què són impugnats els mateixos decrets i, en el fons, l’actuació del cardenal Gasparri i del nunci Tedeschini.

AHAT, *Arxiu Francesc d’A. Vidal i Barraquer (Correspondència amb la Congregació del Concili 1923 i 1928) D2 13.*

I. MEMORANDUM

1.- Situar-me bé com a home retirat de la política: però home tanmateix de dretes i fill de l’Església, català de cor que es mou dintre tal o tal ambient familiar o social, cridat en fi insistentment pel Rei amb vistes a refer unes relacions, no pas exclusivament particulars, interrompudes des del Cop d’Estat. Abans de decidir-me, i aprofitant la vinguda a Roma per afers particulars, m’ha semblat que calia informar a V. E. del que està passant a Catalunya en relació amb la Santa Seu.

2.- *Lectura* d’alguns decrets, que a Barcelona van a mans de tothom. *Origen* dels decrets: en obstinades pressions que les mateixes autoritats civils gallegen i emboliquen amb promeses de milions, els quals *sols* hom lliurarà quan s’hagi realitzat tot el programa, és a dir, publicades tals normes i vexades tal o tals personalitats. *Anàlisi* dels punts més vulnerables en les disposicions. Però justes o no, oportunes o inoportunes, necessàries o immotivades, sempre resulten: a) altament pertorbadores de la gran consciència pública catòlica; b) asfixiants pels prestíjigs de l’Església el medi d’on es diu que surten; c) odiosíssimes, en tant que donades a un poble que no té llibertat de parlar o de tornar-s’hi; d) liquidadores a Catalunya del prestígi de la Santa Seu (un dels països del món on era més venerada) en veure-la de bracet amb els seus

poderosos opressors; e) Nunci i Secretari d'Estat els quals sense passar-ho per Negocis Extraordinaris [Congregació d'Afers Eclesiàstics Extraordinaris] ho ha endossat a les Congregacions respectives, preferint comprometre el prestigi de les Congregacions als prestigis de la Secretaria d'Estat.

3. – Descripció detallada de l'estat perillósíssim que s'està creant amb aquestes coses. I tot just som als començaments. Entre França amb la "Acció Francesa" i Alsàcia; Espanya, amb Catalunya, el Nord d'Itàlia, Bèlgica, Jugoeslàvia, etc., etc., el present Pontificat, de la pau de Crist, quant als designis del Papa, va resultant de fonda pertorbació en tot el món catòlic per la política, segurament ben intencionada, del seu Secretari. El mirall de França, on s'està verificant de la manera més desoladora el que deia un amic meu: "Només, quasi, són amics del Vaticà els enemics de l'Església". Caldria pensar si és aquest el millor camí per atreure's les Esglésies dissidents. No ho és més aviat de crear dintre el món catòlic nous fogars de rebel·lió i de cisma? França ja ho és.

4.– En tinc prou amb exposar a V. E. aquestes coses, per si quelcom pot [fer] per a remeiar-les. Fora possible, o eficaç, una audiència de V. E. per exposar-les al Papa? Perquè la única esperança de Catalunya és que el Papa no està personalment i fidelment informat de la obra que, per fas o per nefas, venen desenrotllant allà el seu Nunci i el seu secretari d'Estat.

II. ["Punts sobre els decrets romans"]

I.- Les resolucions estan quasi totes elles fonamentades en fets falsos i la falsedat és tan manifesta que dona a tothom la impressió d'haver procedit amb gran lleugeresa i amb absolut desconeixement de la situació de Catalunya.

II.– El viatge del senyor Nunci, després de cinc anys en que el clero català, en totes les jerarquies, venia sofrint tota mena de coaccions del poder civil, fou rebut amb entusiasme. La confiança de Catalunya amb Roma era general.

III.– És fals que el catalanisme es confongui amb el separatisme. El separatisme és una ínfima minoria i el regionalisme amb fervent desig d'una solució de concòrdia amb Espanya, representa i encarna la gran majoria del poble català.

IV.– El general Primo de Rivera, mentre visqué a Barcelona simpatitzà

amb el catalanisme i donà el cop d'Estat amb significació i programa regionalista.

V.- L'adhesió dels catalans a la seva llengua és tan intensa que el govern dictatorial, fins quan ha pres una significació obertament anticatalana, ha respectat la llengua pròpia dels catalans, no posant cap dificultat per llur expansió en la premsa i en el llibre: sols l'ha bandejada dels organismes oficials. El que el general Primo de Rivera ha obtingut de l'Església, mai s'és atrevit a fer-ho ell, car, en tots els moments, ha fet elogis de la llengua i de les tradicions de Catalunya.

VI.- Bella prova de l'afirmació anterior és el fet que l'any passat, amb autorització prèvia del Govern, es celebrà a Madrid, organitzada pels intel·lectuals castellans, una Exposició del llibre i la cultura catalana, a la inauguració de la qual hi assistí el ministre d'Instrucció Pública i fou visitada pel Rei.

VII.- Catalunya, comptats els pobles que han perdut la responsabilitat del propi govern, és un poble agitat i protestatari. Durant el segle XIX aquest esperit protestatari prengué un caire anticlerical. Des de que el catalanisme s'infiltrà en l'esperit dels catalans, com en ell hi trobaren un derivatiu, cessà l'anticlericalisme fins al punt d'arribar a desaparèixer la premsa anticlerical que havia sigut molt poderosa a Catalunya. En venir l'acció anticatalana de la Dictadura s'accentuà encara més l'esperit religiós dels catalans, i el clero, en totes les seves jerarquies, assolí un prestigi i un respecte majors que mai. Avui, amb la posició que pren l'Església, es corre el perill que es reproduïxi, amb gran intensitat, el moviment anticlerical, car els catalans veuran de part de l'Església una persecució de llur llengua, molt més intensa de la que desenrotlla la Dictadura.

VIII.- És absolutament fals que el clero hagi mai intervingut en la política catalanista que ha sigut sempre regida exclusivament per elements laics.

IX.-El clero català, que és el més culte i virtuós d'Espanya, es veu, sistemàticament, proscrit de les dignitats eclesiàstiques.

X.- En venir la substitució del règim actual, siga el que siga el seu substitut, voldrà apoiar-se [*sic*] en Catalunya i donar satisfacció als agravis que, durant la Dictadura, s'ha inferit als catalans. Aleshores l'Església es trobarà, o amb que haurà de lluitar contra un govern popular o que haurà de canviar la seva política en relació amb Catalunya i fóra en desprestigi

de l'Església que la seva política anés a la reçaiga [*sic*] dels canvis de govern.

XI.- En finir la Dictadura, el més probable és que vinguin per Espanya moments molt difícils i agitats i és molt perillós que a Catalunya, on s'han sempre iniciat els moviments que després s'han estès a tota Espanya, la revulsió prengué un caràcter anticlerical, cosa que seria fatal si el clero es posa enfront dels sentiments de Catalunya.

XII.- És absolutament fals que s'hagi creat a Catalunya una llengua artificial que el poble no entén. L'argument és decisiu per a provar [*sic*] aquella falsedat, és que tota la premsa catalanista, que no té més finalitat que la de fer proselitisme, es serveix d'aquesta, anomenada llengua literària. Si el poble no l'entengués, evidentment, no se'n servirien.

L'únic que hi ha hagut a Catalunya, en relació amb la seva llengua, és una lleugera reforma ortogràfica.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 6

Wlodimir LEDÓCHOWSKI, “*Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929).*”

Apunts presos pel general dels jesuïtes, Wlodimir Ledóchowski, després de l'entrevista que mantingué amb Francesc Cambó, a Barcelona, el 26 de gener de 1929, en què li expressà l'impacte negatiu que tindrà per a Catalunya l'aparició dels decrets romans sobre la Qüestió catalana.

ARSI, *Tarraconensis, 1401, Quaestio catalaunica, 1927-1930 (Varia II/I)*. Text mecanografiat, amb una anotació autògrafa del pare Ledóchowski. Deixem els errors ortogràfics tal com apareixen en l'original.

Colloquio col Signor Cambò (26 gennaio 1929)

Colla lettera del 24 mi aveva domandato umilmente un colloquio che credetti di non poter rifiutare.

Mi espresse il suo profondo dolore e le vive sue apprensioni per la ragione che i decreti recentemente emanati dalla S. Sede supponevano fatti perfettamente falsi, e così quanto al decreto della S. Penitenzieria si supponeva che vi erano molti casi di questo vero crimine della denegata assoluzione da parte dai Sacerdoti catalani che non mai furono commessi. Osservai modestamente che nondimeno pare che vi sia stato nessun caso, e che la Chiesa in questi casi parlava più fortemente per prevenire anche il futuro.

Sprimeva anche il dolore che si credesse che il clero Catalano si occupasse di politica, cosa perfettamente falsa, e che Lui stesso che da tanto tempo è il Capo del Partito catalano di destra avesse sempre impedito il Clero di entrare nella Politica, affinché rimanesse su tutti i partiti.

Espose anche la posizione anormale del clero catalano, superiore al Clero di varie altri parti [*correcció autògrafa damunt* delle altri] di Spagna e per i suoi costumi e per la sua dottrina, il quale era escluso adesso da ogni posto più importanti, e qui parlò dei tristi effetti del Patronato Reale o Reggio, delle umilianti pratiche che i Sacerdoti facevano nei vari Dicasteri quando si tratta di un Vescovato, e come per questo il livello [*sic*] dell'episcopato spagnuolo era abbastanza modesto.

In modo particolare era preoccupato delle prescrizioni date dalla

Santa Sede contra [*sic*] l'uso della lingua catalana, dicendo che la predicazione in lingua catalana era proscritta in tutte le città de 5.000 abitanti. Li mostrai, traducendo in parte, il Decreto della S. Congregazione del Concilio intorno alle prediche, che questo era falso e che la S. Congregazione soltanto difendeva i principi antichi e immutabili della Chiesa. Nondimeno le prescrizioni gli parevano più dure che mai in altri casi dati dalla Chiesa, e disse che la Chiesa aveva fatto ciò che il Governo spagnuolo non aveva fino adesso osato da fare.

Un anno fa fu fatta a Madrid una Esposizione delle stampe catalane coll'approvazione del Ministero d'Istruzione, visitata da moltissimi personaggi e [*eliminat del text* inaugurata] dallo stesso Re. Si moltiplicavano i fogli periodici e i libri [*sic*] in catalano nello stesso Municipio di Madrid (Ayuntamiento) nominato dal Governo e v'erano alcuni che anche nelle Sessioni usavano la lingua catalana.

Esprese il timore che rinascebbe l'anticlericalismo di prima [afegit de la mà de Ledóchowski]

Crede probabile che il Governo della Dittatura cambierà perfettamente di direzione e allora la Chiesa si troverà in una situazione spiacevole.

Diceva che Primo di Rivera era suo amico e mi lesse una sua lettera autografa del 23 nella quale pienamente approvava il suo modo di procedere per la grandezza della Spagna, e disse che tutti gli intellettuali di Madrid stavano pienamente dalla parte di Catalogna, come lo provava il "Debate" y "El Sol".

Alla fine mi disse che alcuni eminenti Cattolici Catalani volevano dirigere una lettera lagnandosi al S. Padre e mi domandava che ne pensasse io. Risposi che era chiaro che ciascun cattolico aveva il diritto di svolgersi al Padre Comune, però che mi pareva prudente di spettare ancora, tanto più che non si conoscevano tuttavia i decreti e la loro applicazione.

Mi pregò di interporre una buona parola presso il Santo Padre, ed alla sua preghiera risposi che io mi occupava soltanto delle cose religiose del mio Ordine e che si attribuiva al povero Generale dei Gesuiti una influenza che non aveva.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 7

Ignasi CASANOVAS, “*Conceptos del Sr. Cambó*” (gener 1929).

Anotacions fetes de la mà del pare Ignasi Casanova S. J., encapçalades pels mots “Conceptos del Sr. Cambó”, escrits molt probablement el mes de gener de 1929, sobre els mateixos punts que exposà Francesc Cambó en l’entrevista que mantingué amb el general dels jesuïtes, Wlodimir Ledóchowski, a Barcelona, el 26 de gener de 1929, i en què li expressà l’impacta tan negatiu que tingueren a Catalunya els decrets romans.

ARSI, *Tarraconensis, 1404, Quaestio catalaunica, 1927-1930, (Gubernium) IX. (Varia II/I)*. Text autògraf, amb una afegitò il·legible de la mà del pare Ledóchowski. Els subratllats deuen ser probablement del mateix Ledóchowski

“*Conceptos del Sr. Cambó*”

El poder civil hace hacer a la Iglesia lo más odioso y lo que él no se atrevió a hacer él mismo. *De hecho causa en el pueblo catalán más dolor y más aversión lo que hace la Iglesia que lo que ha hecho hasta ahora el poder civil* [fragment subratllat]

Después de toda Dictadura viene una reacción directamente opuesta a lo que ella ha hecho. Si la Iglesia ha hecho la parte más odiosa, la reacción será fatalmente antirreligiosa.

En Cataluña se puede afirmar que el renacimiento catalán mató o mitigó mucho el anticlericalismo [subratllat] tan vivo en el siglo XIX. Ahora se ponen *las bases, más sentimentales y por lo tanto más poderosas, de un anticlericalismo propiamente catalán* [subratllat]

Un argumento contra la fábula de la lengua literaria distinta de la popular. Los políticos nos gastamos grandes cantidades en la prensa, para publicar diarios, revistas y libros. Todo esto es muy leído como lo prueban los éxitos editoriales. Todo esto está escrito en esa que llaman lengua literaria. Luego todo esto es entendido por el pueblo [tot el fragment subratllat]

Casi por todos los conductos se me ha dicho que yo habré de tomar parte, en una u otra forma, en el gobierno que vendrá detrás de la dictadura. Es natural que yo en este caso iré al gobierno con mis ideas. Me repugna íntimamente ver que la Iglesia haya que moverse según un compás que yo marque, tanto y más de lo que me repugna ahora verla moverse al compás del dictador.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 8

“Declaració col·lectiva de catòlics catalans dirigida a Pius XI contra els decrets romans”. Any 1929.

Es tracta d'una declaració de significats catòlics catalans participants en notòries activitats de la vida religiosa i social de Catalunya elevada a Pius XI contra els decrets romans, emanats a per Roma després de l'Informe final de la visita apostòlica del nunci Tedeschini a Catalunya en 1928. Porta la data de gener de 1929 sense especificar el dia. El seu redactor fou el professor de la Universitat de Barcelona, Ferran Valls i Taberner, amb la intervenció del doctor Lluís Carreras.

AHAT, *Arxiu Francesc d'A. Vidal i Barraquer (Informe del Decret de Congregacions 1929) D2 16*. Còpia mecanografiada, sense signatures.

Els signants, que tenen participació en notòries activitats de la vida religiosa, cultural i social de Catalunya, fosos, però, en una sola significació de fidels de l'Església catòlica, senten un impuls vehement, es creuen àdhuc en el deure ineludible, d'acudir a la Santa Seu en uns moments afligidíssims, en què tota altra manera de manifestar llur esperit els és vedada pel desig mateix de no inferir major dany als interessos religiosos en perill.

Assistim, B. P., a una sèrie de fets, esdevinguts públics en gran part pel mateix goig triomfant de les autoritats laiques, els quals, tot i semblar només afers interns de disciplina eclesiàstica, assenyalen una nova i més greu modalitat de la persecució, mai no minvada en els cinc anys darrers, en ordre a la llengua i al sentit tradicional d'aquest poble en la pràctica de la vida religiosa.

Impossible com és de no sentir solidaritat espiritual amb tot el que aquells fets contrarien, no podem romandre silenciosos, molt mes després de la informació de la Nunciatura a la qual diversos dels signants foren cridats; i, segurs d'ésser ben acollits i compresos pel Vicari de Jesucrist, acudim en recurs únic i extrem a Qui, com a Pare comú de tots els cristians, sabem que mai no deixarà de ser-ho nostre.

Per a tota investigació serena i escrutadora de les realitats d'aquest país, una cosa roman incontrastable i emergent, qualsevulla que sigui el punt de mira i l'interès amb què hom la consideri: és no sols la vitalitat

natural i contínua de la llengua catalana, sempre vivent i única en l'ús popular, sinó la seva puixança extraordinàriament multiplicada de dia en dia tan en el seu domini cultural, com també, i sobretot, en el social. La coacció externa en ordres diversos de major o menor oficialitat, la persecució constant en les exterioritzacions de la vida col·lectiva, no han assolit sinó acréixer l'adhesió activa i fervorosa de la gent del país a la llengua materna. Superades totes les proves de qualitat intel·lectual i literària, durant la renaixença moderna iniciada en la primera meitat del segle XIX, fracassades totes les formes de pressió governant, no hi ha humanament cap indicatiu que la llengua catalana pugui ésser d'ara endavant eliminada ni negligida com a factor necessari de tota manifestació de la vida espiritual d'aquest poble.

Durant una història gairebé mil·lenària l'Església ha reconegut el fet social de la nostra llengua, i en la seva tradició legislativa i en la pràctica ministerial l'ha tingut en compte incessantment àdhuc enfront de molt dures escomeses de l'absolutisme uniformista en altres temps de regalisme triomfat, quant quasi totes les diòcesis catalanes eren rígides per una Jerarquia sovint i per llargs períodes forastera, així com en èpoques de decadència civil i literària, en què la llengua catalana era reduïda gaire a simple parla popular, i sempre per això viva en els ministeris de l'Església. Justament en aquelles hores d'atuïment màxim l'Església fou la principal, i gairebé l'única, conservadora de la nostra llengua vernacle, i això no sola en el sagrat dels Temples, sinó també per la proclamació canònica de la seus drets a l'existència pública, àdhuc emprant-la com a llengua oficial de les institucions eclesiàstiques i de la mateixa legislació sinodal, segons han presenciat encara les generacions vivents. Així els mateixos catalans d'avui han pogut conèixer i estimar on la realitat quin es el criteri genuí de l'Església en el respecte i en la salvaguarda del dret natural, i més encara sobrenatural, dels fidels a ésser adoctrinats en les coses de Déu en llur llengua materna.

Malgrat l'evidència dels fets reportats, una obstinada voluntat de confusió, potser més exactament l'intent sistemàtic de fer servir l'Església per a fins polítics, pretén B. P. de donar una interpretació falsa a l'actitud noble i evangèlica de la Jerarquia i clergat d'aquest país. Nosaltres laics, com a catòlics i catalans interessats i intervinents habitualment en les coses vitals del nostre poble, som ben coneixedors de la equanimitat i de la independència amb què la clerecia es mou en el seu apostolat. Estem segurs de poder afirmar que en cap altre lloc, on hi ha problemes particularistes, el clergat no ha estat mes discret i zelós en no mesclar les qüestions polítiques i socials amb la Religió.

L'ús de la llengua materna, que és en ell mateix una qüestió religiosa ineludible, i el manteniment de les belles i saludables tradicions han estat

la causa veritable de l'animadversió i de les vexacions que la Jerarquia i el clergat del nostre país vénen sofrint. I no és pas que la llengua oficial hagi estat menyspreada ni situada amb inferioritat en els usos eclesiàstics, atesos tots els elements objectius de dret i de fet amb què cal judicar el problema de la llengua en aquest ordre tan vital i sagrat, on mai no han d'entrar les mesquines passions humanes ni els interessos temporals.

Aquests darrers anys B. P. l'Església ha perdut posicions a causa de la pressió de l'Estat. De fet en l'ensenyament religiós de les escoles públiques la direcció ha estat usurpada a l'Església amb l'expulsió completa de la llengua materna dels infants contra el més elemental sentit pedagògic i les normes eclesiàstiques i àdhuc contra les mateixes lleis vigents a Espanya. I el que és més significatiu encara, per la coacció governamental aquell fet es va estenent a la majoria de les escoles particulars i a les congregacionistes que, principalment fora de les capitals encara s'havien mantingut fidels a la raó i a llei. L'actual persecució de religiosos d'instituts docents porta l'increment d'aquest fet desolador per a l'eficàcia de l'educació cristiana dels infants i dels adolescents, camp reservat, més que cap altre, a l'exclusiva competència de l'Església. En la resignació forçada i en el silenci ardent, amb què tot això s'acompleix, hi ha, B. P., la prova manifesta de l'excés de prudència amb què el clergat evita conflictes. L'únic gest visible fou el de l'Episcopat de Catalunya reiterant el principi de la llengua materna en els ministeris eclesiàstics. I fou tal la sensació d'empara per part de l'Església que experimentà el nostre país amb aquells acords exemplars dels Prelats, que si llur eficàcia social és posteriorment desvirtuada de qualsevulla manera serà sens dubte irreparable el mal causat a la religió en el nostre poble.

No fora lleial dissimular B. P. que per aquestes causes hi ha una dolorosa crisi de confiança en les gents cristianes de Catalunya La informació encomanada a la Nunciatura portà l'esperança que de la coneixença directa de la realitat catalana pervindria la solució congruent del problema religiós en relació amb els excessos de l'Estat: la rebuda triomfal del Nunci Apostòlic arreu de les diòcesis catalanes no era sinó l'exteriorització d'un estat de consciència general, asserenada per la intervenció oficial del representant de Roma. Els actes recents, però, que justifiquen aquesta filial exposició dels efectes unilaterals amb què es fan palesos els resultats d'aquella enquesta, han produït una sensació depriment; i és, precisament, la justificada temença que aquesta es vagi agreujant el que ens mou a obrir el nostre cor afligit a la V. B.

L'existència de fets tals que, per llur importància i extensió, hagin pogut motivar el penós estat actual de la situació religiosa a Catalunya creiem fermament que no sols és desconeguda per la totalitat dels fidels que viuen en contacte constant amb la realitat objectiva, sinó que ni pot

ésser adreçada per les persones de major responsabilitat i millor situades per a tenir-ne perfecta informació. I la torbació general és augmentada en saber perseguits benemèrits religiosos i sacerdots, en veure estendre's una ombra de desqualificació, gairebé col·lectiva, damunt de la Jerarquia, d'institucions venerables i àdhuc de tot el clergat, en aparèixer addicionades a l'ensenyament del Catecisme qüestions disputades i candents, en trobar-nos, sobretot, amb la llengua materna bandejada dels actes més populars i tradicionals del ministeri eclesiàstic, àdhuc d'aquells, en què els sants missioners i apòstols de la Catalunya cristiana han trobat sempre l'instrument més poderós per a la conversió de les ànimes i de la predicació més ampla de la Paraula de Deu. Prop de tres milions d'habitants, B. P., constitueixen la població actual de Catalunya. Amb el major optimisme difícilment es pot afirmar que una quinta part coneixen abastament la llengua castellana per a capir bé la predicació en aquest idioma, majorment essent-hi usat en estil que, per les circumstàncies de lloc i de persones, no és ni pot ésser popular, i el poble indígena, la gran massa fidel, és certíssim que o la desconeix del tot o que en té àdhuc en les capitals, una coneixença absolutament superficial i fragmentària. L'enorme disminució d'eficàcia espiritual que pervindrà a la predicació, si al poble no se li continua parlant ordinàriament en la seva llengua vernacle, la llengua del cor i dels dolços afectes, no és difícil de preveure. En el profundíssim sentiment d'aquesta segura ineficàcia, hi ha, B. P., la causa principal que ens persuadeix el deure d'endreçar-nos a la V. B.

En altre ordre, encara B. P., amenaça per a l'esdevenidor un perill no pas insignificant. A Catalunya, i especialment a Barcelona, La vida social, en el sentit profund del mot, ofereix una gran complexitat; molt diverses tendències ideològiques hi conviuen amb activitat no pas infructuosa. Una interpretació externa de la present situació religiosa donarà amb facilitat ala sectors extrems d'aquelles tendències una arma poderosa, que mai no han posseït, per decantar vers l'esquerra el to dominant dels moviments col·lectius, els quals fins ara han pogut ésser dirigits, no sense esforç, però amb eficàcia considerable, vers les rectes i sanes idealitats. Per a la continuïtat d'una acció tan necessària cal un gran prestigi de l'Església als ulls dels elements representatius i del poble, molt més davant les incògnites que presenta la substitució, tard o d'hora inevitable, d'un sistema governament públic, que per la seva naturalesa mateixa no pot ésser, sinó excepcional, i propici a produir en un moment imprevist reaccions pertorbadores.

Digneu-vos, B. P., acollir aquestes manifestacions que, en llur forma breu i sinceríssima, tenen la qualitat de respondre a realitats molt intenses, tant mes vives com més contingudes són i doloroses. En fer-les davant la V. B., ens hem després de tota mira humana, per elevada i noble que ella

fos; les ha dictades només la consciència d'un deure cristià, avui impossible d'acomplir, sinó és confiant-se en la intimitat al Pare i Pastor suprem de les nostres ànimes.

Humilment postrats als peus de la V. S.
Barcelona, gener de 1929

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚM. 9

“Exposición en francés sobre la Qüestió catalana”. Any (1929).

Exposició adreçada probablement a alguns curials de la Cúria romana o als bisbes de fora de Catalunya assenyalant com a esbiaixats els continguts del decret de la Penitenciària Apostòlica sobre els suposats abusos en la confessió sacramental per part del clergat catalanista. També critica fortament les decisions del decret de les Congregacions per als Seminaris i del Concili. Assenyala que ambdós escrits han estat compostos sota les pressions del govern de la Dictadura espanyola.

ADB, Arxiu Dr. Carreras, caps 37, Documents varis 1926-1931 (carpeta 1929). Còpia mecanografiada, 6 folis.

Deixem sense corregir els nombrosos errors ortogràfics del text original escrit en llengua francesa.

EXCELLENCE.

Nous avons l'honneur de présenter à V. E. la copie d'une disposition de la Pénitencière Apostolique et de deux décrets donnés par les Sacrées Congrégations Romaines de Séminaires et Universités et du Concile, concertant le problème religieux en Catalogne. Peut être leur connaissance puisse avoir pour V. E. quelque intérêt, étant donné qu'ils ont une portée qui dépasse les limites d'une simple question particulariste de la Catalogne et dont les conséquences peuvent avoir un caractère plus général.

Il paraît évident que ces dispositions ne représentent pas la manifestation spontanée de la pensée du Saint Siège; elles répondent plutôt à des exigences insuffisamment résistées, du gouvernement dictatorial espagnol qui prétend imposer dans les affaires ecclésiastiques l'orientation assimiliante de sa politique intérieure. On trouve dans l'élaboration et la publication de ces dispositions une certaine quantité d'anomalies évidentes qui en font preuve. Aucune procédure canonique n'a pas été suivie en vue de l'éclaircissement des faits imputés, aucun procès individuel non plus qui pouvait donner l'occasion aux inculpés anonymes de se défendre. Par contre, en acceptant des accusations globales et tout à fait indémontrées, c'est par la Chancellerie Romaine qu'ont été résolus des problèmes si graves de discipline ecclésiastique tels que ceux qui ont rapport à des questions sacramentaires. L'extrême réserve avec laquelle ont été édictées ces

dispositions (qui n'ont pas été publiées dans les «Acta Apostolicae Sedis» ni dans aucun Bulletin Officiel Ecclésiastique) confirme encore le défaut de spontanéité et même pourrait faire croire que, peut être, on a taché d'éluder l'inévitable proteste reivindicative qu'une tramitation régulière aurait rendu possible.

Il est à rémarquer particulièrement que ces dispositions sont redigées dans un style qui n'est pas l'habituel des documents de la Curie Romaine et qui par contre montre des affinités frappantes, même littérales parfois, avec le texte des déclarations verbales et des notes officieuses du Président du Directoire espagnol et des ses journaux.

Ces documents, d'ailleurs, contiennent des données tout à fait inexactes qui ont été fournies, on ne comprend pas sous quelle garantie, à la Curie romaine. Les faits incriminés, qui pouvaient être le motif de tels documents, sont complètement inconnus des évêques, des recteurs et des professeurs des séminaires. Les évêques dans ses réponses à la Penitencierie Apostolique et aux Congregations ont affirmée l'inexistence de ces abus. Il serait aussi difficile de comprendre la manque de sanctions efectives contre ceux qui se seraient rendus particulièrement coupables des fautes si graves visées dans ces décrets qui montrent une grande sévérité contre un ensemble non denombré du clergé catalan.

Un autre des aspects curieux de ces documents, c'est leur caractère clairement politique. On y trouve, aussi à ce point-là, des erreurs importants: il y a, d'abord, des confusions inexplicables dans l'appréciation des mouvements d'opinion en Catalogue. Même la terminologie est tranchante: on n'y fait pas distinction entre le catalanisme autonomiste ou régionaliste et le séparatisme. Elle est surprenante en ce cas-là la coïncidence de la Curie Romaine avec les tergiversations voulues de quelques Etats qui se trouvent en face de problèmes pareils. La Flandre, l'Alsace et la Croatie connaissent assez bien, de même que la Catalogue, les finalités pratiques de ce confusionisme adopté de propos délibéré par certains gouvernements. Dans les décrets des Congrégations romaines on va encore plus loin: on arrive même a vouloir déffnir des questions tout simplement politiques et qui évidemment sont en dehors de la compétence de la Curie Romaine; la prédication et l'enseignement du catéchisme sont utilisés comme moyens de propagande et l'apologie de la forme actuelle de gouvernement en Espagne.

D'ailleurs personne ne peut méconnaître qu'aucune actuation hostile du clergé espagnol contre la Dictature n'aurait pas été possible en fait, pendant ce régime excepcionel qui ne tolère aucune opposition. On connaît, par contre, assez bien comment l'agitation politique de quelques éléments du cierge (minorité insignifiante et la moins remarquable, d'ailleurs, au point de vue de la piété et de la formation intellectuelle) a été stimulé et favorisé largement par le Régime dictatorial. Or, c'est précisément contre

les premiers (forcément passifs, malgré les imputations calomnieuses dont ils ont été victimes souvent) qu'ont été adressés les Décrets de la Curie Romaine, tandis que les autres n'ont pas été envisagés dans ces dispositions canoniques. Cela donne un caractère tout à fait unilatéral à ces décisions qui ne contiennent pas en fait une prohibition générale de toute action politique du clergé, mais seulement de celle qui ne plairait pas au gouvernement.

Un autre aspect de ces décrets, le quel n'est pas certes moins intéressant, c'est celui qui régarde l'emploi de la langue propre des fidèles dans la prédication et dans l'enseignement du catéchisme. Est-ce que cela pourrait, peut-être, signaler l'orientation actuelle de la Curie Romaine sur le problème des minorités linguistiques européennes dans l'ordre de la vie religieuse? Tout de même ces dispositions montrent vraiment une position curieuse et inattendue: l'usage de la langue maternelle est proscrit dans un grand nombre de cas au profit de la langue officielle de l'Etat, et pour le reste il résulte énormément minimisée. Et pour tant le problème linguistique en Catalogne est actuellement si clair qu'il ne pouvait ni ne devait pas être méconnu ni oublié lorsqu'on voulait prendre des décisions si graves et tellement transcendentes. Sur les trois millions d'habitants de la Catalogne, seulement un 6%, à l'exception de la capitale, provient de terres de langue différente. Pour Barcelone le chiffre monte au 21%. Il faut compter dans ce nombre les fonctionnaires de l'Etat, presque tous venus en Catalogne des autres régions espagnoles. On a eu toujours égard largement aux besoins religieux de cette minorité de langue castillane, bien plus au delà du strictement nécessaire; tellement qu'on ne peut alléguer aucune protestation vraie ni aucune plainte réelle. Les dispositions du décret de la S. Congrégation du Concile par rapport à la prédication établissent des normes qui ne sont pas tout à fait d'accord avec les principes traditionnels ecclésiastiques ni avec les règles formulées plusieurs fois par l'épiscopat catalan; elles contredisent aussi les orientations juridiques que le droit international moderne, de même que les plus récents concordats, tendent à consacrer en ce qui concerne l'usage libre et spontané de la langue maternelle, dans tous les pays. Une pareille gravité présente la déclaration de tolérance formulée par la Congrégation du Concile en regard des exigences du gouvernement espagnol qui impose dans les écoles l'emploi exclusif de la langue officielle dans l'enseignement du catéchisme, même pour les degrés élémentaires. Il faut noter encore la distinction bien singulière, établie par le décret de cette Congrégation entre l'usage de la langue populaire et celui de la langue littéraire qui est banni des actes religieux. Tout en affirmant (chose vraiment bizarre et absurde) que les catalans ne la comprennent pas, cette dernière est totalement prohibée; seulement la forme plebeienne et inculte peut être employée dans les cas, pas nombreux, où la langue catalane est tolérée dans les églises des populations urbaines.

C'est sur ces faits que nous avons l'honneur de solliciter l'attention de V. E., dans le désir de vous faire connaître les dangers qui peuvent en découler, non seulement pour notre pays, mais aussi pour tous les autres qui se trouvent dans de circonstances pareilles.